

VRHNIŠKI RAZGLEDI 21

VRHNIŠKI
RAZGLEDI
leto 21

MUZEJSKO DRUŠTVO VRHNIKA
VRHNIKA 2021

KAZALO

Tatjana Oblak Milčinski OB 21. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV	6
Katarina Oblak Brown KAR SEM DOSEGLA, SEM DOSEGLA Z DELOM, MORDA Z MALO SREČE	9
Marija Oblak Čarni; dolgoletna predsednica, kasneje častna predsednica Muzejskega društva Vrhnika, urednica Vrhniških razgledov in častna občanka Občine Vrhnika (20. december 1932–7. avgust 2020)	
Tatjana Oblak Milčinski OSTALI SO SAMO ŠE SPOMINI ...	30
Jože Rode, častni občan Občine Vrhnika (17. marec 1936–31. maj 2020)	
Alenka Auersperger GLEJTE, LJUDJE, DON KIHOTA	42
Iz Cankarjevega življenja v Pulju	
Alenka Vidrgar ČE SI UMETNIK, IMAŠ OČI, DA VIDIŠ SENCO IN LUČ!	73
Kiparska podoba Cankarja v reliefu	
Tatjana Hojan OSNOVNI ŠOLI ZAPLANA IN LOG - ZAPLANA	84

Tatjana Hojan FRANC BERNIK (1870–1948) Katehet	92
Tatjana Hojan FRANJA ERŽEN FURLAN (1873–1965) Učiteljica	94
Tatjana Hojan LEOPOLD TURŠIČ (1883–1927) Katehet in pesnik	97
Tatjana Hojan MARIJA (MIRA) STROJ (1904–1957) Učiteljica	102
Tatjana Hojan ANTON PIRNAT (1914–1994) Učitelj in šolski vodja	104
Tatjana Oblak Milčinski BRODIL SEM SKOZI ČAS ... Dnevnik Antona Pirnata	107
Simona Kermavnar IZ PRETEKLOSTI V VEČNOST Nagrobni spomeniki in pokopališki križi z Vrhniskega kot del evropskega prostora	144

Janez Žitko	
PRVA KRANJSKA TVORNICA POKALIC IN SODAVICE	180
Sodavičar Lovro Rogelj	
Nataša Oblak Japelj	
PARNE LOKOMOTIVE SO OSTALE MOJE SANJE	186
Marjan Smrtnik, slikar in modelar	
Katarina Oblak Brown	
POTOVANJE NA VRHNIKO	213
Ob 120-letnici vrhniške proge	
Sonja Malovrh	
MOJA JE PESEM!	218
Ob 100-letnici rojstva pesnice in pisateljice Marije Brenčič Jelen (1919–2000)	
Gašper Tominc	
KRONIKA 2019	272
Gašper Tominc	
KRONIKA 2020	291
Katarina Oblak Brown	
POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA V LETU 2020	304
PO SLEDEH PREJŠNJIH ŠTEVILK VRHNIŠKIH RAZGLEDŌV	308

OB 21. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV

Vrhniški razgledi št. 21 so posvečeni spominu na dolgoletno in kasneje častno predsednico Muzejskega društva Vrhnika, častno občanko Občine Vrhnika - prof. Marijo Oblak Čarni, ki je zadnjih 25 let s svojim delovanjem zaznamovala naše družbeno življenje v širšem smislu, tudi zunaj občinskih in državnih meja. Življenje in delo mednarodno priznane arhivistke Čarnijeve predstavlja Katarina Oblak Brown v uvodnem prispevku **Kar sem dosegla, sem dosegla z delom, mor-da z malo sreče.**

Sledi prispevek, s katerim se poslavljamo še od enega častnega občana Vrhnike, ki nas je zapustil v letu 2020. Tatjana Oblak Milčinski v članku **Ostali so samo še spo-mini ...** opisuje ustvarjanje in bogato zapuščino pisatelja, dramaturga, urednika in dramatika Jožeta Rodeta.

V prispevku **Glejte, ljudje, don Kihota** Alenka Auersperger osvetljuje iz različnih kotov leto 1898, ko se je Ivan Cankar preselil k družini sestre Ivane v Pulj. Spoznamo narodnostno živopisano istr-

sko mesto, ki je bilo v 19. stoletju glavno pristanišče Cesarske in kraljeve vojne mornarice, in predvsem družino Cankar, ki se je mnogoštevilna stiskala v kletnem stanovanju. Predstavljeno je tudi literarno ustvarjanje mladega pisatelja, ki se je prav z delom Jakob Ruda, ki ga je ustvaril v tem »pustem, vročem istrskem gnezdu«, uvrstil med slovenske dramatika.

V naslednjem članku predstavlja kiparka mag. Alenka Vidrgar nastajanje Cankarjevega reliefa, ki od 3. decembra 2018 bdi nad vhodom v Cankarjev dom na Vrhniki. V prispevku, naslovljenemu s Cankarjevo mislijo **Če si umetnik, imaš oči, da vidiš senco in luč!**, je z besedo in sliko dokumentiran kiparski in livarski del nastajanja reliefa.

Sledijo članki Tatjane Hojan. Predstavlja nam **Osnovni šoli v Zaplani in v Logu-Zaplana**, življenje in delo kateheta **Franca Bernika**, učiteljice **Franje Eržen Furlan**, kateheta in pesnika **Leopolda Turšiča**, učiteljice **Marije (Mire) Stroj** in učitelja in šolskega vodje **Antona Pirnata**.

Tatjana Oblak Milčinski objavlja urejen dnevnik učitelja Antona – Toneta Pirnata **Brodil sem skozi čas ...** V njem je opisano podeželsko življenje sredi 20. stoletja, čas vojne in povojne delovne vneme, predanost učiteljskemu poklicu, kot tudi nekaj utrinkov iz šolske kronike Nižje gimnazije Vrhnika in prvih desetletij Osnovne šole Ivana Cankarja Vrhnika.

Članek Simone Kermavnar **Iz preteklosti v večnost; nagrobni spomeniki in pokopališki križi z Vrhniškega kot del evropskega prostora** je povzetek razstave, ki so jo ob Dnevih evropske kulturne dediščine 2020 pripravili Muzejsko društvo Vrhnika, Cankarjeva knjižnica Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika.

V raziskavi **Prva kranjska tvornica pokalic in sodavice** Janez Žitko opisuje delovanje vrhniškega sodavičarja Lovrenca Roglja. Na čas priljubljenih pijač s konca 19. in prve polovice 20. stoletja spominja tudi nekaj steklenic in reklam, ki jih v svojih zbirkah hranijo posamezniki in MDV.

Na podlagi odmevne razstave modelov in slik Marjana Smrtnika – Potovanje na Vrhniko, ki je bila ob 120-letnici vrhniške železnice odprta oktobra 2019 v Cankarjevem domu na Vrhniku, je Nataša Oblak Japelj pripravila bogat prispevek **Parne lokomotive so ostale moje sanje**. Razstavo **Potovanje na Vrhniko** je s pregledom zgodovine vrhniške železnice zakrožila Katarina Oblak Brown.

Ob 100-letnici rojstva pesnice in pisateljice Marije Brenčič Jelen je bila leta 2019 v Cankarjevem domu Vrhnika na ogled razstava Sonje Malovrh **Moja je pesem!** V tokratnih vrhniških razgledih objavljamo vsebino dokumentarne razstave, ki je istega leta gostovala tudi v pesničinem rojstnem kraju – Podlipi, pa tudi v Muzeju Velenje in Knjižnici Velenje, kjer je Marija Brenčič Jelen živela po poroki.

Vrhniški kroniki za leto 2019 in 2020 je tudi tokrat pripravil Gašper Tominc, urednik vrhniškega mesečnika Naš časopis.

O delu Muzejskega društva za leto 2020 na koncu zbornika poroča predsednica Katarina Oblak Brown.

Zbornik zaključujemo s prispevkom **Po sledih prejšnjih števil Vrhniških razgledov**. Objavljamo dve fotografiji, ki dopolnjujeta članek Olge Pivk – Minilo je 100 let od Majniške deklaracije v Vrhniških razgledih 18 in članek Marije Oblak Čarni – Karel Možina (1895-1918) v Vrhniških razgledih 19.

Hvala vsem, ki ste sodelovali pri pripravi Vrhniških razgledov 21, še posebej Občini Vrhnika, ki je izid zbornika tudi finančno podprla.

mag. Tatjana Oblak Milčinski
21. marca 2021

Alenka Vidrgar: Portret Marije Oblak Čarni; 2021.

Katarina Oblak Brown

KAR SEM DOSEGLA, SEM DOSEGLA Z DELOM, MORDA Z MALO SREČE

Marija Oblak Čarni,
dolgoletna predsednica, kasneje častna predsednica
Muzejskega društva Vrhnika, urednica Vrhnških razgledov
in častna občanka Občine Vrhnika

20. december 1932–7. avgust 2020

OTROŠTVO IN MLADOST

Anton Oblak in Roza Pšenica

Marijin oče Anton, rojen leta 1901 v Verdu, je izkusil neizprosno trdost življenja že v najzgodnejših letih. Pri enem letu mu je umrl oče Pavel (roj. 1869 na Butajnovi) in vsa skrb zanj in starejšega brata Pavla (roj. 1899) je padla na mater Marijo (roj. Celarc; 1874 v Verdu). Delavnost in izredna bistrost sta družini omogočili, da je ohranila ponos, postala uspešna in si pridobila spoštovanje. Po ponovni poroki matere se je rodil še brat Ivan (roj. 1911), ki je bil zlasti z Antonom povezan celo življenje. Težko otroštvo je očeta Antona zaznamovalo, kar se je kasneje odražalo v njegovi resnosti, strogosti in želji po napredku - tako tehnološkem kot intelektualnem. Po

končani osnovni šoli na Vrhniki se je vpisal v obrtno strokovno šolo v Ljubljani. Po zaključku šolanja se je preselil v Krmelj in se zaposlil v tamkajšnjem rudniku črnega premoga kot mojster za parne stroje.

Marijina mama Roza se je rodila leta 1906 v Sodražici kot osma od sedemnajstih otrok očetu Jožetu Pšenici (roj. 1874 v Sodražici) in materi Frančiški (roj. Tanko; 1877 v Goriči vasi pri Ribnici). Številčna družina je bila poznana po podjetnosti - poleg velikega grunta so imeli še svojo gostilno, trgovino in dva avtobusa, s katerima so prevažali potnike in pošto po celi Dolenjski. Roza je imela sprva v lasti manjšo gostilno na Vagovki nad Sodražico. Kasneje se je preselila v Mokronog, kjer se je preživljala kot kuharica na gradu. Tam je spoznala Antona Oblaka, ki je delal v bližnjem Krmelju.

Življenje v Krmelju

Roza in Anton sta se poročila leta 1930. Po poroki sta ostala v Krmelju, kjer sta si osnovala družino. Marija Oblak se je rodila 20. decembra 1932. Bila je težko pričakovan otrok, saj sta starša leto dni pred tem izgubila šestmesečnega prvorojenca Tončka. Čez dobro leto dni se je rodil brat Anton (1934) in kasneje še brat Pavle (1940).

Kot je zaupala Marija svojemu vnuku Andreju v intervjuju leta 2002, ji od najzgodnejšega otroštva ni ostalo veliko spominov. Spominjala se je velike hiše, kjer so stanovali, nekakšnega stanovanjskega bloka za rudarje, ki so mu rekli »nou-haus«, pa tudi mlajšega brata Toneta, ki ga je klicala Totko. *»Groza mojega otroštva so bile gosi. Ko sem prišla sama na dvorišče, so me napadle in vlekle za trakove predpasnika, tako da sem padla po tleh. Rešila me je mama, ki je pritekla na moje kričanje.«*

Pri njenih treh letih se je družina preselila za nadaljnjih devet let v Mokronog, saj je dobil oče službo v tovarni usnja pri industrialcu in veleposestniku Kalinu. Bil je vzdrževalec parnih strojev. Žal pa se je Marijino brezskrbno otroštvo končalo z začetkom druge svetovne vojne. Kot učenka drugega razreda osnovne šole jo je občutila od samega začetka. *»Dobro se spominjam tistega dne (6. 4. 1941), ko so Nemci napadli Jugoslavijo. Spominjam se tudi rdečih zastav s kljukastim križem, ko so Nemci zasedli našo dolino. Kmalu jih je zamenjal italijanski okupator. Zdelo se mi je, da je vojna nekaj groznega, saj so bili starši zaskrbljeni. Oktobra 1943 so Nemci bombardirali Mokronog. Srečni smo bili, da je bil očka doma, saj so*

bombe padale tik ob tovarni, kjer je delal. Redne šole med vojno nismo imeli, nekaj časa smo imeli pouk v gostilni v sosednji vasi, dokler Nemci niso ubili učiteljice. Tako sem opravila štiri razrede. Leta 1944 sem začela obiskovati »partizansko« gimnazijo, ki so jo v Mokronogu organizirali trški izobraženci. Nato sem delala privatne izpite v Novem mestu za 1. in 2. letnik (zdajšnji 5. in 6. razred). Po osvoboditvi sem se leta 1945 redno vpisala na novo-meško gimnazijo«. V tem času je stanovala v internatu.

Nemško bombardiranje Mokronoga je tovarno usnja uničilo. Po osvoboditvi je Kalin odkupil Pollakovo usnjarno na Vrhniki. Družina Oblak se je tako zaradi nove zaposlitve očeta v Kalinovi tovarni, predhodnici IUUV, vrnila v domači kraj – Verd. Anton je nadaljeval delo kot mojster za parne stroje in kot učitelj Vrhniški obrtni šoli.

Marija Oblak Čarni pred hišo, v kateri so stanovali; Bistrica pri Mokronogu, 2017.

Devetletna Marija (prva z desne) s svojo družino; 1942, Bistrica pri Mokronogu.

Marija z mamo Rozo in očetom Antonom na razstavi o zgodovini Krmelja, 1978.

ŠTUDIJ

Po selitvi družine v Verd se je Marija vpisala na 2. državno žensko realno gimnazijo v Ljubljani (današnja Gimnazija Jožeta Plečnika na Šubičevi).

V šolo se je vozila z vlakom. Peti razred takratne višje gimnazije je v šolskem letu 1947/48 vpisala na Bežigrasjski gimnaziji. *»To je bila dotlej moška gimnazija in so se tisto leto prvič vpisala tudi dekleta. Ministrstvo je šolam določilo okoliše; na Bežigrasjsko gimnazijo so prišli poleg Bežigrasjčanov tudi dijaki, ki so se v Ljubljano vozili po vrhniški progi. Tam sem zelo uspešno maturirala.«*

V dijaških letih je premišljevala o študiju agronomije, saj je imela rada naravo. Odločitvi za študij zgodovine je s svojimi odličnimi predavanji botroval gimnazijski profesor Silvo Kranjec.

Marija na dan mature; Ljubljana, ok. 1950.

Marija (druga z desne) v smučarski družini; Ulovka, ok. 1955.

Spomini na študij in profesorje na Filozofski fakulteti v Ljubljani so bili vedno prijetni. Tam je spoznala tudi kolega, bodočega soproga Ludvika Čarnija (kasneje dr. socioloških znanosti, profesor obče sociologije).

Marija Oblak in Ludvik Čarni na poroki; Ljubljanski magistrat, 6. julij 1960.

ZAPOSLOITEV

Čeprav je Marija razmišljala o profesor-skem poklicu, se je usoda iztekla drugače. Po diplomi leta 1957 je izvedela za prosto mesto zgodovinarja arhivista v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani, kamor se je prijavila in bila sprejeta.

Na tem delovnem mestu je ostala 17 let; čeprav so se medtem priključili Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja, so njene zadolžitve ostale enake. S sodelavci je pričela graditi stebre slovenske arhivistike. Opravljala je dela s celotnega strokovnega področja, s čimer si je pridobila dragocena znanja in izkušnje. Kot ena vodilnih ekspertov za partizansko odporiško gibanje je sodelovala v projektu objave Dokumentov organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji. V projekt je bila vključena od vsega začetka – od leta 1962 do 2016, ko je izšel zadnji, dvanajsti zvezek.

Vseskozi je bila članica, kasneje tudi častna članica, Arhivskega društva Slovenije. V času njenega predsedovanja, od 1968 do 1976, je v imenu društva spodbujala objavljane arhivskih virov, zavzemala se je tudi za lažji dostop do arhivskih dokumentov, povezanih s slovenstvom, ki so hranjeni v tujih arhivih. Društvo je tako zaradi neupoštevanja arhivskega sporazuma med Jugoslavijo in Avstrijo iz leta 1923 naslovilo na OZN in druge kompetentne svetovne institucije opozorilno odprto pismo. Organiziralo je razna posvetovanja in ekskurzije in za 20. oktober proglasilo Dan slovenskih arhivov. Arhivsko društvo je začelo še pod njenim vodstvom izdajati strokovno revijo *Arhivi*.

Direktorica Arhiva RS Marija Oblak Čarni na 60. rojstni dan; Ljubljana, 20. 12. 1992.

V letih od 1974 do 1993 je svoje delo nadaljevala kot direktorica ali namestnica direktorice Arhiva Republike Slovenije. *»Ko je direktor republiškega arhiva odhajal v pokoj, so me tamkajšnji kolegi povabili, naj prevzamem direktorstvo. Danes mislim, da sem bila kar poguma, da sem pristala.«*

Pod njenim vodstvom so si prizadevali za ureditev arhivske zakonodaje, založništva, organizirali so konservacijski laboratorij za arhivske dokumente, snovali so slovenski filmski arhiv, zavzemali so se za popularizacijo arhivistike, reševali so tudi prostorsko in kadrovsko problematiko. Krepili so mednarodno sodelovanje tako v pogledu izmenjave strokovnega znanja kot v primerih reševanja nasledstva arhivskega gradiva iz arhivov nekdanjih skupnih domovin.

Imenovana je bila v mešano strokovno skupino, kjer se je z veliko odgovornostjo in v skladu z mednarodnimi sporazumi pogajala z Avstrijo za vračilo gradiva iz časa Avstro-Ogrske in tistega, ki so ga med 2. svetovno vojno nemški okupatorji odnesli s slovenskega ozemlja in je ostalo v Avstriji. Pogajala se je z Italijo, kasneje tudi z državami razpadle Jugoslavije.

»Delo v arhivu je bilo zelo zanimivo. Delala sem predvsem na arhivih iz druge svetovne vojne, ki sem jo preživela kot otrok. Z zanimanjem sem urejala dokumente in sem podoživljala dogodke iz otroških let.«

Aktivna je bila tudi kot predsednica ali članica svetov različnih združenj: Zveze zgodovinskih društev Slovenije, Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, Muzeja ljudske revolucije Slovenije, Filozofske fakultete v Ljubljani in Viba filma.

Za svoje uspešno delo je Marija Oblak Čarni prejela številna odlikovanja.

Med najvišja sodijo Red dela z zlatim vencem, ki ga je prejela leta 1978, leta 1987 je bil Arhivu republike Slovenije zaradi njene večletnega uspešnega predsedovanja dodeljen Red zaslug za narod z zlato zvezdo, leta 2001 je bila ob zaključku pogajanj za nasledstvo arhivskega gradiva razpadle Jugoslavije odlikovana s posebnim priznanjem s strani Ministrstva za zunanje zadeve, za izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike je leta 2014 prejela še Aškerčevo nagrado.

Kot prva med arhivisti je bila imenovana tudi za častno članico Zveze zgodovinskih društev Slovenije, kar ji je bilo v posebno čast.

Babica Marija z vnukoma Andrejem in Martinom ob odhodu na počitnice v Prekmurje; Ljubljana, 27. 4. 2003.

PO UPOKOJITVI

»V mojem poklicu lahko delaš tudi, ko si upokojen.« Po upokojitvi je Marija ostala članica državne delegacije, ki se je pogajala o vprašanih nasledstva bivše Jugoslavije. Pogajanja so potekala skoraj desetletje v Bruslju in Ženevi, vse do podpisa sporazuma 29. junija 2001. *»Sicer še vedno rada kaj preberem, ali napišem članek v kak zbornik, če me prosijo zanj. Rada grem na sprehod, najraje na Rožnik in delam na vrtu. Odkar mi je umrl mož (op. 1996), hodim vsako leto s svojima vnukoma na počitnice na kmete v Prekmurje. Kolesarimo, nabiramo gobe in se imamo imenitno.«*

Marija je bila na Prekmurje, od koder je izhajal mož Ludvik, zelo navezana. Kot ji je bilo privzgojeno, tako je svoje sorodstvo - tudi po moževi strani, cenila in ga krepila.

Marijini potomci – navijači: sinova Andraž in Miha, vnuki Martin, Andrej in Jošt (spredaj); Ljubljana Stožice, 25. 3. 2011.

Muzejsko društvo Vrhnika

V letih po upokojitvi se je Marija Oblak Čarni posvetila domačemu kraju – Vrhniki. Muzejskemu društvu Vrhnika se je priključila že na začetku. Leta 1999, ko je bila imenovana za predsednico, je pričela z usmerjenimi raziskavami preteklosti kraja in okolice; njenega gospodarstva, političnega položaja, dejavnosti kot tudi dosežkov vidnejših občanov.

Leta 2001 je prevzela uredništvo zbornika Vrhniški razgledi, s čimer je postavila nov mejnik v svojem delovanju. Z željo po čim kvalitetnejših prispevkih v zborniku se je intenzivno povezovala s strokovnjaki – starejšimi z izkušnjami in zrelejšimi pogledi na svet, mlajšimi z novimi znanji in modernejšimi pristopi. Povezovala se je

z domačini, ki jih je kot priče nekdanjega časa in prostora zelo cenila. Tesno povezana je ostala tudi z republiškim institucijami, v katerih je iskala nova gradiva ter preverjala in dopolnjevala prejete podatke. Skupaj s pisci prispevkov je neutrudno obračala tekste, vanje smiselno vgrajevala podatke in ločevala pomembno od nepomembnega, in pri vsem tem ni niti pomislila, da opravlja že delo soavtorja, ne le urednika. Vedno, kadar je prejela nov izvod, ga je zadovoljna pogladila in pripomnila: *Mislím, da je kar v redu*. Zbornik dosega strokovni nivo; hranijo ga v lokalnih knjižnicah, v Etnografskem muzeju Slovenije, Slovenskem šolskem muzeju, na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, Oddelku za geografijo in tudi v knjižnicah v Trstu, Celovcu in na Dunaju. V digitalni obliki je dostopen na spletnem portalu Dlib, preko

Ob odkritju spominske plošče Jožefu Petkovšku, z leve Marija Oblak Čarni, Marta Rijavec, dr. Nace in Jadranka Šumi ter del občinstva; Verd, 15. 4. 1999.

Izlet na Dunaj po sledih slovenstva; Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju, 2. 6. 2007.

Začetki snovanja muzeja na Vrhniki v širši strokovni zasedbi; Zavod Ivana Cankarja Vrhnika, 10. 10. 2012.

Reševanje zapuščine Industrije usnja Vrhnika po njenem razpadu, Nataša Oblak Japelj in Marija Oblak Čarni; Tržaška cesta, 10. 10. 2012.

Poklon eni glavnih informatork, članici društva Frančiški Zalaznik; CDV, 19. 5. 2014.

Reševanje dokumentov med čistilno akcijo v stari železniški postaji; Vrhnika, 15. 4. 2016.

Slike z motivi Argonavtov zgodovinarja in slikarja Pavola Tesarja, ki jih je naročila in podarila Muzejskemu društvu Marija Oblak Čarni; Rokodelski dom, 4. 12. 2017.

Marija na enem od posvetov v Cankarjevi knjižnici (18. 5. 2015) in na občnem zboru Muzejskega društva Vrhnika v Cankarjevem domu (5. 6. 2017).

povezave s spletnega portala Zgodovina Slovenije – SISTORY, s katerim upravlja Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani. Posebno skrb je namenila tudi pripravi dokumentarnih razstav (društvo jih je pripravilo že okoli 50), postavljanju spominskih obeležij občanov, ki so sloves Vrhnike in naroda ponesli v svet, organizaciji predavanj in tematsko dodelanih ekskurzij, zbiranju gradiva in iskanju ustreznega prostora za skladiščenje le-tega. Spremljala je lokalno dogajanje ter opozarjala pristojne na nujnost zaščite nekaterih objektov velikega zgodovinskega pomena, kot so Rimski zid, Stara pošta (Lavrenčičeva hiša), Idrijsko skladišče in nekdanja železniška postaja Vrhnika-mesto. Iskala je možnosti za njihovo ohranitev in z žalostjo sprejemala dejstva, da v nekaterih primerih to ni bilo mogoče. Več let si je prizadevala za postavitve usnjarskega muzeja na Vrhniki, kamor bi po njenih besedah

najbolj sodil; muzej so postavili kasneje v Šoštanju.

Bila je tudi dolgoletna pobudnica ustanovitve vrhniškega muzeja, v katerem bi bile hranjene bogate zbirke lokalnih zgodovinskih predmetov. Leta 2009 je v ta namen s sodelavci izdelala obsežno projektno nalogo Muzej Vrhnika, kjer so opisana vsa pretekla prizadevanja za ustanovitev muzeja, možne vsebine muzejske zbirke, potrebni kadri in prostori in možnosti lokacije. Na delu te naloge je kasneje tudi temeljila postavitve razstavišča v Kulturnem centru.

Med enega največjih uspehov njenega dela sodi postavitve spomenika padlim in pogrešanim v prvi svetovni vojni, na Sv. Trojici. Po dobrem desetletnem zbiranju podatkov, iskanju možnosti realizacije, pripravam postavitve in izpeljavi dogodka je več kot 200 vojakov po več kot stotih letih končno prejelo poklon občine.

Vrhničani smo se sprti zavedali, kakšno bogastvo so za našo občino predstavljali izsledki njenega dela. Cenili smo njeno skorajda garaštvo, ki ga je vlagala v raziskave na povsem prostovoljni osnovi in pri tem društvu še večkrat donirala. Občudovali smo njeno vztrajnost, pripravljenost prisluhniti in razsoditi, njeno domoljubnost in tudi njen »emšo«, ki ji je omogočal pogledati na stvari s še bolj prave perspektive, pa se je zanj vedno opravičevala. Zapuili smo njeni strokovnosti in moralnim

vrednotam. Veselili smo se njenih trkov na vrata pisarne Muzejskega društva ob ponedeljkih okoli enajste ure in njenega vedno vedrega pozdrava vsem navzočim. Cenili smo jo kot celovito osebo in jo za njen velik prispevek k poznavanju zgodovine kraja na predlog Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika leta 2012 imenovali za častno občanko Vrhniko. V Muzejskem društvu Vrhnika pa smo ji ob zaključku dolgoletnega in uspešnega vodenja podelili naziv častne predsednice.

Zdravljica novemu letu v prostorih MDV; Rokodelski dom, 18. 12. 2017.

Ob odkritju spomenika na Sveti Trojici 11. novembra 2018 in leto kasneje ob poklonu padlim in pogrešanim v 1. svetovni vojni.

MARIJA OBLAK-ČARNI OSEBNA BIBLIOGRAFIJA

(prirejeno po COBISS-u: Marija Oblak Čarni za obdobje 1960-2020 zajema 110 enot)

Znanstveni in strokovni prispevki

- OBLAK-ČARNI M. Restitucije arhivov, kulturno umetniških predmetov in bibliotek ter delitev arhivov med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2008, letn. 31, št. 2, str. 279-294.
- OBLAK-ČARNI M. Arhivsko društvo Slovenije v letih 1994-2004: ob petdesetletnici društva. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2004, letn. 27, št. 1, str. 3-24.
- OBLAK-ČARNI M. "Arhivarji pa lahko pridejo, kadar želijo ...": odprto pismo o neizpolnjenem arhivskem sporazumu med Jugoslavijo in Avstrijo (1973). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2004, letn. 27, št. 1, str. 51-56.
- OBLAK-ČARNI M. Stavbe našega Narodnega arhiva. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2002, letn. 25, št. 1, str. 195-206.
- OBLAK-ČARNI M., BOHTE B. *Succession to the archives of the former SFR Yugoslavia*. Dordrecht: Kluwer Law International, 1999, str. 171-185.
- OBLAK-ČARNI M., BOHTE B. *Succession to the archives of the former SFR Yugoslavia*. V: MRAK M. (ur.). *Succession of states*. The Hague; London; Boston (Mass.); Cambridge (Mass.): M. Nijhoff: Kluwer Law International, cop. 1999. Str. 171-185. *Developments in international law*, vol. 33.
- OBLAK-ČARNI M. Rimska konvencija iz leta 1922 in urejanje vprašanja arhivov z Italijo po prvi svetovni vojni. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 1999, letn. 22, št. 1/2, str. 28-34.
- OBLAK-ČARNI M. Arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja 1941-1945 in njegova strokovna obdelava. V: ČEPIČ Z. (ur.), GUŠTIN D. (ur.). *Ferenčev zbornik*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 1997, str. 283-289. *Prispevki za novejšo zgodovino*, letn. 37, št. 2.
- OBLAK-ČARNI M., MLAKAR, B. Karto-teka vojnih ujetnikov iz druge svetovne vojne v ruskem državnem vojnem arhivu v Moskvi. *Obvestila Arhiva RS*. 1997, 13, št. 2, str. 29-30.
- OBLAK-ČARNI M. Bogo Grafenauer in izvajanje arhivskega sporazuma z Avstrijo. V: RAJŠP V. (ur.), et al. *Grafenauerjev zbornik*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Znanstvenoraziskovalni center SAZU: Filozofska fakulteta; v Mariboru: Pedagoška akademija, 1996, str. 143-150.
- ŠMID G., OBLAK-ČARNI M., TRŠAN L. Člani Arhivskega društva Slovenije: 1954-1994. V: KOZINA B. (ur.), ŠMID G. (ur.). *Arhivsko društvo Slovenije - 40 let*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995, str. 151-157.
- OBLAK-ČARNI M. Mednarodni dokumenti o prenosu arhivov in nasledstvo arhivov SFRJ. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 17, št. 1/2 (1994), str. 6-11.
- OBLAK-ČARNI M. Slovene archives in independent Slovenia. *Atlanti: mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso*. št. 1 (1992), str. 127-128.

- OBLAK-ČARNI M. Organizacija arhivske službe v Sloveniji. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 14, št. 1/2 (1991), str. 27-31.
- OBLAK-ČARNI M. Arhivi v Sloveniji v letih 1945-1950. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 1990, 13, št. 1/2, str. 83-92.
- OBLAK-ČARNI M., RIBNIKAR P. Poročilo o obisku v praških arhivih. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 1989, 12, št. 1/2, str. 61-65.
- OBLAK-ČARNI M. (intervjuvanec). Temelji naše "Keopsove piramide": Govori direktorica Arhiva SR Slovenije Marija Oblak-Čarni. *Naši razgledi*: 38, št. 19, str. 564+555.
- OBLAK-ČARNI M, RIBNIKAR P., ŽONTAR J., ŽUMER V. Informacija o stanju in problemih valorizacije arhivskega gradiva v SR Sloveniji. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 1979, letn. 2, št. 1/2, str. 76-82.
- OBLAK-ČARNI M., UMEK E. *Osnovi organizacije stručnog rada u arhivima SFR Jugoslavije*. [Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije], 1976. 34 str. Osmi kongres arhivskih radnika Jugoslavije.
- OBLAK-ČARNI M. Nacionalni in socialni programi pri Slovencih od 1848 do 1950: (razstava Arhiva SR Slovenije). *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*. 1976, letn. 24, zv. 1, str. 54-55.
- KOS J., UMEK E. (avtor, ured.), OBLAK-ČARNI M. (avtor, ured.), NEMANIČ I., RIBNIKAR P., SMOLE M. *Nacionalni in socialni programi pri Slovencih: [razstava Arhiva SR Slovenije v počastitev 30-letnice zmage revolucije in osvoboditve ter 30 letnice svojega delovanja v svobodi]*. V Ljubljani: Arhiv SR Slovenije, 1975. 100 str.
- KOS J. (avtor, ured.), UMEK E. (avtor, ured.), OBLAK-ČARNI M. (avtor, ured.), NEMANIČ I., RIBNIKAR P., SMOLE M. *Nacionalni in socialni programi pri Slovencih: [razstava Arhiva SR Slovenije v počastitev 30 letnice zmage revolucije in osvoboditve ter 30 letnice svojega delovanja v svobodi]*. Ponatis. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1975 [i. e.] 1976. 100 str., ilustr. Publikacije Arhiva SR Slovenije, Katalogi, zv. 2.
- ŽGANJAR M., URBANC N., OBLAK-ČARNI M. *Ljudska oblast na Slovenskem: 1941-1947*. Ljubljana: Muzej ljudske revolucije Slovenije, 1973. 32 str.
- OBLAK-ČARNI M. Partizanske akcije na železnici Zalog-Rakek pod italijansko okupacijo. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*. 1960, letn. 1, št. 2, str. 229-264.

Druga strokovna dela

- OBLAK-ČARNI M. Devetdeset let dr. Eme Umek. *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije*. 2019, letn. 73, št. 1/2, str. 212-214.
- OBLAK-ČARNI M. In memoriam: Peter Ribnikar (1925-2018). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2018, letn. 41, št. 2, str. 551-552.
- OBLAK-ČARNI M. Zahvala Marije Oblak Čarni. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2014, letn. 37, št. 2, str. 197.
- OBLAK-ČARNI M. Dr. Emi Umek ob življenjskem jubileju. *Arhivi: glasilo Ar-*

- hivskega društva in arhivov Slovenije*. 2009, letn. 32, št. 2, str. 423-424.
- OBLAK-ČARNI M., UMEK E., KOS J. Imenujemo jo Korenine: utrinki ob tridesetletnici izhajanja revije Arhivi. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2007, letn. 30, št. 2, str. 10-11.
 - OBLAK-ČARNI M. Z muzejskim društvom na Dunaju. *Naš časopis: izhaja za občine Vrhnika, Borovnica, Horjul, Dobrova - Polhov Gradec in Log - Dragomer*. 26. sep. 2007, leto 34, št. 341, str. 46.
 - OBLAK-ČARNI M., UMEK E. Dr. Breda Pogorelec (1928-2006). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2006, letn. 29, št. 2, str. 404-405.
 - OBLAK-ČARNI M. Ob osemdesetletnici Petra Ribnikarja. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2005, letn. 28, št. 2, str. 133-135.
 - OBLAK-ČARNI M. Rozalija Lukman-Barbka (1920-2004). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2004, letn. 27, št. 2, str. 405-406.
 - ADAMIČ M., OBLAK-ČARNI M. In memoriam dr. Tone Ferenc (1927-2003). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2003, letn. 26, št. 2, str. 446-447.
 - OBLAK-ČARNI M. In memoriam dr. Marija Verbič (1914-2003). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2003, letn. 26, št. 2, str. 447-448.
 - OBLAK-ČARNI M. Bogo Grafenauer (1916-1995). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 1995, let. 18, št. 1/2, str. 190-191.
 - OBLAK-ČARNI M. Jože Maček. *Delo*, 34, št. 22 (28.i.1992), str. 2, portret.
 - OBLAK-ČARNI M. Dr. Vasilij Melik - sedemdesetletnik. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 14, št. 1/2 (1991), str. 124.
 - OBLAK-ČARNI M. Ivan Nemanič - šestdesetletnik. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 14, št. 1/2 (1991), str. 123-124.
 - OBLAK-ČARNI M. Dr. Tone Ferenc je šestdesetletnik. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 1988, 11, št. 1/2, str. 122-123.
- Recenzija, prikaz knjige, kritika**
- GODEŠA B., OBLAK-ČARNI M. *Predstavitvev knjige: "Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji"*: Arhiv Republike Slovenije, 24. januarja 2017.
 - OBLAK-ČARNI M. Edicija virov NOB: ob predstavitvi 11. knjige zbornika Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji - Zapisniki sej najvišjih organov in organizacij 1942-1945. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2012, letn. 35, št. 2, str. 509-511.
 - LEŠNIK A., JOGAN M., SAJE M., KRŽAN M., PAGON N., SKAZA A., KREMENŠEK S., OBLAK-ČARNI M. *Pogovor o knjigah Denis Smith, Vzpon historične sociologije (SH 2012) in Ludvik Čarni, Obča in historična sociologija - Izvori sociološke misli na Slovenskem (ZZFF): predavanje na Filozofski fakulteti UL, 25. oktober 2012.*
 - OBLAK-ČARNI M. Bibliografija Petra Ribnikarja. *Arhivi: glasilo Arhivskega*

društva in arhivov Slovenije. 2005, letn. 28, št. 2, str. 137-139.

Urednik

- ADAMIČ M. (ured.), DRNOVŠEK D. (ured.), GOMBAČ M. (ured.), OBLAK-ČARNI M. (ured.). *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2001-2016. Zv. 8-12.
- OBLAK-ČARNI M. (ured.). *Bogatstvo jugoslovanskih arhivov: razstava Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije: Ljubljana 1989*: Arhiv SR Slovenije za slovenske arhive, 1989. 59 str.
- FERENC T. (ured.), LUKMAN R. (ured.), OBLAK-ČARNI M. (ured.), ADAMIČ M. (ured.). *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1962-1989. Zv. 1-7.
- LUKMAN R. (ured.), OBLAK-ČARNI M. (ured.). *Marec-april 1943*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1981. 390 str.

Prevajalec

- Zhou Enlai: *življenje in delo: razstava ob 35-letnici ustanovitve Ljudske republike Kitajske*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1985, 7 str.

Avtor dodatnega besedila

- *Centralni komite Ljudske mladine Slovenije: 1938-1959: arhivski inventar: signatura fonda AS 1799*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2002. 41 f.
- *Okrajni komite Zveze mladine Slovenije, Celje: 1959-1965: arhivski inventar: signatura fonda AS 1803*. Ljubljana: Arhiv RS, 2002. 13 f.

- *Okrajni komite Zveze mladine Slovenije, Kranj: 1957-1962: arhivski inventar: signatura fonda AS 1804*. Ljubljana: Arhiv RS, 2002. 9 f.

- *Okrajni komite Zveze mladine Slovenije, Ljubljana: 1957-1965: arhivski inventar: signatura fonda AS 1805*. Ljubljana: Arhiv RS, 2002. 15 f.

- *Pokrajinski komite Zveze komunistične mladine Jugoslavije za Slovenijo: 1943-1946: arhivski inventar: signatura fonda AS 1733*. Ljubljana: Arhiv RS, 2002. 25 f.

- GOMBAČ M. (ured., avtor dodatnega besedila), JERAJ M. (avtor dodatnega besedila, ured.). *Fondi in zbirke mladinskih organizacij v Arhivu Republike Slovenije: (1941-1965)*. Ljubljana: Arhiv RS, 2000. 415 str., ilustr. Publikacije Arhiva RS, Inventarji, Serija Arhivi družbenopolitičnih organizacij, zv. 2.

- GRABNAR M. *Arhiv Republike Slovenije: [katalog]*. Ljubljana: Arhiv RS, 1993. 38, 20 str.

- NEMANIČ I. (ured., avtor dodatnega besedila), LJUBIČ A. (ured.). *Filmski obzornik: [1946-1951]*. Ljubljana: Arhiv RS, 1991. 10, 48 str., ilustr. Publikacije Arhiva RS, Katalogi, zv. 11.

- KALC A. (avtor razstave), ULE MAVER D. (avtor razstave). *Iz zgodovine slovenskega športa na Tržaškem: razstava Narodne in študijske knjižnice v Trstu*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991. 45 str.

- *I. posvetovanje, savjetovanje, Maribor*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije; Maribor: Organizacijski odbor posvetovanja, 1980. 87 str.

Oseba, ki ji je bil prispevek posvečen

- RIBNIKAR P. Sedemdeset let Marije Oblak-Čarni. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2003, letn. 26, št. 1, str. 1-6.
- KOZINA B. Brane, bodite tiho! *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2003, letn. 26, št. 1, str. 7-8.
- KOZINA B. Bibliografija Marije Oblak-Čarni. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2003, letn. 26, št. 1, str. 9-12.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 17. številki Vrhniških razgledov. *VR 17*, 2016, str. 6-8.
- GORIČAN E., OBLAK-ČARNI M. Franc Potrebujes, izdelovalec stilnega pohištva. *VR 17*, 2016, str. 175-181.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 16. številki Vrhniških razgledov. *VR 16*, 2015, str. 6-8.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2014 in 2015: poročilo predsednice na občnem zboru MDV, 14. 12. 2015. *VR 16*, 2015, str. 271-275.

Intervju

- OBLAK-ČARNI M. (intervjuvanec). "Niso nas pustili zraven ...": Italija še vedno ni vrnila Sloveniji arhivov in drugih kulturnih dobrin, ki bi jih po mednarodnih sporazumih morala. *Svobodna misel: TV-15*. 23. jan. 2009, letn. 18, št. 2, str. 22-23, portret: Marija Oblak Čarni.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 15. številki Vrhniških razgledov. *VR 15*, 2014, str. 6-8.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2013. *VR 15*, 2014, str. 238-242.

Članki v Vrhniških razgledih

- OBLAK-ČARNI M., BERGINC I., OBLAK MILČINSKI T. "Ljudstvu je spomenik vseč!" ... še vedno. *VR 20*, 2020, str. 86-199.
- OBLAK-ČARNI M. Karel Možina (1895-1918): žrtev spodletelega vojaškega upora v Judenburgu. *VR 19*, 2018, str. 9-15.
- OBLAK-ČARNI M. Kemik Baltazar Baebler (1880-1936) je bil rojen na Vrhniku. *VR 19*, 2018, str. 44-51.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 18. številki Vrhniških razgledov. *VR 18*, 2017, str. 6-8.
- OBLAK-ČARNI M. Dva jubileja Južne železnice: 160 let Južne železnice in 70 let proge Preserje-Borovnica, ki je nadomestila med vojno porušen borovniški viadukt. *VR 18*, 2017, str. 24-43.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 14. številki Vrhniških razgledov. *VR 14*, 2013, str. 6-8.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2012: (na občnem zboru društva, 20. maja 2013). *VR 14*, 2013, str. 307-309.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 13. številki Vrhniških razgledov. *VR 13*, 2012, str. 6-7.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2011. *VR 13*, 2012, str. 348-350.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 12. številki Vrhniških razgledov. *VR 12*, 2011, str. 6-7.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2010. *VR 12*, 2011, str. 380-381.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 11. številki Vrhniških razgledov. *VR 11*, 2010, str. 7-9.

- AUERSPERGER A., OBLAK-ČARNI M. Cenzura uprizoritve Cankarjeve drame Hlapci. *VR 11*, 2010, str. 40-51.
- OBLAK-ČARNI M. O šoti in konoplji na barju: po pripovedovanju Marije Hladnik (1912-2010). *VR 11*, 2010, str. 181-184.
- OBLAK-ČARNI M., KOS J. Projektna naloga „Muzej Vrhnika“: v okviru strategije razvoja kulture, turizma in športa na Vrhniki. *VR 11*, 2010, str. 190-195.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2009. *VR 11*, 2010, str. 212-218.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 10. številki Vrhnških razgledov. *VR 10*, 2009, str. 6-7.
- OBLAK-ČARNI M. Delo Muzejskega društva Vrhnika v letu 2008: poročilo predsednice na občnem zboru, 30. januarja 2009. *VR 10*, 2009, str. 192-195.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 9. številki Vrhnških razgledov. *VR 9*, 2008, str. 6-7.
- OBLAK-ČARNI M. “Lubi Slovenci”: ob petstoti obletnici rojstva Primoža Trubarja. *VR 9*, 2008, str. 140-151.
- OBLAK-ČARNI M. 15 dekagramov sladkorja na odrezek 410: delitev racionalnih živil v trgovini Jerneja Kranjca na Vrhniki, januarja 1948. *VR 9*, 2008, str. 258-268.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2007: (poročilo predsednice na občnem zboru 23. januarja 2008). *VR 9*, 2008, str. 306-311.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 8. številki Vrhnških razgledov. *VR 8*, 2007, str. 6-7.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2006: (poročilo predsednice na občnem zboru 12. februarja 2007). *VR 8*, 2007, str. 302-305.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 7. številki Vrhnških razgledov. *VR 7*, 2006, str. 6-7.
- OBLAK-ČARNI M. Ruski mornarji na Vrhniki pred 200 leti. *VR 7*, 2006, str. 159-161.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2005: (poročilo predsednice na občnem zboru 6. marca 2006). *VR 7*, 2006, str. 284-285.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 6. številki Vrhnških razgledov. *VR 6*, 2005, str. 4-5.
- OBLAK-ČARNI M. Nekaj datumov iz hudih vojnih let 1941-1945 na Vrhniki in okoliških krajih. *VR 6*, 2005, str. 7-32.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2004: (poročilo predsednice na občnem zboru 11. marca 2005). *VR 6*, 2005, str. 335-337.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 5. številki Vrhnških razgledov. *VR 5*, 2004, str. 8-9.
- OBLAK-ČARNI M. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika za leto 2003: (na rednem letnem občnem zboru 2. marca 2004). *VR 5*, 2004, str. 243-245.
- OBLAK-ČARNI M. Gabrijel Jelovšek: vrhniški župan v letih 1889-1908. *VR 5*, 2004, str. 11-18.
- OBLAK-ČARNI M. Ob 4. številki Vrhnških razgledov. *VR 4*, 2003, str. 4-5.
- OBLAK-ČARNI M., ŽIVEC M. Muzejsko društvo Vrhnika 1999-2002: občni zbor Muzejskega društva Vrhnika 22. oktobra 2001. *VR 4*, 2003, str. 168-173.

“Kar sem dosegla, sem dosegla z delom, morda malo sreče. Sreča je bila to, da je bil moj poklic tudi moj hobi. Delala sem z veseljem. Sreča je bila tudi moja družina!”

Od Marije Oblak Čarni smo se poslovili 13. avgusta 2020 na ljubljanskih Žalah.

Žalni govor – Boštjan Koprivec (direktor Zavoda Ivana Cankarja)

V veliko čast mi je, da smem na prošnjo gospoda župana Občine Vrhnika Daniela Cukjatića spregovoriti ob slovesu naše častne občanke Marije Oblak Čarni.

Težko je najti besede za osebo, ki jo tako cenim. Ki jo tako spoštujem, da se čutim nevredega karkoli spregovoriti. Ker zame Marija Oblak Čarni ni bila samo častna občanka Občine Vrhnika. V mojem srcu je nosila naziv dobre, tople, čudovite osebe. (osebe z veliko začetnico).

V petek mi je sodelavka in prijateljica Tatjana poslala vest, ki me je presunila, da se je poslovila naša ljuba teta Mari. Presunila, ker sem živel v veri in prepričanju, da nič slabega ne more doleti tako svetlo bitje, kot je Marija Oblak Čarni. Bila je oseba, ki je izžarevala nekaj več. Nekaj, kar v teh norih, hitrih časih tako zelo manjka, po čemer v resnici hrepeni svet. Uglajenost, marljivost, skromnost, poštenost, strokovnost, prijaznost, vedrino, požrtvovalnost, človeškost.

Če bi želel biti komu podoben v jeseni življenja, bi želel biti podoben njej. Njen žar v očeh, ko se je pokazala možnost lastnega muzeja na Vrhniki, je bil neprecenljiv. S tem žarom je skupaj s sodelavci Muzejskega društva Vrhnika pripravila izjemen elaborat o vrhniškem muzeju in njegovih zbirkah. S tem žarom je vrsto let urejala Vrhniške razglede. S tem žarom je vodila Muzejsko društvo. Ta žar v očeh je bil res nekaj več. Je bil kot mesec, ki odseva tisto svetlo luč, ki je sijala v srcu v njenega bitja. Ta luč je luč ljubezni. Ljubezni do Vrhnike. In ta luč je žarela mnogo bolj kot pri marsikomu, ki sicer živi na Vrhniki, a s praznim srcem. Njeno srce pa je bilo polno, polno ljubezni do Vrhnike. Njeno srce je živelo na Vrhniki in za Vrhniko. Kako sem hvaležen, da sem smel sodelovati s tako čudovito osebo, s tako veliko osebo. S tako častno osebo.

Pismo teti Mari – Tatjana Oblak Milčinski (članica MDV, nečakinja)

Draga naša teta Mari,

Če bi bil zdajle večer in bi bili vsi mi v tvoji kuhinji, bi se na steno projiciral eden od filmčkov, risank, ki jih je pred desetletji iz Rusije prinesel stric Lajoš. Med Snegu-ročko, Kanjokom Grbanokom in Jago babo bi morda danes našli tudi že pravljico, skazko o tebi.

Na prvih sličicah bi v tisočerih barvah zažarelo tvoje otroštvo v Martinji vasi na Dolenjskem; med igrami z bratoma sta se vili tvoji kitki s pentljami, narejeni iz svile iz razkopanih granat in tvoje oči rjavo žarijo še na črnobelih slikah. Bila si družinska sreča, edina deklica, v diko in ponos celi družini. Na naslednjih slikah, ko že odraščaš, se ob bratih, ki jima je dovoljeno mnogo več, na svoj eleganten način boriš za svoje pravice. V povojnih dneh odraščaš hitreje, kot se to dogaja danes.

Na slikah, ki sledijo, se vrnete v očetov rojstni kraj; ti si že mlada dama, ki jo vrhniški vlak popelje mnogo dlje kot do Ljubljane. In že sadita na domačem vrtu breze z barja, ti in tvoj srčni izbranec. Kmalu si ustvarita družino, ki nam vsem do takrat daljno Prekmurje prelije v za vedno ljubo in domačo deželo.

In filmček se obrne na prizore, ko začnemo ob tvojih dveh fantih Andražu in Mihu na svet prihajati drug za drugim tudi tvoji nečaki. Nečaki, ki si jih še kako čakala! Kadar nas obiščete, je sončno, četudi je slabo vreme ... in na Brdu, pri vas, se nizajo najlepše počitnice na svetu. Pozimi nas učiš plesti in kvačkati, na vrtu pa postavljamo šolske primere sneženih mož. Ob kresnih večerih v dolgih kolonah poskakujemo na stare slovanske plesse. Ustvarjamo predstave in romane, pišemo obvezno vsak svoj dnevnik. Učiš nas drobnih gospodinjskih skrivnosti in na nas dalje prenašaš življenjske modrosti, ki si jih prejela od svojih prednikov. Tisočera zgodovinska dejstva in anekdote, ki nam jih mimogrede podajaš, krajšajo naša potovanja po Jugoslaviji.

Počitnice na morju skoraj ne poznajo počitka; cele dneve koncertiramo in prepevamo, v temi pa dolgo v noč skupaj s teboj preštevamo utrinke in med plavanjem precejamo med prsti morski plankton. Sledijo dnevi v vašem prekmurskem domu. Matka in ti pečeta retaše, zlejvanke in kuhata slavno Čarnijevo juho. Stric Lajoš in Miško gradita sembo, Draž nabira raznotere rože in gobane ... in čas v teh dneh se zdi tako večern, da se začne iz celuloidnega filmčka, ki ga predvajaš na steno, kar kaditi.

Hitro ga zavrtiš naprej in malo popihaš v projektor ... in že smo pri sličicah, ko se otroške igre z lego kockami, štiri v vrsto in veselimi klobučki preobrnejo v skoraj igrivo ustvarjanje različnih projektov: to so Vrhniški razgledi, reševanje naše kulturne in naravne dediščine in postavljanje obeležij ter spomenikov. Skupaj raziskujemo, dokumentiramo, ustvarjamo številne domoznanske razstave in druge dogodke.

Zavedamo se, da nam čas polzi med prsti in da bi ga čim več ostalo za delo, se bodrimo s kratico M R - Malo razmisli. Poslavljamo se z V N D - Veselo na delo.

Iz tvojega podpisa M O Č seva vse, kar potrebujemo za premagovanje ovir in nove zmage. Za vedno si nas okužila z dejstvom, da brez poznavanja preteklosti nima ne človek, ne kraj, ne narod nobene prihodnosti.

Vedno bomo vedeli, kaj nas dela ljudi - delo. In kaj nas naredi srečne ljudi - pogovarjati se je treba. In res si ... bila si - naša zaupnica, vzgojiteljica, prijateljica, zlata starejša sestra, vedno zvesta in varna opora. In tvoj dom je bil čedalje bolj svetel; ob vnukih Andreju, Martinu in Joštu se je polnil tudi z obiski številnih pranečakov.

Filmček, ki se vrtil, je čedalje krajši. A na mestu zadnje sličice ne piše Kanjec filma, ampak S S V - Skupaj smo velesila.

Draga T M, imamo te radi in še dolgo se bomo vsi nečaki in tudi že pranečaki s hvaležnostjo spominjali naših skupnih dni.

Ti nisi bila navadna teta, v resnici si bila Čarna; po očetu Oblaku kot brezmejno nebo in mami Pšenici neskončno zlato polje.

Človek, kraj, narod, ki ne pozna in ceni svoje preteklosti, nima prihodnosti.

Vrhnika jo, tudi po veliki zaslugi Marije Oblak Čarni, gotovo ima!

Viri:

Informacije družin Oblak in Čarni

Andrej Čarni. *Deklica, ki so jo napadle gosi*. Intervju, 14. oktober 2002, Ljubljana.

Fotografije: Muzejsko društvo Vrhnika, osebni arhiv družin Oblak in Čarni.

Tatjana Oblak Milčinski

OSTALI SO SAMO ŠE SPOMINI¹ ...

Jože Rode,
častni občan Občine Vrhnika

17. marec 1936–31. maj 2020

Jože Rode z mamo Marijo, roj. Japelj, in očetom Vilibaldom leta 1940 in osebna fotografija iz leta 1947. Vir: družina Rode.

Pisatelj, dramaturg, urednik in dramatik Jože Rode se je rodil 17. marca 1936 na Vrhniki, kjer je končal tudi osnovno šolo. Srednješolsko izobrazbo je pridobil na takratni III. državni gimnaziji, današnji Bežigrjski. Ljubezen do umetnosti, kulture mu je bila položena že v zibel; njegova

starša – mama Marija, roj. Japelj, iz Verda in oče Vilibald sta bila priznana amaterska pevca in igralca².

¹ Naslov knjige Jožeta Rodeta, Karantanija 2006.

² Tatjana Oblak Milčinski: Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju. Vrhnikiški razgledi 9, 2008, str. 216, 217, 218, 225.

Na Akademiji za igralsko umetnost (AGRFT) v Ljubljani je leta 1960 diplomiral iz dramaturgije kot drugi na Akademiji (prvi je bil Jože Javoršek) in s tem poklicem se je ukvarjal večji del svojega življenja.

Prvi letnik dramaturgije je Jože Rode obiskoval v študijskem letu 1956/57. Vir: družina Rode.

Študijska produkcija AGRFT – Sen kresne noči leta 1958. Jože Rode kot Nosan na sredini slike. Vir: družina Rode.

LJUBLJANA, 7. febr. – Kot vsako leto ob Prešernovem dnevu je Svet umetniških akademij v Ljubljani tudi letos nagradil najboljše stvaritve slušateljev vseh treh akademij. Dvanajst nagrajencev se je zbralo danes opoldne v Klubu poslancev LRS; tu jim je izročil nagrade Lev Modic, predsednik Sveta umetniških akademij. Pomembne kulturne slovesnosti so se udeležili tudi Boris Kocjančič, Beno Zupančič in rektorji ter profesorji akademij. – Na sliki so letošnji nagrajenci. Nadrobnejše poročilo o podelitvi nagrad objavljamo na 5. strani.

Za delo »Federico Garcia Lorca, historična in estetska analiza Lorcove gledališke osebnosti« je Jože Rode (prvi na levi) prejel Prešernovo nagrado za slušatelje umetniških akademij za leto 1960. Vir: družina Rode.

Med študijem je prodajal knjige v Državni založbi, po diplomi pa je do zaposlitve na televiziji opravljal dela arhivarja na Igralski akademiji ter bibliotekarja na SAZU. Kot dramaturg se je zaposlil na RTV Slovenija leta 1961, kjer je bil na začetku, kot je dejal: »Mädchen für alles – deklica za vse«. Med drugim je vodil tudi televizijske oddaje. Po enoletnem premoru zaradi služenja vojaškega roka se je vrnil nazaj na RTV, tokrat v mladinsko uredništvo televizije. Tu je delal kot redaktor kontaktnih in dokumentarnih oddaj, oddaj za najmlajše in kot dramaturg dobrih osem let. Jože je bil urednik mladinskega programa od leta 1970 do leta 1978.

Jože v mladinskem uredništvu, okrog leta 1965. Vir: družina Rode.

Prva izvirna lutkovna serija na Televiziji Slovenija so bili Butalci Frana Milčinskega. Predvajali so jo leta 1962. Dramaturg je bil Jože Rode, lutke pa je naredila Mara Kralj.³ Vir: svetovni splet.

Zverinice iz Rezije, ki so nastale po zapisih etnologa Milka Matičetova, so na televizijskih ekranih prvič zaživele leta 1975. Vir: svetovni splet.

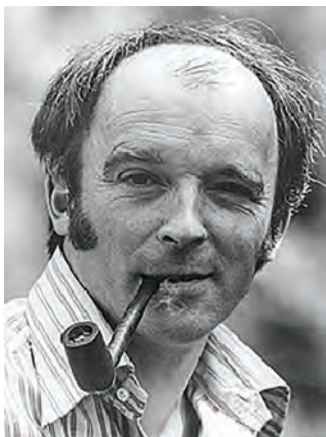
Pripravljala je igrani in lutkovni program. Med drugim je dramaturgiziral lutkovne oddaje kot so Butalci Frana Milčinskega (to je bila prva serija na RTV, 1961–1962), Drejček in trije Marsovčki Vida Pečjaka, ljudske pravljice Zverinice iz Rezije in drugo. Poleg televizijske in gledališke se je ukvarjal tudi z radijsko dramaturgijo. Za radio je pisal zelo rad, češ da mu ta medij, ki ni podprt s sliko ali živo igro, ponuja velik izziv. Rad je sodeloval z Rosando Sajko, Jožetom Valentičem ...⁴

Med najbolj zahtevnimi serijami sta bili Iliada (Bili smo Trojanci, bili smo ljudje) in Trubar. Leta 1995 je odšel v pokoj. Takrat je sprostil še pisateljsko energijo in nastala so številna literarna dela, priljubljena med vsemi generacijami bralcev in raziskovalcev različnih oblik bivanja in kulturnega življenja.

³ Kot so zapisali ob razstavi Od skice do lutke v bežigrasjski galeriji, najstarejše slovenske lutkovne oddaje niso ohranjene, saj takratna tehnologija tega še ni omogočala. Taka usoda je doletela tudi serijo Butalci.

Vir: Deja Crnovič, arhiv Lutkovnega gledališča Ljubljana, arhiv TV Slovenija: Najbolj znamenite slovenske lutke. siol.net., 21. 3. 2016.

⁴ Po pripovedovanju žene Joži Rode.

Jože Rode leta 1975. Vir: družina Rode.

Še posebej pomembna je knjiga, bogata monografija »Vrhnika skozi stoletja«, ki je izšla leta 1997. Na Občini so mu sicer predlagali dopolnitev prejšnje Habičeve knjige »Vrhnika«⁵, Jože Rode pa se je odločil, da napiše novo knjigo, doda nove fotografije in besedilo opre na odlomke iz Cankarjevih del. S sprehodi po posameznih delih občine Vrhnika je predstavljena preteklost prostora in biseri kulturne in naravne dediščine, pa tudi veliki ljudi, ki so ime kraja ponesli tudi po širnem svetu.

Jože Rode se je začel udeleževati kot mladi igralec in umetnik že v osnovni šoli, še bolj pa v gimnaziji, kjer je bil tudi urednik razrednega časopisa.

V času študija se je lotil režije tudi na Vrhniku (Sedem let skomin). Kasneje, v sedemdesetih letih, je režiral v šolski skupini na Vrhniku⁶ in več kot deset let sodeloval z različnimi amaterskimi skupinami po Sloveniji pa tudi v Trstu.⁷ Za Kulturno društvo Medvode je dramaturgiziral tudi Cankarjevo povest Milan in Milena. Na številnih seminarjih za amaterje je vodil vaje in imel predavanja o dramaturgiji, dramaturška razmišljanja pa je tudi zapisoval; za revijo Otrok in knjiga (založba Obzorja, 1981) je napisal članek Televizijska igra za otroke in mladino.

5 Peter Habič: Vrhnika; geografska monografija manjšega mesta. ZRC, 1963.

6 Na Osnovni šoli Ivana Cankarja Vrhnika je Jože Rode režiral igrico Mali strah Bavbav; scena je bila delo akad. slikarja dr. Francija Curka.

7 Takratna igralca Sergej Verč in Boris Kobal sta postala kasneje režiserja.

11. decembra 1975 je Kulturna skupnost Vrhnika počastila bližajočo se 100-letnico rojstva Ivana Cankarja s premiero recitala V areni življenja sem stal. Jože Rode je kot scenarist izbral besedila iz Cankarjeve socialne in politične proze. Vir: Matjaž Žirovnik.

Ob 100. obletnici rojstva Ivana Cankarja je sodeloval pri uprizoritvah recitala združenih amaterskih skupin iz Verda in z Vrhnike, študentske in mladinske skupine.⁸ Iz takratnih vrst vrhniške amaterske skupine je izšel tudi režiser Jože Valentič.⁹

Recitalu »V areni življenja sem stal« je naslednje leto sledila Calderonova komedija »Dama škrat«. Sodeloval in ustvaril je številne literarne večere na Vrhniki (npr. literarni večer leta 2010 z Nežo Maurer) v Cankarjevi knjižnici, z Industrijno usnja Vrhnika ...

Leta 2017 je bilo v prostorih muzeja Moja Ljubljana ob najstarejšem kolesu na svetu javno predvajanje Rodetove radijske igre Bobri, novembra, ob 500-letnici reformacije pa v Cankarjevem domu tudi predvajanje dramatizacije Rodetove radijske igre Zadnjikrat v Ljubljani. Radijskih večerov so se udeležili številni poslušalci. V Cankarjevem letu 2018 so organizirali še več podobnih večerov¹⁰.

Jože Rode v pogovoru o Primožu Trubarju s Pavlom Lužanom in Vilmo Štrifof. Foto: T. O. M.

Jože Rode je bil leta 1992 med ustanovnimi člani Muzejskega društva Vrhnika. Sodeloval je v uredniškem odboru pri nastanku prvih Vrhnških razgledov. Bil je tudi strasten zbiratelj, verjetno z eno največjih zbirk zvočnih posnetkov

glasbenih del Richarda Wagnerja, številčni so tudi njegovi albumi kazalk, opomnikov, (»analognih bookmarkov«), ki jih uporabljajo bralci knjig. Hranil in urejal pa je tudi obsežno zbirko domoznanskega gradiva.

Jožetova delovna soba je bila bogata knjižnica, arhiv in diskoteka. Tu so nastajali številni scenariji, domoznanske raziskave in literarna dela za mladino. Na fotografiji Jože z nekdanjima sodelavcema in soustvarjalcema – Nikom Nikolčičem in Matijem Milčinskim. Foto: T. O. M.

Jože s soprogo Jožico na potovanju po Italiji leta 2009. Vir: družina Rode.

8 Tatjana Oblak Milčinski: Cankarjevo leto 1976. Vrhnški razgledi 17, 2016, str. 41.

9 Jože Valentič (1953–2020) je kot radijski režiser podpisal obširen opus skoraj tristotih radijskih iger.

10 Vrhnški razgledi 20, 2020.

Dela ustvarjalnega opusa Jožeta Rodeta

TELEVIZIJA

V času njegovega vodenja uredništva Otroškega in mladinskega programa so nastale serije Kljukčeve dogodivščine, Erazem in potepuh, Pionirski TV studio, Odprava zelenega zmaja, Vrtec na obisku, Deklica Delfina in lisica Zvitorepka, Udar na brigada, Igrajmo se gledališče, Čisto pravi gusar, Ekslibris in druge.

Metka Dedakovič, urednica in dramaturginja na RTV SLO, je v TV arhivu in dokumentaciji zbrala obsežen Rodetov opus in ob tem zapisala:

»Jože Rode je ustvaril vsebinski in vizualni profil Otroškega in mladinskega uredništva na Televiziji Slovenija (TV Ljubljana), ki deluje še danes. Od leta 1959 je soustvarjal program kot redaktor, dramaturg, izvirni avtor in avtor priredb.

Bil je prvi dramaturg v Otroškem in mladinskem programu Televizije Slovenija, leto ali dve po prihodu pa je prevzel še uredniško mesto celotnega programa.

Do upokojitve je Jože Rode nenehno ustvarjal na vseh omenjenih področjih. Najdragocenejši prispevek je prav njegovo pionirsko delo: postavitve vsebinskega in vizualnega koncepta otroških oddaj ter avtorska scenaristika in televizijske priredbe literarnih del.

Za otroke je dobro samo najboljše in najlepše, zato je Jože Rode posegel po kvalitetni slovenski otroški klasični in sodobni literaturi, v ospredje izraznih sredstev za posredovanje teh žlahtnih vsebin pa je postavil lutke ter plejado izvrstnih slovenskih likovnikov.

Cilj je bil – preko igrivih dramskih struktur nagovarjati otroške gledalce na naj-

boljši možni način. Poleg vrste lutkovnih serij, posnetkov lutkovnih predstav, priredb in dramaturgij za seriji TV Slikanica in Tik-tak se je s soustvarjalci kaj kmalu lotil tudi igranega programa za otroke.

Ustvarjalni opus na Televiziji Slovenija je zato res obsežen, postavil je in utrl pot vsem bistvenim poklicem, ki na televiziji predstavljajo vsebinsko in programsko naravnost. Dramaturg je bil seveda tudi pri vseh svojih priredbah in številnih drugih oddajah in serijah.

Kot urednik celotnega programa je ustvaril podobo in neizbrisen pečat Otroškega in mladinskega programa TV Slovenija, ki traja še danes. Televizijski arhiv hrani vso dragoceno dediščino.

Največ in najbolje je sodeloval z režiserji: Jože Vozny, Janez Drozg, Anton Tomašič, Zoran Lesić, Franc Uršič, Matija Milčinski, Lado Troha ...«

Oddaje različnih TV-formatov/po zvrsteh/, ki jim je Jože Rode urednikoval oziroma sooblikoval:

Poučna serija: TV V ŠOLI (pr.: oddaja Medea), 1964–1967.

Mozaična serija: PISANI SVET (pr.: oddaje Kjer so lutke doma, Palčki nimajo pojma I, II), 1973–1983, urednik in scenarist.

Izobraževalna serija: GRADOVI, 1990, urednik in dramaturg.

Mladinska serija: LAHKIH NOG NAO-KROG, 1997, urednik in dramaturg.

ZLATA PTICA: serija pravljic za lahko noč (pr.: Lovske zgodbe Lažnivega Kljukca ...), urednik in scenarist.

RADOVEDNI TAČEK (1987–2001), dramaturg in scenarist.

Oddaje, kjer je sodeloval kot avtor ali so-avtor:

Priredbe za lutke:

Fran Milčinski – Jože Rode: BUTALCI, prva lutkovna serija na slovenski televiziji, 10 nadaljevanj, 1961–1962, JR urednik in scenarist.

Marta Koch – Jože Rode: KURIR GREGEC, 1965/66, JR urednik in scenarist.

Vid Pečjak: DREJČEK IN TRIJE MARSOVČKI, 1967, lutkovna serija, JR urednik in scenarist.

1. Polomljene igrače
2. Miš, Maš in Šaš
3. Nočni obisk
4. Teta je videla pošasti
5. Mihec ni več tepen
6. Polet na Luno
7. Vesoljska igra
8. Polet na Mars
9. Slovo
10. Zopet doma

Milko Matičetov: ZVERINICE IZ REZIJE, 1974, dramatizacija: Jože Rode in Jože Vozny.

1. Volk branil kokoši pred lisico
2. Grdina v lisičji hišici
3. Kako se je lisica naučila leteti
4. Volk delal za lisico
5. Volk v Žbajančičevi bajti
6. Mravlja in muren
7. Grdina pod kamnom
8. Volk, petelin in botra lisica
9. Volk išče suha drva v Črnem potoku
10. Psi, mačke in miši
11. Trije botri prijatelji
12. Zajčkova zadnja želja

Ljudske pravljice:
PRAVLJICE IZ LUTKARJEVEGA VOZIČ-

KA ali TRINAJST VESELIH, 1975, dramatizacija: Matija Milčinski in Jože Rode.

1. O lažnivi laži, za možitev godni
2. O čevljarskem zdravniku
3. O lončarju in carju
4. O divjaškem divjaku
5. O kozlovskem biku in slamnati brezi
6. O Sabonjumi in njegovem pomočniku
7. O dveh žejnih in nikdar sitih študentih
8. O siromaku in Kaziju
9. O siromaku, zajcu in bogatinu
10. O možu, ki ni znal nobene zgodbice
- 11., 12., 13. (izgubljeni naslovi)

Turkmenske ljudske pravljica:

ZGODBE O POL-UHECU, 1975–76

1. Pol-Uhec najde starše
2. Pol-Uhec nese očetu kosilo
3. Pol-Uhec v sosedovem vinogradu
4. Pol-Uhec in bradata nevesta
5. Pol-Uhec in začarani vol
6. Pol-Uhec in razbojniki
7. Kako so sodili siromaku
8. Kako je Pol-Uhec odklonil roko ošabne princeze
9. Kako je Pol-Uhec spoznal čarovnika
10. Kako je Pol-Uhec prevaral kana
11. Kako je Pol-Uhec ugnal stepnega volka
12. Kako je Pol-Uhec odšel v svet

SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE, 1978–1980, dramatizacija: Matija Milčinski in Jože Rode (13 epizod, naslovi izgubljeni).

SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE I, 1982, JR urednik in dramaturg.

Josip Ribičič – Jurij Souček: MIŠKOLIN, 1982, JR urednik in dramaturg.

Igrani TV-filmi in nadaljevanke ali nani-zanke:

Anton Ingolič – Jože Rode:
TAJNO DRUŠTVO PGC, scenarist, urednik.

Claude Aveline:
BABA DIJEN IN KOŠČEK SLADKORJA,
mladinska igra, 1961, JR dramatisacija.

VIJA VAJA-RINGA RAJA I, II, 1967/68
(izbor iz tuje in slovenske literarne klasike
– izbor in priredba: Jože Rode) – obravna-
vani avtorji: Pavel Golia, Josip Stritar, Jo-
sip, Jurčič, Fran Milčinski ...), scenarist in
urednik.

1. Narodne
2. Levstik
3. Jurčič

France Bevk – Jože Rode:
ČRNI BRATJE, 1968, scenarist in urednik.

Leopold Suhodolčan – Jože Rode:
PRIMOŽEV DNEVNIK, 1969, scenarist in
urednik.

Žarko Petan – Jože Rode: STARŠI NAPRO-
DAJ, 1969, scenarist, urednik.

TRAPOLLO HH 33, 1969–1970; Jože Rode
in Anton Tomašič.

1. Obisk z game Camelopardali
2. Veliki lovec Hamahamama
3. Sin sonca
4. Veliki zmagovalec in njegova sužnja
5. Planet dveh sonc
6. Vojvoda
7. Tisoč in en problem za Rifleta
8. Aprilski lari-fari
9. Kanova hči
10. LG

Vladimir Kralj: PRED KONCEM, drama,
1971, JR dramatisacija.

Leopold Suhodolčan – J. Rode: NAOČNIK
IN OČALNIK, 1971, scenarist in urednik.

Joža Horvat – Milena Ogorelec: WAITAPU,
1988, dramaturg.

Jože Rode: VILI, POVEJI!, 1994,
scenarist in urednik.

RADIO

Za radio je Jože Rode začel pisati kmalu
po prihodu na RTV. Najprej je občasno so-
deloval pri oddaji »S KNJIŽNEGA TRGA«,
(Kulturna redakcija), v letih 1963–1999.
Prve knjige, ki so mu jih zaupali v presojo,
so bili nezahtevni romani in dela za mla-
dino, kasneje pa je obravnaval tudi resnej-
ša dela. Nekatere so bile objavljene tudi v
reviji Naša žena. Bilo jih je več deset, med
njimi:

Gaj Julij Cezar: GALSKA VOJNA

Vladimir Kralj: DRAMATURŠKI VADE-
MECUM

Emile Zola: ČLOVEK ZVER

Emile Zola: NANA

Jože Javoršek: VODNIK PO LJUBLJANI

Emile Zola: VZPON ROUGONOVIH

Mark Tulij Cicero: NAJVEČJE DOBRO IN
NAJVEČJE ZLO

Titus Maccius Plautus: HIŠNI STRAH

Gregor Strniša: ŽABE

Anicij Manlij Torkvat Severin Boetij:
FILOZOFSKO-TEOLOŠKI SPISI

Theodor Plivier: zgodovinska trilogija:
MOSKVA, STALINGRAD, BERLIN

V istem času je za isto redakcijo začel pisati tudi literarne večere.

Literarni večeri:

DERDINGA VERE JE TROBLJA BILA: OD TOD DO SLOVENCEV, 1984.

TRUBAR JE TROBIL NA GLAS, BUKVE JI SVETE PIŠOČ.

1. Slovenska legenda
2. V Trstu me je od mladih nog vzgajal Peter Bonomo
3. Pridigar v Ljubljani in v Trstu
4. Kanonik v Ljubljani
5. Odkar svet stoji, se kaj takega še ni zgodilo
6. Savel je ostal Savel
7. Sprejmem poziv ...
8. Gospod Primož se bo moral s hudičem gristi
9. Viel falsch ...
10. Ich muss alle Stunde auf creutz warten
11. Hudič je napravil luknjo v slovensko cerkev
12. Tu vom sdai is muiga nigdirdoma pisshem
13. Truber od Slouvenov slovo iemle

Portreti v besedi:

1. Leonardo da Vinci
2. Gaj Julij Cezar
3. Francois Villon
4. Miguel de Cervantes Saavedra
5. Niccolo Machiavelli
6. Petronius Arbitr
7. Rafael Santi
8. Giacomo Casanova
9. Alexandre Dumas I. Prihod v Paris
10. 32322

RAI Slovenski radio Trst:

PRIMOŽ TRUBAR, I.-VI., 1986, skrajšana in spremenjena serija v 12 delih, predvajana na TV Slovenija.

Dramatizacija osmih novel Luigia Pirandela, 1987.

1. Golo življenje
2. Gospa Speranza
3. Dostmrtnine
4. Formalnost
5. Ko bi čutila, kako ves gorim
6. Črno ogrinjalo
7. Dovolite, da dam spregovoriti svojim osebam
8. Granellova hiša

Izvirne radijske igre:

Jože Rode in Bogdan Gjud: V mestu pa ptičice ne pojo, 1983.

Jože Rode in Bogdan Gjud: Moj prijatelj Radio.

Bratec, sestra in trije kužki.

Zadnjikrat v Ljubljani.

Prevod:

Federico Garcia Lorca: Don Perlinplin lju-bi Beliso na svojem vrtu.

Spremne besede k radijskim igram:

Miroslav Košuta: Vitez na obisku in Štirje fantje muzikantje, 1980.

Dane Zajc: Kralj Matjaž in Alenčica in Petelin se sestavi, 1978.

Lope de Vega: Ovčji kal in seviljska zvezda, 1996.

Calderon de la Barca: Življenje je sen, 1969.

Jože Rode z igralko Violeto Tomič in urednikom oddaj za otroke in mladino Petrom Povhom na predstavitvi knjige *Kaj pa Anamarija?* v Cankarjevi knjižnici na Vrhniki, 10. septembra 1998. Vir: družina Rode.

Med nastajanjem romana *Spopad pri Mrzli reki* si je leta 1999 Jože Rode ogledal tudi samo mesto zgodovinske bitke pri Vrhpolju v Vipavski dolini. Vir: družina Rode.

Predstavitve knjige *Spopad pri Mrzli reki* je leta 2000 potekala v čitalnici Cankarjeve knjižnice Vrhnika; pisatelj s slavistom Janezom Dularjem in urednikom Mohorjeve družbe Matijo Remšetom. Vir: družina Rode.

KNJIGE

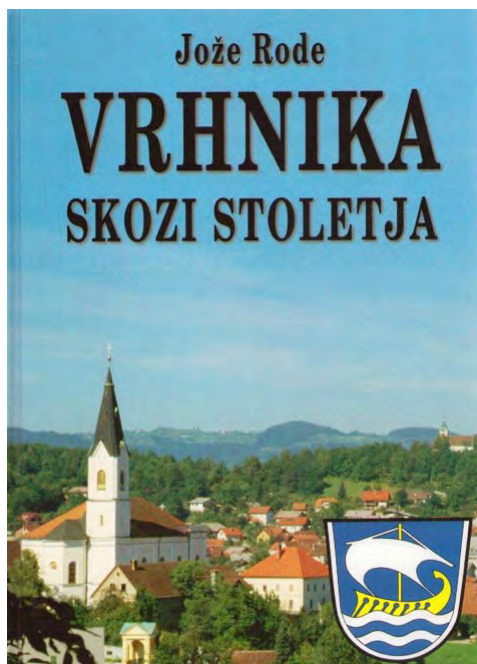
1. Argonavt(k)i, DZS, 1997.
2. Vrhnika skozi stoletja, Karantanija, 1997.
3. Vsega je kriva Hedika, Karantanija, 1997.
4. Kaj pa Anamarija?, Karantanija, 1998.
5. Zakaj je prišla Nevija, Karantanija, 1999.
6. Valuk Prvi Veličastni, Karantanija, 1999.
7. Na potezi si, Vili!, Karantanija, 2000.
8. Malček je obsedel in strmел, Mohorjeva družba, 1999.
(zgodba je eden od prispevkov v knjigi *Krotimo televizijo*).
9. Več kot teden, Karantanija, 1998.
10. Spopad pri Mrzli reki, Mohorjeva družba, 2000.
11. Se rad poljubljaš?, Karantanija, 2003.
12. Prijetna punca, Karantanija, 2003.
13. Ostali so samo še spomini, Karantanija, 2005.
14. Lužice v veži, Karantanija, 2006.
15. Skriti grad, Mohorjeva družba, 2007.
16. Piflar, Genija, 2008.

V pripravi – tipkopisu je ostalo troje del: Lepotičke padajo z neba le ob lepem vremenu, V dvoje je lepše tako živalim kot tudi ljudem in Močilnikarji. Foto: Tatjana Oblak Milčinski.

Prvo samostojno knjigo Argonavtki je Rode izdal leta 1997 pri založbi Karantanija, sledile so ji številne druge. Foto: Tatjana Oblak Milčinski.

Vrhnika skozi stoletja je album vrhniške preteklosti, turistični vodnik za današnji čas in delo, ki bo bogat vir podatkov za bodoče generacije. Vir: svetovni splet.

Zavod Ivana Cankarja Vrhnika in Cankarjeva knjižnica Vrhnika sta v Cankarjevem letu 2018 predlagala Jožeta Rodeta za najvišje občinsko priznanje.

Za svoje izvirno, občuteno, profesionalno delovanje na Radiu in Televiziji Slovenija, s katerim se je dotaknil številnih generacij poslušalcev in gledalcev, za dolgoletno soustvarjanje kulturnega življenja na Vrhniki in plodovit ustvarjalni opus tako v dramski kot literarni umetnosti ter na raziskovalnem, domoznanskem področju je Jože Rode 10. maja 2018 postal Častni občan Občine Vrhnika.

»Časov, ko je sosed poznal soseda in Vrhničan Vrhničana, ni več,« je ob popotovanju skozi zgodovino Prečudnega kraja zapisal Jože Rode in dodal: »Čas, ki ga živimo, je žal edini, ki nam je dodeljen ...«

Ostali so samo še spomini.

Med Cankarjevimi dnevi v Cankarjevem letu je 10. maja 2018 najvišje občinsko priznanje Jožetu Rodetu predal župan Stojan Jakin. Vir: Naš časopis.

Plan Pulja »Pianta della citta di Pola« iz leta 1898.

Vir: svetovni splet, Pula 1898.

Alenka Auersperger

GLEJTE, LJUDJE, DON KIHOTA

Posvečeno Mariji Oblak Čarni

Iz Cankarjevega življenja v Pulju¹

Ko se je Ivan Cankar pripeljal leta 1898 v Pulj, je opazil napise v italijanščini, nemščini ... Na eni strani, tik ob morju, je pisalo Porto Commerciale, malo naprej pa Porto di Guerra. Vmes je peljala pot do otoka Uljanika. Pomen ločenih pristanišč so še z večjimi črkami označevali napisi za trgovsko in vojaško pristanišče v nemščini, s Handels-Hafen in na drugi strani s Kriegs-Hafen. Dunajski dvor je razglasil Pulj leta 1853 za „Zentralkriegshafen“, za glavno vojaško pristanišče kronovine (c. in k.).² K Avstro-Ogrski je spadal tudi Kvarnerski zaliv.

Na potovanju z možem po severni Italiji so cesarico Elizabeto, potem ko je istega leta rodila drugo deklico Gisele, sprejeli tudi v Pulju; 9. decembra 1856 je položila na Uljaniku temeljni kamen za arzenal. Potem ko je Franc Jožef I. udaril trikrat s kladivcem po kamnu in so odigrali cesarsko himno, je postal Pulj tudi dejansko in formalno glavno pristanišče Cesarske in kraljevske vojne mornarice. Arzenal se je razvijal in bil popolnoma „v funkciji vojne mornarice, tovarna orožja (predvsem torpedov), vojnih ladij (križark, rušilcev, fregat, topničark, torpedovk, posebej podmornic), odgovarjajoče opreme in oborožitve.“³ Cesarski par niso dočakali klici „Evviva“, tu pa tam se je oglasil kakšen „Hoch“ in „Hurra“ – vzklik avstrijskih vojakov.⁴

-
- 1 Priskevek so obogatili z gradivom in nasveti: Marija Oblak Čarni, Klaudija Velimirović, Romana Paus in drugi poznavalci Pulja ter Cankarjevih zgodnjih del.
 - 2 Trogrlič, Marko, Stepanić, Željko, Pula kao Austro-ugarska ratna luka, Šk. Vjesn. 56 (2007.), 1–2, str. 17–30.
 - 3 Kalčić, Miodrag, Amplituda zaboravljenoga grada – Pula 1914, 24. 6. 2013. <https://www.jergovic.com/ajfelov-most/amplituda-zaboravljenoga-grada---pula-1914/>
 - 4 Hamann, Brigitte, Elisabeth, Kaiserin wider Willen, Amalthea Verlags, Wien-München, 1982, str. 114–116.

Vojaško pristanišče v Pulju.
Vir: svetovni splet, Pula 1898.

Prečna ulica na Arzenal pred prvo svetovno vojno.
Vir: svetovni splet, Regional express, 14. 7. 2016.

Ob popisu prebivalstva leta 1890 so v okrožju Pulja prešteli 4.469 nemško, 26.071 italijansko, 22.165 hrvaško in 1.560 slovensko govorečih.⁵ To je bila govornica le večjih skupin prebivalstva. Slišal si madžarsko, srbsko, slovaško, ukrajinsko, romunsko ... V mešanico jezikov, kultur, navad, živahnega družabnega dnevnega in nočnega življenja je stopil 22-letni slovenski pisatelj. Če smemo reči pisatelj – glede na to, kaj so nekateri njegovi stanovski tovariši tedaj menili o njem in prihodnosti njegovega, zlasti dramskega, dela: „Cankar je grozno lahkomišljen in domišljav. Ta človek ne bo imel sreče.“⁶ Sicer sta tedanja navada in skromnost mlademu avtorju narekovali, da se podpisuje s psevdonimi.⁷ Širša javnost ni vedela zanj.

„Tvoje zrem kraljestvo, Pozejdon močni!“

V Pulju, ki je postal leta 1898 za nekaj mesecev njegov dom, ni bil prvič. Staro istrsko mesto – oziroma sorodnike, ki so živeli tam – je obiskal že leta 1892. 16-letnika tedaj ni zanimalo živahno življenje med ulicami, ne „ostanki staro rimljanskih poslopij med kopo visokih hiš“, vse to se mu je zdelo dolgočasno. S ptičje perspektive, s Kaštela, z najvišjega med sedmimi hribčki nad mestom, je želel videti „morje pred solničnim zahodom“. Koliko dobrih in slabih pesmi je že bral o lepoti tistih trenutkov! Kaj je videl sam?

„Kaker daleč oko seže, zibljejo se, valovi v solnčnem svitu, manjši, vedno manjši – kaker bi se v morje potapljale zlate školjke in se prikazovale. In kako veličastno pada solnce: daleč razliva po nebu in po vrhovih gora poslednje, slabe, rdeče, žarke. Nebo ni več višnjevo: blišči se, da le težko gledam. Le polovica bliščeče plošče gleda še iz vode – in počasi, počasi, tudi ta izgine: dolgo se morje sveti, z morjem nebo in bregovi – ali ta svit je vedno bledejši.“⁸

5 Bezirk Pola-Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Bezirk_Pola, (pridobljeno: junij 2020).

6 Romantične duše, opombe Dušana Moravca, ZD 3, DZS 1967, 270.

7 Psevdonimi: Učiteljski pripravnik I. leta, Petošolec, Trošan, Ivan Saveljev, Ivan Grádar, Iv. Grádar, Saveljev, Evstahij, Prepiračev, Julijan Mak, I. C. Trošan, Mot, Mrazov, Grahar, Traven, Štefan Smuk, Alojzij Grad, Feliks Vran, Karol Staral, Anton Kramar, Anton L., Gradar, Alojzij Benda, I. C. Evstahij, Ivan Mot, Vazilij, Ivan Dob, Ivan Mlakar; šifre: T., I. G., J. G., I. C., C. I., Iv. C-r, S. G., P. Ž., P. R., F. G.).

8 Iz spisa Ivana Cankarja, pod katerega se je podpisal s psevdonimom Učiteljski pripravnik I. leta. Delo 'Moj prvi pogled na morje' je izšlo v Rimskem katoliku 1893, Peti tečaj, Četrtri zvezek, Dijaška priloga, str. 8–10.

Ob tem dnevniškem zapisu je k prvemu pogledu na morje drugi dan dodal še pesem. Prvi dve kitici sta posvečeni bogu morja, viharjev ...

„Tvoje zrem kraljestvo, Pozejdon močni!

Lahno ziblješ z roko valove zlate!

Žarno solnce, potnik nevtrudni pada

v krilo ti hladno.

V mraku ljubem širi, odpira brezdno
pred pogledom mojim se, kaker v sanjah;
vsak trenótek svetla 'zgubi se iskra
v temni globini.“⁹

Podoben motiv je izbral sedem let kasneje v črtici *Ob morju*.¹⁰

Spis *Moj prvi pogled na morje* je prvo Cankarjevo objavljeno besedilo v prozi. Izšlo je v Dijaški prilogi Rimskega katolika leta 1893. Urednik dr. Anton Mahnič¹¹, profesor bogoslovja, se je tistega leta pohvalil: „Došlo mi je zadnjič nič manj ko štirideset nalog, to je do sedaj najvišje število.“¹² Obenem je dijake posvaril, naj zaradi vaj ne zanemarjajo šolskih obveznosti. Bodril jih je: „Le pogumno stopajte po poti, kaker ste začeli: predvsem vestno opravljajte šolske dolžnosti, a kar Vam preostaja prostega časa, posvetite ga vedi in pred vsem filozofiji: to donese i Vam i domovini stoternih obresti.“¹³

Poleg tega je bil literarnemu mentorju všeč še en Cankarjev spis, ki ga je prav tako objavil v Dijaški prilogi: *Ponočna tišina je meni ljuba*.¹⁴ Pseudonim: Petošolec. Tega avtor ni napisal v Pulju. A je zanj značilna opomba dr. Antona Mahničča: „Tudi je zadel mladi pisatelj, da ni bil dolg. Domišljiji in srcu dajemo vedno malo besed“¹⁵. Ivan Cankar – pisatelj torej!

Sotrudniki, ki jih je na Dunaju zajel val Fin de siècle in francoske dekadence, so ga nekaj let kasneje opredelili že bolj natančno. „Dovoljujem si pa svetovati

9 Prav tam.

10 L. J., *Ob morju*, 1899, ZS, str. 157–159.

11 Anton Mahnič (rojen 14. 7. 1850 v Kobdilju na Krasu, umrl 14. 12. 1920 v Zagrebu) je bil urednik in izdajatelj Rimskega katolika od 1888 do 1896, ko je bil imenovan za škofa na Krku.

12 Anton Mahnič, Slovenskim dijakom, Rimski katolik 1893, Dijaška priloga, str. 17.

13 Prav tam.

14 Petošolec, *Ponočna tišina je meni ljuba*, Rimski katolik 1893, Dijaška priloga, str. 33–34.

15 Anton Mahnič, Slovenski dijakom VIII, Rimski katolik 1893, Dijaška priloga, str. 18.

slavnemu uredništvu, da povabi slovenskega 'dekadenta', jako duhovitega pesnika in pisatelja g. Ivana Cankarja v Ljubljani.“

Tako je Cankarja priporočil Dušanu N. Plavšiču, uredniku Mladosti, ki je nosila v podnaslovu napis 'Smotra za modernu književnost i umjetnost', Fran Govekar.¹⁶ V 'smotri' so sodelovali hrvaški in slovenski pisatelji, seveda tudi svetovni umetniki. Fran Vidic je v prvi številki Mladosti objavil članek O novejši slovenski literaturi. Čudno. Cankarja ni omenil. Pač pa se je razpisal o drugih, na dolgo in široko pa o Govekarju in njegovem delu.

Kazali so se obrisi nastopa moderne. 'Moderni' so stopili v javnost prvič v Vrtec in Angelčku. Cankar-Trošan je imel ob tistem času v Ljubljanskem Zvonu tudi že romantičnega Kacijanarja in par trioletov, Župančič-Gojko pa v reviji Dom in svet nekaj pesmic. Kette-Siluška je pisal samo še v Vrtec in v Angelčka. Korak naprej naj bi bila 'jugoslovanska' revija Mladost, ki pa je kmalu usahnila. Peta številka, v kateri je Ivan Cankar objavil 'načrt za novelo', kot je sam skromno podnaslovil literarno delo „Ti sam si kriv!“, je bila zadnja. Vendar je bilo to dovolj, da je tudi del jugoslovanskega bralstva spoznal slovenskega pisatelja, podpisanega z imenom in priimkom.

Premik torej. Ne samo, da je stopil brez prikrivanja svoje identitete naprej – Ivan Cankar se je s prispevkom v 'jugoslovanski' Mladosti leta 1897 s črtico „*Ti sam si kriv!*“¹⁷ pojavil z novimi izrazi in pojmi v novi literaturi.

Ti sam si kriv!

Opisuje obupano ženo, ki živi ob ravnodušnem možu, pravniku. S pisemcem, ki ga sama napiše in odpošlje kot 'Vaš najboljši prijatelj', namerava vsaj malo vzbuditi zanimanje zanje.

„Zdelo se ji je, da nosi na ramah mrtvo truplo, ki se je drži z ledenimi rokami krčevito krog vratú. Kamor je stopila, zgrnila se je noč pred njó; česar se je dotaknila, postalo je pod njenimi prsti ostudno in bezčastno ...“

In zjutraj je napisala svojemu možu pismo ter ga obdala na pošto.

'Velecenjeni gospod!

Vi niste pametni! Če greste kam po opravkih, pustite domá svojo ženo ali pa svojega koncipijenta,- ne obeh skupaj! In kadar napravite zopet kakšno

16 Pismo Frana Govekarja Dušanu Plavšiču, ZD, XXVII, DZS 1971, str. 380.

17 Cankar, Ivan, "Ti sam si kriv!", Mladost, 5, Dunaj, Zagreb, 1. marec 1898, str. 209-213.

Svezak 5.

MLADOST

SMOTRA ZA MODERNU
KNJIŽEVNOSTI UMJETNOST.

Beč, 1. ožujka 1898.

R. Frangès: Savijač željeza.	D. P. NIKOLAJEV.
„Kao da gledam ružu ...“	F. HRANIĆ.
Hermova osveta	IVAN CANKAR.
„Ti sam si kriv!“	FR. ELLER.
Sreća	FR. ELLER.
Ob mostu	KNUT HAMSUN.
Jednostavna muha srednje veličine	ADOLF DÖNATH.
Novija češka lirika	Dr. GUSTAV GAI.
O telepatiji	
Listak.	

Izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca.

U komiss. nakladi knjižare Dioničke tiskare u Zagrebu.
Za Beč i austrijske zemlje u komissiji knjižare L. Rosner,
Wien, I. Franzensring.

Za Srbiju u knjižari Mite Stajića u Beogradu.
Čekovni naputci na c. k. poštovne štedioničke urede pod
brojem 801.083.

IZDAJU

GUDO JENY - DUŠAN N. PLAVŠIĆ

URAVA: BEČ, I. WOLLZEILE 20.

Naslovnica literarne revije Mladost, v kateri je leta 1898 Ivan Cankar objavil črtico Ti sam si kriv!
Vir: svetovni splet.

neumnost, pobrigajte se za svojo čast sami, da ne bo treba drugim ljudem skrbeti zanjo.

Podrobnosti Vam lahko razloži gospa soproga ali pa njen ljubimec ...

Vaš najboljši prijatelj.”¹⁸

Kaj se je zgodilo, ko je mož prejel pismo? Slaboten prepir. Namišljena zakonska nezvestoba z malo pojasnitvami, brez rešitve vprašanja: kdo je kriv.

Pričakovala je strastni izbruh, bes, sovraštvo in izdano ljubezen; pričakovala je, da jo zadene morda en sam hladen pogled, poln mrzlega zaničevanja; in na kolenih bi bila prosila odpuščanja in jokala in sklepala roke. A prišlo ni ničesar podobnega. Govoril je z njo, kakor s svojim solicatorjem, trezno in pravilno, kot se spodobi govoriti v dobro vzgojeni družbi.

„Kdo je brez srca, brez usmiljenja? Ti nočeš, da se konča to proketo življenje! Kakor pes si se plazil pred mano, – zato mólči, ne očitaj mi! Ti sam si kriv! Njeno telo se je treslo in oči so se široko odprle. On je stal ob mizi; jezik mu je bil težak in okoren, –hotel je spregovoriti, a sline so mu prišle na ustna . . . Obrnila se je k oknu in drsala s prsti po šipah. 'Torej naj ostane . . . Kakó se ti zdi?'“¹⁹

Dekadencia, decadenca ...

Tistim, ki smo poslušali predavanja prof. dr. Antona Ocvirka, so ostale v ušesih njegove besede, ki zadevajo preobrat v Cankarjevi literaturi, nekaj mesecev pred njegovim odhodom v Pulj.

„Opraviti imamo z umetnostjo trenutka in odtenkov, s spreminjastimi polikromatičnimi površinami, s slikovitostjo, z barvnimi trepeti, vročo svetlobo, z gibanjem in neprestanimi prehodi na jasnih in zabrisanih ospredjih, z barvnimi občutji, s sopostavljanjem in grmadenjem močnih barv, z zlomljeno ali asimetrično kompozicijo in še z marsičem drugim“. In še to: „Kakor hitro pa se primešajo tem oznakam še dekadenci, ki govoré o živčnih drgetih, o prefinjenosti čutnih organov, o utrujenosti, rafiniranosti, spleenu, sinestetičnem dožemanju

18 Najpomembnejši odlomek, namreč pismo, ki ga je napisala žena advokata Krajnika, da bi v njem vzbudila zanimanje zanjo, je izpuščen v Zbranem delu, VII. knjiga, 1969, kjer je črtica objavljena na strani 175–180. V opombah na str. 407 je omenjeno, da je Cankar črtico „Ti sam si kriv“ poslal uredniku Mladosti, Plavšiču, skupaj s črtico Julija, kjer pa da ni izšla. Črtica torej ni bila prvič natisnjena v Vinjetah, leta 1899, ampak 1898 v Mladosti.

19 Cankar, Ivan, „Ti sam si kriv!“, Mladost, 5, Dunaj, Zagreb, 1. marec 1898, str. 209–213.

zvokov, barv in vsega drugega, o trzajočem ritmu in še mnogočem takem – vse to je evropski impresionizem vsrkal vase – dobimo nekaj, kar ni morda podobno odurnemu spačku, temveč je polnokrvna, čeprav dokaj splošna sinteza pojavov, ki jih imenujemo sedaj dekadenca, a drugič impresionizem.“²⁰

Kritika se je pripravljala na naskok. Vnel se je boj med pristaši naturalizma in modernega, dekadentnega ter simbolističnega gibanja. 'Naturalist' Fran Govekar in njegovi somišljeniki obračajo Cankarju hrbet. Komaj nekaj mesecev nazaj je Govekar predstavil mladega pisatelja uredniku Mladosti kot 'dekadenta'; zdi se, da ne brez podtona. Odobral je, priznal sicer pisateljev talent: „Tu je prvi početek prave poti, poti, koja odgovarja duši Cankarjevi in maniri njegovi.“²¹ Kmalu pa sledi preobrat v prepričanju, v odnosih.

Se je bilo vredno prepirati zaradi dekadence? Literarna revija Mladost potrjuje: „U ostalom decadenca je vrlo relativan pojam i svaka decadenca krije u sebi klicu novoga života.“²²

„Nova psihologija, nova romantika, novi idealizem – tipajočih besed je veliko, toda nihče prav ne imenuje stvari, ki je še ni nikjer, razen v našem tesnobnem in vročem hrepenenju,“ bi lahko brali v 'Die Zeit-u'.²³ „Ta list je najboljši, kar jih doslej poznám. V politiki demokratičen, v veri lojalen, v znanosti napreden, v literaturi skrajno modern,“ piše Ivan bratu Karlu.²⁴ Prek sourednika 'Die Zeit'-a, Hermanna Bahra, prihaja moderna, ki jo vsrkava Cankar.

Toda kaj je pripeljalo do vse manj navdušujočega odnosa literata in literarnega urednika pri Narodu in kasneje tajnika Dramatičnega društva Govekarja do Cankarja? Res dekadenca? Eno izmed razlag najdemo v opombah h korespondenci med Govekarjem in Cankarjem.

Dokler je slednji pisal pesmi, je še šlo. „Ko pa se je Cankar začel vedno bolj uveljavljati s prozo, se je mogel pojaviti pri Govekarju za odklanjanje Cankarjeve umetnosti poleg nerazumevanja še drug motiv: občutek, da mu s Cankarjevo prozo raste konkurenca, ki mu utegne omajati pred leti pridobljeno slavo in opozoriti na njegovo pisateljsko nedelavnost. Oboje, nerazumevanje in občutek konkurence, seveda ni samo po sebi obsojanja vredno in se dá razumeti. Težje

20 Ocvirk, Anton, Opombe k pripovednim spisom, Stilni premiki v Cankarjevem zgodnjem pripovedništvu, ZD VI, str. 394.

21 Opombe ob 12. pismu Cankarja Anici Lušin, ZD XXVII, str. 491.

22 Grado, Artur, Mlada Hrvatska, Mladost 1898, št. 4. str. 179.

23 Pirjevec, Dušan, Ivan Cankar in evropska literatura, Cankarjeva založba, 1964, str. 159.

24 Cankar, Ivan: bratu Karlu, 1. 3. 1897, ZD XXVI, str. 32.

25 Opombe k 6. pismu Ivana Cankarja Franu Govekarju, 24. 8. 1899, ZD XXVI, str. 386.

pa je opravičiti Govekarjevo ravnanje, ko je skušal ustvariti nerazpoloženje do dekadentske proze.²⁵

Govekar: „ ... ti ljudje [Cankarjevi junaki] njegovi so sami bebci, idiotje in paralitiki, njihovi značaji so zaviti v neko 'skrivnostno' temo ...“ Nenaklonjenost, največkrat izrečena za Cankarjevim hrbtom, drugim pisateljem in urednikom, se je stopnjevala.

„Ti jih boš tolažil“

23. september 1897 je bil v Ljubljani čisto navaden jesenski dan. Zjutraj megla, popoldne 17 stopinj in delno oblačno. „Vseslovenski in istrsko-hrvatski sestanek v Ljubljani“ je poročala Naša sloga, ki je izhajala v Trstu.²⁶ Slovenci in Hrvati zahtevajo, da se uresniči enakopravnost narodov, ki je zagotovljena s temeljnim zakonom 21. decembra 1867 glede na jezik.²⁷ V upravi, šolstvu in sodstvu naj bo zagotovljeno spoštovanje slovenskega in hrvaškega jezika. Podobno je poročal Slovenski narod.²⁸ Nastopajoči na sestanku omenjajo razmere na Primorskem, kjer bije slovenski in hrvaški narod hud, obupen boj za svoj obstanek „zoper laško irredento“. V Pulju prav tako. V mornarici pa štejejo, da je službeni jezik nemški ...

Za Ivana Cankarja, ki ga tedaj politika ni posebno zanimala, to ni bil čisto navaden dan. 23. septembra 1897 je umrla mama. Tifus. Dan pred tem je umrla stara mama.²⁹ Brat Dragotin (Karel) je kasneje zapisal: „Naše stanovanje je imelo samo dve sobi, v eni je ležala na odru stara mati, v drugi njena hči, naša mati. Spominjam se, da je bil Ivan kakor blazen; ni mogel pojmiti, da mu je umrla mati, katero je tako neizmerno ljubil.“³⁰

Največ literarnih del, kjer je osrednja junakinja mati, je Ivan Cankar napisal v Pulju leta 1898. Izstopajo pa: *Ob smrtni postelji*, *Spomini na mojo mater* in *Njegova mati*.

„Mama! Mama!“

„Solze so se mu udrle iz očíj in stiskal ji je roko in jo poljubljal.“

26 Sveslovenski i istarsko-hrvatski sastanak u Ljubljani, Naša sloga, 23. 9. 1897, str. 21.

27 Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, 142, str. 394–396.

28 Vseslovenski shod, Slovenski narod, 23. 9. 1897, str. 2.

29 Opombe k 13. pismu Ivana Cankarja bratu Karlu, 22. 9. 1897. ZD 26, Pisma I, 1970, str. 310.

30 Prav tam in C. K., Petošolec Ivan Cankar svoji materi, Zapiski, Dom in svet, 1920, 33, str. 48–49.

'Kaj hočemo brez vas, mama? Kdo nas bo ljubil?'

'Ti jim ostaneš, Fran, zato mi ne bo pretežko, kadar umrjem ... Ti jih boš tolažil, samo nate se bodo opirali. Ti sam boš njihova mati in njihov oče in edina prihodnost ...'

Govorila je zmerom bolj počasi in z muko, in trepalnice so se polagoma strnile. Smehljaj je stal na licih in ustna so v polsanjah še vedno lahko trepetala.

'Samo nate se bodo opirali ...'

Fran je čutil v sebi nekaj čudovitega, silnega, kakor bi se vse njegove moči potrojile, njegov razum zbistril, kakor bi izginil iz njegove duše hipoma vsak dvom in nepokoj, kakor bi stopil s tem trenutkom resno in krepko na trdna tla.

***'Ti sam boš njihova mati in njihov oče in jedina prihodnost'.*³¹**

Povest *Ob smrtni postelji*, ki jo je Ivan Cankar pod psevdonimom Ivan Grádar napisal sredi leta 1898, opisuje sicer študenta Frana Zadnika, a je avtobiografska.³² Motiv materine smrti, ob kateri se je zdel samemu sebi „kakor ptica, ki ji odrežejo peroti“, je večkrat upodobil.

Snov za prvo poglavje v črtici *Spomini na mojo mater* pa je dobil pri sestri (najbrž Ivani) in jo je prav tako napisal v Pulju. Pripoveduje o materi, ki je večkrat prišla z Vrhnike peš v Ljubljano, mu prinesla sveže perilo, obleko in kakšno desetico. Nato se je utrujena vrnila domov.

„Prišli so naposled domov že pozno v noč in se zgrudili na stol. Zapustile so jih zadnje moči in izgubili so zavest. Moje sestre so begale prestrašene krog njih in jim močile čelo in senca z vodo in kisom. Čez dobre pol ure so se osvestili, toda vsi udje so jim bili težki, kakor bi se jim po žilah pretakal raztopljen svinec namesto krvi.“³³ Kako bridko. V zadnjem stavku prvega poglavja sklene: „Tudi ko bi še živeli moja mati, ne mogel bi jim nikdar poplačati niti jedinega trenutka njihovih skrbi.“³⁴

31 Grádar, Ivan, *Ob smrtni postelji*, Dom in svet, 1898, 11, št. 24, str. 741-752.

32 Prav tam.

33 Marin, Josip, *Spomini na mojo mater*, 1898, ZD VI, 1967, str. 350.

34 Prav tam.

Oče Jože Cankar.

Starejši brat Jože.

Mlajši brat Karlo.

Sestra Neža, poročena Poč.

Sestra Francka, poročena Kavčič.

Ivan Cankar, 1896.

Vir: France Dobrovoljc: Cankarjev album. 1972, str. 24 in 44.

POLA — Via Giulia.

Via Giulia (danes Laginjina), na kateri so živeli Cankarjevi. Vir: svetovni splet.

Hiša na Laginjini 7, nekdanji Via Giulia; za kletnimi okni (na levi strani fotografije) je živela Cankarjeva družina pri sestri Ivani Wolf. Foto: Klavdija Velimirović.

Podobno snov je obdelal v črtici *Njegova mati*. Izšla je v Slovincu, političnem listu za slovenski narod, poleti 1898, ko je živel v Pulju. Sklenil jo je z grenkobno opazko: „Čemu prihajate sem pred šolo ... taki! Da se ozirajo za menoj ... Pojdite no hitro ...” Stopal je urno proti domu s povešenimi očmi, ona pa je šla za njim. V prsih jo je stisnilo, a kaj da se je zgodilo, tega si ni vedela razlagati.³⁵ Nehvaležnost je pogost motiv v pisateljevih delih.

Sredi poletja 1898 je bila stiska velika. „Prosim Vas, oprostite mi, da Vas vznemirjam,” je pisal uredniku Slovenca Andreju Kalanu. „Takó je, kakor da bi pozabil name ves svet. Živa duša se od nikoder ne oglasi.“ Svojega starega, spoštovanega dobrotnika je želel spomniti, da mu je poslal tri podlistke z željo, da bi mu ugajali. „In prosil sem Vas, da bi mi izvolili poslati honorar zánje.“ [...] Z najodličnejšim spoštovanjem udani Vam Ivan Cankar, Pola, Via Giulia, 9.³⁶

A od treh poslanih del³⁷ je uredniku Slovenca ugajala le že omenjena *Njegova mati*. Sicer je Andrej Kalan že leta 1893 objavil v časopisu Cankarjevo črtico *Dobrotnik*.³⁸ Izjemoma je avtor tedaj uporabil inicialki svojega priimka in imena, čemur se je v objavah leta 1898 izogibal.

Cankar je preteklost, povezano z materjo, podaljšal v prihodnost, v „jedino prihodnost“. Poskušal je nadomestiti topel materin objem z objemi sestra, očeta in sorodnikov. Nenadoma so se znašli vsi pod isto streho v Via Giulia 9, v Pulju (Laginjina ulica št. 7), blizu slavoloka Sergijevev.

Oče Ivan, sestre Ivana, Neža in Karolina. Tedaj so manjkali le bratje France, Jože (Pepe) in Karlo ter sestra Francka. Ivanin mož Franc Wolf je bil pisar pri vremenski vojaški mornariški opazovalnici.

Avstrija je s preporodom Pulja nudila možnosti zaposlitve, šolanja, stanovanja ... Najbrž je bil to najpomembnejši razlog, da se je znašla v tem sodobnem, urbanem mestu Cankarjeva družina. Mesto je imelo gledališče, mestno bolnico, mestno plinarno, mestni vodovod, železniško povezavo do različnih mest v Evropi, redno linijo s parnikom s pristankom v različnih istrskih mestih in povezavo s Trstom.

35 Grádar, Ivan, *Njegova mati*, Slovenec, 27. 8. 1898, str. 1 in 2.

36 Cankarjevo pismo Andreju Kalanu, 30. 8. 1898, ZD XXVIII, str. 25-26.

37 Uredniku Kalanu piše, da mu je poleg črtice *Njegova mati* poslal še besedili *V sanjah* in *On in ona*.

38 C. J., *Dobrotnik*, Slovenec, 3. 10. 1893, str. 1, 2.

Don Kihot v Via Giulia 9

„Kako bomo pa živeli?“ je nejevoljno spraševal Ivan mlajšega brata Karla in dodal, da je v mišnici. „Hrana ni boljša kot v ljudski kuhinji in stanovanje je táko, da komaj vem, kje bi pisal ...“³⁹ Dierendaj vse do večera. Zunaj pa vročina, zaradi katere ni mogel dihati.

Sestra Ivana se mu je smilila. Prej je s svojo dobroto povezovala Karolino, Nežiko in Francko, ki so bile med sabo dobre prijateljice. „Tukaj pa opravljajo in obrekujejo drug družega – (Volf vse – Ivana njega, ata in sestre – ata vse druge s Pepetom vred – itd.) – da me časih skoro sili na smeh; a studi se mi do grla ...“⁴⁰ Od začetka, pravi, da je obupoval. Samo slutimo lahko, v kakšni stiski so se znašli Ivanini (Johanini) ob povečanem številu stanovalcev v majhnem kletnem stanovanju v Pulju. Ubogi Ivanin mož Franz, Francesco Wolf⁴¹! Ni čudno, da je včasih zavil na kakšen kozarček. Žena se je jezila. Ni čudno, da se je ob vsej zmešnjavi izgubila Klara.

Klara se je izgubila je ena izmed najbolj čutečih izpovedi, napisanih tam, kjer je Cankar imel pomisleke, da bi mogel „v tem stanovanju in v teh razmerah napisati le en sam pameten stavek“.⁴²

Ravno je sedel za mizo in pisal. Sestrini otroci – Ivan napiše 'naši' – „Francek, Karol in Klara – Klara v mornariški vrtec – drugi v šolo k šolskim sestram v Pulju.“ Bilo je pozno popoldne, čas, ko bi bili lahko že doma.

„Naposled se me je polastil takó močan nemir, da sem del peró iz roke ter se napravil, da bi šel sam pogledat pred šolo,“ opisuje Ivan. V šoli je našel Francka in Karola, oba prestrašena, brez Klare. Karol je jecljal: „Šli smo po cesti ... potem smo stali ... tam, kjer prodajajo jabolka ... in ... in ko sva šla s Franckom naprej ... ni bilo Klare nikjer ...“ Kakor da se je udrla v zemljo. Najprej jo je iskal Ivan sam, nato sta jo hitela iskat s sestro Ivano po ulicah, na policiji. Ko je nenadoma vesel glasek zaklical: 'Stric, stric!' „V omnibusu je sedela Klarica tako veselo in brezskrbno, kakor da bi se nič ne zgodilo. Zraven nje je sedela njena teta Lina. 'Srečala sem jo na cesti,' pripovedovala je teta Lina [Karolina] in vzela sem jo s seboj; zdelo se mi je čudno, da hodi tako sama iz šole.“⁴³ Črtica je izšla v Angelčku istega leta, ko je bila napisana, tj. 1898.

39 Ivan Cankar Karlu Cankarju, ZD XXVI, Pisma I, 1970, 17. pismo, str. 38.

40 Prav tam, str. 37.

41 Franz Wolf, roj. 4. 2. 1850, Kočevska Reka. Ivana (Johana) je bila njegova druga žena, roj. 7. 5. 1866. Podrobnosti o družini je mag. Tatjana Oblak Milčinski posredoval potomec družine Wolf, Ivan Volpi.

42 Ivan C. Karlu C., ZD 26, Pisma I, 22. 8. 1898, str. 40.

43 F. D., Klara se je izgubila, Angelček, 1. 11. 1898, str. 170-175.

Osem let kasneje je osvežil spomin na življenje v 'Via Giulia'. Lahno je zapahnilo okno, ki se je hitro odpahnilo, ob mraku so se v sobo usuli komarji: "V rjuho zavil sem ležal na vroči postelji, v izbo je bruhal vroči prah, pesmi pijanih mornarjev so se hripavo glasile nad oknom ... jaz pa sem sanjal romantiške sanje in nad vso mojo bridkostjo je bila razlita mehka, prijazna luč, kakor mesečina zaljubljenec in nerazumljiva, komaj slutena radost je bila v vsi moji bolesi."⁴⁴

Takrat je bil poet. „In če bi mi takrat kdo povedal: 'Temu in onemu niso pogodi tvoje sanje!' bi se bil zelo začudil ter vzdiknil: 'Kako pa se predrzne ta gospod, da gleda moje sanje z nekrščanskimi očmi? Prav se mu je zgodilo, da mu niso pogodi!'“⁴⁵

„Spustil sem krmilo iz rok ...“

Don Kihot, don Kišot – kot imenuje Cankar samega sebe, se je pomladi 1898, preden se je odpravil v Pulj, vrnil z Dunaja najprej v domači kraj, na Kranjsko. Hitel je pisati črtice za dnevno časopisje; nekatere so izšle kasneje v Vinjetah. Poglobil je temo donkijhotstva. Opisal je prijatelja Petra, junaka tedanjega, sedanjega in morda prihodnjega časa.

Kakšen je portret vrstnika, ki postane z leti visok dostojanstvenik?

„Prilagoditi se je znal krasno vsakemu položaju in kakor tudi je bil zabit, – vrag vedi, povsod je našel svojo korist. Spominjam se, da sem pisal boljše naloge, kakor on in da sem odgovarjal veliko jasneje in gladkeje, – a profesorji so imeli do mene nekako nezaupnost, katero bi si najbrže niti sami ne vedeli razlagati; – on pa si je znal s svojo redno enakomernostjo in filistersko ponižnostjo pridobiti rešpekt.

Temu mojemu sošolcu je bilo ime Peter, in danes je posetil Rétovej kot visok dostojanstvenik; postavili so mu slavolok in klicali so mu 'slava!'...

Malo pred odhodom je naletel name v veži županove gostilne in naravnost v obraz me je zadel milosten pogled iz njegovih očíj.

'Ah ... ah ... kdo bi si bil mislil! ... In kako se srečava! Pravili so mi, da živiš zdaj kar tako ...'

44 Cankar, Ivan, Jubilej, Krpanova kobilica, ZD XV, DZS 1972, str. 9.

45 Cankar, Ivan, Jubilej, Krpanova kobilica, ZD XV, DZS 1972, str. 12.

'Da, ... vidiš, ... ni drugače ! ... A tebi postavljajo slavoloke ... In vkljub temu, oprosti, – kakšna slaba sveča si bil tiste dni ...'

'A ti si vender pameten, da lahko razumeš, kako je ta stvar ... Ni treba, da je človek posebna luč ... to je celo slabo ... he, he ... ljudem se blišči.... Tako pohlevna svečica, ... he, he ... to je najboljša!'

Tudi v njegovem življenju ga je kdaj prizadela opomba „živiš zdaj kar tako“ – očitek, da ni končal študija.

Zdaj je dozorelo spoznanje: „Niti misliti ni mogoče, da bi mogel ostati s svojim značajem in s svojim raztresenim življenjem dalj časa na kakšni [takšni] ravni poti.“⁴⁶ Tako – kot prijatelj Peter. Resignirano dodaja: “Spustil sem iz rok krmilo svoje ladje in plava naj, kakor se ji najboljše zdi. Pristanišče je nazadnje isto, naj tava po kakršnihkoli potih. In to je moja tolažba.“⁴⁷

Še en prelom, še eno spoznanje o sebi, o neprilagojenem umetniku.

Črtica *Prijatelj Peter* je bila objavljena v dnevniku Slovenec, 11. junija 1898, ko se je Cankar odpravljal v Pulj, in sicer po tem, ko je tja po materini smrti odšel že njegov oče.

„Videl sem krivico ...“

Uvodnik sobotne številke Slovenca, pod katerim je kot 'listek' objavljena omenjena Cankarjeva črtica *Prijatelj Peter*, s kratico J. G., je presunljiv. Naslov: „Borba za obstanek“. V njem so zapisali: „Kakor nekdanj tako hočemo tudi sedaj Slovenci biti v zvezi s Hrvati svojemu vladarju branik na jugu, vtrjen, nepremagljiv branik proti raznim drugorodnim izdajicam. Pred vsem pa pri tem delu ne smemo pozabiti na naše obmejne straže, ki so vsled pritiskanja Nemcev in Italijanov v največji gospodarski nevarnosti. Zato smo z veseljem pozdravili misel, katero so nedavno sprožili slovenski državni poslanci na Dunaju, da naj si Slovenci osnujejo gospodarsko društvo, kateremu bi bil glavni namen proti navalom Südmarke in Lega nazionale braniti gospodarsko posest našega naroda, zlasti na njegovih mejah.“⁴⁸

Tudi Naša sloga je zaskrbljena zaradi „tobožnjega italijanstva Istre“: „Slovenci, Hrvati, Srbi došli su u zemlju gdje danas obitavaju pod imenom ilirskim, rezumieva se što je slovenski, hrvatski bio jezik, bio narod.“⁴⁹

46 J. G., *Prijatelj Peter*, Slovenec, 11. 6. 1898, str. 1 in 2.

47 Prav tam.

48 *Borba za obstanek*, Slovenec, 11. 6. 1898, str. 1.

49 *Tobožnje italijanstvo Istre III*, *Naša sloga*, 26. 5. 1898, str. 1.

Dnevnik Slovenski narod je bil še posebej na nogah zaradi nemškega nacionalizma. „Sedanje gibanje v Gradci se je začelo koj po nemško-francoski vojni l. 1870 in 1871. Nemške zmage so oživile nemški nacionalizem tudi v naši monarhiji, in Gradec je postal kmalu najzanesljivejša trdnjava te ideje.“ In nadaljuje: „Nemško dijaštvo je danes vseskozi pangermanskega mišljenja, istega mišljenja je tudi vsa sedanja generacija, kar je po letu 1870 prišlo na visoke šole. 'Heil Germania' je bojni klic nemških nacionalcov, Schönerer in Wolf sta njih voditelja, v njihovem taboru je domala vsa nemška inteligenca, Gradec pa je ognjišče nemške iredente.“⁵⁰

Zakaj se mladi Cankar ni vključeval v politično življenje? Ni opazil stisk narodov, ki jih bo kmalu z največjo grozo oplazila vojna vihra? Jih ni čutil in ne videl? Ga je istrsko sonce vendarle predramilo?

„Tisti plamen, ki se je bil vzdignil pred sanjajočimi očmi iz istrske samote, je takrat vzgorel v meni, objel me je bil vsega. Nisem vedel, kaj je moč, zato, ker je bila moč v meni, kakor življenje in kri; nisem vedel, kaj je boj, zato, ker je bil boj moje naravno opravilo, kakor dihanje; nisem vedel, kaj je trpljenje, zato ker sem mislil, da je trpljenje atribut mojega stanú in imena ... Videl sem krivico in sem z veliko gesto protestiral proti krivici; videl sem smešnost in sem pokazal nanjo z glasnim smehom, da bi jo ljudje spoznali; in videl sem, že takrat sem videl čaščene, požrtvovalne rodoljube in oznanjal sem ljudem, da ni na svetu že zdavnaj bolj oskrunjenega opravila, nego je požrtvovalno rodoljubje ...“⁵¹ Rodoljubi, ki se žrtvujejo za narod. Srečamo jih danes – vse več jih je. Narod pa ostaja sam. Mlada proza Ivana Cankarja je utrdila smernice njegovega bodočega dela.

Blagorodni gospod

Julij in avgust 1898 je bil tudi v kletnem stanovanju v Via Giulia vroč, prevroč. Še septembra je sijalo sonce, kot da se je raztopilo. Iz pristanišča se je dvigovala sopara, ljudje v modro črtastih srajcah so se utrujeni pomikali mimo bark in ribiških ladij. Običajno vrvenje je nato utihnilo. 10. septembra 1898 je umrla predraga cesarica in kraljica Elizabeta, v Pulju imenovana Jelisava. Neue Freie Presse je o tem poročal drugi dan po atentatu. Ker je bil atentator Italijan Luigi Lucheni, so se demonstracije v Trstu, Ljubljani, na Reki in drugje obrnile proti

50 Kdo je kriv, Slovenski narod, 26. 5. 1898.

51 Cankar, Ivan, Jubilej, Krpanova kobilica, ZD XV, 1972, str. 15 in 16.

Italiji. Življenje se vendarle ni spremenilo. Še naprej so ljudje mislili predvsem na kruh. Tudi Ivan. Črtice: *On, V kupeju, Romanca o sreči, Gomila, Pričakovanje* (najbrž tudi *Na izprehodu*) je napisal leta 1898 v Pulju, da bi lahko preživel s honorarji. Prvo je objavil v Slovenskem narodu, ostale v Slovencu.

Sestra Neža, ki je tudi živela v Pulju, je opisala bratovo stisko: „Imela sem tedaj delo v neki menzi, kjer sem bila plačana na dan. In ubogi Ivan me je čakal na ulici, da sem mu dala par kron. Strašno je bil nesrečen tisti čas. Boš videla, Neža, vse ti bom povrnil, boš videla, kaj sem jaz. In mi je res vse povrnil s st odstotnimi obrestmi.“⁵²

Neža je imela prav. V tistem času je bil nesrečen. V preprosti črtici *Pričakovanje* opisuje čakanje na poštarja. V Via Giulia 9 bo morda na njegovo ime prinesel pismo, denar, honorar ... Poštar je prišel, a je iskal nekoga drugega. „Niso se še izgubili zadnji glasovi in globoka otožnost je legla na moje srce ... 'Da, – tako sem tukaj sam, zapuščen, pozabljen od vseh; živ krst se me več ne spominja ... o Bog, kakšno življenje!“⁵³

V takšnem razpoloženju se je obrnil na založnika Lavoslava Schwentnerja. „Velecenjeni gospod!“ je pisal že maja 1898 iz Ljubljane. Sprva mu založnik ni odgovoril. Kdo je ta Cankar, ki ga nadleguje? Kasneje sta postala in ostala prijatelja do konca življenja.

V tretjem pismu, tokrat iz Pulja, se je pisatelj predstavil bolj natančno s svojimi deli in dopisal: „Ljudje poznajo samo, kar je bilo natisnjena v 'Zvonu'; drugod sem se skrival pod psevdonimi.“⁵⁴

V Ljubljanskem zvonu je objavil Cankar troje večjih del: eno leta 1894, dve pa leta 1898.⁵⁵ Sicer je od marca 1897 do srede septembra izšlo v Slovenskem narodu 14 Cankarjevih leposlovnih podlistkov. Od oktobra 1893 do septembra 1898, ko je pisal Schwentnerju, pa je izšlo v Slovencu 30 podlistkov. To je bil, poleg zbirke pesmi *Erotika*, ki je čakala na objavo pri založniku Ottomarju Bambergu,⁵⁶ in objavah v številnih manjših literarnih revijah, rezultat njegovega dotodanjega dela. Dokončal je dramo *Romantične duše* in pisal *Jakoba Rudo*.

52 Opombe Karolini Cankar, pripoved Neže Cankar, ZD, Pisma IV, DZS 1974, str. 430.

53 Cankar, Ivan, *Pričakovanje*, ZD VI, DZS 1967, str. 237.

54 Cankar, Ivan, ZD XXVII, Pisma II, DZS 1971, str. 17.

55 V Ljubljanskem zvonu je objavljena črtica *Morala* leta 1894, XIV, 11, str. 670–674, s psevdonom Trošan. Štiri leta kasneje pa sta izšli noveli: *Kakó je gospod adjunkt rešil svojo čast*, XVIII, 1898, str. 67–79, s psevdonom Trošan, in *Sestanek na Rušah*, 1898, XVIII, 6, str. 323–333, s psevdonom J. C. Trošan.

56 Z Bambergom sta podpisala pogodbo za *Erotiko* 14. 6. 1897. Knjiga je izšla konec marca 1899.

Založniku je omenil le nekaj svojih del: „Ker ste kot trgovec gotovo nezaupni, informirajte se za prvi čas – pri samemu sebi; moj slog spoznate lahko iz novelic v Zvonu („Kako je adjunkt rešil svojo čast“) v št. 2 tega letnika; („Sestanek na Rušah“, v 5. ali 6. št.), ali v „Mladosti“ („Ti sam si kriv“); o mojih doslej nenatisnjenih stvareh Vam poroča lahko Govékar.“

Katere so značilnosti treh del, na katera se v času bivanja v tem istrskem mestu opira pisatelj, da bi utrdil svojo nadaljnjo ustvarjalno pot?

„Izza temnega figovega listja“

*Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast.*⁵⁷

Kaj je zagrešil c. kr. sodni adjunkt – danes bi rekli, 'pomožni uradnik po opravljeni pripravniški dobi in opravljenem strokovnem izpitu?

Adjunkt Maler, najbolj izobražen, najduhovitejši človek vsega trga, je padel v razmerje s preprostim, neizkušenim dekletom. Na robu livade, kjer je pasla kravo.

Hipoma je začutil, da živi poleg svojega pisarniškega, še drugo življenje, tako nenavadno in čudovito [...]. Toda vsak čas mu je prišlo nehote na jezik vprašanje: „Kako se bo to končalo? Kaj bo iz tega?“ „Ti dušica moja, kako te ljubim ... ljubim ... ljubim,“ je vzdihoval.

„Toda polagoma je izpustil njene prste in zapeklo ga je v srce, kakor da bi bil storil kaj nepoštenega, pregrešnega, ko se je dotaknil teh nedolžnih, pol otroških lic.“

Nekega dne jo je našel doma, ko je jokala. Povedala mu je, da nima ne očeta, ne mame, teta pa z njo ni prijazna. Nato ga je prosila: 'Tako lepo je pri tebi, ... Jaz bi šla s tabo, stran od tod ...'

'Še malo dni, Tinica, in potem –'

'In potem?'

'Prideš k meni, stran od tod ...'

Malar je govoril v nezavesti, zaljubljen, kakor še nikdar ne do tega trenutka, omamljen od sreče in sočutja.“

O njegovi zaljubljenosti se je zvedelo v trški gostilni.

Razlagal je svoje 'ljubkovanje z neumno punco' – kot zabavno anekdoto, kakršnih je včasih treba, da se živci vznemirijo.

V sebi pa se je zavedal, da jo je oblatil, to deklico, ki se mu je predala s svojo preprostostjo.

Namenil se je proti Blatnemu dolu, da bi končal „to stvar pa naj bo kakorkoli.“

„Prišel sem, da se poslovim,“ ji je dejal.

57 Trošan, Kakó je gospod adjunkt rešil svojo čast, LZ XVIII, 1898, str. 67-79.

Novelo *Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast* je napisal Cankar najverjetneje septembra 1897. Nekaj mesecev kasneje, ko je bil že v Pulju, opisuje bratu Karlu razmerje s preprostim dekletom, ki ga je najbrž navdihnila pri tej zgodbi. „Moja Ana iz Ljubljane mi piše vsak teden dvakrat, – precej duhovita pisma, četudi malo otročja. Tukaj [v Pulju] pa imam, žalibog, petnajstletno punčiko – gosko, nič posebnega; Ana je vredna deset tacih, četudi se ne dá reči, kateri obraz je imenitnejši. Je že tako.“⁵⁸

Ivan. Ivan. Njegova nagnjenja do 'punčik'! V noveli pa opisuje gostilniškimi tovarišem adjunktovo „ljubkovanje z neumno punco“ – kot zabavno anekdoto, kakršnih je včasih treba, da se živci vznemirijo!“

Ivan Cankar je prav tako večkrat opisoval, kar je kasneje v resnici sam doživel. „Imel je izredno oster šesti čut. Ves čas ga sledijo ta njegova videnja, da nekaj doživi potem, ko je že napisal,“ je prepričana literarna zgodovinarica Francka Premk.⁵⁹

Adjunkt je preskočil ograjo, polno robidovja, da je prišel do „punčike“ in se ljubil z njo na travniku. Leta 1906, v spominih na puljsko življenje, opisuje Cankar podobno, izlet izven mesta, skozi bodičevje in čez jaso, tokrat z romantičnimi potezami: „... mesto je bilo svetlo, žarek obroč na morju. In za grmovjem, ob cesti, sredi samotnega vrta, je stala hiša; in duri so se odprle in prišla je Marietta in me pozdravila ...“ Znašla sta se pod simbolom plodnosti in blaginje, pod figovim drevesom.

„Šla sva na vrt; jaz sem ležal na hrbtu, roke pod glavo in sem gledal v nebo, ki se je svetilo dremotno izza temnega figovega listja, Marietta je trgala zrele, že cukrene fige od nizkih vej, zato ker sem bil lačen, prinesla mi je v vrču vodé, zato ker sem bil žejen. Nató je legla poleg mene in jaz, ki je nisem videl in ki sem strmél v nebo v trudni, opojni omotici, sem čutil v vsem telesu bujno toploto njenih mladih ustnic ... Kje si zdaj, Marietta?“⁶⁰

Kako vzvišen je tu simbol, skorajda svetopisemski, na obrobju istrskega mesta. On pa leži poleg nje in je ne vidi ...

Je bil Cankarjev odnos do ljubezni spiritualističen?

Ponavadi „se ustraši ljubezni in se umakne“. Tako kot v *Romantičnih dušah*,

58 Cankar, Ivan: bratu Karlu, 17. pismo, okoli 10. 8. 1898, ZD XXVI, DZS, Pisma I, str. 39.

59 Muratović, Amir, izjava Francke Premk iz celovečernega dokumentarno-igranega filma Cankar, produkcija: Cebam, 2016–2018.

60 Cankar, Ivan, Jubilej, Krpanova kobila, ZD XV, DZS 1972, str. 11.

ki jih je pisal v letih 1897 in 1898, očita Strnenu literarna junakinja Pavla: „V najlepšem trenutku govoriš pusto in hladno; čemú je treba tega razumnega obnavljanja? Ko je prišel čas, ustrašil si se svoje ljubezni.“⁶¹ Pa tudi v Jakobu Rudi, na mestu, ko se ponovno obudi ljubezen med Ano in umetnikom Dolinarjem, ta tiho dostavi: „Zdaj ni več prepozno. Ali mene je strah!“⁶²

Prof. dr. Dušan Pirjevec pojasnjuje ta pojav z drugačnim pogledom od tistega, s katerim so bolj površni razlagalci poskušali obremeniti Cankarja, češ, da z njim nekaj ni bilo v redu. Pravi, „da nam Cankarjevo zavračanje senzualizma ne velja za golo naključje, marveč trdimo, da se je naš pesnik zaradi svojih spiritualističnih nazorov o ljubezni pač pridružuje splošnemu toku evropskega simbolizma, kar je možno dokazati z dolgo vrsto takšnih prvin, ki smo jih mimogrede opisali že, ko smo skušali podati Maeterlinckova in Emersonova pojmovanja, ki jih najdemo tudi v Cankarjevem delu.“⁶³

Včasih pa se zdi, da se podaja v razmerja preprosto zato, da bi jih lahko potem bolje opisal. Do zadnje kaplje krvi je neusmiljen sam s sabo. Malokdo tudi pomisli, da je bil Cankar v svojih zgodnjih ljubezenskih odnosih previden, saj ni imel strehe nad glavo, ne mize, ne stolov. Komaj tu pa tam kakšen košček kruha. Obljubljal pa je 'punčikam' res preveč.

Da bi prepričal založnika Schwentnerja, mu je omenil – kot zgled svojega stila – še dve primerljivi, že objavljeni noveli. Že v Mladosti natisnjeno „*Ti sam si kriv!*“ in v Ljubljanskem zvonu objavljeno delo *Sestanek na Rušah*. Tudi v tej slednji opisuje „njo“, ki je „izmed tistih nemirnih duš, ki hočejo vsekakor izpremembe, razburjenja, in ki ne morejo živeti drugače kot v viharju. Kadar je priklenjena med štiri stene, v redne, vsakdanje razmere, se ji zdi, da je zapuščena in nesrečna – suši se in vene ...“⁶⁴ In nadaljuje: „Njen mož jo je nosil na rokah, ji izpolnil vsako najmanjšo željo – ona tega niti zahtevala ni; zahtevala je življenja. Tabula [tako je bilo ime možu] je hodil po svojih službenih potih – ona pa je sedela doma in sanjala ... A to ni moglo dolgo trajati; pričakovati je bilo vsak trenotek, da si napravi njeno nezadovoljno hrepenenje svojo gaz – četudi siloma.“⁶⁵ 22-letnik je kar dobro poznal ženske. In v njih pogosto videl: Ano Karenino.

61 Cankar, Ivan, Romantične duše, ZD III, DZS 1967, str. 46.

62 Cankar, Ivan, Jakob Ruda, ZD III, DZS 1967, str. 147.

63 Pirjevec, Dušan, Ivan Cankar in evropska literatura, Cankarjeva založba, Ljubljana 1964, str. 289.

64 Cankar, Ivan, Sestanek na Rušah, Ob zori, ZD IX, DZS, 1970, str. 173–174.

65 Prav tam.

Utrujen

Stal sem na cesti le za trenotek,
med harlekini v belih manšetah,
polišineli v suknjah modernih,
prav tam na korzu.⁶⁶

Pesem *Utrujen*, objavljeno 1898 v Ljubljanskem zvonu, je napisal v Pulju. Odnos do življenja v glavnem vojaškem pristanišču Avstro-Ogrske monarhije označuje njegov 'trenotek' na korzu. „Na korzu je bila godba – ljudij se je trlo po trgu in bližnjih ulicah ...“⁶⁷ piše Anici Lušin. A pisatelj je utrujen. Nima belih manšet, ne tesno krojenega suknjiča, spredaj zaobljenega po tedanji modi. Ne udeležuje se družabnih srečanj v kazinu⁶⁸. Tam je življenje, brez izjeme, poleti in pozimi. Potem, ko je zapustil mesto 'kapellmeistera' nj. veličanstva vojne mornarice na kopnem in morju Franz Lechar, je zasedel njegovo mesto kapelnik Gustav Schmidt. Orkester kakšnih 110 mož igra skladbe Verdija, Rossinija, Bellinija, Smetane ... Kazino ni za vsakogar, vročica ulice sprejme vse. Zdaj prevzame mesto tudi 22-letnega pisatelja Cankarja, saj pravi „... ko sem se gnetel med najrazličnejšimi ljudmi in po svoji navadi opazoval obraze ... zakaj glej, – časih leži cel roman v enih samih očeh; vse svoje najlepše snovi dobim na cesti.“⁶⁹

Ne korzo, po večdnevnem pisanju brez premora, ga vabi Pozejdon. Sredi avgusta zapiše Anici: „Zdaj se peljem na morje skoro vsak večer, malo pred solničnim zahodom; in vzamem si kakega starega pustega veslarja, ki zna molčati in me torej ne moti. Tam zunaj v večni naravi se čutim najbolj prostega, tam se lahko mirno utopim v svoje misli brez strahu, da me vzdrami kakšna neprijetna vsakdanjost. Tam ni ničesar, kar bi stavilo meje mojim sanjam; morje se razteza v brezkončno daljavo in nebó je nad mano visoko in jasno ...“⁷⁰

Čudno je, da ga prav nič ne zanima Mornariška zvezdarnica, ne 28 majhnih planetov asteroidov, planetoidov, od katerih prvi dobi ime Austria – vojaško področje mu je namreč tuje. Ivana Cankarja prav tako ne najdemo na kakšni od prekrasnih istrskih plaž. V njegovih ušesih dobro zvenijo imena kavarn:

66 *Utrujen*, 2. kitica, 1898, LZ, XVIII, 12, str. 727.

67 Cankar, Ivan: Anici Lušinovi, pismo, 9. 7. 1898, ZD XXVII, DZS 1971, str. 248.

68 Puljski kazino je zgrajen na pobudo viceadmirala Wilhelma von Tegetthoffa, sicer rojenega v Mariboru.

69 Cankar, Ivan: Anici Lušinovi, pismo, 9. 7. 1898, ZD XXVII, DZS 1971, str. 247.

70 Cankar, Ivan: Anici Lušinovi, pismo, 17. 8. 1898, ZD XXVII, DZS 1971, str. 289.

Pavanello na Rivi, Café Grande na Forumu, Café Vienese in seveda novi Miramar. Tam je večji mir in lahko napiše kakšno pismo, svetilka doma včasih kar ugasne. „Sestra je sestra, kaj se hoče.“

31. avgusta pojasnjuje Anici: „Jaz sem se iz neumnega vzroka sprl s svojo sestro in z vsemi drugimi.“⁷¹ Še v torek je bil trdno prepričan, da ga ne bo več v Pulj; menil se je že z Anico za randez-vous v Ljubljani. Odpotoval je s parnikom v Trst, od tam pa je nameraval na Notranjskem obiskati Dragotina Ketteja, nato pa bi, Ahasver, potoval naprej z vlakom v Ljubljano.

A kako se je vse zasukalo!

V Trstu ga je dohitel Ivanin (Johanin) mož Franz Wolf. Prosil ga je, naj se vendar vrne nazaj v Pulj. In se je. V Via Giulia je tako ostal še skoraj dva meseca. Potem pa se je odpravil v Ljubljano in na Dunaj.

Kdo je bil Francesco Wolf, ki je, kolikor je največ mogel, držal skupaj številno Cankarjevo družino?

Po več kot 120-tih letih je prav to zanimalo tudi Francescovega prapravnuka Ivana Volpija. Oglasil se je z družino v Zavodu Ivana Cankarja na Vrhniki, pri Tatjani Oblak Milčinski, in seveda 'na klanecu'.

Prišli so na dan dopolnjeni podatki: Ivana – rekli so ji Johanna ali Giovanna, rojena 7. maja 1866 na Vrhniki, je bila druga žena Franca (Francesca) Wolfa. Francesco Wolf se je rodil 4. februarja 1850 v Kočevski Reki.

Giovanni in Francescu se je 29. julija 1892 rodil Carlo Wolf, že omenjeni Karlo, ki z bratom ni pazil na sestro Klaro, da se je izgubila. „To je bil oče mojega očeta (umrl 9. oktobra 1947),“ je povedal Ivan Volpi, in dodal: „Carlo Wolf in njegova žena Anna Jedlicka sta živela v Trstu. Zaradi fašizma sta spremenila priimek v Volpi. Odločila sta se, da bosta živela v Italiji.“

Potomce je leta 2019 zanimalo ne le sorodstvo s slavnim slovenskim pisateljem, ampak tudi, kaj je napisal. Žal je prevedeno v italijanski jezik malo Cankarjevih del, čeravno ga je sam imel rad, saj se je ta lepi romanski jezik vneto učil med svojem bivanjem v Pulju. Rad bi v originalu bral Danteja, pa tudi sodobnika d'Annunzia. Puljščine pa ni maral.

„Ona je umirala od zapuščenosti ...“

Že pomladi, še posebej julija 1898, je Ivan omenil, da dela „načrt za tragedijo“. Snov je prinesel s seboj v Pulj. Pa tudi za kraj, kjer bi dogajanje potekalo, je že vedel: Verd, blizu Vrhnike, tam, kjer so hiše velike, usode bogatih kmetov

71 Cankar, Ivan: Anici Lušinovi, pismo, 13. 8. 1898, ZD XXVII, DZS 1971, str. 284.

razpoznavne. Tvrdba Franc Kotnik, parketarna in opekarna je znana daleč naokoli. Dobiček pa ne priteka le od gline, ampak tudi od lesa, od najemništva ... Končujejo se zadnja dela na 11,5 dolgem odseku železniške proge od Brezovice do Vrhnike, kjer bo povezava z 'južno železnico'.

Nataša Oblak opisuje v svoji diplomski nalogi na Fakulteti za arhitekturo⁷² razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva in drugih družin v Verdu ter na Vrhniki. Kapitalizem je prodiral namreč tudi na podeželje. „Prej naturalno gospodarstvo je zamenjalo denarno. Razni davki državi, predvsem vojaški in za drago centralistično upravo, so se tako povečali, da so zadolžene kmetije množično propadale, razvijajoča kapitalistična veleposestva pa so se širila.“⁷³

Kraj imenuje Cankar Drénovo, glavnega junaka Jakoba Rudo, njegova hči je Ana, njen snubec, ki bo z nevesto 'rešil' propadajoče Rudino veleposestvo, pa Broš. Medtem se pojavi Dolinar, slikar, stara Anina simpatija. Zgodba se zasuše.

Cankar napiše Anici, ki je 'dala ime' njegovi junakinji 17. avgusta 1898 takole: „Sinoči sem načrtal zadnje dejanje svoje tragedije in pod mehkim, ljubeznivim vplivom Tvojega lepega lista sem spremenil ves žalostni konec, – in namesto da bi vzela glavna oseba – ki se imenuje Ana – pustega zopernega starca, pustila je rajši dom in svojega vsiljenega zaročenca ter ubežala s svojim ljubimcem – mladim slikarjem – v negotovo prihodnost ... In zdí se mi, da je negotova prihodnost ob ljubljeni osebi še zmirom lepša, kakor nesrečno življenje brez ljubezni ...“⁷⁴

Nekoč bogat posestnik Jakob Ruda ima nekaj svetopisemskih lastnosti. Veliko je vandral po svetu. V dialogu z nekdanjim tekmeccem Dobnikom je izrazil svoj nemir: „Najšumnejša mesta, najveselejše družbe, najboljša vina in najdražje ženske. To se je kâr takó vrtelo pred mojimi očmi ...“⁷⁵

Posestvo je, kajpak, ostajalo pogosto brez gospodarja. In kar je še huje in kar najdemo v očitku nekdanjega Rudinega pisarja Košute, da je zanemarjal ženo. Pisar odhaja iz hiše in pove Rudini hčerki Ani, da je njen oče brez vesti umoril njeno mater: „Ona je umirala od zapuščenosti, dom se je rušil – in on je živel veselo po svetu in zapravljajl svoj denar. Kadar je prišel za par dni s hrupom in šumom, – ali ni pričakovala od njega kakor otrok ljubeznive besede in se tresla, da ne odide prehitro? In vse tiste njene solze in tisti žalostni dnevi – to so zdaj

72 Nataša Oblak je diplomirala na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani leta 1998 pri prof. Petru Fistru.

73 Oblak Nataša, Veliki ljudje v malem kraju, Vrhnikiški razgledi, Muzejsko društvo Vrhnika 2003, str. 37. Citat iz: Inja Smrdel, Prelomna in druga bistvena dogajanja v zgodovini agrarnih panog v 19. stoletju na Slovenskem, Slovenski etnograf, letnik 1988-1990.

74 Cankar, Ivan: v pismu Anici Lušinovi, 17. 8. 1898, ZD XXVII, DZS 1971, Pisma II, str. 289.

75 Cankar, Ivan, Jakob Ruda, ZD III, DZS 1967, str. 95.

strahovi, ki hodijo tod okrog.“⁷⁶ Spet motiv zapuščene žene, tako kot v črtici „*Ti sam si kriv*“.

Kateri izmed Kotnikov je literarni Jakob Ruda? Malo je verjetno, da bi bil podjetnik Karl Kotnik iz Verda, kot je zapisal sam Cankar, da naj bi bil.⁷⁷ V opombah ob drami, ki jih je uredil Dušan Moravec, je pojasnilo: „Podobne 'modele' bi mogli iskati in včasih tudi najti še ob drugih osebah, vendar vselej s pripombo, da Cankar takih resničnih ljudi ni portretiral v svojih delih, temveč so mu dajali le osnovo, kdaj tudi komaj spodbudo za risanje značajev, ki pa jih je oblikoval z vso svojo umetniško svobodo in suverenostjo.“⁷⁸

V marsikateremu izmed tamkajšnjih podjetnikov bi vseeno zlahka prepoznali značajske odtenke Aninega zaročenca Broša. V Jakobu Rudi bi lahko videli Franca Kotnika. O njem so v Verdu pripovedovali, „da so ga še dolgo po njegovi smrti videli, kako se noč za nočjo vozi v ognjeni kočiji po svojem dvorišču. Ob mirnem počitek naj bi bil zaradi krivic, ki jih je prizadejal mnogim, predvsem sovaščanom, ko je vse življenje kopičil bogastvo tudi na njihov račun.“⁷⁹ Toda ali ni ta 'model' uporabil Cankar kasneje v *Kralju na Betajnovi*?

V *Jakobu Rudi* je več oseb. Etbin Kocbek je glavnega junaka analiziral takole: „... po svoji naravi plemenit karakter, nekak duševni aristokrat, unet za lepo in dobro. Ali to mu ne zadostuje samo v abstrakciji; on je hoče tudi dejansko uživati. Nadarjen z močno individualnostjo, ki sega včasih naravnost v samoljubje, slab ali nikakršen matematičar, zabrede v svojem umetniškem koprnenju za uživanjem predaleč in pride končno do materialnega propada.“⁸⁰ Mar niso imeli nekaj teh lastnosti tudi Cankarji po moški liniji?

25. septembra 1898 je bil dan, ko je Cankar vrgel v ogenj tretje dejanje *Jakoba Rude* in si s plamenom prižgal cigareto. „Da se s prvimi dvema dejanji ne zgodi ravno takó, poslal sem jih še danes v Ljubljano,“ napiše Anici.⁸¹ Ni se zgodilo, kot je nameraval.

Bivanje v Pulju se je Cankarju zavleklo do sredine oktobra. Šele 11. oktobra 1898 je poslal založniku drugo dejanje in prosil za nekaj dni odloga, češ, da mora

76 Cankar, Ivan, Jakob Ruda, ZD III, DZS 1967, str. 90.

77 Cankar, Ivan, Jakob Ruda, ZD III, DZS 1967, str. 297.

78 Prav tam.

79 Oblak, Nataša, Veliki ljudje v malem kraju, Vrhniški razgledi, leto 4, Muzejsko društvo Vrhniška 2003, str. 42.

80 Cankar, Ivan, Jakob Ruda, ZD III, DZS 1967, str. 335.

81 Cankar, Ivan: Anici Lušin, ZD XXVII, Pisma 2, DZS 1971, str. 336.

tretje dejanje še popraviti. Schwentner mu je poslal nekaj honorarja in pisatelj je lahko odpotoval v Ljubljano in nato na Dunaj. „Moja drama se je od velike noči do zdaj popolnoma izpremenila, ni ostalo skoro niti sledu prejšnje vsebine in ideje.“[...] „Dejanja je še precej, a zdaj vidim, da sem ravnal z dejanjem kakor s postransko stvarjo in da mi je bilo glavno neko temno, nejasno pričakovanje, ki obvlada z vso silo junaka Rudo ter ga naposled – z jako neznatnim zunanjim povodom – zavede v samomor,“ se je izpovedal 3. septembra 1898 pravniku Regaliju.⁸²

Ruda se izpove: „V meni je namreč toliko umazane bojazljivosti, da nočem spoznati jasno, kako sem popolnoma nepotreben na svetu.“⁸³

Z ugotovitvijo „popolnoma nepotreben na svetu“ se je Cankar v zadnjem dejanju *Jakoba Rude* dotaknil tedanje (in sedanje) slovenske bolečine – več samomorov kot je dni v letu. Podobno čutenje je prikazal pisatelj v črtici „*Ti sam si kriv*“. Tudi v njej glavni junak čuti, da je „popolnoma nepotreben na svetu“. „Krajnik je molčal. Na udih mu je ležalo težko in trdo, kakor bi ga bili zagrebli do vratu v mrzlo zemljo. Ob istem času mu je prišel na misel zabuhli, penasti obraz nekega neznanega človeka, ki so ga bili pred par dnevi pol gnjilega privlekli iz vode.“⁸⁴

Prof. dr. Dušan Pirjevec je menil, da je Cankar, brž ko „se je znašel sredi resničnega družbenega življenja svoje dobe, brž ko so bila zanj odločilna živa, tako rekoč vsakdanja vprašanja življenja in bivanja v natanko določenem kraju in času, seveda ni mogel slep mimo osrednjih vprašanj in notranjih spopadov, ki so bili značilni za celotno tedanjo družbeno situacijo v svetu in na Slovenskem še posebej.“⁸⁵

Tretje dejanje, ki daje poseben poudarek njegovi 'žaloigri', je dokončal najverjetneje šele v Ljubljani. Krstna predstava je bila 16. marca 1900 v Ljubljani, nekoliko kasneje (najkasneje 2. maja 1900) je prišla v javnost knjižna izdaja. Repriza je bila 13. oktobra 1900, uprizoritev na odru zagrebškega gledališča pa 22. decembra 1900.

Kritike so bile različne. Z delom *Jakob Ruda* v tem "pustem, vročem istrskem gnezdu" se je Cankar uvrstil med slovenske dramatike.

82 Cankar, Ivan: Josipu Regaliju, ZDXXVIII, Pisma 3, DZS 1973, str. 27.

83 Cankar, Ivan, Jakob Ruda, ZD III, DZS 1967, str. 96.

84 Cankar, Ivan, "Ti sam si kriv", Mladost 5, Dunaj, Zagreb, 1. marec 1898, str. 213.

85 Pirjevec, Dušan, Ivan Cankar in evropska literatura, Cankarjeva založba 1964, str. 385.

Eni izmed ocen je dal zadnji pečat Govekarjev uredniški svinčnik. „Ko bi povzeli celo v jeden stavek, bi se glasila: 'Jakob Ruda je sicer zanimivo delo, ki pa seveda ni vredno piškavega oreha.'“⁸⁶ Le po njem!

„Čisto navaden lopov“

Ko se je Cankar jeseni 1898 odpravljaj iz Pulja, je zajel Istro val madžarizacije. Madžarska vlada je zadolžila pomorsko-zdravstvene urade v Reki in po hrvaškem primorju, da morajo na dan, ko ima kralj god, izobesiti madžarske zastave.⁸⁷ „Ost-deutsche Rundschau“ pa je obelodanil dva 'tajna' ukaza poveljnika vojne mornarice podadmirala Spauna, naj bi hrano za mornarico v prihodnje oskrbovali iz dežel ogrske krone. “Zakaj morajo biti vsi provijantni predmeti kupljeni v prvi vrsti na Ogrskem,“ so se spraševali prizadeti, kajti „s tem je oškodovana Cislitvanska in oškodovane so v prvi vrsti jugoslovanske dežele, katere leže v obližju Pulja, predvsem Primorska, pa tudi Dalmacija in Kranjska. Pričakujejo, da se energično oglasi tudi avstrijski parlament v varstvo naših interesov in da odločno protestuje proti takim nečuvenim manipulacijam vojne uprave.“⁸⁸ Hermann Freiherr von Spaun⁸⁹, ki se je zavzemal za oskrbovanje hrane z Ogrske, je bil od decembra 1897 do oktobra 1904 poveljnik avstro-ogrške mornarice. Spaun je imel glavno besedo tudi pri gradnji vojnih ladij, križark, ladij za torped in torpedovk.

Časopis Naša sloga, ki je izhajal v Trstu in kasneje v Pulju, pa je iz številke v številko polnil prvo stran s pritožbami na račun vsiljevanja nemškega pa tudi italijanskega jezika v Istri. Zastopniki Spinčič, dr. Laginja in tovariši so na njegovo prevzvišenost gospoda notranjega ministra vložili interpelacijo, ker „c. kr. uradi in uradniki v posameznih istrskih mestih ne uporabljajo s hrvaškimi in slovenskimi strankami hrvaški in slovenski jezik“.

V tem vzdušju, polnem boja za pravice Hrvatov in Slovencev na polotoku, se je oktobra 1898 Cankar poslavljaj od Via Giulie 9. Pospravljaj je miznico. Ob tem je pogledal v svojo dušo [...] Kdo sem, kaj sem? „...Tedad moram resnično priznati, da sem čisto navaden lopov. Rekel je že Montaigne, da zasluži vsak človek vsaj parkrat, da ga obesijo; Machiavelli trdi, da so ljudjé zli po naravi in da ravnao dobro samó, kadar so prisiljeni; Hamlet ne razume, čemu bi lazili med nebom in zemljo taki zanikrneži, kakor smo mi: sam pravi, da je še precej pošten, a da

86 Kartel mej našimi modernimi literati, Slovenski list, 31. 3. 1900, str. 1.

87 Naša sloga, 1. 9. 1898, str. 3.

88 Nečuveno, Slovenski narod, 13. 10. 1898, str. 1.

89 Hermann Freiherr von Spaun (rojen 9. 5. 1833, umrl 28. 5. 1919).

bi se lahko obdolžil stvari, zaradi katerih bi bilo boljše, da bi ga mati nikdar ne bila porodila. – Kaj sledi iz tega? Ako se postavimo na visoko stališče absolutno dobrega, tedaj nismo vredni vsi skupaj orehove lupine; naše duše so umazane in vsa naša dela so malenkostna in smešna.“⁹⁰

Pospravljaj je miznico in na dnu predala odkril polo papirja, že orumenelega in zamazanega ... “Razgrnil sem ga pred sabo. Obraz mrliča – koščene poteze, polne utrujenosti in prestanega trpljenja; oči zatisnjene, lica upala in udrta, med sklenjenimi prsti rožni venec in sveče ob mrtvaškem odru. To je bila moja mati ...”⁹¹

S črtico *Moja miznica* je dopolnil spomin na mater, motiv, ki je značilen za njegovo puljsko obdobje, če izvzamemo novele o zapuščenosti, zapostavljenosti žensk, številne črtice in dramo *Jakob Ruda*.

Je že res, da tudi tu opisuje materino tiho trpljenje, ki ga kaže njen obraz. Ob tem pa je izrazita njegova druga tendenca, ki „ga je silila, da se je materi kar naprej izpovedoval, polagal ji je račune o svojem delu in življenju“.⁹² Hkrati se v *Moji miznici* izpoveduje in opravičuje samemu sebi tudi glede odnosa do Anice, ki ji je pisal ves čas iz Pulja vztrajno goreča ljubezenska pisma. Potem pa se je utrudil. Premislil.

Puljčanka Tatjana Arambašin Slišković je opazila v korespondenci med Ivanom in Anico tiho oddaljevanje dveh duš. Napisala je študijo „*Koliko su te voljeli, moja Pulo*“. Cankarjeva pisma je skrbno prevedla v hrvatski jezik. V njegovem predzadnjem pismu pa je opazila: „Čudno je, da mu je prav v predzadnjem puljskem pismu prišla misel na slovo, na čudno ločitev brez razloga, kot se je v resnici tudi zgodilo med njima takoj po vrnitvi iz Pulja, le dva meseca kasneje.“⁹³

Slovo, neizbežno slovo, ki si ga pogosto ne znamo razložiti. V Cankarjevih delih je ta motiv pogosto prisoten. Na primer v *Tujcih*: „Tako se je poslavljal. Vedel je namreč, da ne pride nikoli več, da gleda zadnjikrat ta fini otroško razumni obraz, to nežno telo. Obljubil je, da pride zjutraj v park, preden odpotuje; pozneje ga je bilo sram te laži, izgovoril jo je kakor mimogrede in skoro bi se bil vrnil, da bi povedal resnico, da bi povedal s čisto mirno in prijazno besedo: 'Glej, Ana.

90 Grádar, Ivan, *Moja miznica*, Slovenec, 27. 9. 1898, str. 1 in 2.

91 Prav tam.

92 Pirjevec, Dušan, *Ivan Cankar in evropska literatura*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1964, str. 436.

93 Arambašin Slišković, Tatjana, *Koliko su te voljeli, moja Pulo!* Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1996, str. 336. Avtorica je v omenjeni knjigi predstavila poleg Cankarja še 7 zgodb avtorjev, ki so bili povezani s Puljem. „Torej delala sem to najprej z ljubeznijo in privrženostjo vsakemu pisatelju, in tudi temu našemu mestu, ker sem se osredotočila največ na življenje in delo teh pisateljev v Pulju ali drugje v Istri. In, ne glede na to, ali so ti pisatelji imeli radi Pulo ali ne [...]“

Vse, kar sem ti pripovedoval o svoji imenitni prihodnosti, vse to so bile same laži. Lagal sem morda iz neumnosti, iz lahkomišelnosti, ali to je vseeno. Glavno je, da je moja prihodnost zelo temna, od danes do jutri ne vem.“⁹⁴ Slaba vest zaradi intimnega izdajstva pa se je vlekla za njim. Včasih jo je poskušal prekriti z obtoževanjem, s samoopravičevanjem.

Ivan Grádar, Ivan Cankar, ne omenja v *Moji miznici* imena Anica, ampak Matilda. Prav neprijazno pojasnjuje: “Ona s svojimi sentimentalnimi, nedolžnimi očmi, s svojim lepim, boječim smehljajem ... To je tista roža, polovico listov je že odpadla in drugi so dobili polagoma zoperno rjavo barvo ... Ne, nikakor ne, – jaz ne čutim, da bi bil napravil kaj slabega ... Če niso bile moje prisege resnične, to ni nič pregrešnega in nenavadnega; take prisege že od nekdaj ne prihajajo iz srca ...“⁹⁵ Francka, Helena, Pavla, Julija, Ana, Minka ...⁹⁶

Puljski Forum konec 19. stoletja. Vir: svetovni splet.

94 Cankar, Ivan, Tujci, ZD IX, DZS Ljubljana 1970, str. 40.

95 Grádar, Ivan, Moja miznica, Slovenec, 27. 9. 1898, str. 1 in 2.

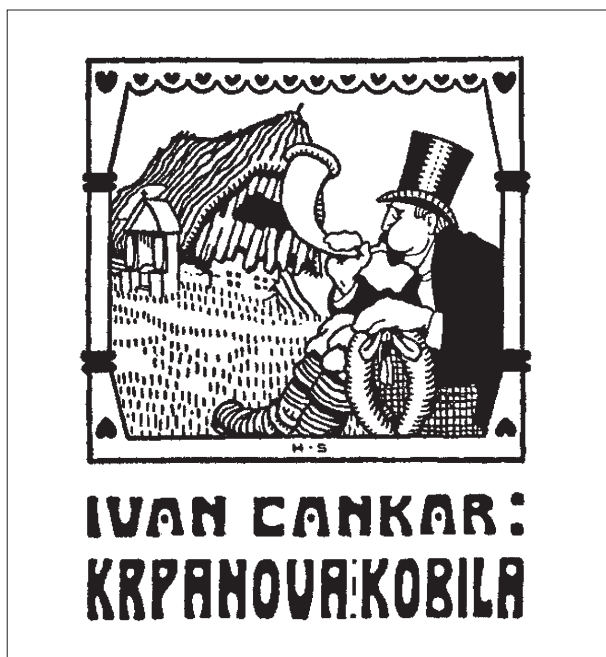
96 Z Aničino sestro Minko se je Cankar srečeval leta 1900, ko je prišla na Dunaj, da bi se učila strojepisja. Ana, roj. 30. 5. 1881, je leta 1903 po maturi dobila službo učiteljice v Sv. Benediktu v Slovenskih goricah. Jeseni 1905 se je omožila s Hinkom Bregantom in nato z možem službovala na Plešivcu pri Velenju. Tam je umrla za jetiko 3. 2. 1910, stara 28 let. Minka je umrla 1. 1. 1906, stara 26 let.

Zato, glejte, ljudje

V jubilejnem zapisu leta 1906, ob spominih na Pulj, resignirano opisuje svojo nadaljnjo pot: „Morda gledam, kar je bilo, v slabem ogledalu, tako da so oblike pretvorjene in spačene. Morda je podobno jokavemu samoljubju, če izluščim iz neskončne, vesoljne mizerije svojo podobo ter jo obesim na zid ljudem v izgledovanje. Ampak prisegam, da samoljubja ni zraven; tako malo ga je treba kakor samoobtožbe. In če je ogledalo slabo in spačeno, ni škode, kolikor bolj je podoba karikirana, toliko resničnejše so poteze.

Zato, glejte, ljudje don Kišota! Tak je, kakor je bil pred tristo leti, nič se ni spremenil!“⁹⁷

„In jaz, na vekomaj osramočeni don Kišot, sem mislil, da bodo ljudje slišali mojo besedo in jo bodo razumeli. Toda niso je slišali in je niso razumeli, zakaj mislili so, da sem literat. In zato so oznanjali, da sem povedal jako lepo, da je moj jezik prijeten in blagozvočen: niso pa oznanili, kaj sem povedal. Razodeli so besede, zamolčali so misel.“⁹⁸

Hinko Smrekar: Krpanova kobila. Ivan Cankar, 1907.

Vir: svetovni splet

97 Cankar, Ivan, Jubilej, Krpanova kobila, ZD XV, DZS 1972, str. 13.

98 Cankar, Ivan, Jubilej, Krpanova kobila, ZD XV, DZS 1972, str. 16.

Alenka Vidrgar

ČE SI UMETNIK, IMAŠ OČI, DA VIDIŠ SENCO IN LUČ! ¹

Kiparska podoba Cankarja v reliefu

V Cankarjevem letu 2018 je bila med številnimi drugimi načrti izpeljana tudi dolgoletna želja, da se Cankarjev dom na Vrhniki opremi s kiparsko podobo velikega pisatelja, pesnika in dramatika.

Običajno se v kiparstvu srečujemo s prosto stoječo plastiko – s kipom. Relief pa je vrsta kiparskega dela, pri katerem kipar oblikuje volumen, ki je vezan na ozadje. Ločimo visoki in nizki relief. Kadar so oblike bolj polno plastične, takrat govorimo o visokem reliefu, ko pa so oblike izdelane v bolj reduciranem volumnu, ki je povezan z ozadjem, je to nizki relief. Ta oblika je značilna za izdelavo kovancev in medalj. To je težja oblika oblikovanja človeških podob, saj zahteva odlično znanje risbe z uporabo perspektive, kar pa še ne zadostuje za celotno izdelavo reduciranega reliefnega volumna portreta. Najtežje so upodobitve portretov od spredaj/frontalno, zato so bolj pogoste in največkrat uporabljene stranske upodobitve portretov /v profilu.

Za modelacijo (oblikovanje v mehkem materialu) kiparji največkrat uporabljamo klasični material – glino. Ta mehki naravni prečiščeni material, ki v nasprotju z glino, ki se uporablja v keramiki, nima dodanih primesi. Pod dotikom roke ali pod leseno modelirko se poda in ustvari natančen odtis ali zaris. Glino uporabljamo za postopek oblikovanja volumna z dodajanjem in z odvzemanjem materiala, zato je to najpogosteje uporabljen material za študije volumnov.

Pri upodobitvah, ko ne moremo upodobiti portreta po živem modelu, največkrat za vodilo uporabimo narisano podobo, upodobitev v grafiki ali fotografijo. Prav fotografija je postala najbolj značilna upodobitev sodobnega časa, saj omogoča

¹ Ivan Cankar: Bela krizantema, 1910.

hitro in večkratno snemanje slik v kratkem času. Ta hitrost pa ji jemlje premislek, ki ga zahteva risba. Tudi neposredni stik roke z materiali za upodobitev je pri njej prekinjen (deloma je to omogočala analogna fotografija). Roka in misel pa sta povezani, zato je risba vedno sled, ki poleg risbe upodobljenca, zapisuje tudi tistega, ki izdelava upodobitev. Kolikor ljudi, toliko pogledov in toliko različnih upodobitev. Vsak »vidi po svoje«.

Podobo kiparji oblikujemo z modeliranjem. Polno plastične portrete oblikujemo na kiparskem stojalu, relief pa običajno oblikujemo na lesenem ozadju, na deski. Za izdelavo oblike medaljona uporabimo šablono, ki jo vrtimo po nanosu mehke gline. Šablona oblikuje lahko rob, ki je pomemben kot zaključek medaljona in kot učvrstitev na robu oblike. Ko je osnova pripravljena in so izbrane nosilne fotografije, začnem z risbo.

Foto: Drago Bole.

1. Za upodobitev Cankarja sem pregledala mnoge njegove upodobitve v fotografiji, risbi, sliki in v kiparskih delih. Izbrala sem tiste, ki so mi kazali Cankarja, kot ga želim videti. Tudi njegove največkrat uporabljene fotografije so bile pomembne, saj podoba, ki je že vtisnjena v spomin ljudi, velja za »javno podobo«.

2. Pri reliefni upodobitvi velikokrat vključimo tudi napise. Prostor zanje je potrebno načrtovati že pri začetni postavitvi obraza. Medaljon je zato zahtevnejši od plakete /relief pravokotne oblike/, ker pri njem lahko še kasneje dodajamo ozadje za napise, česar medaljon ne omogoča.

Običajno ob portret zapišemo njegovo ime in priimek ter letnici rojstva ter smrti. Zapis je pomemben, kadar videz upodobljenega ni splošno znan in ga morda prvič vidijo v javni upodobitvi. Velikokrat se zgodi, da prav ta, prvič uporabljena javna podoba, postane »znana« kot nosilna in merodajna upodobitev te osebe. Primer imamo pri Prešernu in Kopitarju.

3. Ker se risba v glini v celoti prekrije z nanašanjem gline, z modelacijo, ni potrebno, da je ta risba kaj več kot razporeditev oblike obraza v obliko medaljona. Pomembna je modelacija obraza, ki mora biti čim bolj prefinjena in reducirana. Glino nanašam kot bi slikala z barvo, saj so pomembne poteze roke in modelirke, ki s sencami ustvarjajo izraz obraza.

Višina nosu je najvišja točka reliefa, ušesa pa so najnižja. Ves vmesni prostor pa je igra volumna in svetlobe, ki ga prikazuje. Prav osvetlitev je zelo pomembna. Za javne portrete predvidevamo, da jih bo osvetljevalo sonce in tej poziciji izvora svetlobe tudi prilagodimo osvetlitev pri modeliranju portreta. Za reliefe in kipe v zaprtih prostorih lahko predvidimo reflektorje. Svetloba je za relief bolj pomembna kot za kip, saj v resnici osvetlitev oblikuje navidezni volumen. Navidezni volumen reliefa je najbolje viden samo pri eni osvetlitvi, pri tisti, ki jo je uporabil kipar pri svojem delu v ateljeju. Zato je delo v ateljeju omejeno s svetlobo, saj dopoldan ali popoldan svetloba ni enaka.

4. Poteze obraza se s svetlobo spreminjajo tudi, ko volumna ne spreminjam. Pri postavitvi Cankarjevega obraza na začetku ne oblikujem značilnih brkov, saj moram najprej postaviti volumen obraza, čela, ličnic, ust in brade, oblikovati volumen oči. Potem pa ta njegov pogled ... Tudi vihravi lasje mu dajejo karakter. Je močna osebnost, katere pogled je otožno kritičen, ocenjujoč ...

Naj ima svetle oči ali temne? Nekoč so kiparji v kamnu oblikovali samo volumen zrkla, šarenice pa so kasneje naslikali. Zato grško plastiko poznamo kot izdelano v belem kamnu; arheologi so izkopali takšne bele kipe. Šele kasneje so spoznali, da so bili vsi kipi poslikani in barviti. Tudi bronasti ulitki so imeli biserovino na mestu beločnice, da se je daleč videl njihov pogled. Tudi mene bolj kot obraz, me privlači pogled... Pogled je ogledalo duše... Lahko ga zarišem tako in drugače; z njim spreminjam videz osebnosti. Pogled ne tvorita samo šarenici; tudi vekci in očesna koticčka ga. Izraz ust poudari izraz oči. Cankar nima vidnega izraza ust, saj ga skrivajo brki.

5. Podoba Cankarja se je celovito izoblikovala z modelacijo brkov. Da obraz ne lebdi v nedoločenem prostoru, mu vedno vsaj zarišem vrat in ovrtnik. Včasih z njim opišem status upodobljenega (duhovnik s talarjem, gospod z metuljčkom, dama z ogrlico ...), lahko zarišem v ozadje pokrajino ... Relief daje veliko možnosti za pripoved in tako so ga tudi največkrat uporabljali.

6. Ko podobo iz gline prelijejo v bron, se zgodi velika sprememba. Iz mehke in svetle gline postane trda in temna podoba. Največje spremembe nastanejo pri podobah otrok, zato jih vedno izdelam v žgani glini, ki je topla, skoraj kot barva kože. Javne podobe v bronu pa delujejo odmaknjeno, so bolj ali manj nedostopne in zapisane dolgemu bivanju v prostoru, ki ga prekine kraja ali vandalizem.

Livarski postopek izdelave bronastega ulitka reliefa Cankarja

V livarni LIVARTIS d. o. o. v Volavljah v Ljubljani mojster Kamšek in vsa njegova družina, kot imajo zapisano v sloganu "kiparstvu vlivajo večnost".

V livarni dela tudi Martina Kamšek, ki natančno izvede ves postopek izdelave gumijastega kalupa in voščene ulitka. S fotografijo je dokumentirala ves postopek izdelave bronastega reliefa.

Najprej originalni kiparski izdelek, tokrat je to glineni reliefni portret Cankarja, natančno premažejo s tekočo gumo v več slojih. Tako nastane kalup iz gume, ki ima vse detajle, kot jih je imel kiparski izdelek. Na strjeno gumo nanesejo tekoči mavec, ki naredi trdo mavčno kapo, ki drži mehko gumo na pravem mestu.

1. Kalup iz gume je narejen, v njem je še vedno glineni model reliefne upodobitve Cankarja. Na deski zadaj leži odstranjena mavčna kapa z lesenim nosilnim ogrodjem.

2. Odstranili so kalup iz gume in pred nami je ostal glineni model reliefa. Kalup iz gume je zadaj že položen v mavčno kapo, da se ne deformira.

3. Zanimiv je pogled na Cankarjevo zrcalno podobo v kalupu.

4. in 5. V očiščen kalup s čopičem previdno nanesejo tekoči vosek, da zalije vse detajle. Vosek nanesejo v več slojih.

6. Končno debelino voščene ulitka dobijo z vlivanjem tekočega voska v kalup, dokler ne nastane primerna debelina ulitka.

7. Na voščeni ulitek razporedijo in s tekočim voskom prilepijo vlivne kanale. Vlivni kanali bodo pri vlivanju tekočega bronu napajali obliko, ki jo vlivajo. Vso voščeno konstrukcijo zamažejo s šamotno maso.

8. in 9. Voščeni ulitek s kanali in gumijastim kalupom postavijo pokonci, tako kot bo stal pri vlivanju bronu. Odstranijo kalup iz gume, da ostane samo voščeni ulitek, ki je prav tak, kot je bil glineni model Cankarja.

10. Voščeni ulitek retuširajo – popravijo vse napake, ki so nastale pri uporabi gume in voska. Nanj prilepijo dodatne vlivne kanale in oddušnike ter oblikujejo voščeni stožec nad glavnim vlivnim kanalom za vlivanje bronca. V voščeni ulitek zabijejo kovinske nosilce jedra, ki kasneje, pri vlivanju bronca, držijo oblike v šamotnem kalupu na pravem mestu.

11. in 12. Na koncu na voščeni ulitek in vso konstrukcijo v več slojih nanesejo šamotno maso, da dobijo šamotni kalup. Kalup žgejo v peči, da izteče in izpari ves vosek, ki je bil v kalupu. V žganem šamotnem kalupu nastanejo votle oblike, ki so povsem enake, kot so bile oblike v vosku. Te votline pri vlivanju bronu zapolni tekoči bron.

13. Bron talijo v livarski peči pri 1100 stopinjah Celzija. Z manjšimi kokilami tekoči bron prinesejo do kalupa in ga vlijejo v glavni livni kanal, da napolni kalup.

14. Bron v šamotnem kalupu se hitro strdi. Po vlivanju bronu šamotni kalup razbijejo, da izluščijo bronasti ulitek.

15. Surovi bronasti ulitek ima vse oblike, kot jih je imela voščena konstrukcija. Uli-tek očistijo s peskanjem, odrežejo vse ka-nale in oddušnike ter odstranijo kovinske nosilce jedra.

16. Ko je bronasti ulitek dokončno obde-lan, ga s plinom segrejejo in zaščitijo s tekočim voskom. Na zadnji strani ima pri-varjene inoks nosilce, s katerimi ga pritr-dijo na steno ali kamniti podstavek.

Relief Ivana Cankarja, delo akademske kiparke mag. Alenke Vidrgar, je bil odkrit na Ta veseli dan kulture, 3. decembra 2018. Foto: Gašper Tominc.

OSNOVNI ŠOLI ZAPLANA

Leta 1862 je v pedagoškem glasilu Učiteljski tovariš razloženo ime Zaplana - »vas za planjo (planjavo) ali poljem«.¹ V Krajevnom leksikonu leta 1937 pa je Zaplana opisana tako: »Vas leži v jz. pobočju gozdnate Planine nad Vrhniko ob občinski cesti, 5,5 km od državne ceste Vrhnika-Logatec. Vas sestavlja več ločenih zaselkov s središčem pri župni cerkvi. Znatnejši zaselki so Jerinov grič, Log in Strmec.«²

S poučevanjem so se najprej ukvarjali župniki. Leta 1883 je župnik Tržičan Gabriel Weiss poleg verouka dva dni na teden učil tudi branje, pisanje in računstvo. Po njegovi smrti leta 1887 je njegovo delo nadaljeval župnik Josip Škofic do leta 1893, ko je odšel v Železnike.

6. septembra 1894 je na Zaplano prišel župnik Josip Seigerschmied, ki je vpeljal redno šolo. Poučeval je pet dni v tednu, ob četrtrkih je bil prost. Leta 1900 so šolske oblasti njegovo šolo priznale za zasilno, kar je bila vse do leta 1926, ko je postala enorazrednica.

8. oktobra 1901 je šolo prevzel župnik Jakob Matjan, po njegovi smrti leta 1906 pa je nekaj mesecev učil cerkovnik in organizator Jakob Rupnik.

Tega leta je na Zaplano prišel župni upravitelj in kasnejši župnik Ivan Mihelčič. Mihelčič se je rodil 4. oktobra 1872 v Se-

miču, gimnazijo je obiskoval v Novem mestu, teologijo pa je dovršil v Ljubljani leta 1892. Na Zaplani je poučeval do leta 1931, ko je začel poučevati prvi redni poklicni učitelj Viljem Nanut.³

Ko še ni bilo šole (in zaradi bolezni župnikov), so si nekateri vaščani pomagali tako, da so najeli dijaka, ki je učil nekaj otrok, starši pa so mu dajali hrano.

Ob koncu prve svetovne vojne so Italijani od 15. do 18. novembra in še par dni v decembru zasedli šolski okoliš. Dve leti so imeli zasedenega pol šolskega okoliša, ki je bil zato brez šole. Otroci niso smeli obiskovati šole, ki je bila na jugoslovanskem ozemlju. Šele februarja 1920 so naredili v naselju Log šolo v leseni baraki. Tako je nastal nov šolski okoliš Log - Zaplana.

4. aprila 1929 je bilo v Učiteljskem tovarišu objavljeno, da je komisar oblastne samouprave ljubljanske oblasti nakazal zneske »za povzdigo šolstva«. Za novo šolo na Zaplani je nakazal 30 000 din.⁴

1 Jožef Poklukar: Imenozlaga (etymologie) farnih vasi na Kranjskem. Učiteljski tovariš, 1862, str. 237.

2 Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana, 1937, str. 365.

3 Zgodovinski arhiv Ljubljana. VRH 49. Osnovna šola Zaplana. Osebna popisnica, škatla 1.

4 Podpore za povzdigo šolstva v ljubljanski oblasti. Učiteljski tovariš, 1928/29, (4. 4.), št. 34, str. 2.

Stavba nekdanje Osnovne šole v Zaplani, leta 1996. Foto: Cvetka Požar.

Stavba nekdanje Osnovne šole Log - Zaplana, leta 1996. Foto: Cvetka Požar.

Šolska učilnica je bila do leta 1930 v priltičju župnišča, potem pa so s pomočjo domačinov zgradili novo šolsko poslopje. Ti so s svojimi konji dovažali pesek in opravljali tudi druga dela. Takrat je bila v Ilustriranem Slovencu objavljena fotografija šolske stavbe z naslednjim besedilom: »Vrhniška občina služi lahko za vzor vsem slovenskim občinam, tako lepo je uredila in rešila vprašanje šol v svojem okolišu. Zlasti naj služi za vzor onim občinam, ki ob vsaki priliki trkajo na svojo »naprednost«, a bo imela kmalu vsaka hribovska občina za svoje šole bolj preskrbljeno, kot pa ta »napredna« mesta z - Ljubljano na čelu.«⁵

Prvi poklicni učitelj in šolski upravitelj, Viljem Nanut, je na Zaplani poučeval od 1. septembra 1931 do 20. februarja 1936. Avgusta 1931 je šola postala dvorazrednica. Druga učiteljica je bila Viljemova žena Angela Nanut.

Nanut je takoj uvedel šolsko kroniko. V uvodu je zapisal, da je prišel 14. septembra 1930 v skoraj prazno šolsko poslopje. Tam je bilo le nekaj klopi iz zasilne šole v župnišču. Začel je opremljati šolo in urejati šolski vrt. Z ženo sta pripravila v šolskem letu 1932/33 gospodinjsko - nadaljevalno šolo, ki je trajala od 7. novembra do 9. februarja dvakrat tedensko. V njej so učili kuhanje, šivanje, krpanje in gospodinjska dela. Nanut je tudi predaval o domoznanstvu, žena pa o zdravstvu. Med tečajem so uprizorili igro »Užitkarji«. Na šoli je bil organiziran tudi Šolski oder, na katerem so prirejali igre. Leta 1933 je bil Nanut soustanovitelj Društva kmetskih fantov in deklet. Vodil je sadjarski tečaj, ki ga je obiskovalo 22 fantov. Žena Angela je vodila dekliške sestanke. Od 1. do 13. avgusta 1932 je obiskovala Uvodni in metodični

tečaj za učiteljice gospodinjsko-nadaljevalnih šol Dravske banovine na dekliškem zavodu Vesna v Mariboru.

20. februarja 1936 sta bila Nanutova razrešena službe na Zaplani. Postala sta učitelja v Loškem Potoku.⁶

Viljem Nanut se je rodil 6. julija 1899 v Štandrežu pri Gorici. Leta 1919 je končal učiteljske v Gorici. Po eno leto je poučeval v Kanalu ob Soči, Vipavskem Križu, Opatjem selu, Dolu nad Ajdovščino, Štandrežu, kjer je ustanovil in vodil obrtno nadaljevalno šolo, v Solkanu, Sovodnjah ob Soči in Kozani v Brdih. Leta 1928 je bil prestavljen v Piemont, od tam je pobegnil v Jugoslavijo, bil nekaj časa brezposeln, na kar je prišel na Zaplano. Med drugo svetovno vojno je bil v partizanih, večkrat tudi aretiran. Po vojni se je vrnil v rodni kraj Štandrež, kjer je poučeval in deloval tudi zunaj šole. Leta 1947 je bil izvoljen v vodstvo Demokratične fronte Slovencev, kasnejše Slovenske kulturno-gospodarske zveze, kasneje pa je bil imenovan za pokrajinskega svetovalca. Bil je tudi predsednik Zveze prosvetnih društev in izdajatelj goriškega tednika Soča. Umrli je 28. marca 1964.⁷

Leta 1936 sta na osnovni šoli na Zaplani poučevala Janez in Ana Hartman. Po Janezovi smrti, 2. junija 1937, je do 1. februarja 1938 prevzela upraviteljstvo žena Ana. Ta je organizirala gospodinjsko-nadaljevalni tečaj od decembra 1936 do aprila 1937. Pouk je bil ob četrtkih od 8. do 17. ure. Tečajnice so ob koncu tečaja pripravile kosi- lo, razstavo ročnih del in slaščic.

Avgusta 1937 je prišla na šolo učiteljica Angela Bajc, ki pa je poučevala malo časa. Od 1. februarja 1938 do 6. oktobra 1939 je bil na šoli zaposlen učitelj-dnevničar Srečko Logar; za njim pa je prišla na šolo Olga

Vodopivec, ki je vodila šolo do oktobra 1941. Maja 1942 se je upokojila.⁸

Župnija je 5. junija 1936 na Zaplani slovesno obhajala tridesetletnico bivanja župnika in bivšega učitelja Ivana Mihelčiča. Poklonila se mu je šolska mladina in drugi stanovi ob navzočnosti zastopnikov oblasti. Proslava se je končala s Krekovo igro Tri sestre.

Z darilnimi sredstvi sta se na šoli oblikovali učiteljska in šolarska knjižnica ter zbirka učil. Otroci so bili naročeni na revije Vrtec, Naš rod in Naš dan.

Šola je v tem obdobju pošiljala denar za vojake na fronti, za Jugoslovensko Matico ter vsakoletno zbirko pirhov za društvo Branibor.

Šolski vrt so oskrbovali šolarji. Šolo so v obdobju pred drugo svetovno vojno nadzorovali Alojz Urbančič, Ivan Michler, Andrej Skulj in Fran Drnovšek. Ivan Michler je napisal poročilo o stanju in oskrbovanju šolskega vrta v šolskem letu 1933/34. Ugotovil je, da je vrt vzorno urejen, da pa mu še vedno manjka sadna drevesnica.

31. marca 1941 je šolo obiskovalo 32 dečkov in 37 deklic. Učiteljska knjižnica je imela 104, šolarska pa 229 knjig. Med drugo svetovno vojno je bil pouk večkrat moten, ker so šolo zasedali vojaki. Šolsko leto 1942/43 se je pričelo šele 29. aprila v hiši Franca Mesca na Zaplani številka 14, končalo pa se je 31. julija. Med letoma 1941 in 1943 je na šoli poučevala in jo vodila Jožefa Zajc. 4. junija 1943 je prišla na šolo Olga Modic, ki jo je tudi nekaj časa vodila. V šolskem letu 1943/44 pouka ni bilo. V šolskem letu 1944/45 je bil pouk spet v šoli, čeprav so bili v njej od časa do časa tudi četniki. Na šolo je prišla učiteljica Draga Cimerman.

Zaplana je bila osvobojena 5. maja 1945. Upraviteljica šole Draga Cimerman je 25. junija poročala Okrajnemu odboru OF odseka za gradnje na Vrhniki: »Na območju krajevnega odbora OF v Zaplani sta dve šoli: dvorazredna v vasi Zaplana in enorazredna v vasi Log - Zaplana. Na obeh šolah je povprečno 120 učencev. Obe šoli so zasedli italijanski in nemški vojaki in vaška straža - bele garde je imela v Zaplani postojanko. Poškodovani so zidovi, okna in vse napeljave. Kritično je v šoli Zaplani, ker morajo učiteljice znositi vodo 250 metrov daleč.«

Poročilo o delu na šoli iz 15. oktobra 1945 pravi, da je šolo obiskovalo 22 dečkov in 30 deklic, učiteljska knjižnica pa je imela 34, šolarska pa 52 knjig.

Leta 1946 je na šolo prišla učiteljica Ana Hartman, ki je napisala 18. junija 1946 situacijsko poročilo o šoli. Na šoli ni bilo vode, kapnica pa je bila 300 metrov daleč. V šolski okoliš sta spadala zaselka Podpesek in Zaplana. Največja oddaljenost od šole je bila 4 km. Šolo je obiskovalo 20 dečkov in 24 deklic. Otroci so bili naročeni na mladinska lista Pionir in Ciciban, v pionirski organizaciji jih je bilo 36. Na šoli je deloval Mladinski oder. Šolska upraviteljica je bila članica OF in v kraju tajnica AFŽ.

Od 17. julija 1947 do 15. decembra 1948 je šolo vodil Janez Rupnik, nasledila ga je Marija Švigelj, poročena Slabe. V šolskem letu 1952/53 je v mesecih november, december, januar in februar potekal zdravstveni tečaj Rdečega križa za izobraževanje vaške mladine. Obiskovalo ga je 9 tečajnic.

Zaplana, Državna ljudska šola. Vir: Slovenski šolski muzej, inv. št. 1148-1 in 1148-2.

Za šolski vrt so skrbeli: leta 1945 Draga Cimerman, leta 1946 in 1947 Ana Hartman, leta 1948 pa Janez Rupnik.⁹

Od januarja do marca 1954 je imelo 14 deklet v šoli kuharski tečaj in tečaj ročnih del. Prvega je vodila kuharica iz župnišča Kristina Orel, drugega pa učiteljica na Zaplani Marija (Mimi) Švigelj Slabe. Ob koncu tečaja so uprizorile igro V Ljubljano jo dajmo. Pripravile so tudi razstavo svojih ročnih del in slaščic.¹⁰

V šolskem letu 1954/55 je šolo vodila Milena Drašler, v šolskem letu 1959/60 pa je upraviteljske posle prevzel Anton Varšek. Ta je 8. oktobra 1962 poslal Zavodu za prosvetno pedagoško službo Vič poročilo o delu šole. Ta je bila enooddelčna osemrazredna, nepopolna šola. Vključena je bila v centralno šolo Janeza Mraka na Vrhniki.

Šolska stavba je imela dve učilnici in pisarno v pritličju, v prvem nadstropju pa sta bili dve stanovanji za učno osebje. Stavba je bila potrebna prenove, posebno učilnici, od katerih je bila ena neuporabna, druga pa je bila preurejena v dvorano za prireditve društva Svoboda. Pouk je tako potekal v pisarni. Vsi učenci so bili člani pionirske organizacije in Podmladka Rdečega križa. Na šoli so potekali pevski, dramatski, šahovski in strelski krožek.¹¹

1. januarja 1962 je bila šola ukinjena kot samostojni zavod. Priključena je bila Osnovni šoli Janeza Mraka na Vrhniki. V šolskem letu 1964/65 je vodstvo šole prevzela Rada Leskovec, poročena Pišler. Januarja 1967 je bilo na šoli 15 učencev. Šolo so zaprli in otroke vozili na šolo Janeza Mraka.¹²

Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje Logatec je na spletu objavilo osnovnošolski zvezek Frančiške Pečečnik, rojene Modrijan, last Marine Musec. Pečečnikova je kot 13-letna deklica leta 1934 obiskovala šolo na Zaplani. Na šoli sta takrat učila Angela in Viljem Nanut. V zvezku je pisala o smrti kralja Aleksandra, ki je umrl 9. oktobra 1934. Otroci so prišli v šolo. Ko pa je orožnik naznanil to novico, jih je učitelj Nanut poslal domov. Hčerki je pripovedovala, da je v šolo hodila eno uro v klanec. Ob velikem snegu je ostala doma. Učitelja Angela in Viljem Nanut sta bila zelo stroga, »posebej ona«.¹³

Osnovna šola Log - Zaplana

Do leta 1920 so učenci obiskovali šolo na Zaplani, ki je bila oddaljena eno uro. Tega leta so za šolo uporabili staro italijansko barako. Svet je bil last Ignacija Petkovška, poslopje pa last občine Vrhnika. Enorazre-

dna šola je bila ustanovljena z odlokom Višjega šolskega sveta 6. maja, odprta pa 9. maja 1921. Šolo so obiskovali otroci iz krajev: Petkovec, Travnj Vrh, Žibrše, kasneje pa še Ceste, Jerinov Grič in Prezid. Prva učiteljica je bila Helena Kraigher. Prvo leto je šolo obiskovalo 15 dečkov in 12 deklic. Za tem je poučevala dalj časa Tekla Kleinmayer, leta 1923 pa Anica Gradišar.

Akcija za zidavo novega šolskega poslopja se je pričela, ko je nastopil službo učitelj Stanko Pogačnik, uspešna pa je bila leta 1937. Takrat je učila Mila Šetinc. Največje zasluge za zidavo pa ima šolski nadzornik Franc Drnovšek, saj se zanjo trudil pri šolskih oblasteh. Z zidanjem so pričeli leta 1938. Vaščani so pri zidavi zelo pomagali. Podarili so les in pesek, vendar je vedno zmanjkalo denarja. Šola je dobila 50.000 din brezobrestnega posojila, ki ji ga je priskrbel Fran Drnovšek. S tem so lahko usposobili učilnico in pisarno, tako da se

Log - Zaplana, šola je bila sprva v opuščeni italijanski baraki. Vir: Slovenski šolski muzej, inv. št. 423.

Log - Zaplana, ljudska šola. Vir: Slovenski šolski muzej, inv. št. 2746.

je v stavbi pouk lahko pričel v šolskem letu 1939/40. Zgornji prostori so bili urejeni šele v šolskem letu 1940/41. Učitelj Stanko Pogačnik je poleti 1932 obiskoval III. Zadrugiško-knjigovodski tečaj v Ljubljani. S šolskim letom 1936/37 je bil po svoji prošnji prestavljen v Hrastnik.

Pred začetkom druge svetovne vojne je bilo v šolo vpisanih 22 dečkov in 17 deklic. Učiteljska knjižnica je imela 208, šolarska pa 237 knjig.

Med vojno so v šoli prebivali Italijani, domobranci in četniki. Ko so po razpadu Jugoslavije šolo zasedli Italijani, so spraznili le eno učilnico, da se je pouk lahko začel 28. aprila in končal 28. junija 1941. V šolskem letu 1941/42 so na tem območju potekale borbe, zato se je pouk pričel šele 11. decembra 1942 in se podaljšal do 20. julija 1943. Poslopje so zasedli domobranci, zato se je pouk pričel 21. februarja 1944

in trajal do junija. V naslednjem šolskem letu, 1944/45, se je pouk pričel 1. oktobra 1944 in trajal do januarja 1945. Potem so stanovanje šolske upraviteljice zasedli najprej domobranci, nato pa četniki. Ko se je upraviteljica vrnila, je nadaljevala s poukom do 20. julija 1945.

Po vojni je bilo novo šolsko poslopje v zelo slabem stanju, zamazano in izropano, uničeno je bilo veliko knjig. Šolska upraviteljica Mila Šetinc je bila jeseni 1945 prestavljena na šolo Moste v Ljubljani, 17. septembra je na Logu - Zaplani nastopila službo Marija Komel. 10. oktobra 1945 pa je prišla na šolo iz Šentvida pri Ljubljani Marija Kramolc.

Učiteljska knjižnica je imela po vojni 161, šolarska pa 105 knjig. Za šolski vrt sta leta 1945 skrbeli najprej Mila Šetinc, nato Marija Komel, ki ga je oskrbovala tudi v letih 1946, 1947 in 1948.

V situacijskem poročilu o šoli 18. junija 1946 je zapisano, da šolsko poslopje še ni povsem obnovljeno, predvsem vodovod in električni. V šolo so bili zajeti naslednji kraji: Log-Zaplana, Petkovec in Ceste. Ljudje so bili šoli naklonjeni.

Na šoli so večkrat prirejali igre, dobiček od njih so namenili šoli. Pouk se je pričel 15. oktobra 1945. Med učenci je bilo 23 dečkov in 26 deklic. Vsi so bili člani pionirske organizacije in Podmladka Rdečega križa. Šolski obisk je bil spomladi slabši, ker so učenci pomagali pri poljskih delih. Šolska upraviteljica je bila članica

AFŽ, OF. »S srcem se vživlja v razmere kraja in je pri ljudeh upoštevana.«

V poročilu Zavodu za prosvetno-pedagoško službo Vič - Ljubljana 15. oktobra 1962 pove, da je šola samostojna enooddelčna, vključena v centralno šolo Janeza Mraka na Vrhniku. Stavba bi morala biti temeljito popravljena, a proračun šole tega ni omogočal. Na šoli sta potekali Pionirska organizacija in Podmladek Rdečega križa.¹⁴ V šolskem letu 1969/70 je poučevala Nataša Mladenović Leskovšek.

Šola Log - Zaplana je bila ukinjena s šolskim letom 1973/74.

Pogled na Zaplano, 1960. Vir: svetovni splet, Kamra.

OPOMBE: 5 Blagoslovitev nove šole v Zaplani pri Vrhniku. Ilustrirani Slovenec, 1930, (19. 10.), str. 331. • 6 Zgodovinski arhiv Ljubljana, VRH 49, Osnovna šola Zaplana, Šolska kronika, škatla 1. • 7 Nanut Viljem. Primorski slovenski biografski leksikon. Gorica, 1984, str. 493-494. • 8 Slovenski šolski muzej (v nadaljevanju SŠM), dokumentacijska zbirka, mapa šole Zaplana. • 9 SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole Zaplana. • 10 Marija Mele: O Zaplaninski šoli. Naš časopis, 26. 6. 2006, str. 45. • 11 SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole Zaplana. • 12 Zgodovinski arhiv Ljubljana, VRH 49, Osnovna šola Zaplana, Šolska kronika, škatla 1. • 13 utzo. blogspot. com spominska-knjiga • 14 SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole Log - Zaplana.

FRANC BERNIK (1870–1948)

Katehet

Franc Bernik (1870–1948)

Rojen je bil 28. septembra 1870 v Šentvidu nad Ljubljano očetu Matiji in materi Marjani, rojeni Potočnik. Oče je bil učitelj in organist in je umrl, ko je imel Franc tri leta. Družina se je nato preselila v Trato v Poljanski dolini. V letih 1883 in 1884 je obiskoval višjo gimnazijo v Ljubljani. S šolskim letom 1884/85 je bil sprejet na Alojzevišče, ki so mu rekli tudi malo semenišče. Maturiral je leta 1890 in se vpisal na ljubljansko bogoslovje in bil leta 1894 posvečen v duhovnika. Prvo službeno mesto je bila Borovnica. Najprej je bil kaplan, leta 1898 pa je prevzel službo administratorja župnije. Med službovanjem v Borovnici je leta 1897 pisal v Cerkvenega

glasbenika o stanju cerkvene glasbe. Poročal je, da njihov cerkveni zbor sestavlja 10 pevcev in 5 pevk in katere pesmi so peli ob velikonočnih praznikih.¹

Ob koncu leta 1898 je bil premeščen v župnijo Vrhnika. Tu je bil aktiven na številnih področjih. Leta 1900 je ustanovil Marijino družbo, leta 1901 je bil pobudnik ustanovitve Katoliškega političnega društva za sodni okraj Vrhnika in deloval tudi pri katoliškem rokodelskem društvu. Ta društva so imela posebne odseke, imenovane čebelice, kjer so njihovi člani varčevali denar, čebelice pa so vlagale v tamkajšnjo hranilnico. Bernik je nadzoroval te čebelice.² V šolskem letu 1899/1900 je poučeval verouk v vseh razredih osnovne šole in v dekliškem oddelku ponavljalne šole po sedem ur tedensko, v naslednjih šolskih letih pa v dekliški osnovni in ponavljalni šoli po osem ur tedensko. Ob prvem obhajilu je imel nagovore učencem.³

1 Franc Bernik: Iz Borovnice, dne 8. maja. Cerkveni glasbenik, 1897, št. 5, str. 35–37.

2 Blaž Otrin: Franc Bernik in razvoj Domžal. Stiplovsčkov zbornik, Ljubljana, 2005, str. 445–446.

3 ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljana), VRH - 48, Osnovna šola Janeza Mraka, Vrhnika, Kronika šole, škatla 1.

Leta 1900 je objavil v Cerkvenem glasbeniku skladbo Ave Maria. 18. julija se je udeležil sestanka Cecilijinega društva v Stični. V Cerkvenem glasbeniku je objavil obširen članek o organistovi plači. Te plače so zelo slabe, čeprav ima organist zelo veliko dela. Imeti mora svoj zbor, ga voditi in sodelovati z njimi pri številnih slovesnostih. Navedel je podatke za več krajev, med njimi tudi za Vrhniko: » Na Vrhniki dobi organist letne plače 200 gld. Od tega plačuje 7 gld davka in še za priboljšek pevcem na leto okrog 30 gld. Seveda so pevci od cerkve še posebej nekoliko plačani. Služba cerkvenikova je posebej.«⁴ V članku je navedel, kakšne so dolžnosti župnika do organista in predlagal, da se čimprej ustanovi podporno društvo za organiste, poleg tega pa še društvo Samopomoč. Tega bi se moralo lotiti Cecilijansko društvo, začetni pa bi morali v Ljubljani. Leta 1902 so v Logatcu na rožnovensko nedeljo obhajali 25-letnico papeža Leona XIII, ki se je je udeležil tudi Bernik.⁵

Domoljub je leta 1903 zapisal: »Bridka izguba je zadela našo faro in še posebno dekliško Marijino družbo. Njen ustanovitelj i prednik Franc Bernik, kapelan vrhniški so nas zapustili. Goreče in neutrujeno so pospeševali razvoj družbe, navduševali k lepemu čednostnemu življenju in netili v nas ljubezen do Marije. Bili so vzorni duhovnik v vsakem oziru, zato srčno častitamo njihovim novim faranom, da so dobili tako izvrstnega duhovnika. Vam pa prečastiti gospod Bernik kličemo soglasno: Ljubi Bog in Marija naj Vam tisočkrat poplačata vse, kar ste storili za naš blagor. Bog Vas živi še na mnoga leta! Hvaležna dekliška Marijina družba.«⁶

Leta 1903 je nastopil službo v Goričici (Domžalah). Tudi tu je nadaljeval s številnimi aktivnostmi. Prizadeval si je za ustanovitev samostojne župnije Domžale

in gradnjo društvenega doma. Ustanovil je številna društva in zadruge, ki so delovale na socialnem, kulturnem in verskem področju. Prenovil je Katoliško izobraževalno in podporno društvo in postal njegov predsednik, ki je imelo igralski, pevski in telovadni odsek ter knjižnico. Za izboljšanje razmer delavstva je ustanovil Strokovni odsek slavninarskega delavstva. Nekaj časa je bil v krajevnem šolskem odboru in si prizadeval za razširitev domžalske šole v šestrazrednico. Na šoli je poučeval verouk. Ustanovil je Dobrodelni in Otroški dom, ki sta postali glavni socialni ustanovi.⁷

Med drugo svetovno vojno je bil aretiran in zaprt, potem je do konca vojne živel v Ljubljani. Po vojni se je vrnil v Domžale, kjer je umrl 5. novembra 1948.

V samozaložbi je izdal knjige Zgodovina fare Domžale I. in II. del in Z nekdanje Goričice, pisal je tudi verske knjige in dramska besedila. Pisal je članke in skladbe v reviji Cerkveni glasbenik in Duhovni pastir.

Za svoje delo je prejel več odlikovanj in častnih nazivov. Bil je častni član Gasilnega društva v Domžalah, častni občan občin Borovnica, Trata in Domžale, častni naziv duhovnega svetnika. Za vojne zasluge je prejel zlati križec s krono na traku hrabrostne svetinje in bil odlikovan z redom sv. Save petega reda.⁸

4 Franc Bernik: O zboljšanju organistovske plače. Cerkveni glasbenik 1900, št. 9, str. 67.

5 Iz Logatca. Domoljub, 1902, št. 20, str. 316.

6 Iz raznih krajev. Z Vrhnike. Domoljub, 1903, št. 19, str. 302.

7 Katarina Rus Krušelj: Franc Bernik in njegova kulturno-socialna vloga v Domžalah v prvi polovici 20. stoletja. Domžale, 2018.

8 Katarina Rus Krišelj: Franc Bernik in njegova kulturno-socialna vloga v Domžalah v prvi polovici 20. stoletja. Domžale, 2018, ovojna stran.

FRANJA ERŽEN FURLAN (1873–1965)

Učiteljica

Franja Eržen Furlan (1873–1965),
fotografirano 30. 8. 1914.

Rodila se je 24. marca 1873 v Šmartnem pri Kranju očetu Ivanu in materi Mariji, rojeni Inglič. Starši so se poročili 21. junija 1865 v Poljanah. »Po domače se jim je reklo« Križnarjevi. Poleg Franje sta imela še osem otrok¹.

Franja je žensko učiteljsko končala 15. julija 1892 v Gorici. 1. novembra tega leta je zasedla začasno »drugo učno mesto na dvorazrednici na Dobrovi pri Ljubljani izprašana kandidatinja gdč. Frančiška Eržen«.² Nadomestila je cenjenega učitelja Josipa Novaka. V šolski kroniki je nadučitelj podrobno opisal njegovo delovanje v kraju. Ko je nastopila službovanje Erženova, je zapisal, da je tudi ona »prav blage, mile, dobre in krščanske nravi in bode s pomočjo božjo vredna naslednica vzornemu predhodniku. Da bi le vedno taka ostala, kot se kaže da je.«³

Na tej šoli je bil nadučitelj Matija Rant, ki je bil sadjar in čebelar. Pisal pa je tudi član-

1 <https://www.myheritage.com/names/frančiška>

2 Osobne vesti. Učiteljski tovariš, 1892, str. 300.

3 Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 428, Osnovna šola 7. maja Dobrova. Kronika dvorazredne ljudske šole na Dobrovi. T. e. 1, arh. e. 1 B.

ke v takratne časopise. Leta 1893 je napisal članek o tem, kako je šolska mladina na Dobrovi praznovala dva dogodka, in sicer god varuha in zaščitnika mladine sv. Alojzija in spomin na zmago Slovencev in Hrvatov nad Turki v Sisku pred 300 leti. Prispevek je končal z mislijo, da je ta slovesnost pustila »blagodejni učinek« na mladino v verskem, moralnem in patriotskem oziru.⁴

Kaplan Anton Lesjak je v svoji knjigi o Dobrovi leta 1893 zapisal, da je bilo leta 1892 na osnovni šoli 257, na ponavljalni 70 in na nedeljski 165 učencev.⁵ O Erženovi je zapisal: »Franciška Eržen, doma v Šmartnem pri Kranju. Porojena je bila v spoštovani Križnarjevi družini dne 24. sušca l. 1873. Učiteljšče je dovršila v Gorici leta 1892 ter nastopila v jeseni istega leta službo na Dobrovi, kjer še sedaj marljivo deluje.«⁶

V šolski kroniki je zapis, da se je 16. 10. 1894 odpovedala »tukajšnji II. učiteljski službi« in se 25. oktobra odselila.⁷ V Učiteljskem tovarišu⁸ in Koledarju za slovenske učitelje⁹ so leta 1894 zapisali, da je »izstopila iz učiteljskega poklica«.

4 Matija Rant: Dobrova, dne 21. rožnika 1893. Učiteljski tovariš, 1893, str. 156–157.

5 Anton Lesjak: Zgodovina dobrovske fare pri Ljubljani. V Ljubljani, 1893, str. 150–151.

6 Anton Lesjak: Zgodovina dobrovske fare pri Ljubljani. V Ljubljani, 1893, str. 154.

7 Zgodovinski arhiv Ljubljana. LJU 428, Osnovna šola 7. maja Dobrova. Kronika dvorazredne ljudske šole na Dobrovi. T. e. 1, arh. e. 1 B.

8 Osobne vesti. Učiteljski tovariš, 1894, str. 350.

9 Imenik učiteljskih oseb, ki so v preteklem šolskem letu iz učiteljstva izstopile. Popotnik koledar za slovenske učitelje 1895. Maribor, 1895, str. 166.

Franja Eržen Furlan, v sredini sin Anton Furlan na desni mož Anton Furlan.

Franja Eržen Furlan s hčerko Mileno Furlan.

Vendar je že januarja 1895 v Učiteljskem tovarišu med osebnimi novicami podatek, da bo nadomeščala bolno učiteljico Ivano Tominec na Vrhniki.¹⁰ Ali je šlo za napako ali za kasnejši preklic, ni jasno; v resnici je Ivano Tominec nadomeščala Evgenija Pehani, Erženova pa je od 5. septembra 1895 nadomeščala učiteljico Ivano Praprotnik na dekliški šoli v Kranju. Še prej je med 1. januarjem in 28. julijem učila v Logatcu.¹¹ V letnem poročilu kranjske šole je namreč podatek: »Učiteljica Franja Eržen, katera je nadomestovala učiteljico Praprotnik v prejšnjem šolskem letu, je vnovič prevzela nadomestovanje do 15. prosinca 1897, pozneje je bila nastavljena začasno na dekliški šoli na Vrhniki.«¹²

Strokovni izpit je opravila 9. junija 1896 pred komisijo na učiteljski šoli v Kopru. Od 15. januarja 1897 je učila na osnovni šoli v Dolenjem Logatcu, 15. februarja 1897 pa je bila začasno nastavljena na dekliški šoli na Vrhniki. Stalna učiteljica je postala 27. maja 1898 z glavinsko plačo 1000 K in starostno doklado 80 K. V šolskem letu 1897/98 je učila vse predmete v 2. razredu in v ponavljalni šoli, 1899/1900 pa vse predmete v obeh oddelkih prvega razreda, v prvem 11 ur in pol, v drugem 14 ur in pol na teden. V šolskem letu 1905/06 je poučevala v 3. razredu dekliške šole 83 deklic. Leta 1902 se je omožila s pravnikom dr. Antonom Furlanom, ki je bil takrat sodnik

na Vrhniki. Leta 1903 je rodila sina Antona, leta 1908 pa hčerko Mileno.¹³ 8. oktobra 1906 je zbolela, 3. februarja 1907 pa zaprosila za upokožitev. Okrajni šolski svet je 12. marca 1907 obvestil šolsko vodstvo, da učiteljica Furlan stoji z 31. marcem 1907 v začasni pokoj z letno plačo 800 K.¹⁴

Leta 1908 se je družina preselila na Brdo pri Lukovici, leta 1911 pa v Novo mesto. Umrla je 21. marca 1965. Pokopana je na novomeškem pokopališču Ločna.

Njen vnuk, Anton Furlan, je o njej zapisal: »Mi, babičini vnuki, smo babico klicali z imenom Bakica. Med dogodki, ki me spominjajo nanjo, izstopa tale: Moja babica je bila v juniju 1938 kot moja krstna botra vprašana pri krstu, ali se (v mojem imenu) odpove hudemu duhu. V zmoti je vehementno izjavila, da se ne odpove, kar je povzročilo komično situacijo.«

10 Osobne vesti. Učiteljski tovariš, 1895, str. 37.

11 Osobna popisnica. Franja dr. Furlanova, rojena Eržen. Zgodovinski arhiv Ljubljana, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka, škatla 4.

12 Letno poročilo štirirazredne dekliške ljudske šole v Kranji 1896/97. V Kranji, 1897, str. 6.

13 Dr. Furlan na zadnji poti. Slovenski narod, 1932, (24. 12.), št. 291, str. 6.

14 Zgodovinski arhiv Ljubljana, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika, škatla št. 1. Šolska kronika, knjiga 3.

Tatjana Hojan

LEOPOLD TURŠIČ (1883–1927)

Katehet in pesnik

Leopold Turšič (1883–1927)

Rodil se je 13. novembra 1883 v Ložu. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani od 1894. do 1903., bogoslovje pa od 1903. do 1907. Služboval je v Gorenjem Logatcu od 1907. do 1910., na Vrhniki od 1910. do 1913. in od 1913. do 1914. v Šentvidu nad Ljubljano. Decembra 1914 je odšel kot vojni kurat v vojsko, kjer je ostal do decembra 1918. V začetku leta 1919 je nastopil službo kaplana v Šmihelu pri Novem mestu, od leta 1920 pa je bil mestni župnik v Krškem, kjer je umrl 30. maja 1927.

Že v sedmi gimnaziji je pisal v dijaški list Naša moč. Kot gimnazijec je začel pisati v Planinski vestnik in Vrtec, med študijem bogoslovja pa še v revije Angelček, Zvonček, Zora, Dom in svet ter v bogoslovni almanah Za resnico.

Leta 1914 je urejal glasilo Orlov, Mladost. Kot vojni kurat je leta 1915 in 1916. pošiljal s fronte dopise v Slovenca. Zadnja leta življenja je objavljал pesmi v Mladiki in Mladosti, leta 1924 pa je izdal vzgojno igro iz kmečkega življenja Izgubljeni raj, dramatizirano bajko s petjem v treh dejanjih.

Malo pred smrtjo je pripravil pesmi z naslovom Tiho veselje. Izšle so po njegovi smrti v Mohorjevi družbi.¹

V njegovem nekrologu je bilo zapisano: »Na svojih kaplanskih službah se je povsod z vnemo zavzemal za našo organizacijo ter z veseljem in spretno roko vzgajal naš orlovski naraščaj.«²

1 Slovenski biografski leksikon. Trinajsti zvezek. Ljubljana, 1982, str. 256–257.

2 + Leopold Turšič. Mladost, 1927, str. 106.

O njegovem prvem službovanju v Gorenjem Logatcu so zapisali, da se je kmalu »vživel v krščansko socialno delo ter zlasti med moško mladino izvrstno deloval. Orla je ustanovil v Gorenjem in Dolenjem Logatcu.«³ V društvu Orel je bil izvoljen za njegovega predsednika. Vodil je fantovske sestanke in na njih predaval, prav tako tudi na ustanovnem občnem zboru društva v Planini. Tako je 16. septembra 1909 na Vrhniki govoril ob smrti Orla Josipa Jeršinovca, ki je bil predsednik telovadnega okrožja Vrhnika-Logatec. »V prekrasnem govoru« se je spominjal njegovih vrlin ter bodril Orle k vztrajnosti na »začrtani poti poštene mladeniške organizacije«.⁴

7. novembra 1909 je v Gorenjem Logatcu predaval o svojem potovanju po Tirolskem, Bavarskem in Švici, 14. novembra na Vrhniki pa o framasonih in njihovem delovanju v Franciji z ozirom na avstrijske razmere.⁵

27. februarja 1910 je bil v Logatcu izobraževalni tečaj za Orle, na katerem je bilo 28 fantov iz Zgornjega in Spodnjega Logatca, Planine in Hotedrščice. Med predavatelji je bil tudi Turšič.⁶

26. maja 1910 so v Gorenjem Logatcu ustanovili Logaško okrožje Orlov. Vanj so spadali odseki: Gornji Logatec, Dolenji Logatec, Planina in Hotedrščica. Zborovanje je vodil podpredsednik Zveze Orlov Turšič.⁷

13. junija 1910 je imel na dekliškem taboru na Žalostni gori govor Ženska in obrambno delo. Navzoče je navduševal za pristop k »Slovenski straži«.⁸

15. avgusta 1910 je bilo v Dolnjem Logatcu zborovanje ob odprtju Orlovskega doma. Turšič je bil izvoljen za predsednika zborovanja. V govoru je opisal zgodovino dela za društveni dom.⁹

Jeseni 1910 je bil prestavljen na Vrhniko, kjer je na osnovni šoli poučeval verouk. V Logatcu so mu priredili »odhodnico«, v kateri so poudarili njegove zasluge, predvsem za lastno stavbo, ki jo je dobilo društvo. Vodil je tudi fantovske sestanke.¹⁰ Odsek organizacije Orel so na Vrhniki ustanovili 1908, naslednje leto pa so ustanovili še Vrhnško okrožje, ki je povezovalo odseke na Vrhniki, v Gorenjem in Dolenjem Logatcu, Borovnici, Horjulu in Hotedrščici.¹¹

24. novembra 1910 se je udeležil sestanka vrhniškega društva Orel. Na njem je bil izvoljen nov odbor. Turšič je bil izvoljen za predsednika.¹²

V začetku leta 1911 je list Mladost, glasilo slovenskih Orlov, poročal z Vrhnike o delu orlovske organizacije. Od kar so dobili novega predsednika, je njihov odsek zelo napredoval. Na svečnico so priredili veselico z igro Tri sestre. Seje odseka so bile vsakih 14 dni, blagajna društva se je združila z blagajno Izobraževalnega društva. Fantovski večeri so bili ob četrt-

3 Logatec. Črtice iz življenja kraja in obeh župnij. Logatec, 1990, str. 79.

4 Z Vrhnike. Domoljub, 1909, str. 723.

5 V znamenju pravega napredka. Domoljub, 1909, str. 905.

6 Naše mladeniško in izobraževalno gibanje. Slovenec, 1910, (28. 2.), št. 47, str. 3.

7 Logaško okrožje Orlov. Slovenec, 1910, (28. 5.), št. 118, str. 6.

8 Dekliški tabor na Žalostni gori. Domoljub, 1910, str. 401.

9 Otvoritev Društvenega doma v Dol. Logatcu. Domoljub, 1910, str. 546.

10 Dolenji Logatec. Mladost, 1910, str. 154.

11 Boris Rozman: Orlovski odsek na Vrhniki. Kronika, 1913, str. 165–166.

12 Vrhnške novice. Domoljub, 1910, str. 768.

kih, kjer jim je Turšič predaval in razlagal »Zlato knjigo«. Telovadba je bila dvakrat tedensko.¹³

Zlata knjiga slovenskih Orlov je izšla leta 1910, in sicer za Orle in vso krščansko mladino. Napisal jo je časnikar in urednik Franc Terseglav pod psevdonimom Urbanus.

15. januarja 1911 je bil na Vrhniki občni zbor Izobraževalnega društva, na katerem je Turšič predaval »o potrebi in lepoti snage pri kmečki hiši«.¹⁴

9. marca 1911 so na Stari Vrhniki ustanovili društvo Orel, kjer je vanj takoj vstopilo 30 članov. Na slovesnosti je Turšič govoril o pomenu orlovske organizacije.¹⁵ V reviji Mladost so poročali, da Turšič njihov odsek obiše enkrat na teden in vedno jim prebere kaj iz Zlate knjige, revije Mladost ali kaj drugega.¹⁶

V tem letu je bil izveden okrožni orlovski izlet v Ligojni. Vsi odseki so nastopili s telovadno vajo, po nastopu pa je Turšič govoril o pomenu orlovskega gibanja. V vrhniški orlovski odsek se je vpisalo 27 novih članov.¹⁷

3. septembra 1911 so na Vrhniki odprli telovadnico v prostorih stare šole, ki se ga je udeležilo nad 70 članov. V njej so vsako sredo potekali fantovski večeri. Dobili so tudi društveno zastavo.¹⁸

8. septembra je bila v Dolenjem Logatcu obletnica blagoslovitve Društvenega doma. Udeležili so se ga tudi člani orlovske organizacije z Vrhnike, iz Borovnice in Postojne. Turšič je govoril o pomenu doma. Spodbujal je domačine, naj se še naprej trudijo za dom.¹⁹

29. oktobra je Turšič na predavanju, ki ga je priredilo Izobraževalno društvo na Vrhniki, govoril o pomenu dramskih

predstav in o tem, kako naj se občinstvo na njih obnaša.²⁰

24. junija 1912 je objavil v Slovincu članek, v katerem vabi na prireditev kranjske podzveze Orlov, »ki bo 30. junija na Vrhniki. Dopoldne bo posvečeno pouku in izobrazbi. Govorili bodo državni in deželni poslanci, zastopniki Slovenske krščansko-socialne zveze in Zveze Orlov. Popoldne pa bo posvečeno zabavi in razvedrilu.«²¹

25. avgusta 1912 je telovadni odsek Orla v Horjulu priredil javno telovadbo in veselico, na kateri je Turšič govoril o pomenu telovadne organizacije Orel za mladino in slovensko ljudstvo. Govor je končal z besedami: »Telesa moč, duha krepost!«²²

6. oktobra je Izobraževalno društvo na Vrhniki pripravilo evharistično slovesnost. Turšič je predaval o evharističnem kongresu na Dunaju, ki se ga je tudi udeležil.²³

Bolj obširno je o tem kongresu pisal dnevnik Slovenec. Slovenski Orli so nastopili na Ringu. Korakali so v šestnajsteroredih, na čelu so bili predsednik dr. Lovro Pogачnik in podpredsednika Ivan Podlesnik in Leopold Turšič. Nastop slovenskih Orlov

13 Vrhnika. Mladost, 1911, str. 54.

14 Vrhniske novice. Slovenec, 1911, (21. 1.), št. 17, str. 5.

15 Vrhniske novice. Domoljub, 1911, str. 152.

16 Stara Vrhnika. Mladost, 1911, str. 115.

17 Vrhnika. Mladost, 1911, str. 123.

18 Vrhnika. Mladost, 1911, str. 155.

19 Dol. Logatec. Domoljub, 1911, str. 612.

20 Vrhniske novice. Domoljub, 1911, str. 707.

21 Leopold Turšič: V nedeljo, 30. junija na Vrhniko. Slovenec, 1912, (24. 6.), št. 142, str. 6.

22 Horjul. Domoljub, 1912, str. 603.

23 Vrhnika. Domoljub, 1912, str. 699.

Leopold Turšič je bil kot vojni kurat med prvo svetovno vojno trikrat odlikovan.
Vir: svetovni splet, arhiv KJUC.

je zbudil med vsemi zastopniki narodov v procesiji največ pozornosti, saj so jih spremljale navdušene ovacije občinstva.²⁴

8. decembra 1912 je Katoliško slovensko izobraževalno društvo ob prazniku Brezmadežnega spočetja pripravilo igro v štirih dejanjih Goslarica naše ljube gospe, ki jo je priredil Tomšič.²⁵

15. decembra 1912 je bil v Ljubljani občni zbor Zveze Orlov, na katerem je bila ustanovljena tudi podzveza Orlov za Kranjsko. Tudi na njej je bil Turšič izvoljen za podpredsednika.²⁶

26. januarja 1913 se je Turšič udeležil občnega zbora telovadnega odseka Orel na Stari Vrhniki.²⁷

10. novembra 1913 je bil v Ljubljani občni zbor Zveze Orlov. Na njem je Turšič poročal o glasilu Mladost. Poudaril je, da je treba orlovskemu naraščaju posvetiti več pozornosti. Vsak odsek bi moral imeti stalnega referenta za revijo Mladost, ta pa naj bi poročala tako o telovadnem kot tudi o splošnem mladeniškem gibanju.²⁸

Jeseni 1913 je bil prestavljen v Šentvid nad Ljubljano. Tudi tam je bil zelo aktiven v orlovski organizaciji. 3. maja 1914 je govoril na mladeniškem taboru na Šmarni gori, junija pa je bil slavnostni govornik v Šmartnem pod Šmarno goro na petletnici organizacije Orel.²⁹ Prvi teden v decembru je odšel v vojsko kot vojni kurat.

Turšič je bil na Vrhniki aktiven tudi v učiteljski organizaciji Slomškova zveza. Ta je bila ustanovljena leta 1900. Delovala je po pedagoških načelih Antona Martina Slomška, se zavzemala za versko šolo in krščanska načela. Na Vrhniki so podružnico Slomškove zveze ustanovili 18. julija 1910. Na seji je bil Turšič izvoljen v njen odbor.³⁰ O tej seji je pisal tudi pedagoški list Slovenski učitelj pod naslovom »Živi, rasti, cveti najmlajša hčerka na Slomškovi poti!«³¹

Slovenski učitelj je ob koncu junija 1911 pisal o dveh zborovanjih vrhniško-logaške podružnice Slomškove zveze, in sicer na Zaplani in v Horjulu. Prvo zborovanje je bilo 27. aprila na Zaplani. Na njem je predavala učiteljica Marija Jurjevčič o gospodinjskih šolah in tečajih. Turšič je poudaril, da so ti tečaji »živa potreba in velika dobrotta za naše kmetiško ljudstvo, le žal, da kažejo dekleta premalo vneme«.

24 Slovenski Orli na Dunaju. Slovenec, 1912, (18. 9.), št. 214, str. 1.

25 Vrhnika. Domoljub, 1912, str. 812.

26 Občni zbor Zveze Orlov. Slovenec, 1912, (20. 12.), št. 293, str. 6.

27 Stara Vrhnika. Domoljub, 1913, str. 132.

28 Občni zbor Zveze Orlov. Slovenec, 1913, (17. 11.), št. 264, str. 2.

29 Št. Vid nad Ljubljano. Domoljub, 1914, str. 295.

30 Sedma podružnica Slomškove zveze. Slovenec. 1910, (19. 7.), št. 161, str. 1.

31 Slovenski učitelj, 1910, str. 213.

Leopold Turšič:

Boj s čmrljem.

Joj, joj, Bože moj,
huda zver me je uzrla,
pihnila in me podrla:
Nad menoj odpira žrelo,
v močnik mi kosti bo zmlelo.

Joj, joj, bratec moj,
nimam sulice, ne meča,
da zverino bi med pleča . . .
Bratec nič se ne krohoči,
palčku na pomoč priskoči!

Joj, joj, urno v boji
Obadva na meh odrla
bova krvoloka — čmrlja.
Tvoje bodo repetničke,
moj pa meh za rokavičke . . .

Leopold Turšič: Boj s čmrljem, 1925.
Vir: Svetovni splet, Angeliček, letnik 33,
številka 9/10.

1. junija istega leta pa je bilo zborovanje podružnice v Horjulu. Predsednik podružnice, učitelj Robert Ziegler, je na njem govoril o pomenu šolskih hranilnic. Turšič je na tem zborovanju opozoril na veliko slavnost Orlov, ki bo avgusta. Menil je, da mora biti tudi vrhniška podružnica Slomškove zveze zastopana na tem shodu po svojih delegatih. Ta shod bo namreč »veličastna manifestacija krščansko misleče jugoslovanske mladine, s katero nas družijo isti vzori in ista načela in za katero živimo in delamo z vso ljubeznijo!«³² 13. julija je podružnica zborovala v Polhovem Gradcu. Na dnevnem redu je bilo predavanje Roberta Zieglerja: »Kako se porabi šolarski izlet v učne namene«. Turšič je po predavanju pripomnil, da se na takih šolskih izletih učenci seznanijo tudi s stvarmi, »ki jih je ustvarila človeška roka, t. j. čebelnjak, mlekarina itd; naj se že v mlado-

sti navadijo ceniti njihovo vrednost in njihov pomen za obči blagor.«³³ Podružnica je imela občni zbor 4. oktobra na Vrhniki. Turšič je bil izvoljen za podpredsednika.³⁴ 25. februarja 1912 je podružnica priredila svojemu predsedniku Robertu Zieglerju, ki je odhajal na novo službeno mesto, poslovlilni sestanek. V imenu podružnice se je od njega poslovil Turšič.³⁵

28. maja je podružnica zborovala na Vrhniki. Zborovanje je vodil Turšič. Na njem je pozval, naj podružnica po svojih zastopnikih pozdravi javno telovadbo Orlov, ki bo 30. junija na Vrhniki.³⁶

19. novembra 1912 je imela podružnica redni občni zbor. Turšič, ki je bil predsednik podružnice, je počastil spomin na Antona Martina Slomška in bodril navzoče k nadaljnjemu boju za njegove ideje. Tokrat ni bil več izvoljen v odbor, saj se je že odpravljal na novo službeno mesto.³⁷

Ob njegovi smrti so o njem pisali številni časopisi, tako Slovenec, Dom in svet, Vrtec, Mladost, Mladika in Koledar družbe sv. Mohorja. O njegovem bivanju v Krškem, kjer je pokopan, so zapisali: »Med ljudmi je bil zelo priljubljen zaradi svoje tenkočutnosti, obzirnosti do bližnjih in svoje dobrotljivosti.«³⁸

32 Vrhniško-logaška podružnica S. Z. Slovenski učitelj, 1911, str. 141.

33 Vrhniško-logaška podružnica »Slomškove Zveze«. Slovenski učitelj, 1911, str. 212-213.

34 Vrhniško-logaška podružnica »Slomškove Zveze«. Slovenski učitelj, 1911, str. 285-286.

35 Vrhniško-logaška podružnica S. Z. Slovenski učitelj, 1912, str. 69.

36 Vrhniško-logaška podružnica S. Z. Slovenski učitelj, 1912, str. 141.

37 Vrhniško-logaška podružnica S. Z. Slovenski učitelj, 1913, str. 20-21.

38 Fran Petre: Tihi pesnik Leopold Turšič. Krško skozi čas, 1977, str. 237-241.

MARIJA (MIRA) STROJ (1904–1957)

Učiteljica

Marija (Mira) Stroj (1904–1957)

Rodila se je 1. septembra 1904 v Logatcu očetu Valentinu in materi Emi, rojeni Manzoni. Osemrazredno dekliško šolo je obiskovala v Ljubljani. Od leta 1919 do 1923 je obiskovala zasebno učiteljsišče pri uršulinkah v Ljubljani. Zrelostni izpit je opravila 15. junija 1923. Jeseni se je vpisala kot izredna slušateljica na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, na oddelek za pedagogiko.

Vendar pa je že 4. aprila 1924 nastopila prvo službo na šoli v Sv. Duhu v logaškem okraju (zdaj Krajič). Tu je ostala eno leto, nato je odšla na Rakitno, pozneje v Planino, leta 1926 v Cerknico in 1931. v Borovnico, od koder je prišla v šolskem letu 1930/31 na Vrhniko. Službo na Vrhniki je nastopila 1. aprila 1931. Strokovni izpit je opravila 8. maja 1926 z odličnim uspehom. 15. septembra 1930 je odšla v Žažar, kjer je do 31. oktobra nadomeščala bolno učiteljico Kristino Velkavrh Lavrin. 12. novembra je spet odšla v Ligojno, kjer je ostala do 11. januarja 1932. Nadomeščala je upravitelja Ivana Jarnoviča.

V šolskem letu 1931/32 je bila razredničarka I. a razreda, 1932/33 III. a razreda, 1933/34 pa I. a razreda višje narodne šole. Posebej je učila ženska ročna dela in telovadbo. V šolskem letu 1935/36 je bila gospodarica v centralnem odboru Podmladka Rdečega križa in poverjenica založbe Mladinska matica. V šolskem letu 1936/37 je bil ustanovljen na šoli odsek Mladinski oder, v katerem je sodelovala. Za prireditev Podmladka Rdečega križa, ki je bila 22. in 23. marca 1941, je pripravila baletne točke.¹

¹ Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika, Šolska kronika, knjigi 5 in 6.

V zunajšolskem delu je bila zelo aktivna. Na šoli v Sv. Duhu je vodila šolski oder, sodelovala pri telovadnem društvu Sokol v Borovnici in na Vrhniki, kjer je bila vaditeljica »ženske dece«. Na Vrhniki je bila tudi članica društev Branibor, Rdečega križa, Jadranske straže in Ciril-Metodove družbe. Med 22. in 25. avgustom 1933 je obiskovala tečaj za izvenšolsko delo, ki ga je organiziralo v Ljubljani Jugoslovansko učiteljsko združenje, sekcija za dravsko banovino.² V Ocenjevalnem listu za šolsko leto 1942/43 je napisano: »Zelo marljiva, natančna in vestna. Pouk je življenjski in nazoren, sodelovanje otrok živo. Učni uspehi so prav lepi. Postopanje z učenkami strogo, a dobrohotno.«³

Med drugo svetovno vojno je bil pouk na vrhniški šoli zelo okrnjen. Poslopje so zasedali vojaki, včasih je bil pouk le v delu stavbe ali pa niti to ne. Učilnice so priredili v nekaterih stavbah po Vrhniki – tako v stari šoli, Grabenčanovi hiši, Prosvetnem domu. Učiteljstvo vrhniške šole je iskalo še druge rešitve za pouk otrok. Tako je Marija Stroj učenke svojega dekliškega razreda poučevala po dve uri tedensko v sobi svojega stanovanja v Šušteršičevi hiši na Novi cesti. K pouku jih je prihajalo okrog deset.⁴

Na Vrhniki je poučevala do začetka šolskega leta 1945/46, ko je odšla na Brezovico pri Ljubljani. Tam je ostala do 4. oktobra 1948. Nato je poučevala na osnovni šoli Šmartno pod Šmarno goro. V šolskem letu 1945/46 je bila razredničarka 4. b, 1946/47 petega in 1947/48 šestega razreda. Bila je zadolžena za Poverjeništvu Rdečega križa, mladinske liste in pionirsko organizacijo. 31. marca 1947 je imela na učiteljski konferenci predavanje z naslovom *Važnost slovstvene izobrazbe v ljudski šoli*.⁵

V šolskih počitnicah 1947 je vodila otroško kolonijo na Bledu, leta 1948 pa na Okroglem pri Kranju. V Šmartnem pod Šmarno goro je v šolskem letu 1947/48 vodila kmečko-izobraževalni tečaj. Na njem je predavala slovenščino, naslednje leto pa higieno. Pogosto je predavala tudi na roditeljskih sestankih. V šolskem letu 1949/50 je imela predavanji: *Sposobnost in nadarjenost ter Ideološki temelji predšolske vzgoje*. V šolskem letu 1950/51 je sedemletka postala nižja gimnazija. Na njej je v 3. razredu poučevala zgodovino, slovenščino in nemščino. Z odločbo MLO – Svet za prosveto, št. 2940, dne 28. 8. 1954, je bila premeščena na osnovno šolo Ježica.⁶

Tega leta se je tudi upokojila, vendar je še honorarno poučevala 21 ur na teden. Prav tako je učila tudi v šolskem letu 1955/56, s 1. septembrom 1956 pa je odšla na osnovno šolo Moste.⁷ Tam je nadomeščala bolne učiteljice.⁸ Umrla je 22. junija 1957.⁹

2 ZAL, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika. Personalna, škatla 5.

3 ZAL VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika. Ocenjevalni list, škatla 4.

4 Izjava njene učenke Milene Borštnik, rojene Rotar. Aleksandra Serše: *Vrhniška šola skozi čas*. VI. del. Vrhniki razgledi, leto 17. Vrhnika, 2018, str. 129.

5 ZAL LJU 414, Osnovna šola Brezovica pri Ljubljani. Konferenčni zapisniki, 14. 10. 1945–18. 6. 1950, t. e. 13, arh. e. 114, 115, 116.

6 Šolska kronika. ZAL, LJU 409, Osnovna šola Staneta Kosca, Šmartno pod Šmarno goro, tehnična enota 1, arhivska enota 3.

7 Šolska kronika. ZAL, LJU 231, Osnovna šola Ljubljana - Ježica, tehnična enota 1, arhivska enota 3.

8 Šolska kronika. ZAL, LJU 369, Osnovna šola Vide Pregarc, Ljubljana Moste, tehnična enota 1, arhivska enota 4.

9 Podatek posredovala Upravna enota Logatec iz rojstne matične knjige Gorenji Logatec, let. 1904, zap. št. 57.

ANTON PIRNAT (1914–1994)

Učitelj in šolski vodja

Anton Pirnat (1914–1994)

Rojen je bil 25. aprila 1914 v Verdu očetu Avgustu. V družini je bil med devetimi otroki zadnji. Ljudsko šolo na Vrhniki je obiskoval 7 let. Njegov razrednik Ivan Michler ga je nato spremil k vpisu na državno meščansko šolo na Prulah v Ljubljani.¹ To je obiskoval tri leta. Nato se je vpisal na državno moško učiteljsišče v Ljubljani. 28. julija 1936 je opravil končni izpit. Po diplomi na učiteljsišču je odšel k vojakom, kjer je obiskoval šolo za rezervne oficirje v Gorazdu. Po letu brez službe je bil z odlokom kraljevske banske uprave 12. aprila 1939

postavljen za honorarnega učitelja na državni meščanski šoli dr. Franceta Prešerna na Jesenicah. Službo je nastopil 17. aprila 1939. Poučeval je higieno, pisanje, risanje, petje, deško telovadbo in deška ročna dela, tedensko 20 ur.² Tu je služboval do 31. avgusta 1939.³ Julija 1939 je bil kot pripravnik sprejet na šolo Vrh nad Rovtami (takrat Vrh Sv. Treh Kraljev). Avgusta 1942 so ga okupatorji zaprli in poslali v internacijo, od koder se je vrnil maja 1943. Junija 1943 je bil premeščen v Borovnico, 19. oktobra 1944 v Bevke, 17. novembra pa na Vrhniko. V šolskem letu 1944/45 je učil na Vrhniki, nato spet nekaj časa v Bevkah, od 5. oktobra 1945 pa na Vrhniki. Strokovni izpit je opravil 4. aprila 1946. V šolskem letu 1945/46 je poučeval sedmi, leto kasneje pa osmi razred. Organiziral je obdarovanja ob koncu leta, vodil sekcijo za telovadbo, skrbel za ureditev telovadišča in parka pred šolo. Vodil je tudi dramsko sekcijo.

1 J.: V spomin Antonu Pirnatu -Tonetu. Naš časopis 1994, št. 204, str. 18.

2 Letno poročilo državne meščanske šole dr. Franceta Prešerna na Jesenicah za šolsko leto 1938–1939. Na Jesenicah, 1939, str. 5, 7.

3 Letno poročilo državne meščanske šole dr. Franceta Prešerna na Jesenicah za šolsko leto 1939–1940. Ob dvajsetletnici obstoja šole 1920–1940. Na Jesenicah, 1940, str. 7.

1. decembra 1945 je pričela delovati tudi obrtna šola, na kateri je tudi poučeval, po upokojitvi Franceta Pavletiča v šolskem letu 1948/49 pa je prevzel njeno vodstvo. Vodil jo je do leta 1958. Tega leta je odšel poučevat na novoustanovljeno osnovno šolo Ivana Cankarja.

Zanimati se je začel za tehnično vzgojo, zato se je vpisal na Višjo pedagoško šolo v Ljubljani. Tam je leta 1967 diplomiral iz skupine tehnični pouk in kemija. Ta dva predmeta je tudi poučeval. Z učenci in njihovimi izdelki je nastopal na raznih tekmovanjih in dosegal lepe uspehe. Vodil je tudi krožke s tehničnega področja in z obiskovalci krožkov gostoval na tekmovanjih. Prejel je več priznanj in pohval za zasluge pri tehničnem izobraževanju. Leta 1972 se je invalidsko upokojil.

Posebno poglavje v njegovem življenju pa je dramatika in režija. O tem je napisal: »Dramatski tečaj sem obiskoval pri takrat najboljšem režiserju prof. Osipu Šestu in tečaj šminke pri igralcu in maskerju Maksu Furjanu. Prvič sem igral kot šestletnik pri Rozi Jelodvorski, kjer je glavno vlogo igrala moja sestra Mici. Potem sem bil palček pri Sneguljčici, največ znanja pa sem pridobil na učiteljišču. Vzor sta mi bila sošolca Stane Sever in Tič⁴, ki me je privabil k statutom v Dramo. Tako sem leta 1934 odigral vlogo francoskega grenadirja v drami Orlič. Kot opazovalec sem se pri tej igri ogromno naučil; videl sem, kako poteka režija, kaj se dela na odru, za odrom, kako teče premiera ...«⁵

Režiral je 39 uprizoritev, od prizorov na proslavah do celovečernih iger z dijaki in odraslimi. Prvič je leta 1939, ko je služboval na Vrhu nad Rovtami, režiral s petjem in z godbo tridejanko Pesem s ceste, avtorja Paula Schureka.

Po vojni je na Vrhniki in v Verdu sodeloval pri režiji dramskih del v KUD Stane Dobovičnik, kasneje pa pri DPD Svoboda. Bil je tudi scenograf, masker in igralec. Režiral je dela slovenskih avtorjev: Frana Finžgarja, Ivana Cankarja, Ivana Tavčarja, Mateja Bora, Ivana Potrča in Cvetka Golarja, od tujih pa dela: Williama Shakespearja, Johna Knittla, Antona Pavloviča Čehova, Brani-slava Nušiča, Alfreda Henschkeja Klabunda, Arturja Millerja in Molliera.

O svojem delu je še napisal, da »je po vojni prvo leto za Miklavža, nato pa za Dedka Mraza pripravljajl igrice«, med drugim Triglavsko rožo, Mogočni prstan, Sneguljčico, Trnuljčico, Rdečo kapico. Otroke je učil besedila, naredil načrte oblek in izdeloval posamezne scene. Pomagali so mu učitelj Stanko Vuk in vrhniške učiteljice. Vse igrice so bile spremljane s petjem in plesi. Z njimi so gostovali v sosednjih šolah in občinah, tudi v Domžalah in Sežani.

V spominih je napisal še: »Ukvarjal sem se tudi z lutkami. Lutkarski tečaj, ki sem ga obiskoval, je vodil g. Kovač. Tam sem se naučil, kako se napravi in opremi oder, postavi rekvizite in kako se vodi marionete in ročne lutke. Mara Kraljeva pa nas je učila iz lesa in papirja izdelovati same lutke. Lutke sem nato iz papirne mase izdelal sam, oder mi je po načrtih naredil mizarski mojster, obleke pa prav tako po načrtih dekleta pri pouku gospodinjstva. Najlepša pa je bila žogica Marogica.«⁶

4 Srečko (Feliks) Tič je bil režiser, scenograf in šolnik.

5 Tatjana Oblak Milčinski: Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju. Vrhniški razgledi, leto 9. Vrhnika, 2008, str. 222.

6 Tatjana Oblak Milčinski: Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju. Vrhniški razgledi, leto 9, Vrhnika, 2008, str. 230–231.

PROST. GASILSKA ČETA VERD
v p r i z o r i

na Svečnico, 2.II.1939 v Sokolskem domu
v e s e l o i g r o

PESEM S CESTE

spisal Schurek

O S E B E :

M I Š K O	Stražišar Franc
K R I Š T O F	Japelj Lovro
K A R L	Sternen Janez
A N A	Vrhove Milka
K A T I	Susman Milka
K O N R A D	Susman Jakob
S T R A Ž N I K	Fagode Franc

Predprodaja vstopnic pri hišnici v Sokolskem
domu na Vrhniki

K zabavni, mični igri vljudno v a b i m o .

Plakat za predstavo Pesem s ceste, ki jo je režiral Anton Pirnat leta 1939.
Vir: družina Pirnat.

BRODIL SEM SKOZI ČAS ...

Dnevnik Antona Pirnata

Dnevnik učitelja Antona Pirnata mi je prišel v roke pri profesorici Ivanki Levec leta 2003, med zbiranjem narečnih pripovedi z Ljubljanskega barja¹. Iz različnih zapiskov ga je po njegovi smrti z lično pisavo v star rokovnik vestno prepisovala žena, tudi učiteljica – Štefka Pirnat, Ivankina prijateljica.² Želja obeh je bila, da bi bil Pirnatov dnevnik nekoč nekje objavljen. Antona Pirnata so kot vsestranskega učitelja v svojih pripovedih opisovali tudi drugi informatorji³; kot kmečki sin je znal poprijeti za vsako delo, kot učitelj je podajal učencem tako družboslovno kot naravoslovno in praktično znanje.

Pirnat je zaznamoval tudi več desetletij kulturnega življenja v rodnem Verdu in na Vrhniki. Z gledališčem se je srečal že kot predšolski otrok, samo učiteljišče, potem še opravljena dramski in maskerski tečaj pa so ga za vse čase navdušili nad amaterskim ustvarjanjem na odru. Kot statist je nastopal tudi v Drami, režiral pa je od 1939. do 1972. leta.⁴

Rodil sem se med Markom in Jurijem, 25. aprila 1914. Marko se mi zdi lepo ime, bolj pa mi bi odgovarjal Jur. No, pa nisem ne Marko, ne Jur. Tonček naj bo, je rekla moja mati. In tako se je tudi zgodilo.

Bil sem deveti otrok matere Frančiške, roj. Žitko, in očeta Avgusta Pirnata. Oče se je tisti dan kislo držal, morda se je celo napil, od veselja gotovo ne. Sestri Francki, ki je bila v sedemnajstem letu, je mama kupila novo obleko, ker ni bila huda in me je kar veselo sprejela kot družinskega člana. Pred menoj so bili poleg Francke še sestre Mici, Tona, Ivanka in Pepca in brata Avguštin in Janez in najstarejši brat Francelj.

1 Tatjana Oblak Milčinski: Svi šle wakapavat turšca na Mah. Kmečki glas, 2006.

2 Štefanija Pugelj, por. Pirnat (28. 12. 1927–4. 8. 2017) je bila profesorica matematike in fizike.

3 Urban Žirovnik, Francka Žakelj, Majda Drašler, Darka Japelj, Jože Rode, Mici Metelko, Anton Oblak ...

4 Tatjana Oblak Milčinski: Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju. Vrhnikiški razgledi 9, 2008.

Anton Pirnat z ženo Štefko v Kranjski Gori, 1967 in 1990. Foto: družina Pirnat.

Ko sem bil star eno leto, sem imel hudo pljučnico. Mati so me en teden nosili na rokah in me negovali po svojih močeh in znanju, da sem ozdravel in ostal pri življenju.

V januarju leta 1915 je umrl moj najstarejši brat Franc. Bil je študent medicine na univerzi v Gradcu, lepem avstrijskem mestu. Tam je kmalu zbolel in prišel domov na zdravljenje. Bil je srčni bolnik in še vodenico je imel. Po vsem telesu je bil zatečen, noge je imel kot dva stebra. Dr. Marolt ga je po telesu špikal z iglo in kamorkoli je špiknil z iglo, je pritekla voda. Franc je bil lep, postaven, visok, vitek mladenič, v dvajsetem letu pa je moral umreti. Ubogi fant, ubogi starši.

Vem to, da sem bil mamin ljubljjenček, mamin »B-l-l-m«. To je bil velik udarec zanjo; izgubila je veselje do življenja, mene pa je vzgajala z ljubeznijo in nežnostjo.

Povedali so mi, da sem do petega leta bil v *kikelci*, da je drekec padal na tla, da sem pručko nosil za mamo in pil pri prsih, kadar se mi je zahotelo. Zdi se mi malo pretirano, precej dolgo pa sem v resnici uganjal ta otročji cirkus. Medlo pa se spominjam, da sem ležal v hiši pri oknu v visokem vozičku, spletenem iz vrbovih viter. Do šestega leta moje starosti ni bilo nič posebnega. Le to vem, da če mi ni bilo kaj všeč, ali če me je kdo dregnil ali storil kaj hudega, sem se zamaknil in padel v nezavest. Ko sem se prebudil, je bilo vse dobro, le hlače so bile polulane. To je trajalo do leta 1920, ko sem začel hoditi v šolo.

Moj prvi šolski dan je nepozaben. Zamudil sem pouk, ker sem se predolgo igral. Mikali so me orehi, zadrževal sem se v orehovem drevoredu in nabral že pest orehov, kar zaslišim glas z našega vrta: »Tonč'k, Tonč'k, kje si?« Klicala me je mati. Oglasil sem se.

»Ja, kaj delaš? Ura bo ena, v šolo moraš!« je nadaljevala. Tekel sem domov, kolikor so me noge nesle. V naglici sem nekaj pojedel, po mačje sem se umil, preoblekel, vzel torbo, narejeno doma iz žakljevine. V tem času je moja draga ljubljena mama organizirala prevoz. Sestra Pepca, ki je bila šest let starejša, me je naložila v staro kripo, mama pa je še rekla: »V šolo greš; če se boš pridno učil, boš učitelj, če ne, boš žnidar, da boš poleti v senci, ker ne moreš biti na soncu!« In sestra Pepa je, kot Elija v nebo odhitela s tisto staro kripco preko polja do prve hiše v Janezovi vasi. Tam je pustila kripco, me prijela za roko in tekla sva v šolo na Tržaško cesto.

Učilnica je bila v prvem nadstropju, na južni strani. Potrkala je in učiteljica me je sprejela v 1. c razred. Sedel sem v četrto klop pri oknu. Težko sem dihal od teka po stopnicah, vsi otroci so me začudeno gledali, učiteljica pa je nadaljevala delo.

Naš razred je bil mešan razred. V 1. a razredu so bili sami fantje, v 1. b razredu pa sama dekleta. Deklic – sošolk se ne spominjam, pač pa nekaj fantov: Opeka Janko ni vse leto odgovoril na še tako enostavno vprašanje. Učiteljica je vprašala nas, kako je z njim doma. O, doma vpije, se je oglasil sosedov Matevž. Dobro se spominjam Kobita Avgušтина, s katerim sva med potjo v šolo in domov stalno barantala. Končno sva se dogovorila; on je dal meni nove male škarjice, jaz njemu star instrument, mislim, da je bila tamburica. Še sedaj, če se srečava, po šestdesetih letih, je prva beseda o goljufiji, potem sledi pa še drug pogovor. Prijetni spomini.

Ta učiteljica me je učila štiri leta. Vem, da je bila stroga, saj nas je večkrat ošvrkala po rokah. V petem razredu smo dobili drugo. Pred menoj so sedele deklice, ni nas bilo veliko. Klopi so bile široke, sedeli smo po štirje skupaj. Kadar smo imeli risanje, so deklice, ki so sedele pred menoj, uporabljale moje barvice. Koliko smeha je še danes – če srečam Ogrinovo Angelo, je prva beseda o barvicah. Učili so me učiteljici Sirnikova in Petkovškova ter gospod Michler.

Ko sem šel v šolo, se je poročila moja sestra Francka. Ker je bila to prva ohcet v hiši in ker je bil njen ženin imeniten Andrej Černe iz Kranjske Gore, je bila tudi ohcet imenitna.

Sklep družine je bil, da najamemo kuharico, tako, ki je že kuhala na ohceti. Družice so bile v narodnih nošah. Svatov je bilo veliko, jedlo se je in pilo, da je bilo joj. Med povabljenimi so na častnem mestu sedeli tudi gospod dekan in dva

gospoda kaplana. Spominjam se, da jaz tort nisem maral jesti, čeprav so bile dobre in lepo okrašene. O, drugi so radi jedli in pili! Kuharica je celo bruhala in pošteno se ga je napila. Družina je sklenila, da take ohceti ne bo več v hiši. Ženin je nevesto odpeljal na svoj dom – hotel Razor v Kranjski Gori. Jaz sem tako jokal, da me je kaplan, moj katehet, v šoli dal na kolena in me tolažil. Res mi je bilo hudo, ker sem imel Francko zelo rad.

Sestro je spremljal na nov dom tudi brat Avguštin, četrti otrok v naši družini. Bil je v Kranjski Gori nekaj dni. Z vaškimi fanti se je že prvi večer povezal. Ko se je vrnil domov, je zbolel za tifusom. Obležal je in kmalu umrl. Joj, kakšna žalost je nastala v naši hiši. Uboga mati! Po veliki izgubi že drugega sina se je zaprla vase in se odpovedala vsemu veselju in zabavi.

Naša hiša je ob cesti. Za hišo je bil hlev na levi strani, na desni pa skedenj. Med tema dvema poslopjema je bil prehod na vrt do Ljubljaniče.

Vrt je bil velik, s starimi sadnimi drevesi. Jakobčki so bila prva jabolka, zreli so bili ob sv. Jakobu, lepi, rumeni plodovi z rdečimi črtami. Bili so zelo dobri. Poleg je rastla mogočna jablana, plodovi so bili debeli, in če si jabolko potresel, si slišal ropot pečk. Rekli smo jim »ropotelci«. Rasli pa so še zelo okusni kosmači, ta kisli in druga pozna jabolka.

Tudi hrušk smo imeli veliko: cepljenke, tepke najboljše in najdebelejše so bile »puterbirne« – maslenke. Na koncu vrta so bili orehi, trije ali štirje, velika košata drevesa, ki so bogato rodila, in še veliko sliv ob bregu Ljubljaniče. Pojedli smo veliko svežega in suhega sadja.

Naš vrt meji na zahodu na Ljubljaničo. Prav ob delu našega vrta je globoka kotanja, mi pravimo »Krnica«. Tu nikdar nisem zlezal v vodo, ker me je bilo strah, da bi utonil. Par sto metrov nad to kotanjo pa je Ljubljaniča zelo nizka, otrokom do pasu. Rekli smo »Prval«, tu smo napajali živino in lovili kapeljne. Kilometer nižje pa je most in pod njim tista slavna Enajsta šola, v katero je hodil Ivan Cankar.

Preko Ljubljaniče je v Verdu samo ozek most, za pešce. Če gremo preko tega mostička, se pot razcepi na dve poti. Leva vodi proti cerkvi sv. Pavla, druga proti gostilni Mantova. Ob levi poti je drevored orehov, ob desni pa drevored hrušk – tepk. To je bil Kotnikov drevored. Hruške niso bile vabljive za otroke, ker so trde, orehe pa smo otroci radi pobirali. Skoraj bi pozabil. Mislim, da se je zgodilo v času, ko sem hodil v prvi razred. Ko sem šel iz šole, mi je bilo zelo vroče. Med potjo sem se šel ohladiti v Ljubljaničo. Mala Ljubljaniča naredi ovinek pri »Jelovškovi kašči«, ob poti, po kateri sem se vračal iz šole. No, tu sem se šel kopat. Na travniku za grmovjem sem pustil torbo, se slekel in stekel v vodo. Koracal sem po plitki vodi, do kolen mi je segala, čofotal sem po vodi in se hladil. Naenkrat mi je zmanjkalo tal pod nogami. Naprej si nisem upal, nazaj nisem

Stara Pirnatova hiša je bila podrta okrog leta 1970.
Vir: Zavod za varovanje kulturne dediščine Slovenije.

Začetek brvi preko Ljubljanice, pred letom 1945.
Foto: last Ivanke Levec.

Na t. i. Riglu se ločita pešpoti proti vrhniškemu Bregu in Hribu. Ob ostrem ovinku Male Ljubljanice zavije tudi pot. Staro ledinsko ime tega mesta je Pri Jelovškovi kašči. Foto: MDV, 1905.

Pot Pod hruškami je danes zaraščena, hrušk - tepk je le še par. Foto: M. Dovč, 1963.

mogel zaradi močnega toka. Zelo sem se prestrašil in znojne srage sem občutil na čelu. Samo s palcem na nogi sem se nekje dotaknil tal. Z vso silo sem se nekako rešil po hudem naporu iz mučnega položaja. Počasi sem zapustil strugo Ljubljance in sklenil – nikoli več se ne bom šel sam kopat! Nikomur nisem tega povedal, najmanj pa moji mami.

Kaj pa počitnice? Pasli smo krave, včasih sem se potepal. Dobro sva se razumela z Jaklnovim Nackom. Včasih sem se kopal v Ljubljanci ali v Retovju, ob večerih smo se skrivali okoli Krnčevih poslopij.

Ves čas šolanja na Vrhniki sem bil tudi pastir. Najprej sva pasla skupaj z bratom Jankom, kasneje sem to nalogo opravljal sam. O, kako je bilo lepo, včasih pa tudi težko. Bilo nas je sedem pastirjev, včasih tudi več. Pastirji, ki so imeli manj živine, so pasli tudi sosedove krave. Tudi jaz sem neke počitnice pasel dve Varškovi kravi, Šeko in Sivo. Od vsake krave sem dobil 1 dinar na dan. Bil sem vesel in ponosen na svoj zaslužek.

Pasli smo v Logu, kmalu po prvi košnji. To je bil velik predel, ki je segal ob Ljubljanci do Opekarne, do Ljubije na vzhodu. Po drugi košnji, otavi, smo pasli tudi na Gmajni, v Bistri in na Mahu. Ti pašniki so zelo daleč.

Živina se je pasla, pastirji pa smo imeli dovolj časa za zabavo in norčije. Vodja pastirjev je bil Černetov Jaka. Na starem visokem hrastu smo spletli iz vrbovih vej utico. Prav radi smo peli, hitro smo se naučili loviti zelene žabe in smo jih pekli in jedli. Bil sem najmlajši pastir, zato sem dobil najmanjše žabje krake. Bil sem nezadovoljen in užaljen. Posebno me je izzival Mežnarjev Lojze. Prav pod nos mi je zamahnil z velikim žabjim krakom in se mi smejal. V jezi sem mu ga potegnili iz rok in s kostmi vred pojedel. Danes je Lojze dekan v Ribnici, jaz pa bolan upokojeni predmetni učitelj. Bog ve, ali se je kdaj spomnil na ta dogodek.

Na drugi strani Ljubljance so pasli otroci iz Blatne Brezovice. Med nami in blatniškimi pastirji je bilo veliko sovraštvo. Večkrat smo se zbrali na bregu reke Ljubljance in izzivali blatniške pastirje. Vpili smo nanje in se norčevali, včasih smo skrivoma preplavali Ljubljance in jih s palicami podili prav do vasi. Bilo je pa tudi obratno, takrat smo tekli mi.

Nisem še povedal, da so bile med nami tudi pastirice. Prvo in glavno besedo je imela Kovačeva Anka. Bila je nabrita in sposobna napraviti velik cirkus. Alo, fantje, gremo v bajer po školjke! Boste videli, kakšno malico bomo imeli danes!

V šestem razredu je c oddelek odpadel. V enem oddelku smo bili sami fantje, v drugem sama dekleta. Nas fantiče je poučeval učitelj Slavko Vuk. Bil je strog, a smo ga imeli radi. Lepo je igral violino, lepo je pel. Zunaj šole pa je bil zelo aktiven: telovadec, igralec, gasilec, lovec. Njegova žena je bila učiteljica, lepo je pela in kmalu umrla.

Krnčeva domačija v prvi polovici 20. stoletja; zgoraj gospodarska poslopja, spodaj stanovanjska hiša.
Foto: last Mici Metelko.

V sedmem razredu me je učil Michler Ivan. Ta ni bil pevec, ne igralec, pač pa prirodoslovec in znani jamar. Raziskoval je kraške jame in tudi pisal o njih. Med poukom nas je nekega dne spraševal, kaj bomo postali, kakšen poklic si bomo izbrali. Tudi mene je vprašal in tiho, plašno sem odgovoril: »Mama pravi jo, da bi šel naprej v šolo v Ljubljano, da bi postal učitelj.«

»Reci materi, naj pride v šolo!« Povedal sem doma in mama je zvečer v kurniku izbrala najtežjo kokoš, ji drugi dan povezala nogi, jo potisnila v cekar, še nekaj kmečkih dobrot in pot pod noge h gospodu učitelju Michlerju.

Dogovorila sta se in peljal me je v Ljubljano in me vpisal v prvi letnik deške meščanske šole pri sv. Jakobu na Prulah. Bil sem prav dober učenec, drugi v razredu po uspehu. Stanoval sem v Marjanišču. Tu mi ni bilo všeč. Hrana je bila zelo slaba. V Marjanišču se je učila kuhati moja sestra Ivanka, pri sestri Kalinškovi. Kmalu sem si poiskal drugo stanovanje na Viču. Nekaj smo plačali v denarju, drugo pa s krompirjem in drvni.

Leta 1931 sem bil sprejet na Državno učiteljsiše v Ljubljani. Uresničila se je materina želja in leta 1936 sem končal učiteljsiše. Postal sem učitelj. Bil sem vesel in ponosen.

To leto mi je umrl oče. Hudo je bilo. Podedoval sem Boben – zemljišče, ki ga nismo obdelovali; bilo je meni namenjeno.

Odšel sem k vojakom in postal rezervni podporočnik.

Nekoč me je doletela nesmiselna kazen – samica. Deset dni brez papirja in svinčnika, da bi risal, brez knjige, da bi bral, brez bombončkov, da bi si brusil jezik. Okno je bilo zazidano, brez pogleda na ulico ali na dvorišče, a zvečer je še sonce omagalo. Nastala je tema.

V gaveti mi je stražar prinesel večerjo. Nekaj vojaškega je bilo v njej. Pojedel sem, pa čeprav bi bil pečen maček ali zelenjavna voda. Položil sem svoje kosti na deske in malce zadremal, se zbudil, pogledal v strop, se obrnil in zopet malo zaspal. No, končno zaželeno jutro. Zopet sem sprejel gaveto in ob devetih so se odprla vrata vseh celic. Iz vsake je zlezel »zločinec«. Drug za drugim smo šli na dvorišče, narazen dva koraka, in drug za drugim smo se v gosjem redu vlekli kot sence po dvorišču. Obkrožili smo eno elipso, drugo, tretjo in Bog ve, koliko. Ob desetih smo se vrnili v celice. Vrata so zaškripala, vojak jih je zaklenil. Opolodne je sledila gaveta, enolončnica. Po takem kosilu se je splačalo leči. Vse popoldne, ki se je vleklo kot večnost, sem gledal v strop, do večerje. To je bilo delo, to življenje. Ponavljalo se je deset dni. Dan isti, ure iste, minuta, sekunda ista.

Po desetih dneh sem šel v pisarno, izpolnil vojaške formalnosti in odšel domov, pravzaprav k Hrenovim v gostilno, in začel s starim življenjem, ki sem ga bil navajen.

In glej ga, hudiča namalanega! Po nekaj dneh dobim ponovno pismo iz vojaškega urada. Odprem, čitam, čitam in čutil sem, da se mi lasje ježijo. Odprem oči – ali je resnica!? Še enkrat prečitam! Komandant vojaške oblasti je povišal kazen z deset na dvajset dni. »Javite se v 24-tih urah!«

Sedaj pa drugače! Vzel sem pleteno košaro, vanjo naložil rjuho, odejo, blazino, knjige, svinčnik, zvezek in jedačo. Pot pod noge in v kasarno. Vstopil sem v drugo celico, v kateri so bile postelje, seveda tudi stenice. Dan pa je bil krajši, ker sem bral, risal, jedel.

No, »zločin« je bil poravnán. Rad bi vedel, pri vsej tej komediji, ali so bili komandirji čet, ki so nam dovolili odhod z vlakom, kar je bilo edino pravilno, tudi kaznovani.

Nekoč sem se skorajžil in šel k nekdanjemu razredniku prof. Jegliču. Narisal sem oljno sliko, ki je predstavljala afriško puščavo s kamelo. To sliko, ki se mi je zdela kar lepa, sem nesel ženi banovinskega nadzornika Jegliča. Žena me je lepo sprejela in rekla: »Po Mariji do Jezusa!« Jaz sem se nasmejal, mislil sem pa isto. Uspel sem. V jeseni 1939. leta sem prejel dekret za učitelja na šoli Sv. Trije Kralji nad Rovtami.

Pod vrhom so bile vojaške utrdbe in rovi skozi hrib. Kmet Sedej je moral iz hiše, ker je bila hiša v napotje vojaškim načrtom. To je bila tako imenovana Rupnikova linija. Na šoli pri Sv. Treh Kraljih sta morala biti dva moška učitelja – rezervna oficirja. Prej sta bili dve učiteljici, ki pa sta bili premeščeni drugam. No, z dekretom sem se javil na šoli takoj. Tu je že služboval učitelj Kovač, ki je prišel po kazni v ta kraj. Za šolo je služila nekoliko popravljena mežnarija. Na levi strani je stanoval mežnar, na desni je bila mala vlažna učilnica, zgoraj pa stanovanje upravitelja.

Na hribu je bila cerkvena, pokopališče in župnišče. Pod hribom so bile raztresene kmetije. Moral sem si poiskati stanovanje. Majhno sobico mi je dal kmet Jereb. Na hribčku je bil prekrasen razgled. Če je bila megla, so se videli sosednji nižji vrhovi, Praprotno Brdo, Medvedje Brdo ... kot otoki iz morja so se bohotno šopirili iz goste megle. Ko sem učil o morju, sem otroke peljal na rob hriba in rekel: »Poglejte, otroci, prav tako izgleda morje!«

Pouk smo imeli spomladi in tudi v juliju in avgustu, glavne počitnice pa pozimi. Edinstven primer. To pa zato, ker so bile kmetije razmetane po grapah in sosednjih vrhovih in zaradi snežnih zametov niso mogli mali otroci v šolo v zimskem času. Upravitelj Tone Kovač mi ni bil preveč simpatičen, še manj pa njegova žena, ki ni imela nobene izobrazbe. Bilo pa je pridno, pošteno kmečko dekle. Otrok nista imela.

Staro središče Verda (ok. 1895), na levi strani gostilna Pri Hrencu, kamor je bila poročena Pirnatova sestra Marija, na desni strani Japljeva hiša (p. d. Ceglarjeva), kjer je bila poročena druga sestra Antonija.
Vir: France Dobrovoljc: Cankarjev album, str. 152.

Sveti Trije Kralji nad Rovtami, 1931. Vir: svetovni splet, Kamra.

Včasih sva šla s kolegom v Rovte ali pa v Žiri. Nekaj časa sem bil pri njima tudi na hrani. Potem pa sem se bolj navezal na župnikovo sestro, ki je tudi poučevala dekleta ženska ročna dela. Stara je bila okoli petdeset let. Rada je brala knjige, in to se ji je poznalo pri govorjenju in kretnjah. Župnik je bil star mož, včasih je bil v redu sv. Frančiška in je nosil frančiškansko obleko, ki jo je kasneje opustil in bil v navadni duhovniški obleki. Pri sebi je imel tudi mamó, ki zaradi starosti ni delala na polju; je pletla, šivala, luščila fižol, opravljala druga lažja dela. Redili so kravo, prašiča in zajce.

Kasneje, ko sem bil na hrani v župnišču, sem tudi jaz redil angora zajce. V trgovini se ni dobila nikakršna volna. Vsak dan sem čupal angorce. Volno so imeli dolgo, čisto, lepo in prvo sem celo drago prodal v trgovino. Kasnejšo sem pa obdržal in Francka mi je spletla krasno jopo. Logaški živinozdravnik me je naučil kastrirati zajce in kasneje sem vse kastriral. Njihova volna je bila lepša, meso boljše.

Dolgčas mi ni bilo. Učil sem popoldne prvi razred, dopoldne pa višje razrede, 5., 6., 7. in 8. razrede. Kovač je popoldne poučeval 2. razrede, dopoldne pa 3. in 4. razrede. Ob četrtkih je bil prost dan. Otroci se doma niso mogli nič učiti. Pomagali so na polju.

Bil sem priden, vesten učitelj, a za hribovsko šolo nisem bil rojen. Spomladi smo nabirali borovnice, jeseni gobe. Vseh gozdnih plodov je bilo ogromno. Takoj, ko sem dobil dekret za ta kraj, sem kupil motorno kolo Triumf. Vsako soboto po šoli sem odjadral domov, vedno sem se ustavil v Podlipi, kjer je poučevala Flakova Jula – Spitzer Julijana. Bila je dobrovoljna in rad sem jo imel.

Hotel Razor je bil prvi hotel v Kranjski Gori. Leta 1902 sta ga odprla zakonca Černe, tast in tašča Pirnatove sestre Francke. Vir: svetovni splet.

Pozimi sem preživel počitnice v Kranjski Gori. Pomagal sem v kuhinji – stara pesem – popoldne pa sem se smučal. Smučišča so bila blizu naše hiše na Preseki. Družbe ni manjkalo. Moji nečaki Vid, Marko, Tone in njihov bratranec Miloš, pa še drugi – Bojan, Niko in letoviščarji. Sonce je sijalo in ultravioletni žarki so nam barvali kožo, da smo se sončili brez srajce na ležalniku pred hišo.

Prav to zimo 1940 sem šel na smučarski tečaj na Koprivnik. Bil je organiziran prav za učitelje osnovnih šol. Stanovali smo po hišah, jedli v gostilni, trije smo stanovali v stari leseni, iz brun sestavljeni hiši. Notranji prostor je bil obložen s črno rdečimi tapetami. Mislil sem, da smo v kitajski hiši. Bilo je čudovito, romantično. Zadnji dan so bila tekmovanja, v slalomu sem bil prvi.

Pa še nekaj zanimivega moram omeniti. Prav tisti teden, ko smo smučali, je bila v vasi svatba. Ta ohcet se je vlekla cel teden. Ko smo smučali, smo opazovali svate. Vsak dan ista slika. Prvi je šel s harmoniko, za njim ženin in nevesta, potem svatje. Šli so vsak dan v drugo hišo in ves teden so jedli, pili, vriskali in še kaj. Krasno so se imeli.

Nazadnje smo dobili diplome, da smo usposobljeni smučarski učitelji na osnovnih šolah.

Leta 1941 sem bil poklican na orožne vaje v najvišjo vas nad Ratitovcem. Z vlakom sem se peljal do postaje Škofja Loka, potem z avtobusom do Železnikov in nato vzel pot pod noge in marširal, marširal po ozki potki do Prtovča.

Težko sem prišel, moj organizem ni za tak napor. Pa sem le prišel do barak. Komandant je bil poročnik Podmajšek, potem je bil še en rezervni poročnik in jaz kot rezervni podporočnik. Bilo je nekaj podoficirjev, v ambulanti pa sem videl mladega zdravnika. Komandant je imel v Ljubljani dekle in je vsako soboto odšel k njej. Pomočnik sploh ni bil rojen za vojaka, tako je vse delo in organizacija prišla v moje roke. Bil sem neodporen, imel pa sem dobro voljo in vest za delo. Vsak dan so prihajali novi rezervisti. Prva zaposlitev – kopanje, potem pa: »Vse je končano!«

Zapovedal sem vojakom, kolikor jih je še bilo, naj počakajo tu, jaz pa sem šel v šolo. Učiteljica bo več vedela, sem si mislil. V šoli je bila učiteljica Mara. Ležala je v postelji in jokala. Povedala mi je, da je Jugoslavija kapitulirala. Skozi okno sem videl modre, zelene, rdeče rakete. Kasneje sem izvedel, da jih je izstreljevala mularija. Bilo je sredi noči in Mara se je tresla od strahu in jokala za svojim fantom.

Legel sem še jaz v posteljo in čakal, kdaj bodo vdrli Italijani. Revolver sem skril v pepel. Zgodaj zjutraj sem šel v Železnike. Vprašal sem župana, ki je v takem primeru edina oblast, kaj naj napravim, odgovoril je: »Preobleci se!«

Na glavnem trgu v Železnikih sta stala župnik in gospod Selan, ki me je učil v prvem razredu in je bil na ohceti moje sestre Francke. Ta župnik mi je posodil obleko, da sem se preoblekel, in preskrbel nekega fanta, ki me je z motorjem prepeljal do Škofje Loke.

Vsa naša vojska se je umaknila do Litije. Nekega kmeta, ki je stal med vrati domače hiše, a je bil še v uniformi, je z bajonetom zaklal graničar. Ti so se zadnji, kot podivjani, umikali od meje. Naši so se umikali na eno stran meje, Italijani pa na drugo.

Na veliko soboto ob 15. uri je italijanska vojska vkorakala v Jugoslavijo. Na dvorišču smo gledali male Sicilijance in Kalabriže. Ko sem zagledal tiste male figure, 150 cm visoke, so mi solze zalile oči. Torej – to bo naš okupator?!

Ker vlak ni vozil, me je tisti fant zapeljal prav na Vrhniko, domov. Tako žalostno sem doživel razpad jugoslovanske vojske. Prišel sem domov in materi pripovedoval, kako je bilo. Drugi dan sem že moral na svoje službeno mesto na Vrh k Sv. Trem Kraljem. Sedel sem se na svoj motor, še revolver sem vzел s seboj. Povsod, vsako križišče so zastražili Italijani. Stražarju sem pokazal legitimacijo, pregledal me ni in dvignil rampo.

Upravitelja nisem našel. Žena je stala v stanovanju in povedala, da je mož vojni ujetnik. Začel sem s poukom kar sam.

Kaj sem doživel nekega dne! Ko sem bil v svoji kamrici, sem pogledal skozi okno. Na vrhu pri lipi zagledam dva Jevreja – Žida, Juda; fantiča in deklico. Šmentana reč, ali sta ali nista. Še gledam, gledam, sta, zagotovo sta. Med počitnicami sta bila prav v naši hiši na letovanju. Šel sem ven, ju pozdravil, jima ponudil roko in se pogovarjal. Vedel sem, da sta lačna, pa sem jima prinesel domačo klobaso in kruh. Potem sta odšla v neznano, meni pa se je začelo svetlikati. Hitler je že razganjal Jude in ta dva sta hotela čez mejo. Bog vedi, ali se jima je posrečilo ali ne. Vem pa to, da meja ni bila tako močno zastražena in upam, da jima je uspelo pobegniti.

Po nekaj mesecih je prišel v šolo Leopold Hrobat z ženo, ki je bila tudi učiteljica in je honorarno poučevala ženska ročna dela, jaz pa sem nadaljeval upraviteljske posle. Za Miklavža smo pripravili igro, Miklavž je bil pa Lovro Japelj.

Ko sem nekega popoldneva sedel v kuhinji pri župniku, je vstopil partizan. Po kaj je prišel, mi ni nihče povedal. Zdelo se mi je, da ga je prišel opozoriti, naj se ne vtika v ustanavljanje belogardistične grupe. Mene je vprašal, kdo sem. »Učitelj sem,« sem mu odgovoril. »Kaj je tu šola?!« je sledilo vprašanje. »Seveda,« sem odgovoril.

Šel sem domov in tisti večer nisem mogel spati. Pome bodo prišli, sem si vtepel v glavo. Kmalu za tem, morda 14 dni, smo iz grape zaslišali strele. Kdo strelja! Zakaj? Pa smo kmalu izvedeli. Pod in še celo sredi hriba je vas Hleviše. V eni hiši je bil terenec in partizan se je oglasil pri njem. Bila sta izdana, Italijani so napravili zasedo in enega ustrelili, drugi je pobegnil. Župnik ga je ponoči pokopal na pokopališču v prisotnosti partizanov. Slišal sem salve v zadnji pozdrav – toda brez nabojev.

Zopet sem mislil, da bodo prišli partizani v mežnarijo. Tako mi je tolklo srce, da se je postelja tresla.

V jeseni sta župnik in cerkovnik pri župniji pobirala biro. Vračala sta se pozno. Ob vozu je visela prižgana leščerba. Italijani v Rovtah so mislili, da se s svetlobnimi znaki dogovarjajo partizani. Cela četa je iz Rovt pridrvela na Vrh, cerkovnik je v sobi tudi imel luč, ni še legel v posteljo, hiša pa je bila že zaklenjena. Vpili so in s kopiti tolkli po vratih, dokler niso izbili ključavnice. Zagnali so se v prvo sobo, zagrabili hišnika, odprli vrata moje sobe in izvlekli še mene. Vlekli so naju prek hriba do župnišča. Prav tedaj odpre vrata župnik, videl je, kaj se dogaja. V italijanščini je pojasnil oficirjem, da je on svetil in zakaj. Prosil je oficirje, da jamči za naju, naj naju izpustijo. In resnično so naju izpustili. O, sreča, o, sreča!

En dan so me poklicali karabinjerji v Smrečje v hišo, kjer so bili nastanjeni. Vprašal sem župnika, kaj naj naredim. Pojdi, saj menda ne bo hudega. Šel sem. Vstopim v hišo, v sobo, vsa okna so bila zastrta s črnimi odejami. Kaj sedaj, sem mislil in potne srage so se mi pojavile na čelu. Najvišji oficir je ukazal vojaku in ta je na pladnju prinesel dva kozarca vina. Ponudil mi je. Jaz nisem hotel, potem je on vzel kozarec, namenjen meni in izpil vino. S tem je hotel dokazati, da ni natresel strupa v pijačo. No, potem je vprašal, ali imam v šoli specialko. Pritrdil sem in drugi dan je poslal vojaka in izročil sem mu karto. Joj, koliko strahu!

Nekega dne mi pri kosilu reče župnik: »Dobro se najej, ne vem, kdaj boš večerjal.« Debelo sem ga pogledal, pa nič vprašal. Popoldne mi je bilo jasno. V Šentjoštu so ustanovili belo gardo. Kdo bo vodil? Saj so tu rezervni oficirji, o, zlodej ti peklenški. Popoldne so nas poklicali v Rovte. Šla sva s Hrobatom in tam sva zagledala še Franca Vidmarja, ki je poučeval v Logaških Žibršah. Kar kratek ultimati: »Ali k domobrancem ali v internacijo!« Samo pogledali smo se in odgovorili: »V internacijo.«

Nobene stvari nisem imel. Oblečen sem bil v eno boljših oblek, imel ne dosti denarja in robec. Odpeljali so nas v Logatec. V sokolskem domu je bilo že lepo število mladih fantov. Potisnili so nas v dvorano in tam smo poiskali mesto. Po

vsej dolžini dvorane so bili na pručkah položeni plohi. Brez odeje, brez blazine za pod vzglavje. Tam nekje sem našel polo papirja. To sem pogrnil in se ulegel. Dolgo v noč nismo mogli zaspati. Na stranišče te je spremljal stražar. Čez teden dni bi morali s transportom v Italijo. In kaj se je zgodilo. Partizani so napadli Štampetov most prav tisti dan, ko je šel transport iz Ljubljane. Bil je dolg, nabasan vlak. Osvobodili so ves vlak in vsi so odšli v partizane, namesto v internacijo. Ostali smo zaprti v Logatcu tako dolgo, da so popravili most. Kaplanu Jožetu Cukaletu sem napisal pismo: »Dragi prijatelj! Lepo te prosim, javi mojim v Verd, kje sem in naj mi takoj pošljejo deko, ker me zebe ponoči.« No, moj prijatelj je oddal pismo šele čez tri tedne, torej zadnji dan, ko so nas transportirali dalje. Bil sem žalosten in obupan, kaj bo z menoj, zadovoljen pa sem bil, da smo končno šli naprej, ker so se pojavile uši. Transport se je ustavljal v Benetkah, Padovi, Trevisu in še kje.

Monigo. Tu je bila cela vrsta nizkih poslopij, levo in desno. V sredi je bilo veliko dvorišče. No, to dvorišče je bilo pregrajeno z bodečo žico. Na desni strani so bile ženske, na levi moški. Jaz sem bil v drugi fili. Fila je bila razdeljena v kamerade, brez vrat. Mislim, da jih je bilo šest. Tako si šel po sredini file levo in desno. V kameradi so bile postelje po dve v vrsti. Na koncu so bila stranišča in umivalnice. Moram reči, da je bilo stanovanje, to je ležišče, kar v redu.

Vladimir Lamut: Taborišče Monigo, grafika 1943. Vir: svetovni splet, Museums of the world.

V zgornjem pogradu sem se pretegoval ves dan. Iz kamna so delali eni križe, drugi prstane, male spominke. Tudi jaz sem naredil mali spominček. V tem logorju je bilo največ učiteljev, profesorjev, študentov in drugih. Tudi umetnik Lamut je bil med nami. Imel sem mali koledarček, v katerega so mi najbolj poznani interniranci zapisali nekaj besed ali verz v spomin. Lamut mi je celo narisal razdeljeni kampo, prepreden z žico. Na žici poje slavček.

In še nečesa ne smem pozabiti. Z Raba so pošiljali v Monigo oslabele internirance. Največ jih je pomrlo, nekateri pa so ostali živi. Vsak dan je bil v sobi ob vhodu mrlič. Ob mrliču smo se šli »špiritizem«. Počepnili smo ob mizici, vsi smo se prijeli s prsti za rob mizice tako, da sta se mezinca mojih rok dotikala levo in desno mezincev drugega. Tako je bil sklenjen obroč. Pa je glavni medij vprašal: »Duša Kvaternika (takrat je ležal mrlič Kvaternik), povej z udarci mize, koliko mesecev bomo še tu. In mizica je udarila petkrat ali šestkrat. Najboljši medij je bil študent Marko Osredkar iz Ljubljane. Prav tega mladega fanta, starega 18 do 20 let so fašisti nekega dne odpeljali za talca.

Kaj pa hrana? Če ne bi prejemal paketov, ne vem, ali bi ostal pri življenju. Zjutraj smo dobili košček sira (rekli smo mu »spicostoj«) in hlebčka, pa ne vem iz katere moke, in kavo. Opoldne smo dobili pol gavete juhe, to se pravi vode ali dva, največ štiri, sedem makaronov. Zvečer podobno. V gaveto smo dali prežganje ali smo nadrobili suhe skorje, ki smo jih prejeli v paketu. Če ni bilo drugega, smo narezali čebulo. Nekaj je bilo nujno dodati.

Pakete smo v Monigu še redno prejeli, meni sta bila ukradena le dva. V kantini si pa lahko kupil sadje, če si imel denar. V kantino sta imela vstop ob vsakem času tovarnar Švigelj Franko in Zupančič – tovarnar metel iz Ljubljane.

Vas Breg in Pako pri Borovnici so fašisti v celoti odpeljali v internacijo. Kar je mogel kdo, je lahko vzel s seboj. Franko je menda privlekel dve vreči denarja. To so fašisti dobro vedeli, zato je imel protekcijo na vsakem koraku. Sadju je lahko kupil, kolikor je hotel.

Nekoč, ko je bilo v kantini ogromno sadja, jaz pa sem imel denar, sem po Frankovem posredovanju kupil celo gajbico pomaranč. Prinesel sem jih na pograd. Tedaj pa so navalili name interniranci in vpili, kje sem dobil, kako da sem vse sam pograbil in podobno. Čeprav sem pojasnil, da jih lahko vsak dobi, če ima denar, pa ni zaleglo. Vse pomaranče sem razmetal po kameradi.

Torej Švigelj in Zupančič sta lahko kupila in prinesla, kolikor sta hotela, jaz pa nisem smel, čeprav sem pošteno plačal. Sodrga prekleta!

Kadar smo bili zunaj, smo se sprehajali »v krugu« in čez ograjo pošiljali poljubčke. Mene je zelo rada videla Marička, hčerka učitelja iz Čabra. Kadar se mi je

ljubilo in ko sem ležal na pogradu, sem se učil tudi italijanščine. Pisal sem spise in jih dal pregledovati in popraviti Hinku Ravbarju.

Interniranci so tudi pili. Vino so kupili v kantini. V sosednji sobi – kameradi so na zgornjih pogradih ležali sami učitelji; Borle iz Brezovice, Brus Boris iz Podlippe, Grašič, Ahačič, tako so se ga napili, da so kar tulili. Vstopil je dežurni oficir – tenente, ker sem jim bil najbližji, sem jih opozoril, naj utihnejo. Ker je oficir to opazil in ni ugotovil, kdo je rjovel, je s prstom namignil in jaz sem moral z njim. Prosil sem ga, naj mi oprostí, ker sem bolan. Imel sem 39 stopinj temperature ... »Prego signore tenente io sono malato ...« – a nič ni upošteval. Peljal me je čez dvorišče v hladno in mrzlo sobo. Na betonu sem moral prespati. Zjutraj me je osvobodil. Ko sem se vrnil, sem rekel prijateljem: »Hvala vam, zaradi vas me je kaznoval.« Pa so mi odgovorili: »Kdo ti je pa rekel, da nas opominjaj. Pustil bi nas pri miru.« Zapomnil sem si to prijateljstvo in hvaležnost.

Pri sestri Ivanki, poročeni Tršar, v Hribu, je stanoval tenente. Domači so vložili prošnjo za mojo izpustitev. Oficir je tudi posredoval, a me vrhniški politiki niso marali nazaj. Skoraj vsi interniranci so bili iz Moniga premeščeni v Gonars, jaz pa sem ostal v Monigu. Ta čas sem jim prestavljal njihove želje v italijanščino. Mnogo stvari nisem znal, toliko pa že, da so me razumeli. Končno, po desetih mesecih, sem bil izpuščen. O, zlata svoboda.

Drugi dan, v nedeljo, sem šel v kino. Osvetljena dvorana, glasba pred začetkom, domači, otroci, prijetno. Joj, kako je bilo vse lepo, svečano. Moje najlepše doživetje v življenju.

Na staro službeno mesto nisem več šel. Prosil sem za Vrhniko, Borovnico ali Drenov Grič. No, dobil sem dekret za Borovnico. Stanovanje sem dobil pri Mavčevi Berti. Bila je poznana daleč okoli. Najbrž je preveč izbirala ženine in ostala je sama. Soba je bila v pritličju. Bila je prilično lepo urejena, opremljena, in zadovoljen sem bil. Skuhala mi je tudi to, kar sem prinesel. A te kuhe se je naveličala in mi sobo odpovedala.

K njej je zelo rada hodila Horvatinova Albina, saj sta bili prijateljici. S temi sem bil jaz v daljni žlahti. Ti so me vzeli na stanovanje, soba je bila revna, hiša pri postaji. Zdelo se mi je daleč od šole. Bili pa so vsi ljubeznivi z menoj. Pa me je nekega dne v šoli vprašala učiteljica Hela Košutova, če bi šel stanovat k Majaronovim. Njen stric se je preselil v Ljubljano, v hiši so ostale same ženske, neka teta iz Loške doline, ki je zbežala zaradi varnosti. Takrat so že partizani napadali italijanske postojanke, Italijani pa so se maščevali nad ljudstvom. Potem je bila v hiši še kuharica, sobarica in dekla. Ker je bila hiša le nekaj korakov od šole, sem zagrabil za ponudbo.

Nastanili so me v spodnjem salonu. No, ja, vse bi bilo še ugodno, če soba ne bi bila tako vlažna. O kakšnem lepem, razkošnem salonu ni bilo govora. Pa je italijanski seržent iskal stanovanje in vprašal tudi Majaronove. Računali so na kupčijo, pa oddali ta salon seržentu, mene pa preselili v mali salon zgoraj. Kakšen mali salon – prehodna soba s tremi vrati in takim prepihom, da sem kmalu močno zbolel. In kaj se je še dogodilo? Karabinjerji so iskali mlajšo žensko, terenko. Sobarica je imela enako ime in priimek. Ker je bilo ponoči, ni šel nihče odpret. Jaz bi moral, pa sem se prestrašil, ker so po vratih tolkli s kopiti. Ojunačil sem se in šel proti vratom, a tedaj so že izbili ključavnico in vdrli v hišo. Jaz sem zletel po stopnicah v 1. nadstropje in vojaki za menoj. Po meni je sedaj, sem zavpil, roke odročil ob steni in čakal. Tedaj so iz sob prišle vse ženske v spalnih srajcah. Sobarico so odpeljali, a so jo takoj zjutraj izpustili; jaz pa sem drugi dan povedal Košutovi Heli, da me je spravila v slabo stanovanje, slabo okolje, da nisem prav nič zadovoljen.

Ponudili so mi sobo Košutovi. Takoj sem pobasal svojo ropotijo in odjadral. V tako imenitni Majaronovi hiši pa tako doživetje in razočaranje! Majaron me je lepo sprejel. Vprašal me je, ali igram šah, katere igre s kartami, če znam tarok itd. Iz oči sem mu čital, da je zadovoljen.

Še nič nisem omenil šole. Upravitelj je bil Tavčar. Že prvi trenutek me je lepo sprejel. Šola je bila osemrazrednica. Bil sem razrednik petega razreda. Joj, kako sem imel prijetne učence. V razredu je bila tudi upraviteljeva hčerka Maruša. Brihtna, živahna in dovtipna deklica. Vse novice, uspehe, neuspehe, najmanjše dogodivščine je prenašala domov. Mamica je bila tudi učiteljica. Med brihtnimi in simpatičnimi so bili tudi Kusova Cila, Hribarjeva Mira in Jože, Debevčeva Helena in Milena. Ta Helena danes trdi, da je bila edina, ki me ni marala in me je sovražila, pa trmasti Kovačič, pa Meletov Tonček in Tina s Pokojišča. Poročila sta se in živita na Vrhniki. Skratka, ta razred mi je bil v vseh službenih letih najbolj pri srcu. Učil sem rad, z vsem srcem, ljubeznijo in s simpatijami, in rad se jih spomnim in obujam spomine.

Kadar je šel upravitelj v prvo nadstropje, je rekel: »Na enem koncu se dere Tone, na drugem pa Hela Košutova.« Mislim, da so mene slišali tudi na cesto. Upravitelj je bil tudi čebelar. Čebelnjak je imel v Ohonici, prva vas iz Borovnice. Večkrat sva šla k čebelam. Rad me je vzel s seboj. Šele po mnogih letih sem slišal, da ni obiskoval samo čebel, pač pa nosil partizanom sporočila.

Nekega lepega dne, ko smo z vso zagnanostjo učili, so prihrumeli ameriški bombniki. Aha – borovniški viadukt. Vrgel sem kredo k tabli in vsi smo tekli

proti Ohonici. Debevčeva Reza je tekla s kolovratom v roki. Ta dan so prišla le izvidniška letala, drugi dan pa bombniki. Spet smo tekli, in odvrkli so več bomb. Bilo je 25 žrtev. Eno dekle je delalo na njivi pod viaduktom. V rjuhi so odnesli posamezne dele, kolikor se je pač dalo pobirati. Največ mrtvih je bilo nemških vojakov na železniški postaji.

Prihrumeli so ponoči. Jaz sem ležal v postelji, okna sem imel zatemnjena, kar zaslišim glasno govorjenje na cesti. Odprem polkno in glej – vsa Borovnica je bila svetla kot podnevi. Zaslišal sem Helin glas, tekel sem po stopnicah, vsi domači so bili v kleti. Vstopil sem pod obok med vrata, nad hišo so letele bombe postrani in padale na pokopališče nekaj deset metrov proč. Kar zobje so mi šklepetali in telo se nam je treslo od strahu in groze.

Takoj zjutraj sem se odpravil domov, saj šole ni bilo več. Ko sem prišel pod viadukt, glej ga, šmenta – bombniki. Nisem vedel, naj hitim naprej ali nazaj. Obrnil sem se in kar so me nesle noge, hitel nazaj. Tedaj niso bombardirali, le ogledali so si uspeh prejšnjega dne.

Kasneje sem se kar z biciklom odpeljal v Verd, domov.

Borovniški viadukt po bombardiranju. Foto: svetovni splet, FB.

Doma sem bil med počitnicami, z novim šolskim letom sem bil dodeljen v Bevke. Vozil sem se en mesec s kolesom skozi Blatno Brezovico. V tem času je bila ugodno rešena prošnja in v novem letu sem prišel na Vrhniko. Upravitelj v Bevkah je bil jezen, ker sem jo popihal, a v Bevkah mi ni bilo prav nič všeč, še v vas nisem nikoli zašel.

Na Vrhniki je bila šola višje organizirana. Upraviteljica je bila moja nekdanja razredničarka Marija Petkovšek, pretkana, verzirana učiteljica. Nikoli nisi vedel, kdaj ti bo pripeljala zaušnico. Pouk je bil v stari šoli, v rokodelskem domu in stari hiši ob Hribskem potoku pri Grampovčanovi Johani. Tu sta bili kar dve učilnici, večja soba, kjer je bil razred deklic, in manjši štibelec, kjer je imelo pouk 17 fantov. To je bil moj razred. Rad sem jih imel in dobro smo se razumeli.

Nastopil je mesec maj in z njim svoboda, začeli smo vse na novo, tudi s šolo. Vrhnika je bila okraj in Darinka Deželova je bila inšpektorica. Upraviteljstvo je takoj prevzel učitelj Pavletič Franc. Oba njegova sinova sta bila v partizanih, eden je padel, drugi je imel visok čin. Inšpektorica Deželova ni znala pisati na stroj in je prosila, naj pride nekdo od učiteljstva pomagat, seveda popoldne po končani šolski obveznosti.

Nekaj tednov je pomagala Stroj Mira. Ko je ta opustila delo, sem se jaz javil. V začetku je šlo počasi, a sem se kmalu privadil in inšpektorica je bila zadovoljna. Tudi Deželova ni vzdržala dolgo, bilo je preveč dela.

Za inšpektorja je bil z dekretom nastanjen Volk Stane. Bil je Vrhnčan. Na Lošci si je zgradil hišo, pred vojno je služboval v Hrastniku kot učitelj. Med vojno, ko so Nemci izgnali vse učitelje, je delal v parketarni v Verdu, dokler ni bil interniran na Rabu. Z Volkom sva se odlično razumela.

Vsa učiteljska mesta so po vojni razpustili in treba je bilo ponovno vložiti prošnjo po novih zakonih in predpisih. Vrhnška šola je imela 12 učiteljskih mest. Na razpis se jih je javilo 30. Prav nobenih izgledov ni bilo, da bi jaz ostal na Vrhniki, zato sem se odločil za Borovnico. Pa sem se čez nekaj dni premislil in inšpektorju Volku takole rekel: »Najprej sedi, potem ti bom pa nekaj zaupal. Glej, toliko učiteljev se je javilo za Vrhniko. Nič niso tu pustili in nič jih ne veže na Vrhniko. Tudi jaz bom prosil za mesto učitelja.« Odgovoril mi je: »Napiši prošnjo! Ne misli pa, da bom jaz izbiral učitelje. Vse prošnje bom oddal krajevnim organizacijam in one bodo odločile.«

Moj tekmeč je bil Jordan Jože, rekli smo mu Lepi Pepi. Bil je terenec, jaz pa nisem vedel, ker se je vso vojno mešal med domobranskimi organizatorji. Torej je imel zasluge in krajevni odbor Verd se je tudi potegoval zanj. A glej, AFŽ Vrhnika pa je predlagala mene in sem bil določen, da ostanem na Vrhniki. Lepi Pepi pa je odšel na Štajersko.

Začelo se je novo delo. Druga politika, druga organizacija in drugi šolski programi so zahtevali drugo vzgojo, drugega človeka. Bil sem mlad, zdrav, vesel, zadovoljen, poln načrtov. Začel sem delo.

Bil sem razrednik 7. razreda. Učil sem še v vajenski šoli, v večerni šoli, ki je bila organizirana za tiste, ki niso imeli zaključene osnovne šole. Predaval sem oficirjem in inštruiral miličnike, da so lahko opravljali izpite. Razredničarka 8. razreda je bila Albina Zakrajšek. Bila je že starejša učiteljica. Ni rada poučevala telovadbe, jaz pa petja ne, in sva zamenjala predmete. Z učitelji smo se lepo razumeli. Bil sem strog učitelj, pripravljen za vsa dela, in lepo sem se pripravljaj na pouk.

V 8. razredu je bil učenec Vrhovec Jože, ki mi je pri vsaki uri nagajal. Resnično mi je rahljaj živce, zato sem ga spodil iz telovadnice. Bila je zadnja ura. Ko sem šel domov, sem premišljaj, kaj naj naredim. In na mostu mi je padlo v glavo. Ni sem zavil na levo proti domu, temveč sem krenil na desno k učenčevemu očetu. »Dober dan, danes sem prišel k vam zaradi vašega sina Jožeta. Ne veste, kako mi nagaja ...« Vstal je zelen od besa, jaz sem odšel, predno je prišel sin domov. Ne vem, kako sta se pogovorila in kaj je bilo. Vem le, da od tega dne nisem vedel, da je pri pouku. Bil je miren, poslušen, priden. Ukrotil sem Brdavsa, sem večkrat pomislil.

Okraj Vrhnika so kmalu ukinili, tako majhni okraj se niso obnesli v praksi. Vrhnika se je priključila ljubljanskemu okraju. Pavletič je prosil za pokoj in upraviteljstvo je prevzel Stanko Volk. Vrhniška OŠ se je preimenovala v nižjo gimnazijo (od 5. do 8. razreda).

Kolega Volka sem vzljubil in vsak dan sem se oglasil pri njem. Zelo rada me je imela tudi njegova mama. Bila je ljubezniva in prisrčna ženska. Če sem bil kakšen dan zadržan in se nisem ustavil, me je naslednji dan takoj vprašala: »Tonček, kje ste bili pa včeraj?«

Leta 1946 mi je umrl brat Janez. Premalo se je pazil. Zapustil je tri otroke: Jano, Janeza in Avgušтина. Škoda.

Nova Jugoslavija je zaživela. Nov red, novi zakoni, preobrazba šolstva, obnova, novo pestro življenje. Prosvetni zakon je v šolstvu predpisal praktične izpite. Takoj sem se prijavil komisiji, seveda pa sem se moral na izpit tudi pripraviti. Opravil sem ga med prvimi. Takrat je bil predpis, da je komisija prišla na šolo, kjer je poučeval prijavljeni. Tisto leto sem učil 8. razred. Najprej sem napisal pedagoško nalogo, potem sem nastopil pri matematični uri, in nazadnje je bil zagovor nastopa. Izpit sem opravil s prav dobro oceno. Bil sem popolnoma zadovoljen, vesel in tudi močno utrujen, izčrpan.

Leta 1946/47 je bila ustanovljena Višja pedagoška šola. Že na meščanski šoli na Jesenicah, kjer sem učil nekaj mesecev pred stalno zaposlitvijo pri Sv. Treh Kraljih, sem sklenil, da ne bom hribovski učitelj, marveč malo več. Meščanskih šol ni bilo več, zato sem želel pridobiti kvalifikacijo za poučevanje na nižji gimnaziji. Vpisal sem se takoj na Višjo pedagoško šolo na oddelek za biologijo in kemijo. Opravil sem vse izpite iz kemije, somatologije, zoologije in iz splošne botanike. Izpiti so bili zelo zahtevni, bil sem preobremenjen z delom in nisem zmož. Leta 1963 sem se ponovno vpisal na VPŠ in končal študij na oddelku kemija in tehnični pouk. Postal sem predmetni učitelj za tehnični pouk in kemijo. Ne bom opisoval težav in skrbi, cilj sem dosegel.

Od leta 1948 do 1952 je bil na Vrhniki ravnatelj Mulej Stane, Volk Stane je bil premeščen v Lenart v Slovenskih goricah. Obsodili so ga, da je informbirojevec, pa so ga premestili. Ko je Mulej Stane prišel na Vrhniko, je najprej poiskal mene. Ne vem, kdo ga je poslal k meni. Poiskala sva stanovanje in za vse sem mu bil na uslugo. Tedaj je prišla na Vrhniko Jaklič Mila, sestra moje svakinje, torej sorodnica. Bila je redna slušateljica VPŠ (biologija in kemija). Njen mož je bil takrat zelo upoštevan uradnik na občini. Razumljivo, da sem bil jaz odveč. Ker nisem imel končane VPŠ, sem moral učiti tretji razred, a le za eno leto.

Za naslednje leto sem šel učiti nazaj na nižjo gimnazijo. Poučeval sem risanje. Ta predmet sem imel zelo rad, ker sem bil že od vsega začetka dober risar. Pozneje sem poučeval srbohrvaščino. Na šoli ni bilo učitelja za ta predmet. Učili smo ta predmet kar trije: Hinko Ravbar, Bojana Arrigler in jaz. Vsak nekaj ur. Pa je prišla na šolo inšpektorica Biserka Ercegovec in je bila z mojim poukom najbolj zadovoljna. Predlagala je ravnatelju Stanetu Volku, ki se je leta 1952 vrnil nazaj, naj jaz prevzamem srbohrvaščino na šoli. Mulej je odšel v Radovljico.

V šolo sem se vozil s kolesom. Kakšno kolo – stara italijanska krača. Marsikatero pikro ali norčavo pripombo sem slišal, kar pa me ni motilo. Vsak dan sem ga prislonil ob stopnice v pritličju. Pa so si prav ti mulci izmislili in mi vsak dan spustili zračnice koles. Zračne tlačilke nisem imel, zato me je še bolj razkačilo, ker sem moral do doma pešačiti.

Stekel sem v prvo nadstropje v zbornico. Kolegi in kolegice so se ravno pripravljali na odhod: »Lepo vas prosim, pomagajte mi poiskati krivce. Včasih pogledajte, kdo bo skočil od mojega kolesa.« Vsem sem razložil, kaj se dogaja z njim. Že drugi dan je pristopila kolegica Petra: »Tone, danes sem videla, kdo je skočil od tvojega kolesa!« Povedala mi je ime. Hvala ti! Konec cirkusa. Naslednje jutro sem šel prav v ta razred. Pokličem zlikovca k tabli. »Sedaj pa ti pokliči še druge! Tovarišica Petrovčičeva mi je povedala, da si ti skočil od mojega kolesa.

Takoj povej za ostale.« Vedel sem, da je bilo spuščanje zračnice organizirano. In kako? Eden se je postavil sredi stopnic, da je kontroliral vhod v zbornico, drugi je stal pod stopnicami, tretji odvil ventil zadnjega kolesa. Če se je kdo od učiteljev prikazal, so imeli poseben znak in opozorilo. Posebno so pazili name. Kako naj bi jih dobil? Štiri zlikovce sem zbral na odru pred tablo, vzel sem leseno metrsko palico, jim napel zadnjice in vsakemu pritisnil tri gorke. »Midva sva v sorodu, ti jih dobiš pa pet!« sem pripomnil Pavkarjevemu Jaku. In sem užgal, kar se je dalo.

Ko je prišel Jaka domov opoldne, je vprašal mamo: »Mama, kaj smo mi s Pirnatom v žlahti?« »Seveda smo,« je odvrnila mama, »on je moj bratranec.« »Pa mi tega nisi nikoli povedala,« je pripomnil Jaka. »Saj me nisi nikoli vprašal,« je odgovorila. Drugi dan navsezgodaj se je prikazal od strani Jaka: »Dobro jutro, stric!« Od tistega dne dalje me je vljudno in veselo pozdravljajal.

Nekaj časa sem učil tudi telovadbo, dekleta je učila pa Stana Šušteršičeva. Skupaj sva pripravila tudi telovadni nastop. Kar precej gledalcev je bilo.

Pa še nekaj pripovedi o dramskem delu. Leta 1945 je bil še Miklavžev sprevod in obdaritev otrok. Miklavž je bil Stane Volk. Naslednja leta je bil samo še Dedek Mraz. Za ta dogodek sem pripravljajal igrice z velikim uspehom: Triglavska roža, Mogočni prstan, Trnuljčica, Sneguljčica, V bratskem objemu, Rdeča kapica ... včasih sem še sam napisal scenarij. Otroke sem učil besedila, naredil načrte oblek in sam izdelal posamezne scene.

Vse igrice so bile spremljane s petjem in plesi; pri petju so mi pomagali učitelji petja: Stane Habe, Drago Bitenc in Tone Jurjevčič. Po več mesecev sem učil otroke in zelo zelo radi so igrali.

Na Vrhniki smo igrice večkrat ponavljajali, gostovali pa smo tudi v sosednjih šolah in občinah, v Domžalah, kamor nas je povabil Habe Stane, ki je bil premeščen tja, pa v Sežani, kamor nas je povabila Minka Ravbar, ki je po vojni tam učila ... Joj, zaradi tega gostovanja mi je nekdo odlično zrahljal živce. Nikoli nisem zvedel kdo, pa si tudi nisem prizadeval, da bi zvedel. Naročen kamion za prevoz igralcev in rekvizitov, scene in spremljevalcev nam je bil uro pred odhodom odpovedan. Nikjer nismo mogli dobiti prevoznega sredstva, čeprav sem dirjal sem in tja. Nabito polna dvorana nas je čakala, a nas ni bilo. Sramota brez primere. To je lahko napravil le brezvestnež, nekulturni človek.

Šli smo naslednjo nedeljo, dvorana pa ni bila čisto polna. Nekateri niso hoteli še enkrat riskirati. Otroci so se potrudili in odlično zaigrali, uspeh je bil popoln.

Dvainpetdeset metuljčkov je plesalo in pelo. To je bila igra V bratskem objemu. Med najlepšimi je bila gotovo igrica Trnuljčica. Nekaj posebnega je bil pogreb. Pri Hrenc so imeli majhno otroško kočijo. V celoti sem jo preoblekel v srebrn stanjol papir. Potem sem kupil barvast stanjol: rdeč, moder, zelen in rumen. Tega sem zgubil in v presledkih nalepil na kočijo; izgledalo je, kot da bi bili diamanti. Kolarju sem dal napraviti polža. Njegova hiša je bila v premeru meter široka. Polža sem vpregel v kočijo, na ojnico pa privezal vrv. Nekdo je na drugi strani vlek el polža in seveda za njim še kočijo. Sprevod palčkov je šel počasi za kočijo preko odra. Palčki so za zaveso ponovno stekli na konec vrste, na drugo stran, in znova sklenili kolono. Tako je bil pogreb videti dolg več kilometrov. Povedati moram, da sem pri vsaki igri največ naredil sam; učil sem otroke besedilo, naredil načrte za obleke, sam sem naredil sceno. Pri šivanju so mi pomagale učiteljice: Stana Šušteršič, Vera Peterca in Bojana Arrigler, pri šminkanju pa Stanko Vuk. Z ročnim reflektorjem sem ustvaril lepe optične efekte.

DPD „SVOBODA“ • VRHNIKA

priredi v nedeljo, dne 10. marca 1957 ob 20. uri v Cankarjevem domu

KLAVUNDOVO IGRU

KROG S KREDO

(REŽIJA: PIRNAT TONE)

<p>OSEBE:</p> <p>CANG-HAITANG CANGOVKA, NJENA MATI CANG LING, NJEN BRAT TONG, ZVODNIK PAO, PRINC MA, MANDARIN YI-PEI, NJEGOVA ŽENA CAV, TAJNIK PRI SODIŠČU CU-CU, VIŠJI SODNIK BABICA PESNIK</p>	<p>RAMBAR JELKA PODBREGAR MARJJA OBLAK IVAN PODBREGAR BOJAN BERMEZ JANKO ZIROVNIK BOSTJAN KOKOT MAGDA SMRTNIK JANEZ ELSNER EVGEN RIJAVEC JANA VERBIC EMIL</p>
---	---

TOPENICE V PREDPRODAJI

V TRGOVINI „NA KRIZISCU“

Sodni uradniki, kučiji, policisti, cereno tigar, ljudstvo, dete.
 Godi se prvo dejanje v čajnici, drugo na vrtu pri Maju,
 tretje na sodišču, četrti v cesarjki palači.

Plakat za predstavo Krog s kredo, 1957, režija Anton Pirnat.
 Vir: družina Pirnat.

Ob igrici Frana Milčinskega – Mogočni prstan pa sem se spomnil sošolca Marjana Pliberška, ki je bil zaposlen v operi kot scenograf. V četrtem letniku učiteljska sva sedela skupaj v zadnji klopi. Po končanem učiteljsčju je študiral umetnostno akademijo. Pot pod noge in v Ljubljano!

Zmenila sva se, da mi do velikonočnega ponedeljka, ko sem načrtoval premiero, naredi posamezne scene, saj ima igra štiri dejanja in sem pomoč dejansko potreboval. Na veliko soboto pa mi sporoči, da je hudo bolan in da s sceno ne bo nič! Mislil sem, da bom ponorel! Pa mi šine v glavo – po fante grem – sedem na kolo in se odpeljem k njim: Tonetu Leskovcu, Marku Gromu, Janezu Končanu in Jaku Petkovšku. Fantje, takoj v šolo, naredili bomo sceno! Material sem imel že pripravljen v šolski telovadnici; raztegnili smo papir in izrezali 6-krat 6-metrске kvadrate. Vzel sem srednje velik čopič, zmešali smo barvo v škafu in naredili obrise prve slike. Fantje so z velikimi pleskarskimi čopiči barvali, da je bilo veselje gledati ... v nedeljo popoldne smo scenske slike že lahko pritrdili na rampo. A vrag mora ponagajati. Med igro v II. dejanju se je velikanska stran odtrgala iz kota počez in padla na tla, na oder. Hitro sem ugasnil luči, vzel reflektor in tiho ukazal igralcem: »Naprej se pomaknite.« Razumeli so me in krasno smo rešili neljubo situacijo.

Od učencev sem se poslovil na koncu šolskega leta 1973:

Živel sem dolgo časa z vami
v veselju in bridkosti.
Menim, bilo je kar dovolj
prešernih ur in pa strogosti.
Vem, da niste grčav les,
zato obrišite solze si v očeh,
predno pojdete v širni svet,
zapišite prelep nasvet:
Še ptiček izpod tujega neba
prileti nazaj, na domača tla.
Srce, ljubezen, domotožje,
hrepenenje kazalo vam bo pota.

Vzgajati je lepo, o – zelo lepo!
Vzgajati je ... na uho ti bom povedal –
dostikrat zelo težko!
Zakaj trdim tako?

Poglej! Deklica prinesla je v šolo
listke »kosmate« vsebine.
Ko mati je zvedela za to,
dejala je: to ni tako hudo!
Ko fantek pokazal je svoje moči,
pretepal se je na cesti kar do noči,
ko mati zvedela je to,
dejala je, saj ni tako hudo!
Ne bom nadalje našteval
podobnih stvari,
pridi, vzgajaj še ti!

A domovina kliče poštene in delavne ljudi.
Brodil sem skozi čas,
opazoval sem svet,
opazoval ljudi,
čital zgodovino
seznanjal se s politično doktrino.
Se bo li svet uklonil?
Preveč je spletkarij,
gnusnih prevar in hudobij,
premalo je sočutja do človeka,
znanost in tehnika moderna
in pest jeklena
morda bosta le
sovražni svet uklonila
in ga umirila!

Šel sem na ples,
šel življenju nasproti
gledal mladi svet,
gledal življenje na poti.
Mladen'či prešerni so bili,
deklīči ljubki in nežni so bili,
in vsi so se veselili.
Bilo je lepo.
Bilo je pri srcu toplo!

Iz šolske kronike⁵

Zanimivi spomini na delovanje učitelja Toneta Pirnata so zapisani tudi v zvezkih Šolske kronike, ki jih hranijo na OŠ Ivana Cankarja Vrhnika⁶, njegovo delovanje je posebej zabeleženo med letoma 1952 in 1972, ko je vodil tehnični krožek, nekaj časa celo na obeh vrhniških osnovnih šolah, poučeval tehnični pouk, srbohrvaščino, moralno vzgojo, risanje, kemijo, skrbel za prometno vzgojo, vodil dramski in lutkovni tečaj in številne delovne akcije, ki so se jih udeleževali osnovnošolci.

Za razširitev kulturnega obzorja dijakov je gimnazija potom tov. Pirnata organizirala poset nekaterih gledaliških predstav v dramskem gledališču v Ljubljani – Sneguljčica 21. I. in 24. II. Linhartovo dramo Matiček se ženi. Manjkalo tudi ni dramatičnega krožka, katerega je vodil tov. Pirnat ter z dijaki uprizoril več prizorov pri proslavah ter s samostojno mladinsko opereto »Bajka o slavcu«, ki je bila trikrat uprizorjena.

Vse leto je delovala v prostorih gimnazije vajeniška šola, vodil jo je tovariš Pirnat. (ŠK nižje gimnazije, 1952/53, str. 2 in 5)

Kot vsako leto so tudi letos dijaki praznovali Novoletno jelko z igrico Snežak, s šaljivimi prizori in plesom v Cankarjevem domu 30. decembra 1953, kjer je občinski SZDL na Vrhniki obdaroval dijake s čajem, piškoti, čokolado in pomarančami. Okrajni svet za prosveto in kulturo pa je obdaroval kolektiv z nogometno žogo in z žogo za roket. Dijaki so pod vodstvom tov. Bitenca, tov. Pirnata in tov. Kožuhove pripravili spored ter ga izvajali 27. decembra 1953 za predšolsko mladino, 28. decembra za osnovnošolsko mladino. Poleg tega pa je dijaški orkester še sodeloval pri Novoletni jelki v Podlipi, Ligojni, Bevkah in Blatni Brezovici.

Osnovna šola je praznovala letos 50 letnico svoje zgradbe. V ta namen je vodstvo osnovne šole organiziralo kulturni teden in veliko razstavo gospodarske dejavnosti na Vrhniki. Pri kulturnem tednu je sodelovala naša mladina s folklorno skupino in orkestrom. Vodstvo nad celotno razstavo pa je imel tovariš Pirnat. (ŠK nižje gimnazije, 1953/54, str. 8, 9 in 17)

17., 24. in 25. aprila so dijaki pod vodstvom tovariša Pirnata igrali mladinsko igro Trnjulčica za občinstvo in dijake. (ŠK nižje gimnazije 1954/55, str. 19)

5 Šolska kronika vsebuje vsako šolsko leto znova podatke o pričetku, prekinitvah in zaključku pouka, število učencev posameznih oddelkov, navaja datume ljudskih in šolskih slavnosti, beleži spremembe v učiteljskem zboru in važnejše dogodke v kraju (organizacija občin, šolskih odborov, roditeljskih sestankov, skupščin, spremembe šolskih okolišev), navaja spremembe in stanje šolskih poslopij, šolske organizacije, učne načrte, metode in literaturo. V njej so ohranjena navodila republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje in zavoda za šolstvo. Popisano je zdravstveno stanje in socialno varstvo mladine, nadzori in pomembnejši obiski šole.

6 Prepis iz Šolske kronike je nelektoriran.

Pod vodstvom tov. Pirnata so dijaki uprizorili mladinsko igro Janko in Metka. S predstavo za odrasle in ponovno za šolsko mladino so dosegli lep uspeh. (ŠK nižje gimnazije 1955/56, str. 28)

Dijaki 4. razreda, šol. leto 1957/58. Spredaj sedijo: Ela Planinc, nato učitelji Anton Pirnat, Vera Peterca, Stane Volk, Marta Aleksič in Štefka Pirnat, zadnja na desni učenka Breda Simon. V prvi vrsti: Janez Lovišček, Zorka Lovrenčič, Vera Brenčič, Majda Zupan, Tatjana Verbič, Marija Molek, Mateja Grom, Lučka Tomšič, Vida Košmrl in Marta Petrovčič. V drugi vrsti: Tomo Lovrenčič, Maks Petkovšek, Janez Jereb, Peter Petkovšek, Franc (Jakob) Gantar, Pavlina Tršar, Majda Buh, Manca Čepon, v zadnji vrsti: Rudi Malavašič, Alojz Suhadolc, Uroš Gruden in Jože Štirn. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

2. a razred leta 1958. Zadaj učitelj Pirnat. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

Tehnični krožek, ki ga vodita tov. Pirnat Anton in Štefka, je naredil več maket modelov in učil po načrtu pouka fizike. Vsi izdelki so bili razstavljeni na šolski razstavi in nekaj od teh tudi poslanih na okrajno razstavo v Ljubljano. Ustanovljen je bil tudi Klub mladih tehnikov, ki ga vodi tov. Pirnat Anton.

Tečajniki učiteljskega tehničnega tečaja, 1959. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

Razstava izdelkov tehničnega tečaja.

Od 6. do 11. VII. se je vršil tečaj za tehnični pouk za vse učiteljstvo naše občine. Organiziral ga je občinski instruktor tov. Pirnat Anton s pomočjo Občine. (ŠK nižje gimnazije 1958/59, str. 59 in 63)

Ker je bila v tem šol. letu novoustanovljena I. osn. šola J. Mraka, so bila v maju 1958 vsa učna mesta razpisana ... Na I. osn. šoli J. Mraka pa so honorarno poučevali, oz. dopolnjevali učno obveznost učitelji iz II. osn. šole: ... učitelj Pirnat Tone ... Ta rešitev, ki jo je uredil »svet za šolstvo« obč. Vrhnika, ni bila posrečena. (ŠK OŠ JM 1958/59)

Pouk v takrat novi osnovni šoli na Vrhniku se je pričel 30. januarja 1905. Od leta 1958 do 1979. je bila šola poimenovana po Janezu Mraku. Foto: MDV.

Prvi načrt nižje gimnazije na Lošci, 1955. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.⁷

⁷ Prvi načrt je za nižjo gimnazijo naredil leta 1952 arhitekt Zupančič, nato so bile z reformo nižje gimnazije ukinjene, začeta dela so se ustavila in nov načrt za osnovno šolo je delo arhitekta Navinška.

Gradnja nove šole. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

Odpprtje nove šole 4. septembra 1960. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

Prvi učiteljski zbor v novi šoli.

Z leve: Marija Ravbar, Antonija Permoser, ?, zadaj Marija Mohar, Marta Aleksič, Anica Žun, Štefka Pirnat, Tone Pirnat, Jana Majer, Julči Drašler, Bronka Novak, Vinko Podobnik in Valči Fefer, za mizo sedijo: Mila Jaklič, ?, ?.

Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

10. X. je bil sprejem pionirjev iz 8. razreda v mladinsko organizacijo vezan s slovesno proslavo v C. d. Za program sta poskrbela tov. Pirnat in Bitenc. V tem šolskem letu so učenci tekmovali v šol. zadrugi. Obdelali so celotno ledino za novo šolo cca 30 a zemlje. Posadili so krompir, zelje in paradižnik. Delo je bilo organizirano po razredih pod vodstvom tov. Pirnata Ant. in Štefke. Učenci so vse sami obdelali in uspeh zelo zadovoljiv. V obč. tekmovanju so dosegli prvo mesto. (ŠK OŠIC 1959/60, str. 72 in 74)

Sprejem pionirjev v Zvezo socialistične mladine, 1960. Tone Pirnat stoji prvi z leve.

Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

Koncem šol. leta je bila razstava vseh risarskih tehničnih in šol. izdelkov v hali šole. Razstavo sta organizirala tov. Pirnat A. in Modrijan J. (ŠK OŠIC 1961/62, str. 107)

Od 1962. do 1964. so potekale JPI – jugoslovanske pionirske igre, katere naj bi navdušile pionirje za tehnično vzgojo in jih pripravile do tega, da bi se zanimali za tehnični napredek pri nas in v svetu, ki ga je prinašala revija Življenje in tehnika in pa TIM, ter da bi spoznali razne poklice. Vodstvo in organizacija tega tekmovanja je imel tov. Anton Pirnat, učitelj tehničnega pouka na šoli. Učenci so tekmovali v različnih dejavnostih: izdelovali razne tehnične predmete, obiskovali izvenrazredne krožke in podobno. S svojimi izdelki so nastopali na okrajni razstavi v Kranju in na republiški razstavi v Ljubljani. Predhodno so razstavili svoje predmete na domači šolski razstavi. Za svoje delo so prejeli od okrajne LT 80 000 din nagrade ter priznanje. Vodja tov. Pirnat pa je dobil od okrajne LT plaketo kot priznanje za trud in požrtvovalnost. Na tekmovanju »Spoznaj poklice in gospodarstvo v občini« so dosegli kot skupina I. mesto, kot šola pa II. mesto z nagrado 60 000 dinarjev.

Makete jadrnic na šolski zaključni razstavi, 21. 6. 1963. Foto: arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

Učenci 8. razredov in oni učenci, ki končujejo šolsko obveznost, so si ogledali oddelek za elektroniko tovarne Iskra v Ljubljani ter Litostroj pod vodstvom tov. Pirnata.

Zavod za zaposlovanje delavcev ima v svoji komisiji tudi člana našega delovnega kolektiva tov. Pirnata, ki skrbi preko šolske skupnosti, da se učenci seznanjajo z različnimi poklici, ima sestanke in predavanja z njimi, jih vodi po tovarnah in obratih v in izven kraja ter skrbi potom anket, da dobi učene poklice, za katerega se je odločil. V tem letu je zavod za zaposlovanje delavcev organiziral mladinsko oddajo »Spoznaj poklice in gospodarstvo v komunik«, kjer je skupina iz naše šole zasedla 1. mesto. (ŠK OŠIC, 1963/64, str. 142, 143 in 162)

Največ dodatne pomoči so nudili učitelji: ... Pirnat 44 ur.

Za Novo leto sta pripravila tov. Pirnat in Moharjeva uspešen program. Dedek Mraz je šolo obdaril s knjigami. Usmerjanje v poklic. Poverjenik Tone Pirnat je pripravil načrt za to delo in skrbel, da bi ga izvedli. Sam je vodil pogovore u učenci in jim pokazal več filmov. V zimskih počitnicah so se učenci praktično seznanjali z delovnimi mesti v Liku, Elektronu, Trgovskemu podjetju in Industriji usnja. Ogledali pa so si tudi druge delovne organizacije na Vrhniki. (ŠK OŠIC 1964/65, str. 9, 14, 17 in 18)

Razvijanje nadarjenih učencev; deloval je tudi tehnični krožek pod vodstvom tov. Pirnata.

Delo samoupravnih organov ... V upravni odbor so bili izvoljeni Julči Drašler, Tone Pirnat, Boris Brus, Janez Smrtnik in predsednica Štefka Pirnat. (ŠK 1965/66, str. 38 in 45)

Na lastno pobudo smo uredili pot do grobnice k Drči. Akcija je trajala 16 ur, pionirji so opravili 356 ur prostovoljnega dela. Vodil jih je tov. Pirnat. (ŠK OŠIC 1967/68, str. 93)

Novoletno praznovanje smo imeli v soboto, 28. dec. Dramski krožek pod vodstvom tov. Pirnata je pripravil igrice Kristine Brenkove Novoletno darilo.

18. in 19. aprila smo izvedli šolsko tekmovanje v poznavanju cestnoprometnih predpisov in vožnje s kolesom. 20. aprila pa je bilo občinsko tekmovanje. To pot so se dobro odrezali tudi naši tekmovalci in prejeli več nagrad. Vodil jih je tov. Pirnat.

Pionirska organizacija (mentorja T. Pirnat in T. Kocjančič) je sodelovala predvsem pri proslavah 25-letnice pohoda XIV. divizije in drugih pomembnih dogodkih. (ŠK OŠIC 1968/69, str. 115, 118 in 125)

29. IX. je bil pionirski dan, ki ga je organiziralo DPM Vrhnika. Srečali so se pionirji iz vseh šol v občini na Blatnem dolu, kjer je bil kulturni in športni program in ogled bunkerja. Za vse pionirje so vojaki v bližnjih Stajah pripravili kosilo. Popoldan, ob 17h je bila pionirska konferenca, katere sta se udeležila tov. Pirnat in tov. Meze, voditelja pionirske organiz. v tem letu.

20. V. je bil pionirski pohod na Pokljuko. Udeležilo se je 54 pionirjev naše šole pod vodstvom tov. Pirnata in Tozonove. (ŠK 1969/70, str. 139 in 142)

Tehnični krožek je imel v načrtih knjigoveško delo, maketarstvo (izdelali so maketo šole), avtomobilistiko, posebej cestnoprometne predpise in modelarstvo. Eni so delali modele čolnov in jadrnic, delali pa so tudi po načrtih iz TIM-a, ABC tehnike in po drugih načrtih. Ta krožek je vodil tov. Pirnat.

Poklicno usmerjanje ... to nalogo je izvrševal tov. Pirnat, ki je posredoval vse vrste informacij o vrstah in možnostih šolanja, oziroma zaposlitve. Vodil je tudi testiranje od 5 - 8. razreda in izvajal posredovanje časopisnih objav, dopisov in obvestil o možnosti nadaljnjega študija, oziroma zaposlitve. Tolmačil je nejasnosti pri reševanju problemov posameznih poklicev. Za to je bil določen čas - vsak četrtek pred poukom. (ŠK 1969/70, str. 151, 152, in 153)

Vzgojo v cestno-prometni službi je prevzel tov. Pirnat ... Uvedena je bila pionirska prometna služba na križišču pred šolo ... Tehnični krožek je obiskalo 18 učencev. Delali so jadrnice, razna dvigala in vozila ter druge modele po načrtih, ki jih je prinašal TIM. (ŠK OŠIC 1970/71, str. 2. 11. in 15)

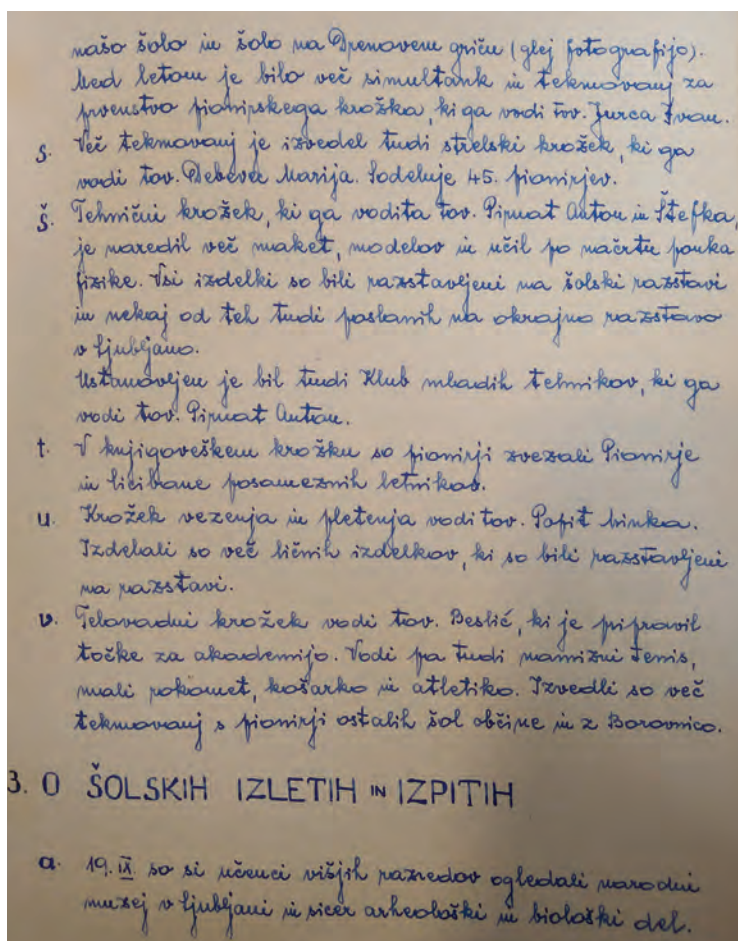
Klub mladih tehnikov vodil tov. Pirnat Anton. Splošno tehnični krožek je bil vsak petek od 15-18 ure. Vpisanih je bilo 18 pionirjev. Delali so na načrtih, ki jih je prinašal TIM, posebno veselje so imeli do brogarskega modelarstva. Izdelovali so motorne čolne in jadrnice. Krožek je vodil tov. Pirnat. (ŠK OŠIC 1971/72, str. 34)

Prometna vzgoja: Učenci 1. razredov so dobili že prvi dan rumene rutke - znak da pazimo nanje. Tudi starše smo opozorili, naj opominjajo otroke na nesreče v prometu. Učenci višjih razredov so skrbeli kot prometniki - miličniki za prehod čez cesto na križišču. To odgovornost je prevzel predm. učitelj teh. pouka Pirnat T ...

Ker so vsi učenci na šoli tudi pionirji je bilo pionirsko delo povezano s šolskim delom. Pa vendar so pionirji (razred tov. Pirnata) skrbeli za grob Cankarjeve matere vse leto.

Tehnični krožek 27 uč. je vodil tov Pirnat, dokler ni zbolel. Delo: čitanje in spoznavanje načrtov – brodarstvo, modelarstvo, prevozna sredstva po načrtih iz TIM-a, domača dela in popravila, elektrotehnika in radiotehnika.

Na koncu šol. leta 1972/73 je bil invalidsko upokojen Tone Pirnat, PU teh. vzgoje in ke, ki je poučeval na šoli s krajšimi presledki vso delovno dobo. Poleg rednega pouka je vodil tudi razne oblike interesne dejavnosti: tehnični krožek, pripravil je več zelo uspešnih mladinskih iger, vodil lutkovni krožek, skrbel za prometno vzgojo in poklicno usmerjanje, bil mentor mlad. in pionirske organizacije ter predsednik sindikalne organizacije na šoli. Odlikovala ga je predanost šoli in njenemu ugledu v kraju. (ŠK OŠIC 1972/73, str. 50, 57)

Del strani 59 v Šolski kroniki nižje gimnazije Vrhnika v šol. letu 1958/59.
Vir: Arhiv OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

IZ PRETEKLOSTI V VEČNOST

Nagrobni spomeniki in pokopališki križi z Vrhniškega kot del evropskega prostora

Na najbolj vidnem in izpostavljenem mestu krščanskega pokopališča je njegov razpoznavni znak – pokopališki križ s Križanim in zvitkom z napisom INRI. Križ je običajno lesen, redkeje litoželezen, kamnit ali betonski, podobno korpus. Navada pa je včasih tudi bila, da so bili na notranji strani pokopališkega zidu v smislu hierarhične ureditve nagrobni spomeniki pomembnejših, vplivnejših in bogatejših družin in posameznikov. Tako je tudi na Vrhniškem.

Pričujoči članek je kompilacija in deloma dopolnitev prispevkov o nagrobnih spomenikih na Vrhniki in v Verdu ter enega v Logatcu, ki so bili objavljeni v Našem časopisu in Logaških novicah ter na spletnem portalu MojaObčina.si.

Na obravnavano temo je bila ob Dnevih evropske kulturne dediščine 2020 v Cankarjevem domu na Vrhniki pripravljena tudi razstava Iz preteklosti v večnost. Na začetku sta predstavljena pokopališka križa na pokopališčih na Vrhniki in v Blatni Brezovici.

Vrhniško pokopališče¹ je bilo sprva okoli župnijske cerkve Spreobrnjenja sv. Pavla in na njem so pokopavali do leta 1836; tega leta je razsajala kolera, na dan so pokopali tudi do dvajset mrličev in postalo je premajhno. Za silo so zato ogradili prostor na pobočju južno od cerkve, kjer je pokopališče še danes. Pod dekanom Martinom Šlibarjem (1874–1887) so ga že 1876. širili.² Po sredini v smeri vzhod-zahod poteka osrednja pot, sredi katere stoji **pokopališki križ**, postavljen na podvojen kamnit podstavek. Spodnji del iz temnejšega kamna je punciran,³ sledi z levjimi šapami v vogalih okrašena baza ter nato kvader s profiliranim okvirjem na vsaki strani. Preko z železnim pasom ojačanega dela in konkavno oblikovanega zaključka prehaja v litoželezni križ s prav takim korpusom in napisnim zvitkom. Križ obrobja žlebič, stičišče krakov pa je poudarjeno s koničastimi izrastki. Za odlitek Križanega

1 AMBROŽIČ 2002, str. 21; Sapač 2015, str. 661.

2 AMBROŽIČ 2002, str. 21, op. 50.

3 Nanj se velikokrat dajejo sveče in se vosek cedi po kamnu, kar je seveda nedopustno.

Pokopališki križ na vrhniškem pokopališču.

Spodnji del pokopališkega križa.

(v. ok. 80 cm) je značilna elegantna S linija vitkega telesa, ki je na križ pribito s štirimi žebli, kljub temu da Jezusova desna noga prekriva levo. Kristus glavo nagiba na svojo desno stran, lasje mu padajo na ramena. Prt je okoli ledij privezan z vrvo. Enake odlitke pri nas srečamo npr. na pokopališču v Selu, Čepovanu in Bovcu na Primorskem, pri čemer se ujemajo tudi mere. Iz srednje Evrope omenimo identična korpusa na pokopališčih v Blanskem in v Dusnoku (hrv. Dušnok) na jugovzhodu Madžarske, kjer je na plinti litoželeznega podstavka ulita letnica 1889 ter pritrjena ploščica graškega trgovca Sigmunda Juhásza.⁴ Tudi zlato bronirani odlitek Križanega v Čepovanu je časovno sočasen, in sicer v kroniki župnije Čepovan preberemo, da so leta 1887 za glavni križ na pokopališču za 40 kron kupili in blagoslovili »razpelo – Corpus Christi od železa, pozlačen«.⁵ V vseh omenjenih primerih gre za identične odlitke, a sam križ je drugačen, ponekod niti ne lito-

Detajl z levo šapo.

železen. Povsem enak odlitek tako korpusa kot tudi litoželeznega križa s koničastimi izrastki pa stoji v Biljani pred župnijsko cerkvijo.⁶ Gre za model št. VII iz kataloga livarne Ferrum Frýdlant nad Ostravicí⁷ na Moravsko-Šlezijskem, kjer so v 19. in na začetku 20. stoletja v velikem številu izdelovali litoželezne pokopališke, nagrobne in druge votivne križe. Litoželezen pokopališki križ na Vrhniki lahko torej glede na povedano najverjetneje datiramo v čas širitve pokopališča v 2. polovici 19. stoletja.

4 Pinczés Sándor, „Öntöttvas feszület“ c. alkotás fotói Dusnok településről <https://www.kozterkep.hu/31101/ontottvas-feszulet#vetito=275125>, marec 2021); KERMAVNAR 2020 a, str. 86.

5 ŽA Čepovan, Kronika župnije Čepovan 1876-1942; KERMAVNAR 2019, str. 12.

6 Torej ne v funkciji pokopališkega križa, a to ni njegova prvotna lokacija. Križ je včasih stal Na križu – odcepu ceste v Biljano (STRES 2015, str. 93).

7 KERMAVNAR 2020 a, str. 85-86.

Iz taiste livarne prihaja tudi litoželezen **pokopališki križ na pokopališču v Blatni Brezovici**⁸ (EŠD 11828), ki stoji na privzdignjenem platoju ob betonski škarpi na severni strani cerkve pred vhodom vanjo skozi zvonik. Tako križ kot odlitek Kristusovega korpusa sta litoželezna, križ je postavljen na kamnoseško obdelano visoko dvostopenjsko bazo z vklesano letnico 1897⁹ na sprednji strani. Monolitno strukturo zaznamujejo žlebiči in izrastki v osrednjem delu. Model za blatnobrezoviški pokopališki križ je v katalogu iz okoli leta 1915 (predmeti so v njem predstavljeni s fotografijami) pod številko 71; poleg višine je navedena tudi teža, 83 kg. Kot je bila pri livarnah precej ustaljena praksa, so prodajno uspešne izdelke izdelovale tudi po več desetletij. To velja tudi za konkretni model, saj je bil aktualen že sredi 19. stoletja. Zlasti na Češkem in Moravskem (zagotovo tudi v Avstriji) je ohranjenih več primerkov.¹⁰ Skoraj identičen križ (le 2 cm krajši in 3 kg lažji) pa je imela v ponudbi tudi češka livarna Rokycany (nem. Rokitzan) v plzenskem okraju.

Katalog Akciová společnosti pro průmysl železářský Ferrum, model križa št. 71.

Pokopališki križ v Blatni Brezovici, 1897.

- 8 Simona Kermavnar, Pokopališki križ v Blatni Brezovici (<https://www.mojaobcina.si/vrhnik/novice/pokopaliski-kriz-v-blatni-brezovici.html>, marec 2021); v GOSTIŠA 2005 objavljena fotografija križa.
- 9 V Registru nepremične kulturne dediščine napačno navedena letnica 1891.
- 10 Na tem mestu omenimo vsaj znamenje v Brnu, ki sta ga dala leta 1868 postaviti Leopold in Barbora Stavělov.

Pogled na Jelovškov mavzolej.

Ob zidu na zahodni strani vrhniškega pokopališča stoji odprt mavzolej rodbine **Jelovšek-Pollakovih**, zgrajen v obliki neorenesančnega paviljona s kvadratno tlorisno ploskvijo, velikimi arkadnimi odprtinami na treh straneh in trikotnimi strešnimi čeli na vseh štirih fasadah. Štiri dvokapne strehe so krite z bakrom. Jelovski so sodili med najstarejše in hkrati najuglednejše ter najpremožnejše kmečke rodove na Vrhniki.¹¹ Okoli leta 1700 so ob

potoku na Vasi zgradili mogočno hišo, o kateri je Ivan Cankar zapisal, da je »zakleti graščini podobna« (2018. porušena). Mavzolej naj bi bil zgrajen po letu 1884,¹² ker je tega leta kot prva med zapisanimi na ploščah umrla Marija Kobal, lahko pa

¹¹ Sorodstveno povezani s pomembno novomeško plemiško družino von Fichtenau, ki je izvirala iz istega vrhniškega rodu (PREINFALK 2013, str. 56–72, 220–221).

¹² SAPAČ 2015, str. 326.

tudi 1887, ko je umrl veleposestnik ter nekaj časa tudi vrhniški župan Ignacij Mark Jellouschek, ali 1899, ko je umrla njegova žena Marija, roj. Oblak. Kakorkoli, mavzolej je bil postavljen v zadnji četrtini 19. stoletja, v zlati dobi gradnje mavzolejev tako pri nas kot drugje v Evropi. Ločne odprtine arhitekture zapira robustna litoželezna ograja,¹³ še danes lahko mestoma vidimo, da je bila pozlačena, kar je gotovo dodatno pripomoglo k impozantnemu izgledu grobnice.¹⁴ V notranjščini arhitekture je potlačen kupolast obok, ki ga krasi freska z upodobitvijo treh angelcev na oblakih na modrem zvezdnatem ozadju. Gre za delo Starovrhničana Simona Ogrina (1851–1930). Ta se je v tem času (1884) za stalno naselil na Vrhniki, se poročil in pričel zidati lastno hišo ob Tržaški cesti.¹⁵

Iz osemdesetih let izvira tudi njegova najboljša figuralika, od devetdesetih let dalje je le-te vedno manj in začne prevladovati ornamentika. Med letoma 1906 in 1907 je z dekoracijo oltarnega zaključka in ladje v župnijski cerkvi na Vrhniki dopolnil fresko v prezbiteriju, delo svojega ljubljanskega učitelja Janeza Wolfa iz leta 1867. Poslikava je sodila med pomembnejše spomenike stenskega slikarstva 19. in začetka 20. stoletja na Slovenskem, a nestrokovna obnova leta 1977 jo je močno degradirala.¹⁶ Tla grobnice so pokrita z opečnimi tlakovci pravokotne oblike iz ene od številnih vrhniških opekarn (najverjetneje kar iz Jelovškove), na sredi grobno odprtino pokriva kamnita plošča z velikim, kamnoseško lepo obdelanim križem, kovinska obročka na koncih pokončnega kraka manjkata. V spodnjem delu »oltarne« stene je pas iz temno sivkaste kamna, razdeljen na pet pravokotnih polj. Stranski sta prazni, v osrednjih treh so zapisana imena pokojnih.¹⁷

Ogrinova obočna poslikava mavzoleja.

- 13 Enaka ograja, le z višjimi palicami in stebriči, se je ohranila tudi ob župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Dolnjem Logatcu in vzdolž Cankarjeve ulice v Ljubljani (tu stebriči drugačni).
- 14 Danes je v precej slabem stanju, poleg tega, da odpada omet, se je na hrbtni strani odtrgal žleb in voda zamaka in načenja stene; tudi pozlate na litoželeznih palicah in stebričkih ograje seveda ni več.
- 15 SUHADOLNIK 2001, str. 18.
- 16 ŽIGON 1979, str. 211–212, repr. 8–9; ŽIGON 1982, str. 27, 120.
- 17 Na prvem polju: GABRIJEL JELOVŠEK/ *10. 4. 1858 + 4. 12. 1927./ VALENTINA JELOVŠEK/ *14. 2. 1866 + 2. 9. 1954./ JEAN B. POLLAK/ *28. 7. 1880 + 9. 12. 1968/ EMA POLLAK/ ROJ. JELOVŠEK/ *8. 5. 1890 + 9. 2. 1975/ FRANC POLLAK/ *1916 + 1943.
Na drugem: MARIE KOBAL JELOVŠEK/ 8. 9. 1856 + 20. 5. 1884./ JGNACIJ MARKA JELOVŠEK./ *15. 8. 1815 + 30. 7. 1887./ MARIJA JELOVŠEK/ *8. 8. 1834 + 7. 10. 1899./ NAJ V MIRU POČIVAJO!/
Na tretjem: MAKŠ JELOVŠEK/ *12. 10. 1877. + 2. 6. 1903/ FELIKS JELOVŠEK/ *15. 5. 1861 + 3. 7. 1904.

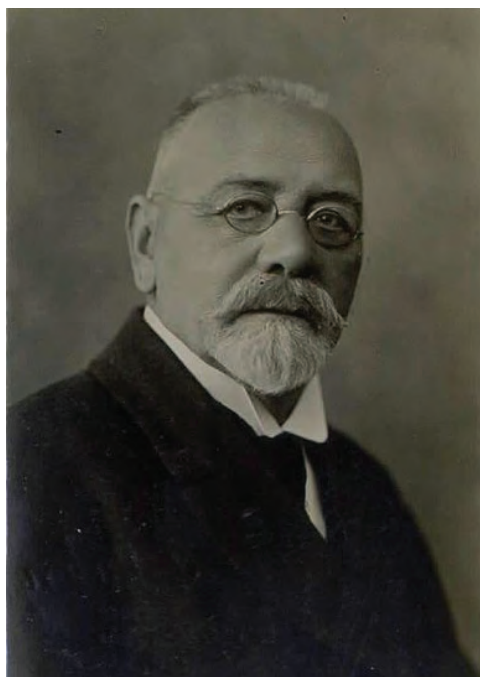

Pogreb Karla Jelovška (12. 9. 1862 – 13. 5. 1911). Foto: Tischler, last: MDV (Janez Smrtnik).

Na sredinski plošči sta zapisana zakonca Ignacij Mark Jellouschek (1815–1887) in žena Marija (1834–1899), s katero je imel sinove: Maksa (1877–1903), Karola Marka (1862–1911) in Srečka (Feliks; 1861–1904) ter hčere, Julijo (poročena Ratter), Frančiško in Valentino. Ignacij je posestvo po očetu prevzel leta 1850 in hišo »pri Jelovškovich« na Vrhniki ter žago in mlin na levi strani Ljubljance, na Tojnicah pa je zrasla opekarna. Nastopa tudi v romanu Marijana Marolta *Zōri, noč vesela!* (1956).¹⁸ Prvorojeni Maks je umrl mlad, nato je opekarno vodil Karel, ki je leta 1909 dobil naziv c. kr. dvorni založnik, naziv je vklesan tudi na nagrobnem spomeniku, ki stoji takoj desno zraven mavzoleja (naziv je po njegovi smrti podedovala žena Ivana). Ignacijeva hčerka Valentina pa se je poročila s sorodnikom Gabrijelom Viktorjem Jelovškom. Imela sta tri otroke, Emo, Marijo Gabrije-

lo in Franca Leona. Ema se je poročila z Jean-Baptistom Pollakom, sinom Jakoba Karla Pollaka, ki je leta 1875 začel s proizvodnjo usnja in je imel tovarni v Kranju in Ljubljani, v času med 1. sv. vojno pa je z dejavnostjo prišel tudi na Vrhniko.

¹⁸ V pogovoru s farovško Metko pravi: »Znano pa vam bo in kako naj bi vam ne bilo znano, da smo Jelovski najstarejša vrhniška rodovina. Za hrabrost v turških vojskah in za druge velike usluge nas je presvetli cesar – kateri je že bil?, no zdaj se ne spomnim imena – povzdignil v plemiški stan. Jelka, od katere imamo ime, ker so bili vsi jelovi gozdovi naši, se pravi nemški Fichte in zato smo postali plemiči Fichtenau. Ena veja naše rodbine se je pozneje odselila na Dolenjsko in so še sedaj von Fichtenau. Moj prapraded pa je ostal na Vrhniki. Na Vrhniki je bilo, kot še danes, največ strojarjev in voznikov in takrat tudi čolnarjev; ti pa niso znali izgovarjati nemškega imena in so nas še naprej klicali Jelovške. Nazadnje so še moji predniki pozabili na vse to in v svoji skromnosti smo spet navadni Jelovski [...].« (MAROLT 1956, str. 18–18).

Gabrijel Jelovšek (vir: https://sl.m.wikipedia.org/wiki/Slika:Gabrijel_Jelov%C5%A1ek.jpg, april 2020)

Gabrijel¹⁹ se je rodil leta 1858 na Vrhniki in tam 1927. tudi umrl. V začetku osemdesetih (1881) let je bil med ustanovitelji vrhniške Kmetске posojilnice. Ta je med letoma 1903 do 1905 po načrtu češkega arhitekta in stavbenika Karola Holinskega ob Tržaški cesti dala zgraditi stavbo, kjer je danes sedež vrhniške občinske uprave; gradilo je podjetje Tönnies. Leta 1889 je bil Jelovšek izvoljen za vrhniškega župana (odstopil je čez slabi desetletji), 1895 pa za predstavnika kmečkih občin v volilnem okraju Ljubljana-Vrhnika na listi Katoliške narodne stranke, poslanski mandat je imel do leta 1901.

Leta 1899 je tudi po njegovi zaslugi na Vrhniko pripeljala železnica. Delniška družba Lokalne železnice Ljubljana-Vrhnika je bila v trgovski register vpisana na

Dunaju 4. decembra 1897, tedanji upravni svet je poleg župana Jelovška sestavljalo sedem članov, med njimi predsednik baron Josip Šwegelj (Josef Schwegel), podpredsednik Ivan Hribar ter podjetnik Josef Lenarčič, 1913–1914 je bil v odboru tudi že Jelovškov zet Jean Pollak. Leta 1904 je bila zgrajena monumentalna stavba nove ljudske šole (arhitekt Franz Kaudela) in delovati je začela mlekarska zadruga (obrat zgrajen 1907), v naslednjih letih je bil dokončan vodovod. Za realizacijo vsega omenjenega je bil zaslužen v prvi vrsti župan Jelovšek.

Deloval je še v drugih organizacijah in društvih: bil je med ustanovitelji Narodne banke v Ljubljani, Ljubljanske kreditne banke, predsednik Ciril-Methodove družbe, poverjenik Slovenske matice in Vodnikove družbe, predsednik Olepševalnega društva na Vrhniki, soustanovitelj ter odbornik (od 1909 tudi podpredsednik) Društva za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja.

Še ne star sedemdeset let je umrl leta 1927. Jutro je 7. decembra poročalo:²⁰

»Včeraj popoldne ob 3. se je vršil na Vrhniki pogreb v nedeljo tako nenadoma umrlega vrhniškega patricija Gabrijela Jelovška. Razen Kotnikovega pač Vrhnika še ni videla takšnega pogreba. Od blizu in daleč so prihтели prijatelji in znanci, da izkažejo zadnjo čast pokojniku [...]«.

Po opravljenih obredih je ob odprtem grobu govoril njegov osebni prijatelj, ljubljanski župan Ivan Hribar.

19 Gl. npr. ČARNI OBLAK 2004, str. 11–18.

20 Pogreb g. Gabrijela Jelovška na Vrhniki, Jutro, 7. 12. 1927, str. 3.

Pogled na nagrobni spomenik Kunstljevih.

Nekaj metrov stran je v zahodni del obzidja vpet **nagrobni spomenik rodbine Kunstelj**,²¹ ki z belino kamna in odlično kiparsko izvedbo osrednjega dela, skupine vstalega Kristusa z dvema angeloma, takoj pritegne pogled mimoidočega.²² Bogat vrhniški trgovec Josip (Jožef) Kunstelj (Kunstel; 1859–1936) se je leta 1885 poročil z domačinko Frančiško (Franjo) Dolenc (1862–1949). Njun prvorojenec Jožef (Joško; 1893–1914) je padel kot prostovoljec med 1. svetovno vojno v Karpatih (Galicija), sin Vinko (rojen 1898) pa med 2. svetovno vojno v Srbiji. Josip je bogastvo pridobil na več načinov, predvsem je trgoval z lesom, široko razpredeno trgovsko mrežo je imel v Trstu. Leta 1911 je dal v središču Vrhniko tik ob Tržaški cesti na mestu starejše hiše zgraditi dvonadstropno meščansko vilo,²³ načrt je pripravil

ljubljski stavbni mojster Filip Supančič (1850–1928), ki je mdr. sodeloval pri gradnji železnice na Slovenskem, tudi na vrhniški

21 KERMAVNAR 2020 b, str. 10; Nagrobni spomenik Kunstljevih na Vrhniko. (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomenik-kunstljevih-na-vrhniki.html>, marec 2021).

22 Levo na plošči od »oltarnega« nastavka so zapisana imena umrlih članov ožje družine Kunstelj: JOSIP * 6. 3. 1859. † 29. 5. 1936./ JOŠKO, PADEL V KARPATIH/ *14. 2. 1893. †/ 21. 11. 1914./ VINKO PADEL V SRBIJI/ *20. 1. 1898 † 14. 4. 1941./ FRANJA * 25. 9./ 1862. † 16. 1. 1949./ SEAN-PETER * 20. 11. 1971 † 16. 5. 2001/ JURIJ, * 24. 4. 1816. † 12. 4. 1899./ MARIJA, * 4. 8. 1829. † 9. 10. 1910. Na desni strani sta zapisani imeni Franjinih staršev: MATIJA DOLENC, * 19. 2. 1821. † 12. 8. 1899./ MARIJA DOLENC, * 13. 6. 1825. † 24. 7. 1897.

23 Za vilo gl. KLOPČAR 2011, str. 212–230; SA-PAČ 2015, str. 661.

progi (1898–1899), ki jo je gradilo podjetje Knez & Supančič. Kunstljev sin Vinko je bil (po podatku Gozdarskega vestnika 1968) lastnik kar 570 hektarov gozdov v šestih političnih okrajih Slovenije, ki pa so leta 1945 postali splošno ljudsko premoženje.

Osrednji del nagrobnega spomenika je zasnovan v obliki oltarja, ujetega v kamnit pravokoten okvir: sestavljen je iz trapezaste menze z napisom NAŠA SREČA/NAŠA BOLEST na sprednji strani, nastavek nosi par stebričev s po tremi prstani pod čašastim kapitelom, povezuje ju profilirana preklada z napisom iz pozlačenih črk KUNSTELJEVI. Gladko ozadje niše je iz črnega kamna in tvori učinkovito ozadje figuralni skupini Kristusovega vstajenja z angeloma iz belega kamna. Vstali Kristus z desnico blagoslavlja, z levico drži križ, ob njegovih nogah klečeča angela pridržujeta pokrov groba. Figuralna skupina je do popolnosti izglajena. Pred tem »oltarnim« delom je na tleh pokrov grobnice, celotni pravokotni grobni plato je ograjen z nizkimi kamnitimi slopi. Celoto spomenika sta izvršila kamnoseški mojster Franjo Kunovar ml. in akademski kipar Boris Kalin, ki sta se oba na spomenik tudi podpisala. Signatura kiparja je na podstavku figuralne skupine: B. KALIN, kamnosek se je podpisal na podstavku ene od dveh vaz, postavljenih na plato: F. KUNOVAR, LJUBLJANA.

Še danes delujoče kamnoseško podjetje, katerega tradicija z ustanoviteljem Franjem Kunovarjem st. sega na začetek 20. stoletja, je skozi desetletja uspešno delovalo ob sodelovanju s priznanimi kiparji in arhitekti. Delavnica je bila in je na Tomačevski cesti v neposredni bližini ljubljanskega pokopališča Sv. Križa, dana-

šnjih Žal. (Kunovarjevih nagrobnih spomenikov je tudi sicer – glede na bližino Ljubljane pričakovano – na vrhniškem pokopališču precej).²⁴ Sin Franjo ml. (1904–1985) je moči združil s kiparjem Borisom Kalinom, za katerega je časopis Jutro leta 1938 zapisal, da je uvedel na svetokriškem pokopališču pravi preobrat v zasnovi nagrobnih spomenikov.²⁵ Takrat se je verziral v klesanju nagrobne plastike, nabožnih skulptur, posebno žalujočih figur in poduhovljenih angelov.

Izrez angelov na nagrobnem spomeniku Kunstljevih, kipar Boris Kalin, ok. l. 1936.

24 Simona Kermavnar, Kalinov in Kunovarjev prispevek k nagrobnikom na vrhniškem ter obeh logaških pokopališčih (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kalin-kunovarjeva-in-kunovarjevi-nagrobn-spomeniki-na-vrhniškem-ter-obeh-logaskih-pokopališčih.html>, marec 2021).

25 L. M. 1938, str. 3.

Kalinova skupina z Vstalim Kristusom.

Spomenik spada torej v čas, ko je kipar Boris Kalin delal v Kunovarjevem podjetju, natančneje verjetno iz časa okoli smrti (1936) »patriarha« Kunstljeve rodbine, Jožefa. Kalin se je rodil leta 1905 v Solkanu in umrl 1975 v Ljubljani. Študiral je na Tehnični srednji šoli v Ljubljani in se je s kiparstvom srečal že tam, pri profesorju kiparju Alojzu Repiču. Študij je v letih 1924–1929 nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost v Zagrebu, zlasti je nanj vplival profesor Frano Kršinič, ob koncu šolanja je bil za kratek čas tudi pri Ivanu Meštroviću, izpopolnjeval se je v Franciji in Italiji. Izoblikoval je lasten, z realizmom zaznamovan slog, ustvarjal je predvsem v marmorju in bronu. Prvo samostojno razstavo je pripravil v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani leta 1938; tedaj je pokazal dva metra visokega Splavarja, ki stoji danes ob Blejskem jezeru (kopija v Celju).

Naslednje leto je zmagal na natečaju za konjeniški spomenik v Mariboru (spomenik kralju Aleksandru; skupaj z arhitektom Jaroslavom Černigojem), dela na njem pa je preprečila 2. svetovna vojna.

Od konca vojne pa do upokojitve leta 1970 je bil prvi redni profesor kiparstva na novoustanovljeni Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani.

Mojstrski so njegovi doprsni portreti, npr. Rajko Nahtigal (1939), Fran Ramovš (1940), portretno poprsje Primoža Trubarja v Celju (1950) itd. Po vojni je bil zaželen avtor številnih spomenikov NOB (npr. spomenik talcem v Gramozni jami v Ljubljani, 1947; grobnica herojev v Ljubljani, 1949–1952; Talca v Kamniku, 1946, in v Begunjah, 1951), pri katerih so večkrat sodelovali arhitekti, pri spomeniku z grobnico padlim v NOB na Vrhniki na Drči

nad Močilnikom na primer Boris Kobe;²⁶ Kalinov je monumentalen kip partizana na straži, za katerega je prejel Prešernovo nagrado (1950). Kipar je bil tudi Borisov mlajši brat Zdenko Kalin (1911–1990).

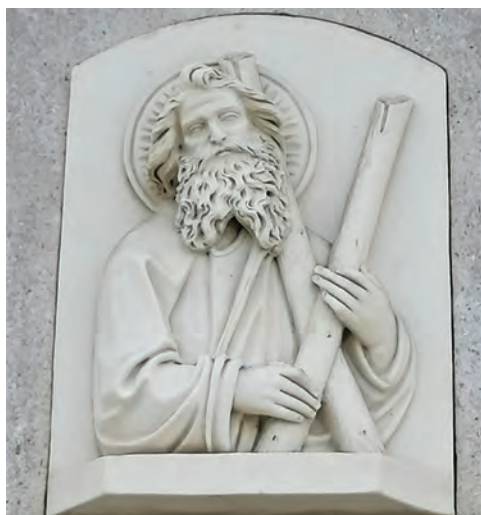

Za kip Partizana-stražarja na grobnici na vrhniški Drči je bil kipar Boris Kalin leta 1950 odlikovan s Prešernovo nagrado. (<http://spomeniki.blogspot.com/2011/11/vrhnika.html>, marec 2021)

Signatura kiparja Kalina na podstavku skulpture.

²⁶ Gl. npr. ČOPIČ 2000, str. 398–399.

Relief apostola Andreja v luneti nagrobnika Lenarčičevih.

Ob južni steni obzidja je **nagrobni spomenik Lenarčičevih**²⁷ in takoj zraven levo spomenik **Czižkovih**. Na slednjem je signirana plaketa (ŠTOVIČEK • V •) okrogle oblike (premer 28,8 cm) z upodobitvijo inženirja strojništva Otmarja Czižka, delo akademskega kiparja Vladimirja Štovička (tudi Stoviček). Po obodu teče napis ING. OTMAR CZIŽEK • 1903–1975, izdelana je bila 1976, torej takoj po njegovi smrti. V muzeju v Krškem hranijo mavčni odlietek.²⁸ Kiparja je umetnostni zgodovinar Janez Mesesnel²⁹ označil za edinega »čistega« slovenskega medaljerja. Štoviček se je z Lenarčiči srečal v Šrajbarskem turnu v neposredni bližini Leskovca pri Krškem, tedanjimi lastniki graščine. Rodil se je leta 1896 v bližnjem Boštanju pri Sevnici češkima priseljencema Karlu in Vlasti Štoviček, družina pa se je 1900. preselila v Leskovec, kjer je oče dobil delovno mesto grajskega oskrbnika. Grad je leta 1658 za več kot dve stoletji prešel v roke gospodov Turjaških–Auerspergov,³⁰ 1903. pa sta ga od grofa Ervina Auersperga kupila posestnika Karel Kotnik iz Verda in Josip

(Jožef) Lenarčič z Vrhniko (1856–1939), poročen z Ano Kotnikovo (1863–1958). O njiju dveh bo tekla beseda pri nagrobnem spomeniku Kotnikovih v Verdu.

Rodbini je gospodarsko trdnost zagotovil Jurij Kotnik (1775–1836), ki je zapustil posest v Verdu sinu Jožefu, tisto na Mirkah pa sinu Jakobu; Jožef je po bratovi smrti od njegove vdove Ane Simon odkupil tudi posestvo na Mirkah. Jožef se je poročil kar trikrat, sinu Franu (Francu) iz prvega zakona je zapustil virsko gospostvo, na mirškem ga je nasledil sin Karel (1848–1908) iz tretjega zakona. Njegova hčerka Marija se je 1901. poročila s Francem Tršarjem, imela sta štiri otroke, hčerka Ana Marija (1912–2011) se je poročila z inženirjem Czižkom.³¹ Na napisni plošči Lenarčičevega spomenika je kot prvi napisan oče zgoraj omenjenega solastnika Šrajbarskega turna, Andrej (1802–1871), doma iz Parij na Krasu.³²

27 KERMAVNAR 2020 e, str. 18–19; Simona Kermaunar, Lenarčič–Kotnikovi, Vladimir Štoviček ter Verd in Vrhnika (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/lenarcic-kotnikovi-vladimir-stovicek-ter-verd-in-vrhnika.html>, marec 2021).

28 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 107, kat. št. 467.

29 MESESNEL 1981, str. [1].

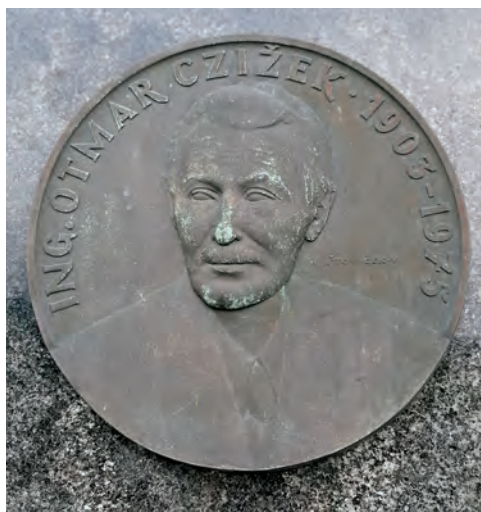
30 Na gradu je v 19. stoletju ustvarjal lastnik gospostva, pesnik in politik Anton Aleksander Auersperg, bolj znan kot Anastasius Grün (1806–1876); v neposredni bližini grajske stavbe ob vinogradu stoji tudi njegov (oz. rodbinski) mavzolej, zgrajen 1877., leto po Grünovi smrti. Bil je prijatelj pesnika Franceta Prešerna, pri delu javnosti (npr. pri Janezu Trdini) pa si je pridobil zelo negativne oznake.

31 OBLAK 2003, str. 71.

32 Andrej je bil tudi član gradbenega odbora za nadzidavo župnijskega zvonika leta 1868, ki so ga sestavljali še Fran Kotnik, Mihael Tomšič in Janez Jelovšek. Dela so bila kmalu zaključena in zvonik je bil blagoslovljen že naslednje leto, zidarska dela je opravil zidarski mojster Wilhelm Treo (AMBROŽIČ 2004, str. 36).

Nagrobna spomenika rodbin Lenarčič in Czižek.

Vladimir Štoviček, plaketa z upodobitvijo inženirja Otmarja Czižka.

Štoviček je svoje likovno izobraževanje začel na Umetniško-obrtni šoli v Ljubljani, med letoma 1919 in 1922 je študiral na umetnostni akademiji v Pragi, in sicer kiparstvo pri prof. Janu Štursi, pri prof. Otokarju Španielu pa se je izpopolnjeval na specialnem medaljerskem oddelku. Leta 1925 se je prvič javno predstavil slovenskemu občinstvu na razstavi s someščanom in kolegom s praške akademije Jarom Hilbertom v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani (čez slaba štiri desetletja je prijatelja obiskal v Egiptu in tam portretiral več egipčanskih kulturnikov in politikov). Med letoma 1926 in 1931 se je izpopolnjeval v Parizu, 1932. pa se je vrnil v Leskovec in si na gradu Šrajbarski turn uredil atelje (občasno je tam bival že prej). Med njegovimi deli omenimo vsaj številne upodobitve znanih Slovencev, npr. Valvasorja, tako plaketo kot spomenik, ki stoji v Krškem pred muzejem ter plakete Cankarja, Plečnika, Trubarja itd. Ob svoji osemdesetletnici (1976) je vsa dela iz zasebne zbirke in atelje podaril Občini Krško. Umrl je leta 1989 v Krškem.

V tem sklopu predstavljamo še **nagrobni spomenik družine de Gleria v Dolnjem Logatcu**,³³ ki ga izdelal Vrhnčan Stane Dremelj. Rodil se je leta 1906 na Vrhniki. Kot mladenič je delal v domači rezbarski delavnici Ivana Buha. Ta je v času prezidave cerkve sv. Nikolaja v Dolnjem Logatcu (župnijska je postala šele 1910.) v dvajsetih letih minulega stoletja dobil večje naročilo za prenovo oltarjev in pomagal mu je tudi Dremelj. Na dvorišču Erkerjeve domačije (prej Hammerlitz) je imel majhno delavnico, tam je spoznal tudi svojo bodočo ženo Milico Hammerlitz. Obiskoval je Tehnično srednjo šolo v Ljubljani, kjer se je seznanil z osnovami kiparstva. Medaljerstva se je učil pri Antonu Severju, ki se je posvečal predvsem izdelovanju medalj in plaket.

V času svojega bivanja v Logatcu je Dremelj izdelal tudi renesančno navdahnjen kamnit medaljon z reliefom sv. Boštjana, ki krasi pročelje kapele iz leta 1928, posvečene med 1. svetovno vojno padlim domačinom. Med letoma 1930–1934 je obiskoval Akademijo za likovno umetnost v Zagrebu, kamor je prišel jeseni 1930 skupaj s poznejšim kiparjem Zdenkom Kalinom. Diplomiral je 1934. pri profesorju Franu Kršiniću, specialko za medaljerstvo je opravil pri profesorju Ivu Kerdiću, čigar delo ga je – poleg renesančne medaljerske umetnosti – močno zaznamovalo. Izpopolnjeval se je tudi v Italiji. Leta 1936 se je z družino preselil v Ljubljano.

33 KERMAVNAR 2014, str. 169; KERMAVNAR 2020 d, str. 29; Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik družine de Gleria v Dolnjem Logatcu (<https://www.mojaobcina.si/logatec/novice/nagrobni-spomenik-druzine-de-gleria-v-dolnjem-logatcu.html>, marec 2021).

Stane Dremelj, relief sv. Boštjana v trikotnem čelu spomske kapele v Dolnjem Logatcu.

Stane Dremelj, avtoportret na nagrobnem spomeniku Jenčič-Hammerlitz-Erker na dolnjelogaškem pokopališču, 1940.

Od leta 1946 do upokojitve je poučeval na Šoli za oblikovanje v Ljubljani. Razstavljal je doma in v tujini, leta 1973 je dobil Prešernovo nagrado Gorenjske. Zadnji desetletji je živel v Radovljici, kjer je 1992. tudi umrl. Pokopan je v Logatcu, in sicer v grobu Jenčič-Hammerlitz-Erker. Spomenik ima obliko križa na visokem stopničastem podstavku. Ob strani podstavka je pritrjen bakren medaljon z umetnikovim reliefnim avtoportretom, po obodu katerega teče napis STANE • DREMELJ • KIPAR-MEDALJER • 1940.³⁴

Grobni prostor obdaja nizek betonski zidec z vdelanimi pravokotnimi stebriči, osrednji del pa zaključuje stena iz grobo klesanega kamna (pripeljan naj bi bil iz Italije),³⁵ pokrita s položnim lesnim dvo-

kapnim ostrešjem, ki ga na sredini podpira kos ležečega debla. Na desni polovici stene je v plitvi pravokotni niši zglajena plošča z imeni umrlih,³⁶ na levi pa je polkrožno zaključena niša z meter visokim kipom Marije iz peščenjaka. Kip stoji na podstavku in je postavljen na prav tako grobo klesan kvader, na sprednji strani katerega je napis MARIJA/ IZPROSI JIM/ VEČNI MIR.

³⁴ KERMAVNAR 2014, str. 169.

³⁵ Ustni vir Dušan de Gleria.

³⁶ Napis: †/ DRUŽINA/ de GLERIA/ ANTON * 27/ 8 1859 † 15/ 6 1934/ MARIJA * 12/ 9 1852 † 28/ 12 1933/ ANTON * 24/ 4 1884 † 7/ 4 1971/ ELIZABETA * 23/ 11 1898 † 7/2 1980/ ALEŠ * 19/ 4 1976 † 27/ 9 1994/ DUŠAN * 9/ 4 1923 † 1/8 2002/ MINKA * 3/10 1928 † 3/3 2008.

Osrednji del de Glerievega nagrobnika s kipom Marije.

Anton de Gleria (1859–1934) je kot trinajstleten deček leta 1872 prišel v Logatec,³⁷ in sicer iz mesteca Paularo v Karniji. Sprva je kot trgovski vajenec delal v trgovini Toma Tolazzija, ki je v Logatec prav tako prišel s severa Furlanije. Leta 1881 se je de Gleria poročil z vdovo Marijo Babič (prvič poročena Čuk), ki je imela majhno trgovino; skupaj sta jo povečala in razširila v trgovino z mešanim blagom. Ukvarjal se je tudi z žganjekuho, surovine je večinoma dobival iz Istre, slive iz Bosne, tropine pa s Primorske. Po brinjevcu je bilo posebej veliko povpraševanje na Dunaju, kamor ga je pošiljal v manjših hrastovih sodčkih. Tja je v velikih količinah izvažal tudi zobotrebce, ki so jih izdelovali domačini. Poleg tega je odkupoval zdravilna zelišča³⁸ (trgovina z zdravilnimi zelišči je bila prijavljena 1884.) in v sezoni maline in gobe.

Za Logatčane, ki so se v 19. stoletju pretežno ukvarjali z živinorejo, je bilo nabiranje zelišč oz. njihova prodaja pomemben vir dohodka. Zaradi ugleda, ki ga je užival, je bil de Gleria tudi dolnjelogaški občinski svetnik. Anton in Marija sta imela štiri sinove in dve hčeri. Najstarejši sin, Anton ml., je ostal doma na kmetiji. Poročil se je z Elizabeto Šemerl iz Sinje Gorice (po domače Pr' Želoc). Imela sta sina Dušana, ki se je poročil z Marijo-Minko Mihevc (po domače Pr' Maklav). Na plošči na spomeniku je napisan tudi vnuk Aleš.

Tri leta po smrti Antona st. (in štiri leta po smrti njegove žene) je bil postavljen nagrobni spomenik, na podstavku kipa je signatura z datacijo ST. DREMELJ 37 – sam spomenik pa je zasnovan pod vplivom arhitekta Jožeta Plečnika. Številni naši umetniki so se tako kot Dremelj v tridesetih letih minulega stoletja šolali na zagrebški akademiji. To obdobje je pri nas v prvi vrsti zaznamoval realizem, vendar, kot je opozoril umetnostni zgodovinar Igor Kranjc,³⁹ je bilo skoraj toliko, kolikor je bilo avtorjev, tudi oblik realizma oz. realizmov. Konkretno delo bi lahko označili kot poetični realizem. Pogled od blizu pokaže prefinjeno izdelavo detajlov (npr. pri draperiji, laseh) in odraža Dremljevo odlično obvladovanje tehnike, kar je še posebej prišlo do izraza pri njegovih reliefnih portretih in avtoportretih.

37 Ustni vir Dušan de Gleria. Švajncer (ŠVAJNCER 2004, str. 61) torej napačno predvideva, da na nagrobniku »zanesljivo ni napisan tudi prvi Logatčan s tem priimkom« in da se je v Logatec priselil vsaj že njegov oče. Dejstvo je, da je Anton st. v Logatec prišel zelo mlad.

38 Za vse tu zapisane podatke se zahvaljujem gospodu de Gleria.

39 KRANJEC 2002, str. 7.

Nagrobni spomenik družine de Gleria na pokopališču v Dolnjem Logatcu, 1937.

Družinska fotografija de Glerievih: označen Anton st., na njegovi desni žena Marija (osebni arhiv Dušana de Gleria).

Naslednja dva nagrobna spomenika in ena grobnica so na obzidanem **pokopališču v Verdu** (EŠD 11859). Monumentalen kamnit nagrobni spomenik, posvečen Franu Kotniku (1828–1890) in njegovi družini, je izdelal hrvaški umetnik Ivan Rendić (1849–1932),⁴⁰ na desni konzoli še lahko preberemo fragment signature I. RE [...] – umetnik se je običajno podpisal I. Rendić, pa tudi I. Rendich. V južno steno v jedru srednjeveške podružnične cerkve sv. Antona Puščavnika je bil vzidan konec 19. stoletja.

Rendić je leta 1871 zaključil študij na Umetniški akademiji v Benetkah in se kasneje izpopolnjeval tudi v Firencah pri znanem kiparju Giovanniju Duprèju. Velja za nestorja modernega hrvaškega kiparstva, slovel je kot veliki mojster portretnega kiparstva, specializiral pa se je tudi za grobno arhitekturo in plastiko.⁴¹ Med letoma 1880–1921 je deloval v Trstu in dobival pomembna naročila bogatih meščanov in širše. Izdelal je številne tržaške in hrvaške, tudi slovenske nagrobne spomenike in grobnice. Veliko njegovih del lahko vidimo na Reki (veličasten mavzolej viteza Josipa Gorupa pl. Slavinjskega in njegove družine),⁴² v Zagrebu, Dubrovniku, na Braču ter predvsem v Trstu; tam je na pokopališču sv. Ane njegovih deset nagrobnih spomenikov in trije mavzoleji, verjetno najbolj znan je Kalistrov iz leta 1902,⁴³ pri nas omenimo nagrobni spomenik hčerke tržiškega industrialca Alice Glanzmann na pokopališču v Tržiču⁴⁴ s konca 19. in Dejakov mavzolej v Senožečah z začetka 20. stoletja.⁴⁵

Kot je že bilo omenjeno, začetki Kotnikove rodbine v Verdu segajo v 18. stoletje. Leta 1836 je posestvo prevzel Jožef Kotnik (1804–1858). Njegov nagrobnik (in prvih dveh od treh žena, Neže Toman in Katarine Stuler, ki je umrla pri porodu) sto-

ji ob zahodni fasadi cerkve, levo od vhoda. Leta 1850 je dal v središču Vrhniko na temeljih stare pošte in sosednje hiše, ki ju je kupil, postaviti hotel Črni orel, v katerem so bili gostilna in kavarna ter čitalnica. Kotniki so bili kot izobraženi posestniki in podjetniki znani po svoji dobrodelnosti in mecenatstvu domačim slikarjem Jožefu Petkovšku, Simonu Ogrinu in Mateju Sternenu.⁴⁶

Simon Ogrin, Domačija Frana Kotnika v Verdu, o. pl., 1880 (vir: Jože Suhadolnik, Simon Ogrin 1851–1930 slikar, Vrhnika 2001, str. 77).

40 MAROLT 1929, str. 60; KERMAVNAR 2020 f, str. 12–13; Simona Kermavnar, Rendićev spomenik Frana Kotnika v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kultura/rendicev-nagrobni-spomenik-frana-kotnika-v-verdu.html>, marec 2021). Mimogrede omenimo, da bi Kotnik Rendića lahko spoznal v Trstu, morda leta 1882, ko je na tamkajšnjem mednarodnem industrijskem sejmu (Esposizione austro-ungarica industriale e agricola) za svoje okrasne parketne plošče prejel tudi diplomu.

41 KEČKEMET 1969, str. 103, passim.

42 Gorup je bil tudi pomemben in radodaren Rendićev mecen.

43 BUČIĆ 2010, str. 59–72.

44 ŽITKO 1989, str. 79.

45 KERMAVNAR 2021 (v pripravi).

46 Zgodovinski razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu ter rodovnik družine Kotnik je pred časom predstavila Nataša Oblak Japelj v svojem diplomskem delu in v Vrhniških razgledih (OBLAK 1998; OBLAK 2003, str. 25–75).

Ivan Rendič, doprsni reliefni portret Frana Kotnika.

V rojstnem kraju je Kotnik ustanovil parketno tovarno s furnirnico – ornamentalni parket »Franc Kotnik« je bil poznan po vsem svetu, z njim je bila 1888. opremljena tudi 1885. zgrajena palača Kranjskega deželnega muzeja (Rudolfinum, zdaj Narodni muzej Slovenije),⁴⁷ leta 1900 je parketarna na svetovni razstavi v Parizu dobila Grand Prix – in opekarno, imel pa je tudi pomembne politične funkcije (deželni poslanec idr.).⁴⁸

Leta 1888 je dal čez Ljubljano med vrhniškim Bregom in Verdom postaviti nov litoželezen most, imenovan most »Franc Jožef«, ki ga je naročil pri neki dunajski livarni in je bil za Čevljarskim oz. Hradeckega/Radeckega mostom v Ljubljani, izdelanim v Auerspergovli livarni na Dvoru pri Žužemberku in postavljenim leta

1867, verjetno drugi litoželezni most v Sloveniji. Ivanu Cankarju je služil kot model za 1901. napisano in naslednje leto izdano dramo *Kralj na Betajnovi*.⁴⁹ Ob smrti je v oporoki zapustil znatno vsoto denarja v dobrodelne in narodne namene.

47 DEŽMAN 1888, str. 16.

48 Gl. npr. KREFT 1992, str. 7, 9; GRANDA 2017, str. 13, 15.

49 DOBROVOLJC 1972, str. 242.

Nagrobni spomenik Frana Kotnika in ožjega sorodstva na pokopališču v Verdu.

Spomenik je v obliki iz več kosov sestavljenega, proti vrhu zožujočega se arhitekturnega nastavka z osrednjo tristrano zaključeno nišo, celota počiva na dveh konzolah. V duhu nagrobne simbolike je spomenik okrašen s številnimi upodobitvami predmetov in rastlin.

V plitvem reliefu je na plošči med konzolama upodobljeni kerikej - dve okoli palice oviti kači s krili na vrhu, simbol boga Hermesa (rim. Merkur), glasnika bogov in vodnika mrtvih ter tudi zavetnika trgovcev in podjetnikov. Kerikej obdaja poljedelsko orodje: kosa, pšenični snop, kramp, srp, plug, vile, kangla, slamnik, grablje in lopata. Na podstavku nastavka so v sredini upodobljeni predmeti, ki namigujejo na Franovo tehnično izobrazbo (tudi na istovrstno izobrazbo več drugih moških članov družine), saj je leta 1858 končal Inženirsko šolo cesarsko-kraljeve Tehnične visoke šole na Dunaju. Vrhniški poslovneži nasploh so imeli izjemno pozitiven odnos do šolstva in šolanja.⁵⁰ Vidimo trikotnik, ravnilo, zvitek in zobato kolo kot pomemben element v delovanju strojev; levo in desno od navedenih predmetov izraščata lovorjeva oziroma lipova vejica.

Pilastra ob strani spodnje napisne plošče sta okrašena z inkrustacijo stiliziranega pšeničnega klasa. Nad tem se dviga zgornji del nagrobnika, ki ga nosi par kratkih čokatih polstebrov, na sredini okrašenih z inkrustacijo križa. V niši je plošča z napisom, ki jo na vrhu nad vogali krasita makova in lovorjeva vejica, v sredini pa se dviga s profiliranim okvirjem obdan okulus z realističnim marmornim doprsnim reliefom Frana Kotnika. Glede na to, da je upodobljenec umrl že leta 1890, si je kipar pri modeliranju portreta gotovo pomagal

s fotografijo. Zaključek s križem v sredini je trikoten, obrobljen s pasom rozetk. Zgornji del spomenika flankirata vegetabilno okrašeni krili, levo je okrašeno s spominčicami, desno z lovorjem, čisto ob strani sta stebriča z obročem na sredi in plamenom na vrhu. Vegetacija ima poleg dekorativnega tudi simbolni pomen, lovor, mak in nežne spominčice simbolizirajo smrt in onstransko življenje, lovor kot vse zimzelene rastline tudi nesmrtnost, lipa je mdr. simbol slovanstva, žitno klasje predstavlja rast in ponovno rojstvo. Plamen je sestavni del številnih nagrobnih spomenikov.⁵¹

Imenoma obeh zakoncev z letnicami sledi verz iz pesmi Na grobih Frana Cegnarja.⁵² V zakonu se jima je rodilo osem otrok, šest deklic (od teh so bile kar tri z imenom Marija Frančiška, ker sta prvi dve umrli kot otroka) in dva dečka: Ana Agnes, Marija Frančiška, Ema Jožefina, Matilda Gabrijela, Marija Frančiška, Franc Jurij, Marija Frančiška, Karl Jožef. Na spodnji plošči vidimo v levem stolpcu zapisanih večino njihovih imen.

50 GRANDA 2016, str. 15.

51 V zgornjem delu virski spomenik nekoliko spominja na arhitekturne in dekorativne rešitve pri Rendičevem mavzoleju za rodino Copaitich (Kopaitič)-Battagliarini na reškem pokopališču Kozala iz sredine devetdesetih let ali pa spomenik družine Stavraka na tržaškem grško-pravoslavnem pokopališču, kjer se romansko-bizantinski slog meša z dekorativnimi vložki, tako kot na Kotnikovem spomeniku.

52 Napis: FRAN KOTNIK/ *25. SEPT. 1828. † 15. AOGUSTA 1890./ MARIJA KOTNIK ROJ. MERTLIČ./ NAD ZVEZDAMI ZDAJ DUŠA TVOJA BIVA/ KO V GROB NAM ŽALOST BRITKE SOLZE ZLIVA/ NIKJER, NIKJER TOLAŽBE SRCU NI!/ LE KRIŽ NAM SVETI GOVORI./ DA ZOPET VIDMO SE NAD ZVEZDAMI./ * 8. DEC. 1835. † 14. APRILA 1900.

Vladimir Štoviček, Josip Lenarčič, plaketa, mavec, 30,1 x 23,7 x 3,7 cm, inv. št. MMK; VŠ-891, foto: fototeka Mestnega muzeja Krško.

Vladimir Štoviček, Ana Lenarčič, plaketa, mavec, 30,4 x 23,7 x 3,5 cm, inv. št. MMK; VŠ-848, foto: fototeka Mestnega muzeja Krško.

Ana se je poročila z Josipom Lenarčičem, ki je pozneje prevzel vodenje opekarne in parketarne in se nasploh uveljavil tako v gospodarskem kot političnem življenju Vrhnike. Poleg ljubljanskega župana Ivana Hribarja je bil zaslužen za železniško povezavo Vrhnike z Ljubljano (1899), na Dunaju pa je bil član industrijskega in železniškega državnega sveta. Sin Milan je bil priznan strojni inženir. Drugi dve Kotnikovi hčerki, ki sta dočakali odraslo dobo, sta se poročili z vojaškima častnikoma: Ema Jožefina z Ludomirjem vitezom pl. Zadurowiczem, ki naj bi bil po rodu Rus ali Ukrajinec, Marija Frančiška, kate-re prvi mož je bil baron Evgen Baselli, pa s cesarsko-kraljevim majorjem Henrikom Uffenheimerjem, ki je padel na začetku 1. svetovne vojne na severnem bojišču.⁵³ Ko je leta 1910 umrl sin Karel, je z njim izumrla moška veja virskih Kotnikov.

Pred smrtjo je kot rečeno prodal posestvo in obe tovarni (parketarno in opekarno) sva-ku Josipu Lenarčiču, večino svojega premo-ženja pa zapustil Družbi sv. Cirila in Meto-da. Leta 1908 je Josip v Josipdolu pri Ribnici sredi Pohorja kupil steklarno (glažuto), a jo je že leto kasneje zaradi predrage proizvo-dnje in zastarelosti tehnologije zaprl in za-čel pospešeno razvijati kamnoseštvo.

⁵³ Zapisani: MARIJA F. KOTNIK/ * 11. 6. 1864 + 4. 6. 1868/ MARIJA F. KOTNIK/ * 11. 8. 1869 + 20. 10. 1870/ FRAN J. KOTNIK/ * 6. 4. 1871 + 2. 8. 1891/ KAROL J. KOTNIK/ * 30.9.1875 + 28.2.1910/ JOSIP LENARČIČ/ * 22.2.1856 + 26.5.1939/ LUDOMIR vitez pl. ZADUROWICZ/ * 13.6.1857 + 5.10. 1940/ MILOŠ LENARČIČ/ * 31.5.1920 + 11.9.1942/ ing. MILAN LENARČIČ/ * 29.3.1884 + 17.9.1949/ EMA pl. ZADUROWICZ, roj. KOTNIK/ * 2.6.1866 + 18.12.1955/ ANA LENARČIČ, roj. KOTNIK/ * 4.1.1863 + 14.2.1958/ MARIJA UFFENHEIMER, roj. KOTNIK/ * 3.4.1873 + 28.3.1964.

Vladimir Štoviček, Milan Lenarčič, 1932, plaketa, mavec, 12,3 x 9,7 x 1,2 cm, inv. št. MMK; VŠ-378/2, foto: fototeka Mestnega muzeja Krško.

Josip in Ana Lenarčič v poznih zrelih letih (fotografiji iz osebnega arhiva Danijela Cvetka, digitalna posnetka posredoval Miha Kramberger).

Znan je bil ne le po bogastvu, ampak tudi po naprednosti in po tem, da je bil tudi dober obrtnik, zaradi svojih strogih načel pa med delavci ne preveč priljubljen. Omenimo še, da je imel tudi bogato umetniško zbirko.⁵⁴

Imetje je leta 1913 predal sinu Milanu (1884–1949).⁵⁵ Ta je večji del časa živel v Josipdolu. Na Pohorju je dal postaviti tudi hidroelektrarno in 1923. zgraditi ozkotirno železnico Brezno–Josipdol, ki je granitne kocke in druge podobne izdelke prevažala do postaje v Podvelki v Dravski dolini (le-ti so nato potovali vse do Egipta, Turčije in drugam) ter bil daleč najbolj zaslužen za razvoj kraja. Leta 1941 so ga Nemci pregnali iz Josipdola in preselil se je v Italijo. Njegova posest v Preganziolu pri Trevisu (t. i. Vila miru)⁵⁶ je bila tudi kraj za okrevanje za ranjence in od pomladi 1945 zatočišče mnogim Slovincem, ki so zbeža-

li iz matične domovine, da bi se preselili v ZDA, ko so čakali na pridobitev vizuma. Najverjetneje že leta 1943, po smrti sina Miloša, ki je umrl star komaj dvaindvajset let, je napisal oporoko, v kateri je vse svoje premoženje zapustil skladu, ki naj bi skrbel za štipendije mladim nadarjenim Slovincem (podeljuje Univerza v Ljubljani). Umrl je leta 1949 v avtomobilski nesreči, pri kateri ne gre izključiti načrtne usmrtitve s strani jugoslovanske tajne službe OZNE.⁵⁷

54 MAROLT 1929, str. 61–63.

55 Gl. diplomsko delo Mihe Krambergerja (KRAMBERGER 2017).

56 Gl. JEVNIKAR 2020, str. 42–47.

57 KRAMBERGER 2017, str. 34. Mihi Krambergerju se na tem mestu zahvaljujem za posredovane skenirane fotografije Lenarčičevih, ki jih je pridobil v Josipdolu pri g. Danijelu Cvetku.

Stanje Kotnikovega nagrobnega spomenika pred letom 2000 (vir: OBLAK 1998).

Sprva je grobno polje obdajala železna ograja.⁵⁸ Kot lahko vidimo na fotografiji, posneti pred dobrima desetletjema in objavljeni v diplomskem delu Nataše Oblak,⁵⁹ sta bili pod spomenikom pritrjeni tudi dve pravokotni bronasti plaketi pokončne oblike. Na njiju je kipar Vladimir Štoviček upodobil Ano in Josipa Lenarčiča. Veljata za »izgubljeni«, hranijo pa v Mestnem muzeju Krško mavčna odlitka. V katalogu retrospektivne razstave iz leta 1998, za katerega sta tekste prispevali dr. Špelca Čopič in Jožica Vrtačnik Lorber (Oži Lorber), je plaketa z Josipovo doprso upodobitvijo (30,1 x 23,7 cm) datirana okoli leta 1925,⁶⁰ Anina (30,4 x 23,7 cm)⁶¹ pa je navedena med časovno neopredeljenimi medaljerjevimi deli. Kot je opozorila Čopičeva, je v Štovičkovem kiparstvu precej težavno kronološko razporejanje nedatiranih del, ker so formalne razlike lahko zelo majhne.⁶² Glede na to, da je velikost obeh plaket skoraj enaka in sta tudi sicer identično zasnovani, Ana pa kaže videz približno šestdesetletne ženske, je upravičen sklep, da

sta nastali istočasno. Štoviček je čez nekaj let naredil tudi plaketi v mavcu njunega sina Milana⁶³ in njegove druge žene, Minke/Ninke (roj. Stare),⁶⁴ ki sta enakih mer (12,3 x 9,7 cm), obe signirani in tudi datirani zgoraj s pripisom kraja: 19 JOSIPDOL 32.⁶⁵ Hrani ju krški muzej.

58 To so bile pravzaprav okenske železne mreže s Stražišarjeve hiše v Verdu, iz njih pa so Kotniki naredili ograjo, ki je obkrožala vrtno uto v parku ob njihovi hiši; po razlastitvi je park začel propadati, ograja pa je bila prenesena na skupni grob Kotnikov in Lenarčičev.

59 OBLAK 1998, sl. 39.

60 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 83 (kat. št. 40).

61 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 117 (kat. št. 690).

62 ČOPIČ 1998, str. 11 (v: ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998).

63 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 85 (kat. št. 84). Štoviček je naredil tudi večjo verzijo z Milanovo upodobitvijo (34 x 26,8 cm).

64 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 85 (kat. št. 85).

65 Iz kataloga sicer ni razvidno, da gre za zakonca.

Levo od Kotnik-Lenarčičevega je ob južno fasado virske cerkve prislonjen nagrobni spomenik **Žitko-Petrič-Maroltovih**.⁶⁶ Posestniki Žitko so v Verdu gospodarili več stoletij. Sprva so bila poslopja njihovega posestva severno od cerkve sv. Antona Puščavnika, po velikem požaru, v katerem je pogorelo pol vasi, pa so v 1. polovici 19. stoletja zgradili gostilno, žago in mlin južno od cerkve, ob Ljubljani. Novogradnjo in preselitev je opisal tudi Marijan Marolt v že omenjenem romanu *Zôri, noč vesela!*.⁶⁷ Takrat je bil gospodar Tomaž Žitko (1793–1852), poročen z Lizo Pirnat (1795–1847). Nasledil ju je sin Jože (1819–1865). Dve leti po njegovi smrti se je vdova Marija (1843–1913) poročila z bogatim posestnikom Jakobom Petričem z Loga (1837–1884), ki je tako postal še gospodar Žitkovega grunta in opekarne, 1911. je posestvo prevzel zet Janko Marolt. Več stavb sestavljajočo celoto je okoli leta 1880 upodobil Simon Ogrin. Slika je signirana z napisom **POSESTVO M. PETRIČ. VERD/PINXIT S. OGRIN**.⁶⁸ Leta 1946 je posest zasedla Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ), kmalu zatem je postalo splošno ljudsko premoženje.⁶⁹ Hiša (Verd 94) je do pred kratkim ohranila bistvene elemente prvotne stavbe z značilnimi historicističnimi detajli, v zadnjih nekaj letih pa so jo novi lastniki preoblikovali do nerazpoznavnosti in je od nje ostala praktično le še tlorisna zasnova.

Nagrobni spomenik je zasnovan v neoromansko-neogotskem slogu. Okvirni nastavek s trikotnim ogredjem s pseudoromanskim frizom nosi par pilastrov, ki ju flankirata pristrešena slopa. V osrednjem delu je neogotsko zašiljena niša, v spodnji polovici s poslikavo razdeljena v dva šilasto zaključena dela. Zgoraj je naslikan

Freska (kopija) blagoslavlajočega Kristusa na nagrobnem spomeniku Žitko-Petrič-Marolt.

gotski štirilist z upodobitvijo Kristusa vladarja. Kamnoseško obdelani plošči z imeni umrlih, stoječi na pristrešenih bazah, se z obliko prilagajata naslikani arhitekturni členitvi. Vsako ploščo obdaja par pilastrov, povezanih s polkrožnim lokom, pod katerim je vklesano z žarki obdano božje oko v trikotniku. Pri vrhu plošči krasi relief križa v krogu, obdan s po dvema romboma. Detajli so bili včasih poobarvani, na rombih še lahko vidimo sledi pozlate. V štirilistu je upodobljen dopasni Kristus, ki z desnico blagoslavlja, v levici pa drži odprto knjigo s črkama alfa (Α) in omega (Ω).

66 KERMAVNAR 2020 g, str. 9–10; Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik rodbine Žitko-Petrič-Marolt v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomenik-rodbine-zitkopetricmarolt-v-verdu.html>, marec 2021).

67 MAROLT 1956, str. 34–36, 268, passim.

68 SUHADOLNIK 2001, str. 17.

69 OBLAK MILČINSKI 2005, str. 55.

Nagrobni spomenik Žitko-Petrič-Maroltovih na pokopališču v Verdu.

Fragment originalne Ogrinove poslikave
(hrani Cankarjeva knjižnica Vrhnika).

Prvotno fresko je naslikal Simon Ogrin, ki se je zgledoval pri renesančnih in nazarenskih delih, za katera sta značilni idealizacija in umirjenost, kar se kaže tudi tu. Leta 1997 je bila njegova freska odstranjena in prenesena na ploščo, fragment (91 x 71 cm) hrani Cankarjeva knjižnica Vrhnika, podarila ji ga je vnukinja Marijana Marolta Silva Penko. Na spomenik je bila naslikana replika/kopija. Wolfov učenec Ogrin ni prispeval le slikarskega okrasa nagrobnega spomenika, pač pa je njegova najverjetneje celotna zasnova. Skoraj identično je med letoma 1885–1886 z naslikanimi neogotskimi loki s trilstom razdelil stene prezbiterija v frančiškanski cerkvi v Novem mestu. Omenimo še, da je v osemdesetih letih v Verdu poslikal tudi Petričevo kapelico ter na Mirkah Kotnikovo.⁷⁰ Na dveh ploščah in njunih bazah so zapisana imena z letnicami rojstva in smrti.⁷¹

70 SUHADOLNIK 2001, str. 42.

71 Meseci so večinoma zapisani z današnjim poimenovanjem, ponekod s starimi slovenskimi imeni, pri nekaterih je številčni zapis. Leva stran: Tukaj počivajo/ Jakob Petrič/ posestnik/ roj. 18. julija 1837/ umr. 12. decembra 1884/ Franciška Petrič/ roj. 9. aprila 1869/ umr. 25./ novembra 1869/ Leopoldina Petrič/ roj. 19. kimovca 1876/ umr. 27. grudna 1892/ JVKO MAROLT/ *21./5. 1895 † 11.3/ 1896/ Bog jim večni/ pokoj daj./ Večna luč jim sveti naj!/ V miru naj počivajo/ Sveti raj uživajo./ VILKO MAROLT/ *7/7. 1897 † 17/2. 1898/ MARIJA MAROLT/ *31/12/ 1870 † 28/11 1931/ DANA MAROLT/ *6.7. 1896 † 24. 2. 1964.

Desna stran: Tukaj počivajo/ Jože Žitko/ posestnik./ r. 20. jan. 1819 u. 6. jul. 1865/ in starši njegovi/ Tomaž Žitko/ r. 10. dec. 1793 u. 12. maj/ 1852/ Liza Pirnat/ r. 12. nov. 1795 u. 21. aug. 1847/ Kratki so dnevi na svetu za nas/ Urno nam mine odločeni čas;/ Blagor pa njim ki v Gospodu zaspe/ V slavi nebeški se tam prebude./ MARIJA PETRIČ/ *9./1. 1843 † 17./IV. 1913/ Dr. JANKO MAROLT/ *24/8 1862 † 7/11 1936/ JELICA HREN/ *13/1 1893 † 23/1 1958/ MOJCA KRAJNC/ roj. Marolt/ *27.5.1932 † 14. 9. 1959.

Med zapisanimi imeni izpostavimo dr. Janka Marolta.⁷² Rodil se je leta 1862 kot peti otrok očetu Blažu iz Šiške v Ljubljani (bil je tudi c.-kr. cestni nadzornik v Grčarvcu pri Logatcu) in materi Marijani, rojeni Potočnik, iz Šentvida pri Ljubljani.⁷³ Po končanem študiju medicine na Dunaju je bil kot zdravnik iz Ljubljane poslan na Vrhniko, kjer je bil več kot štiri desetletja okrožni zdravnik ter dolgoleten župan. V času županovanja je dal sezidati šest šol v vaseh obširne občine, kupil je hišo in jo preuredil v občinsko ubožnico, ustanovil je občinsko hranilnico. V njegovem mandatu so na Vrhniki postavili tudi bronast spomenik Ivanu Cankarju (1930), ki ga je izdelal akademski kipar Ivan Jurkovič.

Njegov sin je bil umetnostni zgodovinar in advokat Marijan Marolt (1902–1972), ki je zapustil izredno dragoceno delo, umetnostnozgodovinsko topografijo vrhniške dekanije. Knjigo je leta 1929 založilo in izdalo Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani.⁷⁴ Leta 1934 se je na osnovah arheoloških izkopavanj Walterja Schmidta (Franc Šmid; 1875–1951) porodila tudi ideja o ustanovitvi Muzejskega društva na Vrhniki, katerega primarna naloga bi bila ureditev krajevnega muzeja, ki bi poleg arheološke zbirke vseboval tudi etnografsko, prirodoslovno itd. Marolt je skupaj s Schmidom uredil arheološko zbirko.⁷⁵ Po koncu 2. svetovne vojne so razmere zanj v domovini postale nevzdržne in je emigriral v Argentino, kjer pa mu je bilo življenje kot humanistično izobraženemu intelektualcu vse prej kot lahko. Tam je napisal in leta 1956 v Buenos Airesu pri Slovenski kulturni akciji izdal že nekajkrat omenjen roman *Zôri, noč vesela!* Jedro dogajanja je postavljeno na Vrhnisko v sredino 19. stoletja, ko je tam kar vrelo od ustvarjalnosti,

Dr. Janko Marolt (fotografijo hrani Cankarjeva knjižnica Vrhnika).

Umetnostni zgodovinar Marijan Marolt (vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Marijan_Marolt#/media/Slika:Marjan_Marolt_1930s.jpg, februar 2020).

tako podjetniške kot kulturniške. V župnijski cerkvi sv. Pavla je slikal Wolf, v mestu je bil inž. Stampetta, ki je skonstruiral železniški viadukt med Verdom in Logatcem (t. i. Stampetov most), Fran Kotnik je v Verdu ustanovil svetovno znano parketno tovarno itd. V romanu izvemo tudi veliko o Žitkovi rodbini.

72 VIDOVIČ MIKLAVČIČ 2007, str. 37.

73 Ustni vir Silva Penko.

74 Napisal je tudi umetnostno topografijo Dekanija Celje, 1931, 1932.

75 VIDOVIČ MIKLAVČIČ 2007, str. 35.

Končajmo ta »sprehod« pri **grobnici rodbrne Galle** v jugozahodnem vogalu virskega pokopališča.⁷⁶ Galletovi so bili od leta 1826 do konca 2. svetovne vojne lastniki nekdanje kartuzije Bistra, kjer danes domuje Tehniški muzej Slovenije. Marijan Marolt v svojem topografskem opisu kot avtorja načrta za grobnico navaja arhitekta Fritz Schmidingerja in Hinka Engelsbergerja,⁷⁷ robbiane Mati božja z Detetom, ki krasi osrednji del spomenika, iz zaenkrat še neugotovljenega razloga ni omenil.⁷⁸

Do pravokotnega, s škarpo ograjenega pla-toja vodi pet betonskih stopnic. Spomenik ima obliko preprostega oltarnega nastavka s parom čokatih, z rombastim vzorcem okrašenih stebričev brez baz in kapitelov, ki nosita trikotno čelo s križem, obdanim s krogom. Na sprednji strani »menze« je napis.⁷⁹ Arhitekturo kot stranski krili flankirata konkavno oblikovana betonska zidca, obrobljena z girlando iz umetnega kamna iz raznih sadežev in cvetlic, npr. vinske trte in makovih glav, ki so jih že stari Egipčani polagali v grobove in simbolizirajo mir, globok spanec, večni počitek, uteho, pozabo in smrt. Betonska streha je dvokapna in na levi strani počena.

V sredini je podoba Marije z Detetom na prestolu, ki ju spremljata krilati angelski glavici, napol skriti pod gubami Marijinega oblačila. Figuralni del je v celoti pobarvan belo, ozadje je sinje modro. Jezušček stoji na materinem levem kolenu, z desnico blagoslavlja, v levici drži ptička, verjetno liščka, ki simbolizira njegovo kasnejše trpljenje. Polkrožno zaključen format z vazo lilij na temenu (v. skupaj z vazo 161 cm, š. 87 cm) obdaja pisana girlanda trte z grozdi, kostanji, kutinami, češarki črnega borovca in limonami. Rastlinje ima poleg

Robbiana Marija z Detetom.

76 Simona Kermavnar, Relief Marije z Detetom z grobnice Galletovih na Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/relief-marije-z-detetom-z-grobnice-galletovih-na-verdu.html>, marec 2021).

77 V dvajsetih letih sta sodelovala z arhitektom Josipom Costaperariem pri palači Ljubljanskega dvora na vogalu med Kolodvorsko in Pražakovo ulico, pri notranji opremi pa sta sodelovala tudi Tone Kralj in Lojze Dolinar.

78 MAROLT 1929, str. 60.

79 FAMILIE GALLE/KARL GALLE/ *30. I. 1835 + 1. V. 1890/ OTTO GALLE/ *12. IV. 1904. + 10. V. 1904/ MARIE GALLE/ GEB. MAYR/ *14. IV. 1835. + 3. VIII. 1913/ FRANZ GALLE/ *26. 1. 1862 + 9. VII. 1932.

Grobnica Galletovih na pokopališču v Verdu.

okrasne funkcije tudi simbolni pomen. Vinska trta označuje božje kraljestvo in je podoba drevesa življenja, zimzeleni listi limonovca simbolizirajo nesmrtnost, redka lastnost, da hkrati cveti in nosi zrele plodove, pa se je antičnim piscem zdela živa prisposoda plodnosti in izobilja; borovi storži s trajnimi iglicami so simbol nesmrtnosti in predstavljajo tudi večno vračanje življenja, podobno kutine. Lilija simbolizira čistost in neminljivo lepoto, v okviru krščanske ikonografije je daleč najbolj priljubljena kot Marijina cvetlica. Celotna leva polovica girlande je odpadla, spodaj vidimo žico, s katero so bili posamezni deli spojeni. Razlog odpadanja je menda poškodovana streha, vendar se ob tem zastavlja tudi vprašanje, kje so potem manjkajoči deli. Manjši delci glazure so odpadli tudi z obrazov matere in otroka ter z njegovih ročic, večji kos pa z ozadja na levi.

Detajl girlande na Galletovi grobnici.

Gre za izdelek položene oz. postekljene terakote (it. terracotta invetriata, ang. enameled terracotta), ki je dovoljevala ne samo barvanje reliefov temveč je predvsem zagotavljala njihovo trajno zaščito pred vremenskimi spremembami, kar je omogočalo njihovo uporabo tudi na zunanjščinah stavb in spomenikov.⁸⁰ Tehniko posteklitve (it. invetriatura) je okoli leta 1440 odkril Firenčan in eden vodilnih renesančnih kiparjev Luca della Robbia (1399/1400–1482), nadaljeval pa jo je njegov nečak in naslednik Andrea (1435–1525). Za tovrstne izdelke, t. i. robbiane, v glavnem reliefe, je značilno, da ne kažejo teženj po iluzionizmu in perspektivi, barve glazure so običajno omejene na sinje modro za ozadje (t. i. modrina della Robbia) in belo za figuralni del, večbarvnost je namenjena le dekorativnim obrobam iz sadežev in cvetlic (kasneje so tudi pri

figuralnih delih uporabljali večbarvnost). Posamezni deli celote so bili nazadnje na mestu, za katerega so bili predvideni, sestavljeni po principu puzzle. Pomemben moment izredne priljubljenosti robbian je bila njihova dostopnost, saj so bile zaradi serijske izdelave s pomočjo kalupov seveda cenejše od npr. marmornih izdelkov.⁸¹

⁸⁰ V osnovi gre za odvod tehnike majolike, ki se je iz arabskega sveta že v 14. stoletju razširila po italijanskih mestih (npr. Faenza) in za katero je v nasprotju s tu obravnavanim primerkom in njemu podobnimi značilna uporaba široke palete barv.

⁸¹ Italijanski slikar, arhitekt, pisatelj in umetnostni zgodovinar Giorgio Vasari je v delu Vite (Življenja najodličnejših slikarjev, kiparjev in arhitektov), prvič objavljenem leta 1550, o izdelkih družine della Robbia zapisal, da niso preplavili samo Italije, pač pa kar celo Evropo, za kar so poskrbeli firenški trgovci.

Izdelki po robbievskih zgledih so postali zelo priljubljeni spet v 2. polovici 19. in začetku 20. stoletja, in sicer ne samo v Evropi, pač pa tudi v Ameriki. V Angliji (izpostavimo tovarni Minton in Birkenhead pri Liverpoolu) so bile robbiane popularne zlasti med preraphaeliti, ki so bili močno pod vplivom italijanske zgodnje renesanse, predvsem tudi Sandra Botticellija, sodobnika Andree della Robbie, več tovrstnih delavnic je bilo tudi v Italiji, npr. Ginori di Doccia, Lelli, Cantagalli, Montelupo.⁸²

Tehnično dovršen relief Marije z Jezuščkom je natančna kopija in hkrati redukcija pale Andrea della Robbia (s pomočniki) v kapeli Medici (del Noviziato) v cerkvi Santa Croce v Firencah iz zadnjih let 15. stoletja.⁸³ Celota je tam nekoliko podolžnega pravokotnega formata, osrednja protagonistka pa spremlja še šest svetnikov, po trije in trije ob straneh (tip sacra conversazione), lebdeča angela pa polagata Mariji na glavo krono. Glede na to, da so bili Galletovi zelo premožni in umetnostno razgledani (v Bistri so imeli pomembno slikarsko zbirko),⁸⁴ bi lahko šlo tudi za originalen renesančni primerek, vendar je v Marijinem milem obrazu, ki sicer sledi lepotnemu tipu Andrea della Robbia ali Botticellija (tanki in gosti dolgi lasje, široko visoko čelo, majhna usta z ne pretankimi in ne predebelimi ustnicami, zaobljena brada z jamico na sredini, dolgi prsti na rokah brez vidnih žil), zaslediti pridih findesièclovskih in (pozno)nazarenskih lepotnih prvin. Z veliko verjetnostjo gre za industrijsko keramiko, in sicer izdelek pomembne italijanske manufakture Cantagalli. Kopijo po taisti podobi v Santa Croce (identičen kalup) srečamo tudi v mavzoleju te družine (arhitekt

Cimitero di S. Lucia al Galluzzo, pala Marija z Detetom v kapeli Cantagalli, delavnica Cantagalli, začetek 20. stoletja. (<https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900305004#lg=1&slide=0>, marec 2021).

Corinto Corinti) iz leta 1905 na pokopališču sv. Lucije v kraju Galluzzo pri Firencah,⁸⁵ kar tudi časovno sovпада z Galletovim reliefom.

82 Npr. GENTILINI 2019, str. 55–64; gl. tudi KOS 2009, str. 9–10, 13.

83 Enciclopedia Treccani. Della Robbia, Andrea (https://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-della-robbia_%28Dizionario-Biografico%29/, marec 2021).

84 Nekaj del iz zbirke Franceta Galleta hranita tudi Mestni muzej Ljubljana in Tehniški muzej Slovenije.

85 GENTILINI 2019, str. 61 (sl. 8); Catalogo generale dei Beni Culturali (<https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900305002-0>, marec 2021).

Arhivski viri

- ŽA Čepovan, Kronika župnije Čepovan 1876–1942.

Časopisni viri

- Pogreb g. Gabrijela Jelovška na Vrhniku, Jutro, 7. 12. 1927, str. 3.
- L. M. 1938: L. M., »Tisoč tankov za eno dobro plastiko.« Otvoritev kolektivne razstave akademskega kiparja Borisa Kalina se je razvila v velikopotezno manifestacijo za umetnost in kulturo, Jutro, 19. 9. 1938, str. 3.

Ustni viri

Aleksander Czižek, Dušan de Gleria, Nataša Japelj Oblak, Silva Penko.

Spletni viri

- Catalogo generale dei Beni Culturali (<https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900305002-0>, marec 2021).
- Enciclopedia Treccani. Della Robbia, Andrea (https://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-della-robbia_%28Dizionario-Biografico%29/, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Relief Marije z Detetom z grobnice Galletovih na Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/relief-marije-z-detetom-z-grobnice-galletovih-na-verdu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik Kunstljevih na Vrhniku (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomnenik-kunstljevih-na-vrhniku.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik družine de Gleria v Dolnjem Logatcu (<https://www.mojaobcina.si/logatec/novice/nagrobni-spomnenik-druzine-de-gleria-v-dolnjem-logatcu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Lenarčič-Kotnikovi, Vladimir Štoviček ter Verd in Vrhnika ([vice/lenarcic-kotnikovi-vladimir-stovicek-ter-verd-in-vrhnika.html, marec 2021\).](https://www.mojaobcina.si/vrhnika/no-</div><div data-bbox=)

- Simona Kermavnar, Rendičev spomenik Frana Kotnika v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kultura/rendicev-nagrobni-spomnenik-frana-kotnika-v-verdu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik rodbine Žitko-Petrič-Marolt v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomnenik-rodbine-zitkopictricmarolt-v-verdu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Kalinov in Kunovarjev prispevek k nagrobnikom na vrhniškem ter obeh logaških pokopališčih (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kalin-kunovarjeva-in-kunovarjevi-nagrobni-spomneniki-na-vrhniškem-ter-obeh-logaskih-pokopalsic.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Pokopališki križ v Blatni Brezovici (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/pokopaliski-kriz-v-blatni-brezovici.html>, marec 2021).

Literatura

AMBROŽIČ 2002: Matjaž AMBROŽIČ, Župnijska cerkev Spreobrnjenja sv. Pavla na Vrhniku, Vrhnika 2002.

BUČIČ 2010: Vesna BUČIČ, Janez Nepomuk Kalister in Franc Kalister v Trstu – portret, palača, mavzolej, Kronika, 58, 2010, str. 59–72.

ČOPIČ,VRTAČNIK LORBER 1998: Špelca ČOPIČ, Jožica VRTAČNIK LORBER, Vladimir Štoviček 1896–1989 (retrospektivna razstava), Brežice 1998.

ČOPIČ 2000: Špelca ČOPIČ, Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja, Ljubljana 2000.

DEŽMAN 1888: Karl DEŽMAN, Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach, Laibach 1888.

DOBROVOLJC 1972: France Dobrovoljc, Cankarjev album, Maribor 1972.

- GENTILINI 2019: Giancarlo GENTILINI, »A imitazione di Luca della Robbia.« La rinascita della scultura in terracotta invetriata e la fortuna robbiana nelle manifatture di maioliche artistiche, v: Di Tutti i colori. Racconti di ceramica a Montelupo dalla »fabbrica di Firenze« all' industria e al design (ur. Alessandro Mandolesi, Marina Vignozzi Paszkowski), 2019, str. 55–64 (Collana della Fondazione Museo Montelupo, 1)
- GOSTIŠA 2005: Leon GOSTIŠA, Sv. Jakob. Blatna Brezovica, Blatna Brezovica 2005.
- GRANDA 2016: Stanko GRANDA, Akumulacija kapitala na Vrhniki, Vrhnikiški razgledi, 17, 2016, str. 9–34.
- JEVNIKAR 2020: Ivo JEVNIKAR, »Angel iz Moniga« in drugi pomočniki, Mladika, 5, 2020, str. 42–47.
- KEČKEMET 1969: Duško KEČKEMET, Ivan Rendić. Život i djelo, Supetar-Zagreb, 1969.
- KERMAVNAR 2014: Simona KERMAVNAR, Pokopališče Dolnji Logatec, v: Upravna enota Logatec. Občina Logatec (ur. Blaž Resman), Ljubljana 2014, str. 168–169 (Umetnostna topografija Slovenije, 5).
- KERMAVNAR 2019: Simona KERMAVNAR, Čepovan: Pokopališki križ in nagrobni angel na pokopališču v Čepovanu. Stoječi angel je prava redkost, Goriška, 13. 11. 2019, str. 12.
- KERMAVNAR 2020 a: Simona KERMAVNAR, Litoželezna dediščina 2. polovice 19. in prvega desetletja 20. stoletja na Vrhniki in Stari Vrhniki, Vrhnikiški razgledi, 19, 2020, str. 74–93.
- KERMAVNAR 2020 b: Nagrobni spomenik Kunstljevih, Naš časopis, 24. 4. 2020, str. 10.
- KERMAVNAR 2020 c: Simona KERMAVNAR, Vrhnikiški Jelovski in njihov mavzolej na domačem pokopališču, Naš časopis, 25. 5. 2020, str. 16–17.
- KERMAVNAR 2020 d: Simona KERMAVNAR, Nagrobni spomenik družine De Gleria v Dolnjem Logatcu, Logaške novice, junij 2020, str. 29.
- KERMAVNAR 2020 e: Simona KERMAVNAR, Lenarčič–Kotnikovi, Vladimir Štoviček ter Verd in Vrhnika, Naš časopis, 28. 9. 2020, str. 18–19.
- KERMAVNAR 2020 f: Simona KERMAVNAR, Rendičev spomenik Frana Kotnika v Verdu, Naš časopis, 27. 1. 2020, str. 12–13.
- KERMAVNAR 2020 g: Simona KERMAVNAR, Nagrobni spomenik rodbine Žitko–Petrič–Marolt v Verdu, Naš časopis, 30. 3. 2020, str. 9–10.
- KERMAVNAR 2021: Simona KERMAVNAR, Dejakova nagrobna spomenika in mavzolej na pokopališču v Senožečah, v: Dolencev zbornik 2021 (v pripravi).
- KLOPČAR 2011: Nives KLOPČAR, Kunstljeva vila, Vrhnikiški razgledi, 12, 2011, str. 212–230.
- KOS 2009: Mateja KOS, Industrijska majolika v srednji Evropi, v: Mavrični svet Schützove keramike (katalog razstave), Celje 2009, str. 9–13.
- KRAMBERGER 2017: Miha KRAMBERGER, Milan Lenarčič (diplomsko delo), Ljubljana 2017.
- KRANJC 2002: Igor KRANJC, Resničnost in mit umetnosti tridesetih let, v: Trideseta leta 20. stoletja v slovenski likovni umetnosti (ur. Milena Kožuh), Ljubljana 2002, str. 5–34.
- KREFT 1992: Mitja KREFT, 120 let parketarne Verd, Vrhnika 1992.
- MAROLT 1929: Marijan MAROLT, Dekanija Vrhnika: topografski opis, Ljubljana 1929.
- MAROLT 1956: Marijan MAROLT, Zôri, noč vesela!, Buenos Aires 1956.
- MESESNEL 1981: Janez MESESEL, Spremna beseda, v: Vladimir Štoviček. Slovenski medaljer in kipar. Razstava ob umetnikovi 85-letnici (katalog razstave, uvodna beseda Janez Mesesnel, beseda o herojih Stane Mikuž), Krško 1981.

- OBLAK 1998: Nataša OBLAK, Prenova Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu pri Vrhniki, diplomsko delo (tipkopis), Ljubljana 1998.
- OBLAK 2003: Nataša Oblak, Veliki ljudje v malem kraju. Zgodovinski razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu, Vrhniški razgledi, 4, 2003, str. 25-75.
- OBLAK ČARNI 2004: Marija OBLAK ČARNI, Gabrijel Jelovšek: vrhniški župan v letih 1889-1908, Vrhniški razgledi, 5, 2004, str. 11-18.
- OBLAK MILČINSKI 2005: Tatjana OBLAK MILČINSKI, Vrata v Verdu. Oblikovni in simbolni pomen hišnih vhodov, Vrhniški razgledi, 6, 2005, str. 93-224: 155.
- PREINFALK 2013: Miha PREINFALK, Jellouschek pl. Fichtenau, v: Plemiške rodbine na Slovenskem, 18. stoletje: 1, Od Andriolija do Zorna, Ljubljana 2013, str. 56-72, 220-221 (Zbirka Blagoslovljeni in prekleti).
- SAPAČ 2015: Igor SAPAČ (s sodelovanjem Francija Lazarinija), Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 2015.
- STRES 2015: Peter STRES, Biljana. Oris preteklosti župnije in občine Biljana ter naselij Biljana in Zali Breg-Šlomberk od prve omembe vasi Biljana leta 1205 do priključitve k Jugoslaviji septembra 1947, Gorica 2015.
- SUHADOLNIK 2001: Jože SUHADOLNIK; Simon Ogrin. 1851-1930. Slikar, Vrhnika 2001.
- ŠVAJNCER 2004: Janez J. ŠVAJNCER, Logatec v zgodovini, Logatec 2004.
- VIDOVIČ MIKLAVČIČ 2007: Anka VIDOVIČ MIKLAVČIČ, Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929-1941, Vrhniški razgledi, 8, 2007, str. 32-69.
- ŽIGON 1979: Andreja ŽIGON, Obnavljanje in ohranjanje stenskih slikarij druge polovice in poznega 19. stoletja, Varstvo spomenikov, 22, 1979, str. 205-214.
- ŽIGON 1982: Andreja ŽIGON, Cerkevno stensko slikarstvo poznega XIX. stoletja na Slovenskem, Celje 1982.
- ŽITKO 1989: Sonja ŽITKO, Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1989.

Razstava Simone Kermavnar Iz preteklosti v večnost; nagrobni spomeniki in pokopališki križi z Vrhniškega kot del evropskega prostora je bila v avli Cankarjevega doma na Vrhniki odprta 29. septembra 2020. Projekt so v okvirju Dnevov evropske kulturne dediščine 2020 pripravili Muzejsko društvo Vrhnika, Cankarjeva knjižnica Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika. Razstavo je oblikovala Milena Oblak Erznožnik, plakate pa je tiskal Partner graf d. o. o. iz Grosuplja.

Avtorica uporablja v raziskavi obliko pridevnika domačinov Verda - *virski*.

PRVA KRANJSKA TVORNICA POKALIC IN SODAVICE

Sodavičar Lovro Rogelj

Zadnjih petdeset let smo na Vrhnškem priča prenehanju delovanja več vrsti obrtnikov: sedlar, kolar, kovač, vrvar, mlinar, urar, brivec, sodar in tudi sifonar. Vzrok za to je enostaven, ni bilo dovolj dela za preživetje. Redki se jih še spominjamo, mlajši pa že skoraj ne vedo več zanje.

Eden takih je bil tudi izdelovalec sifona – Lovro Rogelj. Na Vrhniki je deloval že proti koncu 19. stoletja in vso prvo polovico 20. stoletja. Lovrenc Rogelj je bil rojen 24. avgusta 1871 v Dolenji Brezovici 9 pri Preserju, staršem Ivani Verbec (Verbič) in Štefanu Roglju, kmetu.

Z izdelovanjem sodavice je pričel leta 1889 v hiši Vrhnika št. 213. Pred tem je potekala v tej stavbi obrtna usnjarska dejavnost, od Lovrenca Kržeta jo je Rogelj odkupil leta 1900.

Že kot uspešen obrtnik se je 9. junija 1901 še oženil. 17-letna nevesta Ljudmila Polanšek, rojena 30. avgusta 1883 na Vrhniki št. 176, se je po poroki preselila k njemu na Vas, v hišo ob potoku Bela. Rodilo se jima

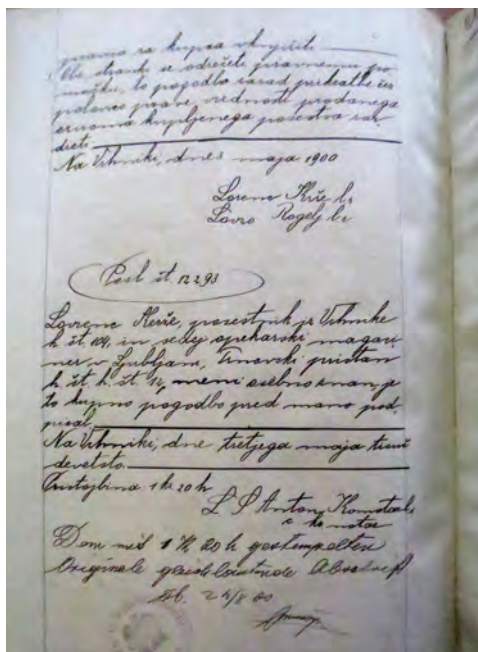
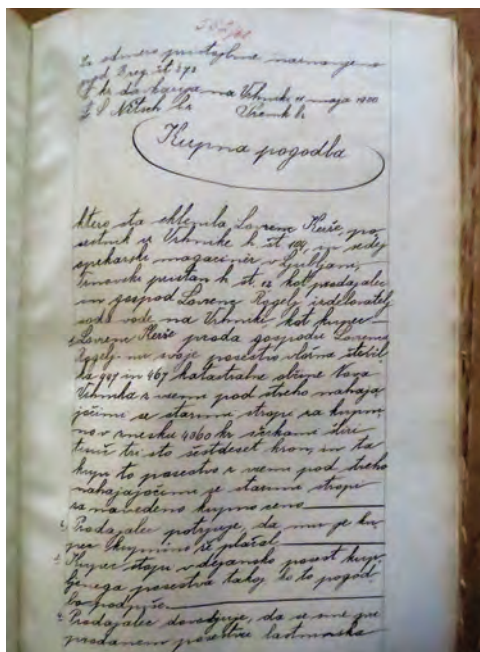
je pet otrok: Alojzij (17. junij 1902–29. avgust 1902), Miroslav (Friderik) (29. oktober 1903–30. junij 1904), Lovro (Milan) (20. avgust 1905–2. april 1972, Ljubljana), Ljudmila (Dragica), poročena z Ivanom Sabo (9. oktober 1907–8. november 1975, Radeče) in Pavla (25. junij 1916–14. oktober 2010, Vrhnika). Pavla je bila učiteljica, poročena s sodnikom Božidarjem Verbičem (4. november 1912–14. avgust 1991, Ljubljana).¹

V rojstnih in matičnih knjigah je pri zabeležkah o rojstvu otrok vpisan kot: izdelovalec soda vode, sodavičar, sifonar in tovarničar, v seznamu odbornikov Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918 pa kot posestnik in sodavičar; odbornik je bil med letoma 1909 in 1918.²

Ob pričetku proizvodnje pokalice, sodavice in malinovca si je moral priskrbeti najprej svoje steklenice; v svetlo prozorno steklo je dal vtisniti svoj naslov.

1 Matične knjige Vrhnika, Ljubljana, Preserje.

2 Andrej Vovko: Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918, svetovni splet.

Kupna pogodba med Lovrencem Kržetom in Lovrencem Rogljem, sklenjena maja 1900.
Vir: Zemljiška knjiga Vrhnika, foto: Polona Verbič.

Za odmero pristojbine naznanjeno pod Breg št. 273
C kr Davkarija na Vrhniki 11. maja 1900
L. S. Nitsch l. r Premk l. r

Kupna pogodba

ktero sta sklenila Lovrenc Kerže, posestnik iz Vrhnike h. št. 104, in sedež opekarski magaciner v Ljubljani, Trnovski pristan h. št. 12 kot prodajalec in gospod Lovrenc Rogelj, izdelovatelj soda vode na Vrhniki kot kupec

1. Lovrenc Kerže proda gospodu Lovrencu Rogelj-nu svoje posestvo vložna številka 447 in 467 katastralne občine Nova Vrhnika v zsemi pod streho nahajajočimi se starimi stropi za kupnino v znesku 4360 kr s črkami štiri tisoč tri sto šestdeset kron, in ta kupi to posestvo v zsemi pod streho nahajajočimi se starimi stropi za navedeno kupno ceno
2. Prodajalec potrjuje, da mu je kupec kupnino že plačal
3. Kupec stopi v dejansko posest kupljenega posestva takoj, ko to pogodbo podpiše
4. Prodajalec dovoljuje, da se sme pri prodanem posestvu lastninska pravica za kupca vknjižiti
5. Obe stranki se odrečeta pravnemu pomočku to pogodbo zaradi prikratbe čez polovico prave vrednosti prodanega oziroma kupljenega posestva razdreti

Na Vrhniki, dne 3. maja 1900
Lorenc Krže l. r
Lovro Rogelj l. r

Posl. št. 12 293

Lovrenc Kerže, posestnik iz Vrhnike, h. št. 104, in sedež opekarski magaciner; Trnovski pristan h. št. 12, meni osebno znan, je to kupno pogodbo pred mano podpisal
Na Vrhniki, dne tretjega maja tisoč devet sto
Pristojbina 1 kr, 20 h

L. S. Komotar, c. kr notar l. r.

Sifon steklenica mala (na sredini) je visoka z ventilom vred 27 cm, premera 8,5 cm, volumna 0,5 l in teška 1,13 kg. Reliefni napis na steklenici LOVRO ROGELJ VRHNIKA, isti napis vgraviran na kovinskem ventilu. Last in foto: Janez Žitko.

Steklenica za pokalico (krahl, krahrle ...) ³ je visoka 20 cm, premera 7,8 cm, volumna 0,35 l, 0,45 kg teška. V steklo vtisnjen napis: LOVRO ROGELJ VRHNIKA. Polnjenje v nenavadno oblikovano steklenico z zamaškom – stekleno kroglico v notranjosti, je potekalo po posebnem postopku. Foto: Janez Žitko, last: MDV.

Sifon steklenica velika je brez ventila visoka 30 cm, premera 12,8 cm, volumna 2 l in teška 2,15 kg. Napis na steklenici je jedkan: ROGELJ VRHNIKA. Foto: Janez Žitko, last: MDV.

Za svojo dejavnost so Rogljevi odkupovali maline ter jih dalje predelovali v malinovec. Jeklenke s CO₂ so naročali na Reki. Poleti so zaposlovali do 6 delavcev, pozimi manj.

Viktor Poljanšek (p. d. Sifonarjev Viktor) ni bil sorodnik družine, pač pa delavec, ki je Rogljeve pijače s konjsko vprego razvažal po gostilnah v širši okolici Vrhnike, pa tudi dlje, na Brezje, v Lesce ...

³ Predhodnice današnjih gaziranih brezalkoholnih pijač s sadnim okusom segajo v 19. stoletje. Značilno obliko steklenice za kraherle ali pokalico so izumili leta 1865. Ima preščipnjen trup na prehodu v vrat steklenice, stekleno kroglico in gumijasto tesnilo na vrhu steklenice. Ob polnjenju je ogljikov dioksid potisnil kroglico do tesnila. Svoje ime je steklenica tako v nemškem (Kracheril) kot slovenskem jeziku dobila ravno po značilnem zvoku – poku, ki je nastal, ko si to kroglico s prstom potisnil navzdol. Vir: I. K.: Moretova steklenica za pokalico ali kraherle, Dolenjski list, 25. 7. 2019.

Steklenica za malinovec (šabesa) z vzvodnim mehanizmom za zapiranje porcelanastega zamaška je visoka 23,5 cm, premera 6,2 cm, volumna 0,3 l, težka je 0,4 kg. Na dnu steklenice je odtis 180/4, na obodu pa reliefni trakast napis: L. ROGELJ. VRHNIKA, na porcelanastem pokrovčku pa isti napis vtisnjen krožno, v rdeči barvi. Last in foto: Janez Žitko.

Prva kranjska tvornica pokalic in sodavice. Zaloga jamstveno pristnega malinovca. L. Rogelj, Vrhnika. Reklamni plakat Rogelj, 19,5/35,5 cm. Last: Gostilna Turšič.

Oglas iz Podkuranskega vestnika (II. zvezek, str. 21, 1924) obljublja v Gostilni v Rokodelskem domu tudi Rogljevo pokalico. Last: Janez Žitko.

Slika sodavičarske delavnice z opremo na ročni pogon, 1914. V sredini slike je Ljudmila Rogelj.
Last: Božo Verbič.

Pogled na potok Belo pred drugo svetovno vojno, na desni Rogljeva hiša.
Last: družina Kobler.

Rogljeva hiša z zahodne strani nekoč ...
Last: Marija Habič.

»Pri Tičku« je imel Rogelj skladišče, od stare stavbe, v kateri je živela zadnjič skupaj družina Ivana Cankarja, pa je ostal le del zidu na jugovzhodni strani. Vir: France Dobrovoljc: Cankarjev album, 1972.

Pogled na Rogljevo hišo z garažo danes.
Foto: Janez Žitko.

Jutri ob 14. — Na Vrhniki je umrl g. Lovro Rogelj, posestnik in sodavičar. Pokojnik je imel dolga leta svojo sodavičarsko obrt v Celju, kjer je bil znan po svoji odločni narodni zavednosti. Pokopan bo danes ob 17. — Pokojnima blag spomin, žaljuočim naše iskreno sožalje!

Osmrtnica Lovrenca Roglja. Vir: Polona Verbič.

V sodavičarski delavnici je bila prva oprema na ročni pogon. Med prvo svetovno vojno so bile v njej zaposlene le ženske. Pozneje, po letu 1924, so prešli na električni pogon, sifon in malinovec pa so pričeli razvažati s kamioni. Za tovarno sodavice je bila hiša »Pri Tičku«, Ob potoku št. 5. Tu so konec leta 1896 našli zadnji skupni dom Cankarjevi in prav v tej hiši sta v dveh zaporednih dneh umrli Ivanova stara mati Marija (22. septembra 1897) in mati Neža (23. septembra 1897). Hišo so med prvo svetovno vojno porušili, zgradili enonadstropno skladišče, danes pa so tu garaže.⁴

Lovro Rogelj je umrl 16. septembra 1937 na Vrhniki. Po njegovi smrti je do leta 1951 skrbela za proizvodnjo pijač njegova žena Ljudmila, ki je umrla 22. maja 1952 v Radečah pri hčerki Dragici. Pavla Rogelj je leta 1958 hišo in gospodarsko poslopje prodala Mariji Brilej z otroki.⁵

⁴ F. Dobrovoljc: Cankarjev a., 1972, str. 61 in 258.

⁵ Informatorja: Božo Verbič – sin Pavle Rogelj in Polona Verbič.

PARNE LOKOMOTIVE SO OSTALE MOJE SANJE

Marjan Smrtnik, slikar in modelar

„Kot šest, sedemletni pobček sem ob osmih zjutraj, ko je prišel vlak na Vrhniko, nosil stricu na *novo postajo* mleko. Stal sem tam in gledal tisto veliko železno gmoto, ki vozi proti meni. Vse skupaj sem dojemal kot veliko čast, saj sem imel občutek, da prihaja samo zaradi mene. Ko se je ustavila, sem stopil proti lokomotivi in proti stricu pomolil kanglico z mlekom. On pa me je prijel za roko in me potegnil gor, k sebi. Bil sem majhen in stric me je vzel v naročje, da sem lahko dosegel in potegnil piščal ... in potem sva se skupaj odpeljala proti *stari postaji*. Tam sem ostal celo dopoldne in skupaj z njim premikal vagono. To je bil najin ritual. Opoldne me je pripeljal nazaj na *novo postajo*, da je pobral potnike za v Ljubljano, jaz pa sem odšel domov. Ne da se povedati, kaj je to meni pomenilo! Parne lokomotive so ostale moje sanje.“¹

S temi spomini na druženje s svojim stricem Pavlom Smrtnikom (1896–1982), strojevodjem na železniški progi Vrhnika-Ljubljana, je začel Marjan Smrtnik pripoved o svojem življenju, zanimanjih, poklicni poti in hobijih. Slikanje in modelarstvo mu pomenita veliko veselje, sprostitvev ter

Leta 1934, pod županovanjem Stanka Hočevarja, so vrhniško železniško progo podaljšali za 600 m in tako vstopno postajo približali kraju. 6. januarja 1935 je pripeljal prvi vlak na novo postajo, ki se je najprej uradno imenovala Vrhnika-trg, kasneje Vrhnika-mesto. Vir: MDV

¹ Po pripovedovanju Marjana Smrtnika, 18. 1. 2018 na njegovem domu na Vrhniku. Avdio-video zapis hrani domoznanski oddelek Cankarjeve knjižnice Vrhnika.

23. julija 1899 je stekel promet po novozgrajeni lokalni železnici med Vrhniko in Ljubljano. Dnevno so vozili trije pari potniško-tovornih vlakov. Progo je upravljala družba Južne železnice. Fotografija prikazuje vlakovno kompozicijo na železniški postaji Vrhnika. Po izgradnji podaljška proge so Vrhničani to postajo in območje okrog nje poimenovali *Stara postaja*. Vir: MDV.

možnost izražanja številnih talentov, ki so mu dani. Bogata zbirka slik in pomanjšanih modelov delujočih strojev, ki jih je ustvaril, pričajo o njegovi likovni izraznosti, smislu za tehniko, konstruiranje in oblikovanje, o poznavanju delovanja strojev, pedantnosti in vztrajnosti.

Marjan Smrtnik, rojen 5. aprila 1939 na Vrhniki, je že v mladosti, ko se je odločil za svojo poklicno pot, kolebal med umetnostjo in strojništvom. Odločil se je za bolj siguren poklic strojnika in se tako leta 1954 vpisal na vrhniško obrtno šolo. Vzporedno je opravljal obvezno vajeniško prakso v Industriji usnja Vrhnika (IUV), kjer je po končani šoli delal do leta 1959, ko je odšel, kot vsi mladi fantje v tistem

času, na obvezno služenje vojske v Jugoslovansko narodno armado. Po vrnitvi domov se je kot strojni ključavničar zaposlil v podjetju Slovenija ceste v Ljubljani.

Leta 1963 so mu v IUV ponudili zaposlitev. Povabila se je razveselil, saj si je predstavljal, da bo dobil delo v *mašinhaisu* – v centralnem energetskega obratu. Dodelili pa so ga v *mašinhaisu v Ščetinarno*. Tu je bila oprema zastarela. Vse je ostalo tako, kot je bilo v času Verbičeve usnjarne pred drugo svetovno vojno. V izredno težkih pogojih so vse delo opravljali ročno. Marjan Smrtnik v takem okolju ni dobil potrebne stimulacije, zato si je delo iskal drugje. Leta 1965 je našel novo službo v Toplarni Ljubljana.

V začetku 60-ih let se stara mestna termoelektrarna na Slomškovi ulici preuredi v kotlarno in ta prevzame začasno vlogo toplotnega proizvodnega vira. Ker sčasoma ne sledi več pospešenemu razvoju mesta Ljubljane, se v Mostah prične graditi Toplarna Ljubljana, najprej z dvema kotloma toplotne moči 128 MW, projektirana za domač velenjski lignit oz. zasavski rjavi premog in, dvema odjemno-kondenzacijskima turbinama, vsaka z močjo 32 MW električne energije in 58 MW ogrevne toplote. Vzporedno se gradi in širi vročevodno omrežje. 24. decembra leta 1966 Toplarna Ljubljana v elektroenergetski sistem odda prve kilovatne ure električne energije. S tem se prične soproizvodnja električne in toplotne energije v, še do danes, največji soproizvodnji v Sloveniji.²

Za novo delovno mesto je bilo potrebno dodatno izobraževanje s področja energetike, kar pa za Marjana Smrtnika ni predstavljalo večjih težav. Imel je dobro predznanje s strojno-ključavničarskega področja, raznolike delovne izkušnje in predvsem veliko željo za nova znanja s področja parnih strojev. Sledila so predavanja o visokotlačnih kotlih, parnih turbinah in o organizaciji dela v obratu energetskih naprav.

Vse potrebne izpite je opravil na Republiškem sekretariatu za gospodarstvo, oddelku za energetiko. Z opravljenim izpitom za obratovodja energetskih naprav je prevzel delovno mesto vodje izmene s tridesetimi zaposlenimi. To delo je opravljal do upokojitve leta 1999.

² <https://www.energetika-lj.si/aktualno/energetika-ljubljana-termoelektrarna-toplarna-ljubljana-sta-postali-ena-druzba>

SLIKANJE

Slikarski talent Marjana Smrtnika je že na vrhniški osnovni šoli in nižji gimnaziji odkril učitelj likovnega pouka Tone Pirnat, ki je postal tudi njegov prvi mentor. Takrat je risal predvsem s svinčnikom in v akvarelu. Kasneje, na obrtni šoli na Vrhniku, ga je njegov učitelj tehničnega risanja, takrat še študent strojništva, Tone Oblak opozarjal, naj strojnih elementov ne senči in da mora namesto likovnega načina uporabljati tehnični princip risanja.

Marjan Smrtnik je svoj slikarski talent razvijal sam, s pomočjo prebiranja strokovne literature in z obiski slikarskih razstav, predvsem pa je ves čas pridno ustvarjal.

Njegova najljubša tehnika slikanja je olje na platno. Osnovo za slikanje vedut mu predstavljajo poglobljeno opazovanje okolice in vtisi s terena, lastne fotografije ter stare razglednice Vrhnike in drugih krajev. Posebej ljubi so mu motivi domačega kraja in njegove okolice; strnjena pozidava ob Hribskem potoku ter ob Beli, na Vasi, Stara cesta, pa prizori Močilnika, Retovja, stare žage, mlini ... Pravi izziv mu predstavlja upodabljanje stavbne dediščine, ki izginja pred našimi očmi. Številnih starih hiš, ki spokojno ždijo na njegovih slikah, danes ni več ali pa so tako preurejene, da so izgubile ves svoj prvotni šarm. Iz tega vidika so slike Marjana Smrtnika še posebej dragocene, saj imajo tudi dokumentarno vrednost. Prikazujejo nam za vedno izgubljene vrhniške ambience z vsem nostalgичnim ozračjem in razpoloženjem starih časov.

Kot član likovne sekcije Vide Pregarc je Marjan Smrtnik sodeloval na številnih skupinskih razstavah, ki so bistveno vpli-

vale na njegovo slikarsko samozavest. Svoja likovna dela pa je javnosti večkrat predstavil tudi na osmih samostojnih razstavah, in sicer:

Toplarna Ljubljana, 1980

Prvič je Marjan Smrtnik razstavljaval v podjetju, v katerem je bil zaposlen. Akademski slikar Marjan Skumavc je takrat podal oceno njegovega dela: „Smrtnik se loteva obdelave platna izjemno resno, skuša motiv opazovati in obdelati čim bolj likovno, saj pri njem hiše preraščajo v barvne ploskve, krajina postaja kompozicija razporejenih likovnih elementov, odnos kroga proti kvadratu, diagonale proti vertikali ...“

Elektrogospodarstvo Ljubljana, 1986

O vtisih z razstave je Matjaž Rolih v glasilu Naša skupnost zapisal:

„Motivno je njegovo slikarstvo vezano na staro Vrhniko - kraj, kjer je slikar preživel svoje otroštvo in mladost. Realistično upodobljene stare vrhniške hiše in ulice so rezultat avtorjevega obvladovanja risbe, barve, perspektive in svetlobe. Prav svetlobi posveča slikar veliko pozornost, tako da nam nastala slika daje možnost časovne orientacije. Vsi ti elementi nas navdajajo z mislijo, da je Smrtnikovo slikarstvo iskreno in urejeno.“

Salon IUV Vrhnika, 1986

Marjan Smrtnik se prvič predstavi domači Vrhniki. Lovro Novinšek je ob razstavi podal razmišljanje o človekovi prirojeni želji po likovnem izražanju in se tako poklonil delu razstavljavca:

„Zelo stara zgodba pripoveduje o grškem slikarju, ki je tako realistično narisal gozd, da so priletele ptice in ga začele kljuvati. Naj bo res ali ne, zgodba nam pripoveduje o vedno prisotni želji človeka po likovnem ustvarjanju in popolnosti ustvarjanja. Prisotnost likovnega izražanja je v slehernem človeku, kar lepo vidimo v delih otrok v vrtcih in v osnovnih šolah. Škoda, da se kasneje ta sproščena likovna govorica pri večjem delu ljudi izgubi. Tako se posveti delu na likovnem področju le majhno število ljudi. Del njih so tisti, ki se likovni umetnosti posvetijo poklicno; slikarji, kiparji, arhitekti, oblikovalci, likovni pedagogi in še kdo. In drugi del tisti, ki so kljub popolnoma različnemu poklicnemu delu v sebi zadržali željo, nagnjenje in voljo za likovno izražanje in ustvarjanje. Pričujoča razstava Marjana Smrtnika nam slednje potrjuje. Razstavljene slike so poln odraz lepega in plodnega ljubiteljskega slikarstva.“

Galerija Kašča v Verdu, 1989

Dom društva upokojencev Vrhnika, 1997

„Mladostne želje po likovnem izražanju Marjan Smrtnik kot večina ni mogel realizirati v svojem poklicu. Že zrel mož se je ponovno srečal z željo po likovni izpovedi,“ je v predstavitvi povedal Pavel Mrak in v nadaljevanju izpostavil Smrtnikove zimske motive:

“Zelo uspešno so odslikani zimski motivi, saj belina izredno lepo poveže motiv, ga prekrije, poenoti, poudari barvne akcente likov in seveda izpostavi slikarsko hotenje ...“

Osnovna šola Antona Martina Slomška, 2001

Tudi leta 2001, ob razstavi v avli Osnovne šole Antona Martina Slomška na Vrhniki, je spremni tekst v vabilu napisal Pavel Mrak, med drugim: „Slike Marjana Smrtnika imajo umirjeno in dokaj skromno barvno skalo s poudarjeno hladno modro zelenimi gozdnimi gmotami kot sestavnimi deli odslikane krajine. Slikar vse svoje upodobitve interpretira zelo realistično. Naslikana hiša sicer nikoli ne more biti hiša bivanja, je pa slikarjeva interpretacija in doživljanje te izbrane hiše. Slikar le redko upodablja v svojih delih figuro, rad pa slika tihožitja, da nas spomni na tiho-žitje nam ljubih predmetov. Marjan slika te slike zato, da bi postale sestavni deli interierjev, v katerih bivajo njegovi prijatelji in znanci ter zato, da dopolnjuje svojo osebno legendo. Del te osebne legende je že dolgo biti slikar in odslikati vsaj del sveta.“

Kulturni center Semič, 2009

Marjan Smrtnik se je z razstavo slik, ki jo je poimenoval Moja pokrajina, predstavil tudi v Semiču. Iz Bele krajine namreč prihaja njegova žena Marija.

Predsednica kulturnega društva Orel Semič Marija Stariha Anica je v vabilo na odprtje razstave napisala: »Zadnja leta Marjan Smrtnik pogosteje prihaja v Semič, kjer je njegova žena Marija podedovala malo hiško. Njeno lepoto, čar preteklosti sta z veliko ljubezni in pedantnosti obnovila, ohranila pohištvo Marijine matere in mnoge arhitekturne detajle zgradbe ter predmete iz Marijine mladosti. Bivanje

v Semiču je Marjana navdihnilo z željo po ohranitvi semiških značilnosti, zlasti starotrškega dela Semiča, Semiške gore z značilnimi vinogradi in zidanicami. Tudi te slike so nam na ogled postavljene v semiškem kulturnem centru.«

Cankarjev dom Vrhnika, 22. oktober 2019

V Galeriji Cankarjevega doma na Vrhniki se je 22. oktobra 2019 zbrala precej številna publika. V prvi vrsti, v sredini, sedi razstavljaev Marjan Smrtnik. Foto: Gašper Tominc.

Razstava modelov in slik Marjana Smrtnika je bila posvečena 120-letnici vrhniške železnice in zato tudi poimenovana Potovanje na Vrhniko. Pripravili so jo: Muzejsko društvo Vrhnika skupaj s Cankarjevo knjižnico Vrhnika in Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika.

Predsednica MDV Katarina Oblak Brown je v uvodnem delu razstave pripravila kronološko urejene podatke o aktivnostih v zvezi z načrtovanjem, gradnjo, delovanjem in ukinitvijo železniške proge Vrhnika-Ljubljana. V drugem, osrednjem delu razstave pa je sledila predstavitev življenja in dela ustvarjalnega Vrhničana.

Veduta Vrhnike, upodobljena v poletnem času, na višku vegetacije. V ospredju Hrib s farno cerkvijo in Gradišče, zadaj del Vasi in Klisa. Nad krajem bdi cerkev sv. Trojice.

Avtorica Nataša Oblak Japelj je pripravila tudi kratko besedilo ob odprtju:

»Danes, tu v Galeriji in Avli Cankarjevega doma na Vrhniki, odpiramo že osmo samostojno razstavo Marjana Smrtnika. Predstavljamo njegovo veličastno življenjsko delo, saj so prvič skupaj s slikami razstavljeni tudi modeli strojev, ki jih je naredil. To je kar osem, do zadnjega detajla izdelanih tehničnih mojstevin, pomanjšanih kopij originalov. In tu je še tretja osmica: letos spomladi je gospod Marjan Smrtnik praznoval osemdeset let, kar daje predstavitvi njegovega izjemnega dela še dodatno slavnostno noto. Še veliko ustvarjalnih užitkov mu želimo.«

Bela golobica, vrhniška Sveta Trojica.

V bližini izvira Bele v *Starem malnu* pod Planino je kar nekaj stoletij, vse do 1. svetovne vojne obratoval mlin. Ta slika je nastala na podlagi fotografije iz leta 1903.

Turkova domačija na Grilcovem griču nad Vrhniko.

Stara cesta z začetka 19. stoletja; bila je glavna prometnica skozi Vrhniko vse do izgradnje Nove ceste, danes Tržaške ceste.

Na mestu stare *Rožmancove kovačije* na Stari cesti danes stoji nova stanovanjska hiša, ki povzema obliko svoje predhodnice.

Okolica potoka Bela je posebej ljub motiv Marjana Smrtnika. Na tej sliki je upodobil pogled, ki se odpira proti Stari cesti, z Javorčem v ozadju.

V Rogljevi hiši na desni strani potoka Bela, so nekoč proizvajali gazirane pijače, še pred tem pa so v njej strojili kože.

Na tej sončni zimski idili se v odsevu Bele, ki se leno vije skozi vrhniško Vas, spogledujeta nekdanja Zelenčeva in Rogljeva hiša.

Na tej sliki je upodobljena vrhniška Vas; strnjena pozidava s skromnimi kmečkimi domovi ob vijugasti ozki cesti na jugozahodnem pobočju Svete Trojice.

Habetov mlin je mlel razne vrste žit do leta 1970. Imel je 3 kamne z dvema podlivenima kolesoma in stope, ki jih je poganjalo eno mlinsko kolo.

Osnovo za slikanje Marjanu Smrtniku včasih predstavljajo tudi stare fotografije ali razglednice; v tem primeru je upodobil stope za phanje žita iz leta 1904. Poganjala jih je voda kraškega izvira – Bečkajevega studenca.

V prostore nekdanje Bricljeve usnjarne se je v 30. letih 20. stoletja naselilo Splošno mizarstvo Vrhnika. Danes so prostori ob Hribskem potoku zapuščeni.

Ob Hribskem potoku na Vrhniki so bili nekoč številni mlini, žage in usnjarne. Na sliki *Babji zatonk*, zadaj Stržinarjeva mlin in žaga.

Upodobljen je osrednji vrhniški trg s cerkvijo sv. Lenarta in znamenito staro furmansko gostilno Mantova, ki so jo po 120-ih letih uspešnega delovanja leta 1963 podrli, v neposredni bližini pa zgradili enako poimenovan hotel z restavracijo.

Slika prikazuje del obzidanega mogočnega Kotnik-Lenarčičevega posestva v središču vasi Verd. Na skrajni desni je rojstna hiša slikarja Jožefa Petkovška (1861-1898).

Mlin in žago je poganjala voda, ki je izvirala pod hišnim dvoriščem Maroltove domačije v Verdu in se izlivala v Veliko Ljubljanico.

Nad manjšim zaselkom kmečkih domov na Kurenu nad Staro Vrhniko stoji cerkev sv. Miklavža iz 16. stoletja. V ospredju je Slabetova domačija.

Poletni prizor Voljčeve ceste s *Svetim Pavlom*.

Smrtnikova slika z ambientom, ki ga Vrhnika nima več ... Ob razširitvi Tržaške ceste so leta 2018 podrli nizko, svetlo zeleno Ferbežarjevo hišo, ki je skupaj s staro mitnico (*ubožnico*) in s cerkvijo sv. Pavla v ozadju zaokroževala eno od tipičnih vrhniških vedut.

Vse fotografije slik: Tatjana Oblak Milčinski.

MODELARSTVO

Poleg slikanja so velika strast Marjana Smrtnika tudi stari stroji. Malo za šalo, malo za res nam je zaupal, da se je zato, ker si doma ni mogel privoščiti gradnje cele termoelektrarne, osredotočil na izdelavo manjših parnih strojev. Te je vgradil v pomanjšane modele lokomotiv, letal in drugih prevoznih sredstev. Gospod Smrtnik je izdelal vse najpomembnejše predstavnike v razvoju parnih strojev.

Čudovito izdelani, do najmanjše podrobnosti dodelani modeli so narejeni iz jekla, bakra, medenine, aluminija, lesa in po barvani z barvami za kovine. Poudariti je treba, da vsi njihovi stroji delujejo.

S pomočjo teh strojev so bili s filigransko natančnostjo obdelani številni kovinski elementi modelov, ki jih je ustvaril Marjan Smrtnik v domači delavnici. Foto: Gašper Tominc.

Marjan Smrtnik in njegov vlak. Parno lokomotivo 017 in potniški vagon je izdelal kot spomin na potniško-tovorni železniški promet, ki se je med Ljubljano in Vrhniko odvijal v obdobju 1899–1966, ko so progo ukinili. Foto: Gašper Tominc.

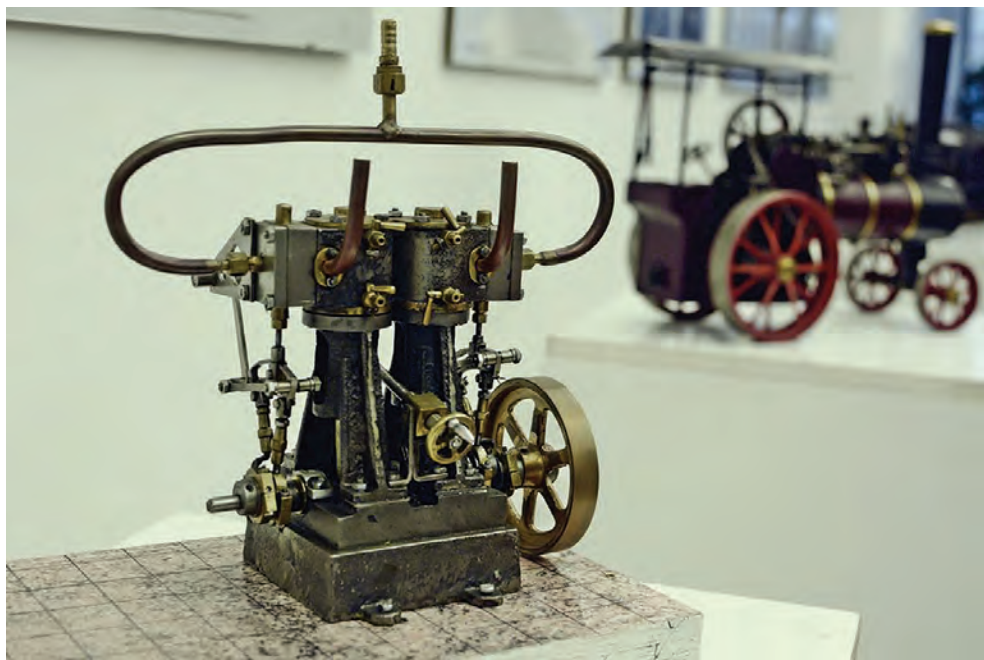
Ladja Santa Maria

Ladja *Santa Maria* (*Sveta Marija*) za premikanje sicer ni potrebovala moči parnega stroja, a je znamenita, saj naj bi bila prva, ki je iz Evrope dosegla obalo Amerike. Na čelu Kolumbove flote je avgusta 1492 odplula z juga Španije, da bi našla hitrejšo pot do z začimbami bogatih dežel daljnega vzhoda. Ko so mornarji oktobra istega leta uzrli kopno, so bili prepričani, da je to Indija. V resnici pa so pripluli do Karibov. Konec leta, meseca decembra, je 36 metrov dolga in 8 metrov široka *Santa Maria* po nesreči nasedla in potonila ob obali otoka Haiti. *Santa Maria* je bila *karáka* - to je tip trgovske jadrnice, ki je bila prva primerna za plovbo po oceanu. Karake so bile dovolj velike in zato stabilne na viharnem morju. Poleg tega so imele dovolj prostora za spravilo zaloga hrane in pijače ter drugega koristnega tovora.

Prvi model Marjana Smrtnika - jadrnica *Santa Maria*, merilo 1 : 40, 1985. Foto: Gašper Tominc.

Ladijski parni stroj iz leta 1900

Ladijski parni stroj kot razstavni eksponat na razstavi v Avli Cankarjevega doma na Vrhniki. Merilo 1 : 10, 2014. Foto: Gašper Tominc.

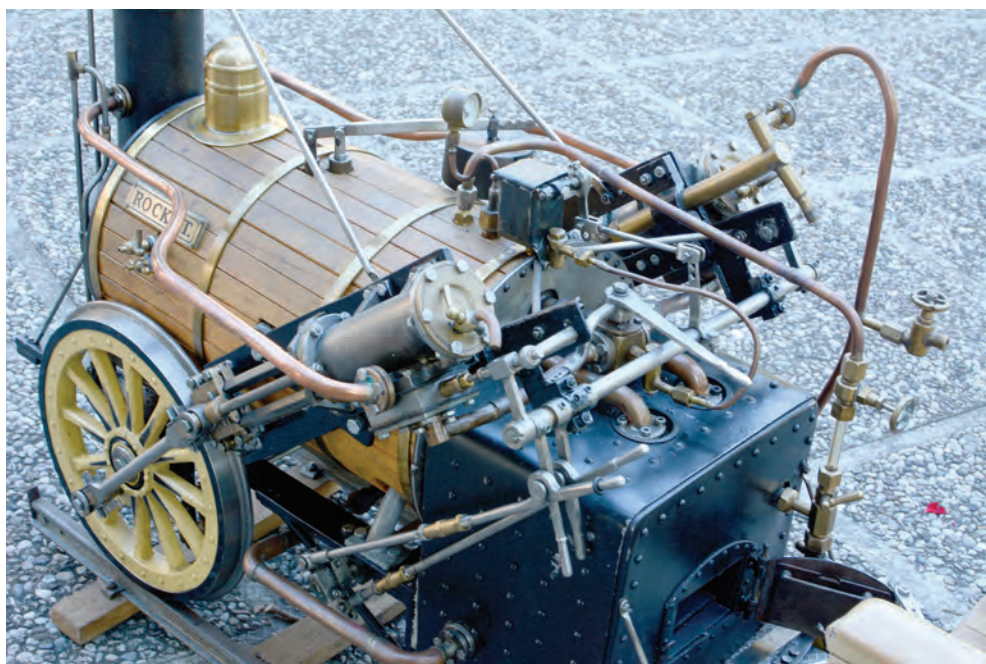

Marjan Smrtnik med prikazom delovanja ladijskega parnega stroja. Foto: Gašper Tominc.

Parna lokomotiva The Rocket

Raketa (angl. *The Rocket*) je parna lokomotiva, ki sta jo zasnovala in izdelala George Stephenson in njegov sin Robert. Slavna je postala leta 1825, ko so organizirali tekmovanje, da bi odkrili najboljšo lokomotivo, ki bi pričela voziti na progi Liverpool-Manchester. *Raketa* je na tekmovanju dosegla ob polni obremenitvi največjo hitrost 46 km/h, po strmem pobočju pa je vlekla potniški vagon s hitrostjo 32 km/h.

Model parne lokomotive *The Rocket*, merilo 1 : 7, 2016–2019. Foto: Gašper Tominc.

Parna lokomotiva 017

Parno lokomotivo 017 so izdelali na Madžarskem, v tovarni Mavag (Madžarska kraljeva tovarna železniških lokomotiv) leta 1917. Isti tip lokomotiv so v času prve svetovne vojne izdelovali tudi v Tovarni lokomotiv Henschel & Sohn (Henschel in sin) v Nemčiji. Po prvi svetovni vojni je v Sloveniji ostalo 86 lokomotiv vrste 017. Do konca uporabe parne vleke, to je do sredine sedemdesetih let 20. stoletja, so vozile predvsem potniške vlake na krajših lokalnih progah Dolenjske, Bohinjske proge, Istre pa tudi na Vrhniko.

Strojevodji na vrhniški progi v obdobju 1940–1955 sta bila med drugimi tudi Pavel

Smrtnik in Jože Končan. Železniški muzej Slovenije v Ljubljani ima v svoji zbirki dve lokomotivi; 17-086 je bila izdelana na Madžarskem, 17-006 pa v Nemčiji. Slednja je še vozna, občasno vleče muzejsko-turistični vlak.

Z izdelavo pomanjšanega modela parne lokomotive 017 je Marjan Smrtnik želel ohraniti spomin na obdobje od 24. julija 1899 do 16. januarja 1966, ko je prav tak tip lokomotive vozil potnike in tovor po železniški progi med Vrhniko in Ljubljano. Od leta 2015 do 2018 je bila ta, pomanjšana lokomotiva, razstavljena ob svoji vzornici v naravni velikosti v Železniškem muzeju v Ljubljani in seveda požela nemalo občudovanja obiskovalcev muzeja.

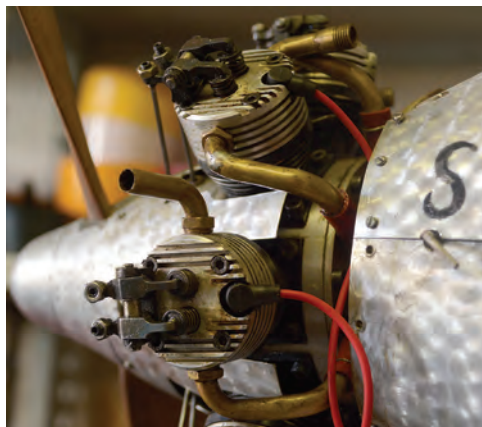
Model parne lokomotive 017, merilo 1 : 11, 2000–2005. Foto: Gašper Tominc.

Letalo Spirit of Saint Louis

Enomotorno letalo *Spirit of Sant Louis* (Duh svetega Alojzija), ki ga je upravljal pilot Charles Lindbergh, je prvo letalo, ki je preletelo Atlantik brez vmesnih postankov. 20. maja 1927 je zapustilo New York ter čez dobrih 33 ur, po skoraj 6.000

kilometrih priletelo na cilj v Pariz. Letalo je dosegalo največjo hitrost 214 km/h in se dvignilo 5 km visoko. Med rekordnim poletom je njegova povprečna hitrost znašala 173 km/h.

Obdobje izdelave modela: 2014-2017.
Merilo 1 : 11.

Spirit of St. Louis in drugi modeli so bili razstavljeni v Avli, slike pa v Galeriji Cankarjevega doma na Vrhniki. Foto: Gašper Tominc.

Letalo Spirit of St. Louis, spravljeno v domači delavnici, merilo 1 : 11, 2014- 2017.
Foto: Nataša Oblak Japelj.

Letalo Polikarpov Po-2

Letalo *Polikarpov Po-2* je bil sovjetski enomotorni večnamenski dvokrilnik. Preprosto, zanesljivo in poceni letalo so uporabljali za kmetijske namene, za šolanje pilotov, pa tudi kot izvidniško in jurišno letalo med 2. svetovno vojno. Letalo, ki ga je zasnoval Nikolaj Polikarpov, je eno iz-

med najštevilčnejših dvokrilnikov na svetu. Med letoma 1928 in 1953 so proizvedli preko 40 000 letal vseh verzij. Tudi vrhniški piloti: Janko Oblak, Tone Merlak in Miloš Rijavec so se v letih po 2. svetovni vojni učili letenja na takem tipu letal.

Obdobje izdelave modela: 2000–2003.
Merilo 1 : 11.

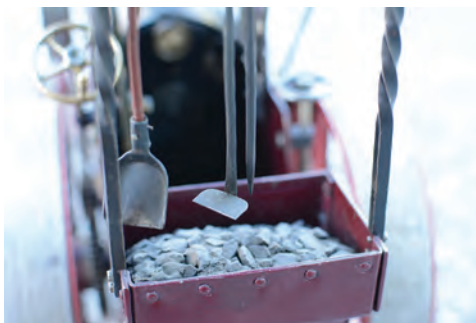
Polikarpov v Avli Cankarjevega doma na Vrhniku. Foto: Gašper Tominc.

Letalo *Polikarpov*, spravljen v domači delavnici. Merilo 1 : 11, 2000–2003.
Foto: Nataša Oblak Japelj.

Parni traktor

Parni traktor ali *valjar* so sprva uporabljali na večjih posestvih za razna kmečka opravila, kot je oranje, žetev, žaganje drv, z obteženimi kolesi pa tudi za utrjevanje cest. To vrsto samohodnega vozila so v Združenih državah Amerike izdelovali že v drugi polovici 19. stoletja in ga uporabljali vse do razmaha bencinskih motorjev in električne energije. Vrhniško komunalno podjetje ga je vse do sredine 70-ih let 20. stoletja uporabljalo za utrjevanje cest. Smrtnikova delujoča samohodna maketa, ki vozi na parni pogon, je dolga 450 mm in visoka 250 mm. Z natočenim rezervoarjem za vodo in polno posodo za premog zmore kakih deset minut vožnje.

Marjan Smrtnik prikazuje delovanje modela pomanjšanega parnega traktorja. To je bila njegova prva maketa, izdelana tako, da vozi na paro. Merilo: 1 : 20, 1986. Foto: Nataša Oblak Japelj.

Model parnega traktorja. Foto: Gašper Tominc.

Literatura in viri:

- Arhiv Muzejskega društva Vrhnika.
- Jože Jenko: Vrhniška krajevna železnica. Vrhniški razgledi 1, 188–196, Muzejsko društvo Vrhnika, 1996.
- Mladen Bogič: 33. boljši sejem vlakcev, Nova proga, Revija Slovenskih železnic, Ljubljana, maj 2011.
- Mladen Bogič: 35. sejem modelne železnice v Železniškem muzeju SŽ, Nova proga, Revija Slovenskih železnic, Ljubljana, maj 2012.
- Tadej Brate: Slovenske muzejske lokomotive, Posebna izdaja revije Gea, Ljubljana, 2004.
- Božidar Grabnar: Naš pogovor, 9/10 Tim, Revija za tehniko in znanstveno dejavnost mladine, Ljubljana, maj-junij 1987.
- Stanko Granda: Akumulacija kapitala na Vrhniki, Vrhniški razgledi 17, Muzejsko društvo Vrhnika, 2016.
- Peter Habič: Vrhnika, geografska monografija manjšega kraja, Geografski zbornik, letnik 7, SAZU, Ljubljana, 1962.
- Pavel Mrak: Marjan Smrtnik: Razstava slik, vabilo na razstavo, Osnovna šola Antona Martina Slomška Vrhnika, 2001.
- Nebo prekrile majhne, a turbo zverine, Slovenske novice, Ljubljana, 17. avgust 2017.
- Katarina Oblak Brown: Potovanje na Vrhniko; Razstava ob 120-letnici vrhniške železnice; Kronološki pregled aktivnosti v povezavi z železniško progo Ljubljana - Vrhnika, Vrhnika, oktober 2019.
- Lidija Pavlovčič: Slikarstvo kot tehnika, slike Vrhničana Marjana Smrtnika, Elgo, avgust 1986.
- Olga Pivk: Mlini in žage na Vrhniškem, Vrhniški razgledi 14, Muzejsko društvo Vrhnika 2013.
- Potovanje na Vrhniko, Razstava modelov in slik Marjana Smrtnika ob 120-letnici vrhniške železnice, Muzejsko društvo Vrhnika, Cankarjeva knjižnica Vrhnika, Zavod Ivana Cankarja Vrhnika, oktober 2019.
- Razstava v Toplarni, Elektrogospodarstvo, Ljubljana, maj 1981.
- Matjaž Rolih: Septembrska razstava likovnih del Marjana Smrtnika, Naša skupnost, glasilo SZDL Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana, november 1986.
- Karol Rustja: Vrhniška lokalna železnica. Vrhniški razgledi 4, 76–96, Muzejsko društvo Vrhnika, 2003.
- Simon Seljak: Smrtnik v salonu IUUV, Naš časopis, Vrhnika, december 1986.
- Simon Seljak: Razstava slik Vrhničana Marjana Smrtnika, Naš časopis, Vrhnika, julij 1997.
- Simon Seljak: V avli šole razstava slik in predstavitev nove knjige, Naš časopis, Vrhnika, oktober 2001.
- Simon Seljak: Vrhnika in pomembne evropske poti, Naš časopis, Vrhnika, november 2006.
- Marija Stariha Anica: Marjan Smrtnik iz Vrhničke, vabilo na razstavo, Moja pokrajina, olje, Kulturni center Semič, 2009.
- Gašper Tominc: Razstava ob 120-letnici vrhniške železnice, Marjan Smrtnik: modelar in ljubiteljski slikar, Naš časopis, Vrhnika, november 2019.
- Polona Zalokar: Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo; Voljčeva cesta in Klis, Vrhniški razgledi 12, Muzejsko društvo Vrhnika, 2011.
- J. Z.: Vrhniški Slomškov dan, Družina št. 41, Ljubljana, oktober 2001.
- <https://www.delo.si/prosti-cas/potovanja/zeleznicar-verjame-da-imajo-parne-lokomotive-duso.html>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Polikarpov_Po-2
- https://en.wikipedia.org/wiki/Spirit_of_St._Louis
- <https://sl.wikipedia.org/wiki/Karaka>
- <https://www.rtv slo.si/kultura/drugo/smo-po-500-letih-nasli-kolumbovo-ladjo/336798>
- www.vlaki.info › ... › Železnica skozi čas
- <http://www.staritraktor.si/traktorji/>

POTOVANJE NA VRHNIKO;

Ob 120-letnici vrhniške proge

VRHNIKA DOŽIVI GOSPODARSKI ZLOM

1857 **Dograditev Južne železnice Dunaj-Trst**

Prve težnje po železniški povezavi Vrhniko z Ljubljano so se pojavile v 19. stoletju, ob trasiranju Južne železnice Dunaj-Trst. Eden izmed načrtov za odsek Ljubljana-Trst je predvideval potek proge mimo Vrhniko, vendar je bila kasneje izbrana trasa, ki je kraj obšla. Vrhniko je tako po dograditvi odseka leta **1857** doživela gospodarski zlom. Lokalno gospodarstvo, ki je do tedaj temeljilo predvsem na rečnem in furmanskem prevozništvu, je začelo po preusmeritvi tovarnega prometa na železnico nazadovati.

BLIŽA SE ŽELEZNA CESTA ... TUDI DO VRHNIKE

1893 → **Priprave na gradnjo se »silno vlečejo«**

Želje po železniški povezavi kraja z Ljubljano so se obudile leta **1893**. Vrhniški pobudniki, župan Gabrijel Jelovšek, tovarnar Josip Lenarčič, pivovar Teodor Frölich, inženir Avgust Glowacki, trgovec Karel Mayer in davkar Ivan Gruden, so se ob ključni podpori deželnega poslanca in kasnejšega ljubljanskega župana Ivana Hribarja združili v konzorcij za graditev lokalne železnice Ljubljana-Vrhniko. Priprave na gradnjo so se začele; podali so oceno rentabilnosti proge, pridobili dovoljenja za gradnjo, opravili trasiranje, tehnične priprave in finančne dogovore. Odločilno vlogo v prid izvedbe projekta je imel Ljubljanski potres leta 1895. Porušena Ljubljana je namreč potrebovala gradbeni material, ki ga je bilo na Vrhniškem veliko, zaradi česar je bila gradnja lokalne proge uvrščena med prednostne naloge.

1898 Gradnja proge se začne

Prva gradbena dela so se pričela šele 23. maja **1898**. V nasprotju z dolgotrajnimi pripravami je gradnja hitro stekla, saj v tehničnem pogledu ni bila zahtevna. Za izvajalca del je bilo izbrano podjetje Filipa Zupančiča iz Ljubljane. Enotirna lokalna proga se je od dvotirne južne železnice odcepila na Brezovici. Proga je bila v odseku Brezovica-Vrhniko dolga 11,5 km, prečkala je 40 poti in se spustila proti Vrhniku za skoraj 5 m. Vključevala je pet postaj: Brezovico, Lukovico, Log, Drenov Grič in Vrhniko.

1899 Vožnja po železnici končno steče

23. julija **1899** je pripeljal na Vrhniko prvi slavnostni vlak s povabljenimi gosti, in naslednji dan je po progi stekel redni javni promet. Dnevno so vozili trije pari potniško-tovornih vlakov. Vožnja v eno smer je trajala 38 min (po podaljšanju proge leta 1934 še dodatnih 20 min). Lokalna železnica je imela v uporabi dve lokomotivi in štiri vagoni, ter zaposlenih 5 železničarjev. Progo je upravljala družba Južne železnice.

1900 ➔ Podaljšanje proge preko Idrije onemogoči 1. svetovna vojna

Leta **1900** je bil podan predlog za podaljšek proge preko Idrije do Mosta na Soči, a je večletne priprave prehitela prva svetovna vojna. Ob koncu vojne, leta **1918**, je imela proga zaradi povečanega transporta vojakov proti Ljubljani in zapornikov proti Italiji dobiček.

1930 ➔ Medvojno obdobje

Konec leta **1930** sta na Logu usodno trčila vlak in avtobus, in v izogib nevarnega križanja ceste in proge so tam kasneje konstruirali nadvoz. Leta **1934** so progo podaljšali za več kot 600 m in pri tem zgradili novo postajo Vrhnika-trg (kasneje Vrhnika-mesto); prvi vlak je pripeljal na novo postajo 6. januarja **1935**. Pred drugo svetovno vojno so na progi uvedli čebelarke vlake, ki so prevažali čebele na ajdovo pašo po Sloveniji.

1941 ➔ Čas 2. svetovne vojne in tik po njej

Leta **1941** so zaradi razstrelitve Borovniškega in Štampetovega mostu na Južni železnici preusmerili promet na vrhniško železnico. Leta **1945** je bila lokalna proga spet zelo obremenjena, saj so potnike z Južne železnice zaradi nevarnega obvoza čez Borovnico ponovno preusmerili nanjo.

1946 —► Povojno obdobje

Po vojni, leta **1946**, so za varnejše križanje železnice in magistralne ceste preložili del proge med Logom in Drenovim Gričem ter nad njo zgradili cestni nadvoz. V kasnejšem obdobju je bila proga slabo vzdrževana, kar je zmanjševalo varnost vožnje. Leta **1960** so posledično iztirili štirje vagoni.

1966 Ukinitev proge

16. januarja **1966** je bila proga z obrazložitvijo, da je nerentabilna, ukinjena. Še isto pomlad so jo začeli razdirati.

STAVBA NEKDANJE POSTAJE VRHNIKA-MESTO ŠE STOJI ... – KAKO NAPREJ?

Stavba nekdanje železniške postaje Vrhnika-mesto še stoji in je hkrati edina še ohranjena tovrstna postaja v nespremenjeni obliki v Sloveniji, vodena v registru pri Zavodu za varstvo kulturne dediščine kot stavbna dediščina pod številko 12530. Predstavlja spomenik solidarnosti, saj je bila zgrajena s pomočjo javnih delavcev, ki jih je posebej za to priložnost zaposlil takratni župan Stanko Hočevnar; v zahvalo so mu delavci ob končanem delu izročili plaketo s podpisi, ki jo zdaj hrani Muzejsko društvo Vrhnika.

Vrhničani si želimo stavbo nekdanje postaje ohraniti!

Po požaru leta **2013** je bila stavba ob prizadevanju Vrhničanov zasilno prekrita in s tem rešena pred propadom. Konec **2015** je Občina Vrhnika poskrbela za obnovo poškodovanega dela ostrešja. Aprila **2016** je bila v stavbi izvedena čistilna akcija (Društvo HUD-o in Muzejsko društvo Vrhnika). Decembra **2016** je bila v sodelovanju KS Vrhnika-Breg, Muzejskega društva Vrhnika in Zavoda NaNovo ob nekdanji progi v bližini postaje postavljena informacijska tabla o zgodovini vrhniške železnice. Maja **2017** je bil v postajici izveden dogodek »Osvoboditev« - Železniška postaja Vrhnika-mesto, pri kateri so sodelovali poleg Muzejskega društva Vrhnika še Zavod NaNovo, Klub vrhniških študentov, Razstavišče Moja Ljubljana, Društvo HUD-O, KS Vrhnika-Breg, Mala mestna Galerija in Drago Leskovar.

Tudi s trenutno razstavo želimo opozoriti na posebno zgodovinsko vrednost tega objekta ter spodbuditi odgovorne, da se ga ohrani in mu dodeli nove, tematsko ustrezne vsebine.

Pesem od železne ceste

/ali elegija vrhniškemu vlaku/

Zastave so zaplapolale,
balončki dvigali se v zrak,
mahale roke - beli robčki
pozdravljali so prvi vlak.

Župan Hočevar je potegnil
železnico si kar pred prag.
V središče mesta skoro peljal
nas je udobni stari vlak.

Še ni minilo pol stoletja,
ko brez zastavic in zastav
ukinili so novo progo,
čeprav ljudem bilo ni prav.

Nihče ni vprašal, se zanimal,
kaj mislijo o tem ljudje.
Bilo je kratko pojasnilo:
"Ni rentabilno!" - To je vse.

A kdo je kriv, da s premoženjem
se ljudskim zdaj tako ravna?
Nam je nerazumljiv odgovor:
"Reforma sem - reforma tja!

Čakalnice - vagoni topli!
Kako lepo se to nam zdi,
ko čakamo na cesti v brozgi -
in veter reže do kosti - - -

Kdor avtobusa ne prenese
in avta nima, naj gre peš!
Deset ubogih kilometrov
dokler si mlad, pač lahko greš!

Sicer pa - nič ne godrnjajmo,
da ne ukinejo še nas,
ki tudi nismo rentabilni:
le starčkov je še polna vas!

Železnica je zastarela
in mi smo stari - to je vse!
Zato pa po železni cesti
nam staro hrepeni srce!

Avtorica: Marija Brenčič Jelen, vir: družina Jelen.

Jeseni 2020¹ so v organizaciji Občine Vrhnika in Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika, pod izvajalcem Gordeja d. o. o., projektantom Matjažem Jakšetom in s sodelovanjem ZVKDS stekla obnovitvena dela na poslopju stare postaje. Zamenjano je bilo ostrešje, električna napeljava, urejena hidroizolacija, utrjeni so bili zidovi, prenovljena fasada, notranji ometi, na novo je bil položen parket, zamenjana so okna in vrata. Nadaljnji korakih bodo namenjeni opremiti prostorov s tematskimi eksponati in informacijsko vsebino ter programsko oživitvijo objekta.

Kot izgleda, bo stara postaja le dočkala dan, za katerega se v zadnjem desetletju z različnimi akcijami mnogi občani tako trudimo.

Stara postaja med čistilno akcijo, 15. aprila 2016. Na sliki Renata Struna, predsednica KS Vrhnika-Breg, Marija Oblak Čarni iz MDV in Mojca Arh Kos iz ZVKDS. Foto: Katarina Oblak Brown.

Stara postaja po prenovi; 21. aprila 2021. Foto: Katarina Oblak Brown.

¹ Tekst, dodan ob pripravi Vrhnških razgledov 21.

Sonja Malovrh

OB RAZSTAVI:

MOJA JE PESEM!

Ob 100-letnici rojstva pesnice in pisateljice
Marije Brenčič Jelen (1919–2000)

Marija Brenčič okoli leta 1937.

Avtorica razstave:

Sonja Malovrh

Urednica razstave:

dr. Katarina Oblak Brown

Sodelavci:

Marija Jelen, Blaž Jelen in drugi družinski člani Marije Brenčič Jelen, Jože Brenčič, Jože Malovrh, Janez Žitko, mag. Tatjana Oblak Milčinski.

Fotografije:

iz družinskih arhivov Marije Brenčič Jelen, Franc Brenčič, Foto Tischler, Janez Žitko, Sonja Malovrh in drugi.

Oblikovalka: Milena Oblak Erznožnik

Tisk: Studio Zenit

Razstavo so pripravili:

Muzejsko društvo Vrhnika (predsednica dr. Katarina Oblak Brown), Cankarjeva knjižnica Vrhnika (direktorica Sonja Žakelj), Zavod Ivana Cankarja Vrhnika (direktor Boštjan Koprivec).

Odprtje:

Cankarjev dom na Vrhniki, 22. januar 2019

Gostovanja:

Podlipa (22.–24. februar 2019), Muzej Velenje (7. marec–14. april 2019), Knjižnica Velenje (4. november–31. december 2019).

Slovenska pesnica in pisateljica

Marija Brenčič se je rodila 28. januarja 1919 v Podlipi pri Vrhniku, po domače pri *Gojerju*, očetu Francu Brenčiču (roj. 28. 1. 1875, umrl 4. 12. 1937) in materi Mariji, roj. Cankar, iz Smrečja (roj. 3. 3. 1880, umrla 12. 2. 1958).

Gojerjeva domačija s hišno številko 33, prej 2, je stala ob glavni cesti, nad potokom Podlipščica, nedaleč stran od vaškega jedra. Domačija je leta 1824 premogla večjo zidano hišo in na nasprotni strani ceste majhno fužinarsko stavbo s hlevom, podom, majhno kuhinjo in sobico. Poleg je bila zidana sušilnica sadja in kozolec. Do konca druge svetovne vojne so imeli pri hiši statve za tkanje platna. Tkali so za sovaščane in prebivalce okoliških vasi.

Gojerjev kozolec, leta 1990.

Gojerjeva hiša, v sredini Mevlava hiša, v ozadju Mevlav kozolec, ok. l. 1937.

Razglednica, Podlipa leta 1939.

Podlipščica pod Gojerjevo domačijo, kjer so perice splakovale perilo, med letoma 1935–1940.

Družina Brenčič - Gojerjevi: z leve sin Jože, oče Franc, mati Marija, v naročju hči Marija, hči Cilka, zadaj sin Franc, leta 1920.

Marijina stara starša po očetovi strani sta bila Andrej Brenčič, roj. 18. 11. 1839 v Podlipi, in Frančiška Leskovec, roj. 21. 1. 1846 v Zaplani. Poročila sta se 4. 2. 1874 in nato živela v Podlipi. Stara starša po materi sta bila Jožef Cankar, Žagarjev iz Smrečja, roj. 20. 3. 1841, umrl 6. 1. 1927, in Uršula Žakelj, Kosova iz zaselka Kajndol v Smrečju, roj. 16. 10. 1848, umrla 11. 12. 1917. Po poroki, ki je bila 24. 5. 1869, sta živela na njenem domu v Kajndolu.

Zakonca Marija in Franc Brenčič sta si v skromni hiši pri Gojerju ustvarila dom in družino. V zakonu se jima je rodilo sedem otrok:

Franc Brenčič, 22. 11. 1904 - 1945,
 Marija Brenčič, 22. 1. 1906 - 25. 4. 1906,
 Marija Brenčič, 16. 12. 1906 - 16. 12. 1906,
 Cecilija Brenčič, 14. 11. 1907 - 3. 9. 1975,
 Anica Brenčič, 31. 10. 1910 - 26. 7. 1911,
 Jože Brenčič, 9. 4. 1913 - 12. 11. 1996 in
 Marija Brenčič, 28. 1. 1919 - 21. 3. 2000.

Portret Marije Brenčič, okrog leta 1938.

Otroštvo in mladost

Marija, rojena kot sedmi otrok v družini, je bila zvedava in nadarjena deklica. V podlipsko ljudsko šolo je začela hoditi leta 1924, ko ji je bilo komaj pet let. Kot je zapisala sama, je znala brati že prej. Naučila se je iz starega abecednika, ki je bil natisnjen še v Avstriji. Doma je imela še avstrijsko računico, Zgodbe svetega pisma, staro tablico, leseno puščico in platenno torbo; za eno krono je kupila le še »kamenček« (pisalo) in to je bilo dovolj za začetek šolanja. Z odliko je opravila vseh osem razredov in odraščala v skromno in preprosto dekle.

Staršema življenje ni prizanašalo. Že v zgodnjem obdobju zakona sta izgubila tri hčerke – Marijine sestre. Vse tri so umrle v prvem letu starosti. Oče je kmetoval, bil tesar ter krovec in v zimskem času tkal platna. Pri tem mu je pomagal najstarejši sin Franc. Ko je nastopila pomlad, je šel za služkom ter delal kot zidarski pomočnik. Včasih je bil po cel teden zdoma. V prvi polovici 20. stoletja je pisal podlipske anale.

Mati je gospodinjala, delala na polju ter njivi in skrbela za družino. V veliko pomoč ji je bila starejša hči Cilka, ki je poleg drugega dela pazila skoraj dvanajst let mlajšo sestro Marijo. Živeli so skromno. Nekaj denarja so si prislužili s prodajo domačih pridelkov na Vrhnikih.

Razred:	I.	II.	III.	IV.
Občelek:	I.	II.	III.	IV.
Učna stopnja:				
Šolsko leto:	I.	II.	III.	IV.
Polletje:	I.	II.	I.	II.
Vednje:	1	2	3	4
Pridnost:	1	2	3	4
Verouk:	1	2	3	4
Čitanje:	1	2	3	4
Pisanje:	1	2	3	4
Učni jezik:	1	2	3	4
Srbohrvaščina:	1	2	3	4
Računstvo in merstveno oblikovanje:	1	2	3	4
Nasorni nauk in domoznanstvo:	1	2	3	4
Zemljepis in zgodovina:				5
Priradopsja in priradopslovje:				5
Risanje:		4	4	4
Pejze:	1	2	3	4
Telovadba:				
Delna ročna dela:				
Dekliška ročna dela:		4	4	4
Neobvezni predmeti:				
Znanja oblika plemeniti izdelkov:		4	4	4
Število samujenih šolskih polletij	polletno	opravičenih	1	2
	opravičenih	1	2	
Število letnih polletij	letno	opravičenih	1	2
	opravičenih	1	2	
Datum invizivne izkaza o napredku, odpuščanja, odhodnic, izkaza za prestop v meščansko (strojno) šolo				
Za prestop sposoben, oziroma nesposoben				
Šolski uravritelj (šolska uravriteljica)				

Šol. spričevalo Marije Brenčič od l. 1925 do 1928.

Marija Brenčič s sestro Cilko, okoli leta 1935.

Mati Marija Brenčič – Gojerjeva, leta 1950.

Zaradi hude krize, ki je nastopila leta 1929, se pridelkov ni dalo več prodajati. Odslej so jih porabili v domačem gospodinjstvu in posledično nekoliko bolje živeli.

Leta 1937 je oče umrl. Kmetijo je prevzel prvorojenec, sin Franc. Delal je na kmetiji, kril slamnate strehe ter opravljal priložnostna dela.

Bil je vsestransko kulturno in družbeno dejaven: fotograf, tajnik Gasilskega društva, bralec družbeno-javnih obvestil, dramski igralec, knjigovez, pritrkovelec, opravil je režiserski tečaj in kar dvanajst let z velikim uspehom režiral ljudske igre, v katerih sta nastopala tudi Marija in brat Jože. Igrali so v Podlipi in njeni okolici.

Marija Brenčič z bratom Francem, leta 1935.

Marija Brenčič z bratom Jožetom, leta 1938.

Brat Franc Brenčič v Podlipi okoli leta 1940.

Srečanje z Antonom Jelenom

Poleti leta 1937 sta bili v Slovencu objavljeni fotografija in pesem avtorice Marije Brenčič, *Naš teliček*, kateri je opazil drevesničar Anton Jelen iz Šentilja pri Velenju. Z motorjem se je odpeljal v Podlipo in tam spoznal mlado pesnico Marijo, polno domišljije in zavzeto za pisanje.

V družini Antona Jelena je bilo veselje do sadjarstva prirojeno. Njegov oče je bil kmet in občinski svetovalec, mati pa kmetica z izrednim čutom za pomoč ljudem v stiski. Stric Matija Jelen je bil vodja sadjarske šole na Ptuju. Drevesnico je zasadil v Novi Cerkvi, kjer je služboval ter še drugeje. Anton, ki se je rodil 4. 1. 1907 v Šentilju, je rad zahajal k stricu in se pri njem učil cepljenja sadnih drevesc in drugih sadjarskih veščin. Pri dobrih 12-tih letih, v sezoni 1919-1920, je prvič zasadil svojo drevesnico. Posadil je okoli 200 divjakov sadnega drevja. Od svojega trinajstega leta je z vso ljubeznijo opravljal sadjarsko delo. Ko je odslužil vojaščino in končal Kmetijsko šolo v Šentjurju, je odšel v Sadjarsko in vinarsko šolo v Maribor, po končanem šolanju pa se povsem posvetil drevesnici.

Pisal je strokovne prispevke za časnike, predaval na sadjarskih tečajih in bil tajnik drevesničarskega odseka za Dravsko banovino. Leta 1924 je prejel prvo priznanje za sodelovanje na sadjarski razstavi v Šmartnem ob Paki, pozneje jih je sledilo še več. Izdal je cenik o vrstah sadnega drevja, vinskega trsja in vrtnic. V času Kraljevine Jugoslavije je opravljal delo kontrolorja kakovosti sadja, namenjenega za izvoz pri podjetju Škerl Zoran - Zagreb, Trgovina južnog voća na veliko.

Bistre glavé je slovensko dekle

Mlada pesnica Marija Brenčič iz Podlipe pri Vrhniki in njen bratranec Vinko držita telička, da jima ne bi pobegnil v širni svet...

Naš teliček

Sonce zlato sije z néba,
ko čez grček
prvič z Vinkom gre na pašo
naš teliček.

Dekla Ančka reče: »To si
bistre glavé!
Kam telička ženeš? Saj ne
je še travé!
Le ubogaj, Vinko, pa ga
ženi v stajo;
jutri že na sejmu naši
ga prodajo.
Ko povrnejo domov se
oče z mrakom,
prinesó ti lep klobuček
s svetlim trakom.«

A pastirček Vinko modro
poudarja:
»Škoda je telička, škoda —
za mesarja!«

Marija Brenčič, Podlipa pri Vrhniki.

Naš teliček. Slovenec, 11. 7. 1937, štev. 155.

Leta 1935 je gojil že okoli 30.000 mladih sadnih drevesc, poleg še sadike vrtnic in vinskih trt. Ker težka in ilovnata šentiljska zemlja ni dala zadostnega zaslужka, je imel drevesnice še drugod po Šentilju, na Ponikvi, v Velenju, na Selu, v Šaleku, na Polzeli in v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Pri napornem delu v sadovnjakih so mu pomagali domači, sorodniki, med njimi zlasti mož njegove tete Elizabete - Valentin Dolinšek ter najeti vaščani.

Marija Brenčič v Močilniku na Vrhnikih pri kipu Antona Puščavnika, leta 1938.

Anton Jelen in Marija Brenčič na Mali Loki, med letoma 1938–1939.

Anton Jelen v drevesnici, leta 1973.

*Anton Jelen je bil drevesničar po poklicu in poklicanosti. Njegovi cilji so bili višji. Sodi-
jo tudi v današnji čas. Nenehno pomlajevanje narave s sadnimi drevesi je pomembno poglavje v ekologiji.*

*Tod, kjer Slovenci smo doma,
pred vsako hišico cvete
prelepa roža - gartroža.*

*Med listi zelenimi češnja žari,
žare hrepeneče otroške oči
in drobna ročica se stega po nji ...*

Anton ni izkazoval pripadnosti le do zemlje, trsa, vrtnic in sadnih dreves, bil je tudi velik človekoljub, publicist, fotograf, dramatik, pisateljsko razgiban in pobudnik kulturnega življenja v Šentilju. Od leta 1928 do 1990 je pisal črtice, v katerih je opisoval svoje bogato življenje, ljubezen do gojenja sadnega drevja ter razmere v vojnem in povojnem obdobju, ko oblast ni imela razumevanja za težave in stiske malega človeka. V nadaljevanjih so bile objavljene v Kmečkem glasu pod naslovom *Moj križev pot*.

Napisal je dve igri: *Strah v Kožlju* in *Elektriko hočemo*.

Umrli je v 86. letu starosti, 17. 10. 1992, na svojem domu v Šentilju pri Velenju (Arnače 23). Po smrti so otroci na njegovo željo izbrane črtice izdali v knjigi pod istim naslovom *Moj križev pot*, ki je leta 2001 izšla pri založbi Kmečki glas.

Leta 1993 mu je Skupščina občine Velenje za življenjsko delo in pomembne dosežke posmrtno podelila Grb občine Velenje, ki ga je prevzela njegova žena Marija Brenčič Jelen.

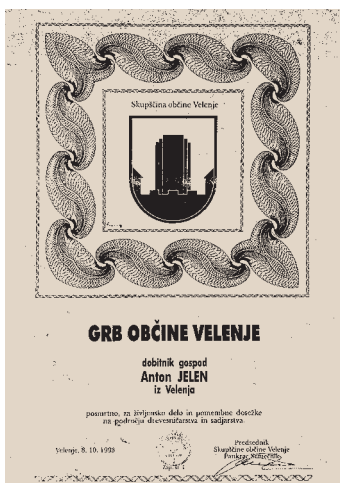
Vse, kar je ustvarjal, je rastlo kot drevo in doseglo svoj vrh v zreli starosti.

Nasad vrtnic, v ozadju sadike sadnih drevesc (Dola), Šentilj, leto 1980.

Letak za ljudsko igro Strah v Kožlu, leta 1975.

Antonju Jelenu posthumno podeljen Grb občine Velenje, leta 1993.

Anton Jelen, Moj Križev pot, izdano leta 2001.

Poroka in družina

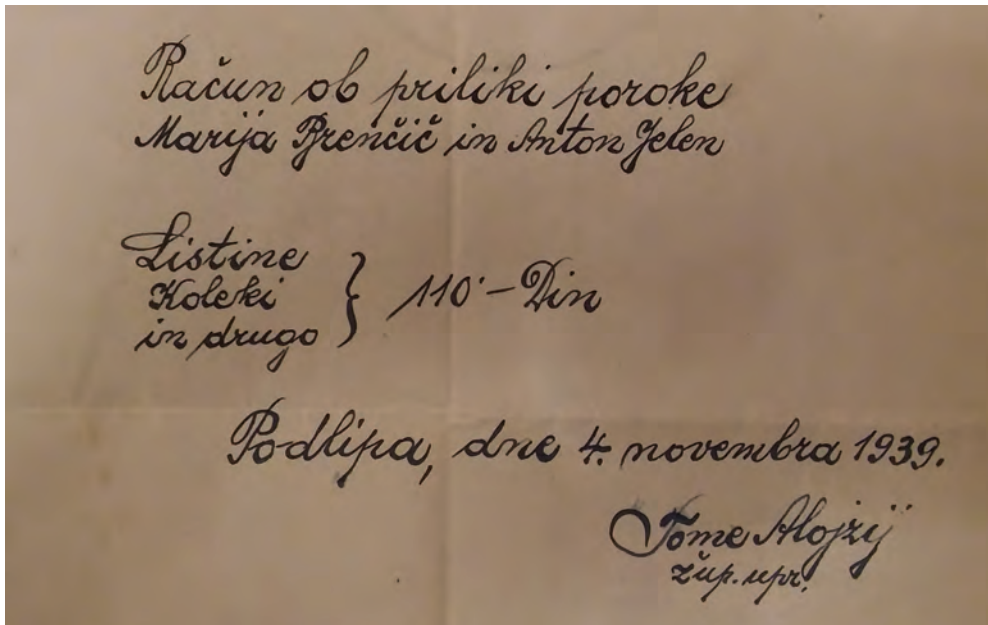
Marija Brenčič in Anton Jelen sta se poročila 5. novembra 1939 v malološki Plečni-kovi kapeli.

Poročil ju je stolni dekan, skladatelj dr. Franc Kimovec iz Ljubljane, ki je še istega dne izdal potrdilo o poroki z namenom znižane vožnje po železnici. To je bila prva poroka v tej grajski kapeli v času Banovinske kmetijsko-gospodinjске šole. Dr. Kimovec je bil pozneje, leta 1940, boter prorojenki Hedviki.

Župnijski upravnik Podlipe, Alojzij Tome, je ob poroki Marije Brenčič in Antona Jelena, 4. 11. 1939 izdal račun za listine, koleke in drugo v višini 110 DIN.

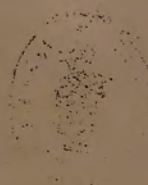
Poroka Marije Brenčič in Antona Jelena, 5. november 1939.

Račun za stroške poroke Marije Brenčič in Antona Jelena, leta 1939.

P o t r d i l o .

Podpisani stolni dekan dr. Kimovec iz Ljubljane potr-
jujem, da sem danes dne 5. novembra 1939~~7~~ poročil Marijo Brenčič iz
Podlipe pri Vrhniku in Antona Jelen-a iz Št. Ilja pri Velenju.
Potrdilo se daje za namen znižane vožnje po železnici.

Dr. F. Kimovec

Potrdilo za znižano vožnjo po železnici ob poroki, leta 1939.

Koča, prvi dom zakoncev Marije in Antona Jelena, Arnače - Šentilj pri Velenju, pod cvetočim drevesom mama Marija, sin Tonček in hči Hedvika, leta 1944.

Mariji je poročno balo, domnevno iz sredstev štipendije, pomagala oskrbeti učiteljica Hedvika Puntar.

Po poroki je odšla na moževo domačijo h Klemšetu v Šentilj pri Velenju. Ker so v stari hiši poleg ovdovele matere živeli še Antonova neporočena brata Ivan in Martin ter sestra Jožefa, sta si uredila dom v leseni hiški, ki so jo imenovali kočica. Leta 1947 sta prevzela kmetijo.

Mož se je poleg drevesničarstva ukvarjal še z gozdarstvom, živinorejo in s poljedelstvom, Marija pa je bila žena, mati, gospodinja, sušila sadje ter trdo delala na kmetiji. Prodajala je sadike sadnih dreves, grozdnega trsja in vrtnic, pa tudi sadje in druge domače pridelke.

Z možem je sodelovala na sadjarskih razstavah, katere je običajno literarno obogatila z branjem svojih pesmi ter se v javnosti družbeno in kulturno udeleževala.

Omara za umivalnik, del Marijine bale.

Marija Brenčič Jelen v kleti z jabolki, okoli leta 1970.

Prizadevala si je za izboljšanje položaja kmeta ter enakopravnost kmečke žene in za uveljavitev kmečkih pokojnin, do katere bi bili upravičeni vsi člani družine, ki so delali na kmetiji. Te ideje je predstavljala na več zborovanjih in tako tudi ozaveščala kmečke ljudi.

Medtem so se rojevali otroci: Hedvika, roj. 16. 9. 1940, Anton, roj. 28. 3. 1942, Janez, roj. 25. 7. 1944, Marija, roj. 1. 6. 1946, Florijan, roj. 29. 4. 1948, Franc, roj. 7. 11. 1950, Jože, roj. 20. 12. 1952, Blaž, roj. 13. 1. 1955 in Ivanka, roj. 10. 1. 1958.

Ker je bila kočja majhna in v njej ni bilo prostora za številno družino, so starejši otroci izmenjaje spali in se zadrževali tudi pri moževi materi v stari zidani hiši, ki je stala blizu kočje.

Izbrali so si različne življenjske poti; se izobraževali, našli ustrezno delo in si večina od njih ustvarili družino. Kar šest jih je šlo po očetovi poti in so ostali tesno povezani z obdelovanjem zemlje.

Marija Brenčič Jelen s prvorojenko Hedviko, leta 1941.

Marija Brenčič Jelen pri delu, okoli leta 1970.

*Zvezde zlata bi objela,
jih pobožala z rokami,
na oblak srebrni bi sela
in igrala se z gorami.*

*Tam v najglobljem dnu bi morskem
svetlih biserov nabrala,
v črnem bi prepadu gorskem,
si zakladov poiskala.*

*Pa sem reva kot ukleta
na to zemljo prikovana,
kakor ptica sem ujeta -
samo pesem mi je dana.*

Mama Marija Brenčič Jelen s sinom Antonom
in oče Anton Jelen s hčerko Hedviko, leta 1943.

Družina Jelen. Levo spredaj: v naročju hči Ivanka, sin Blaž, sin Jože, levo srednja vrsta: sin Franc, mati Marija, oče Anton, sin Florijan, levo zadaj: hči Marija, sin Janez, hči Hedvika, sin Anton, leta 1958.

Hedvika je zaključila ekonomsko srednjo šolo. Zaposlena je bila v Tovarni gumiranelega papirja in na Komunali v Velenju. Živi v Šentilju, ima tri otroke in sedem vnukov.

Anton je postal hmeljar. Deset let je bil v Avstraliji, nato se je vrnil v rodni Šentilj in živi v domači hiši.

Janez je postal teolog, duhovnik salezijanec. Služboval je v Sloveniji in Srbiji. Sedaj živi v Mužlji pri Zrenjaninu, Vojvodina, Srbija. Je literarno ustvarjalen, napisal je štiri knjige pridig in več člankov.

Marija je inženirka agronomije. Zaposlena je bila na Komunali in Občini Velenje. Stanuje v Velenju, Šalek. Piše članke in jih objavlja v različnih časopisih.

Florijan je inženir agronomije in je prevzel domače posestvo v Šentilju, kjer z družino tudi živi. V zakonu se mu je rodilo šest otrok (eden je umrl) in ima devet vnukov.

Franc je električar. Zaposlen je bil v Rudniku lignita in v Gorenju v Velenju in živi v Šentilju. Ima tri otroke in sedem vnukov.

Mama Marija Brenčič Jelen, hči Ivanka, oče Anton Jelen ob vrtnicah pred domačo hišo, leta 1976.

Pod kostanjem za Hedvikino hišo. Z leve: hčerke Marija, Ivanka, Hedvika in mama Marija Brenčič Jelen, leta 1996.

Jože je končal Kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju in Strojno kmetijsko šolo v Mariboru. Leta 1972 je postal poklicni voznik. Zaposlen je bil pri Kmetijski zadrugi, v Vegradu in v Domu kulture Velenje. Stanuje v Velenju in ima tri otroke.

Blaž je industrijski oblikovalec – likovni tehnik. Končal je Kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju in Šolo za oblikovanje v Ljubljani. Zaposlen je bil v tovarni Gorenje v Velenju. Stanuje na Polzeli in ima dva otroka. Piše poezijo, članke ter ilustrira.

Ivanka, redovna sestra Vesna, je profesorica angleščine in nemščine. Službovala je v Gimnaziji v Vipavi, na Radiu Ognjišče in sedaj na Družini. Stanuje v Kranju.

V času vojne

V nedeljo, 22. julija 1941, sta ob pol dveh ponoči prišla nemško govoreča vojaka aretirat mlado družino Jelen, očeta Antona, mater Marijo in 9-mesečno hčerko Hedviko. Na hitro so morali zapustiti dom. S seboj so smeli vzeti le majhno culico. Še predno so jih izselili, so si smeli v spremstvu vojakov ogledati njivo na Grobljici, kjer je rastle 3000 pokončnih in zdravih vrtnic, ki so prav v tem času najlepše cvele. Nato so bili odpeljani v Meljsko vojašnico v Maribor na zaslišanje. Na zaslišanju so nemški vojaki izvedeli, da zakonca nista dediča kmetije in da živijo skupaj z dvema bratoma in sestro. Za mlado dru-

žino se je zavzel vojak Josef Hummel, Avstrijec po rodu, ki je družino aretiral. Pri nemškem poveljstvu je preprečil, da bi jih odpeljali v Slavonsko Požego, kamor je bil transport namenjen. Po njegovi zaslugi so jih vrnili nazaj v Šentilj. Takrat sta mlada zakonca občutila, kot da je na svetu le dvoje vrst ljudi: so slabi in dobri. Ta dogodek je družino globoko zaznamoval, predvsem ženo Marijo, ki je bila tedaj v pričakovanju drugega otroka.

Prav tako jo je za celo življenje zaznamovala smrt brata Franca, ki je bil leta 1945 žrtev povojnih pobojev. Povezanost z Josefom Hummlom in njegovo ženo so ohranjali vse do leta 1956, ko je Josef Hummel umrl.

Dom Marije Brenčič – pri Gojerju v Podlipi – risba.

Cilka Brenčič na kolesu pred cerkvijo sv. Lenarta na Vrhniki, okrog leta 1940.

Podobi Gojerjeve domačije – Marija Brenčič Jelen na obisku, okrog l. 1993.

Po smrti brata Franca so se leta 1955 nepremičnine Gojerjeve domačije delile na mamo Marijo, hčerko Cecilijo - Cilko, sina Jožeta in hčerko Marijo Jelen. Ker si je Cilka pri padcu poškodovala hrbtenico in postala hroma, so zanjo skrbeli v domu upokojencev na Vrhniki. Za mlajšo sestro Marijo in staro mamo je nato skrbela Cilkina hči Anica.

V obdobju med 1950 in 1960 se je hiša začela podirati in postala nevarna za bivanje. Občina je izdala odlok o izselitvi, zato so se vsi preselili v poslopje nad potjo, kjer so bili pod isto streho hlev, kuhinja in sobica. Leta 1958 je stara mati umrla. Ko se je Anica poročila z Janezom Žitkom, so se skupaj s sestro Marijo

preselili na Vrhniko. Od domačije in bajte, ki so jo postavili pred letom 1869 in sta se dokončno zrušili po letu 1966, so vidni le še ostanki temeljnega zidu.

Marija med vojno ni pisala. Na pogosto vprašanje, zakaj v času vojne ni pisala, je imela vedno pripravljen odgovor: »*Kadar orožje govori, duh molči*«.

Po vojni je pisala za Verski list lavantinske škofije, ki pa so ga kmalu ukinili. Pozneje se je le redko oglašala. Objavljala je v Družini in kasneje v Kmečkem glasu. Pesmi so bile večinoma verske vsebine, pod katere se ni podpisovala, ali le z začetnicami imena.

Kasnejša leta

Marija Brenčič Jelen je leta 1957 prebolela srčni infarkt. V naslednjem letu je rodila še zadnjega otroka, deklico Ivanko, kar jo je še dodatno izčrpalo. Po letu 1960 ji je začelo zdravje slabeti in težjega dela na kmetiji ni več zmogla opravljati. Zdravniško osebje ji je priporočalo letno vsaj nekaj dni oddiha v obmorskih krajih, kamor je rada zahajala, saj se je tam dobro počutila. V obdobju njenega slabšega počutja so leta 1964 podrli staro domačo hišo (zgrajena leta 1881). V istem letu so na tem mestu zgradili novo in se iz kočice preselili vanjo. Tega leta jim je huda zmrzal uničila večji del pridelka sadnih sort. Obrodile so le pozno cvetoče sorte jabolk, ki pa so jih zaradi splošnega pomanjkanja sadja uspeli dobro prodati.

Rušenje stare hiše Klemšetovih, v ozadju nova gradnja, Šentilj, leta 1964.

Novi dom Klemšetovih, Šentilj, zgrajen leta 1964.

Marija Brenčič Jelen, v ozadju domača hiša v Šentilju, cvetoči jasmin in njen avto Zastava Yugo, leta 1995.

Zlata poroka zakoncev Jelen z družino pred domačo hišo v Šentilju. Levo spredaj: Blaž, Marija, Franc, s. Vesna. Levo zadaj: Hedvika, Anton, Janez, mama Marija, oče Anton, Florijan, Jože; leta 1989.

Da so dela na Klemšetovi domačiji tekla naprej, so pomagali otroci in sosedje. Še zlasti najstarejša hči Hedvika, katera zaradi pomoči na domu ni mogla nadaljevati šolanja. Marija je leta 1973, pri svojih 54 letih, naredila vozniški izpit.

V svoj rojstni kraj je odtlej prihajala večkrat ter hkrati obiskala po več sorodnikov in prijateljev ter jim pogosto prinašala sadje iz domačega sadovnjaka. Z možem, ki ji je vseskozi stal ob strani in bil dober oče njunih otrok, sta leta 1989 v cerkvi sv. Brikcija v Podlipi, obhajala zlato poroko. Slovesnosti so se poleg drugih sorodnikov in domačinov udeležili vsi njuni otroci in pri obredu v cerkvi tudi sodelovali.

Marija Brenčič Jelen z možem Antonom, z roko v roki pod domačo hišo v Šentilju pri Velenju, leta 1990.

Slovo

Jeseni leta 1992 ji je umrl mož, ki ji je bil v oporo vse dni skupnega življenja. Žalost, ki se je naselila v njeno dušo, je pripomogla, da ji je srce nezadržno pešalo. Ni več hodila pred hišo, svoj vrtiček posajen s pisanim cvetjem je opazovala le skozi okno. Pozimi leta 2000 je napisala še zadnjo pesem, ki jo je posvetila osebni zdravnici.

Potem je za vedno odložila pero in utihnil je njen pisalni stroj.

Marija Brenčič Jelen na svojem domu v bolniški postelji s sinom Janezom, leta 1999.

*Kam nas pripeljala ta težka,
nevarna življenja bo pot,
nikamor drugam kakor k Bogu,
ker on je povsod.*

*Nekega jutra ni več slišala čebljanja ptic
na češnji pred hišo.*

Umrla je v domači hiši, na prvi dan pomladi in na svetovni dan poezije, 21. marca 2000. Pokopana je v družinskem grobu Klemšetrovih na pokopališču v Šentilju pri Velenju.

Družinski grob Klemšetrovih v Šentilju, leta 2018.

Pesništvo

Že v ranem otroštvu, ko je komaj znala zlogovati posamezne črke, je sestavljala pesniške rime in jih povezala v pesmi. Njene prve tri pesmi so bile: Večna luč, Zelenje in Umetnik.

Besedilo njene prve pesmi:

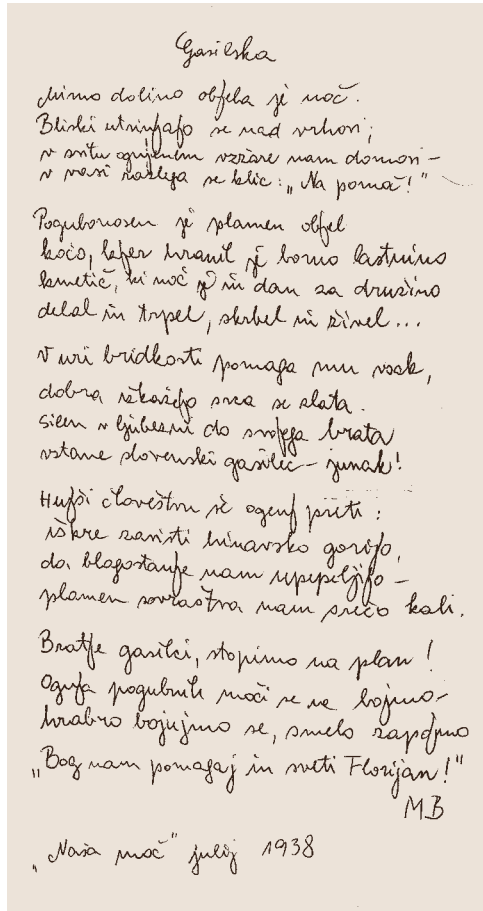
*Večna luč nam v cerkvi sveti,
lepa je kot sonca žar,
ko gori pred tabernakljem,
mašnik drag daruje dar.*

Nekaj prvih pesmi je sežgala in tudi o tem napisala pesem.

*Pesmi, moje prve pesmi
sem sežgala -
niti ena črka ni od
vseh ostala ...*

Tudi kasneje je svoje misli in občutja prepletala v verzih in jih oblikovala v številne pesnitve. Snovala je pesmi z lepim akrostihom, sonetni venec, vinjeto, idilo, gloso ... Novinarji so o njej pisali, da je bila *predana slovenski zemlji in vsemu, kar je dobro in sveto. Kakor vsaka mladost, je bila tudi njena polna sonca in senc. Na trenutke je iz njene čiste duše vrel življenjski optimizem in jo dvigal do nebes, spet drugič se je prepuščala malodušju, ki jo je upognilo do črnih tal.*

V mladosti ji je bil brat Franc (sestra Marija ga je imenovala Frence) edini mentor, ki mu je zaupala in edini kritik, ki ga je dosledno upoštevala. Učil jo je tudi foto-

Rokopis pesmi, leta 1938.

grafiranja. Ni je oviralo, da ni imela zvezkov in papirja, pisala je s svinčnikom na papirne škrniclje, na robove časopisnih strani in povsod, kjer je našla kanček prostora. Pesniške misli so se ji porajale med delom na polju, njivi, pri hoji po poteh in med drevesi. Pozneje jih je zabeležila in vse kar je napisala, je postalo pesem.

*Revna je dolina moja
in bogata -
saj so vendar njena polja
čisto zlata.*

...

Marija Brenčič na domači brežini v Podlipi, okoli leta 1938.

O sebi pravi, da so se ji misli tako hitro rojevale, da jih je komaj dohitevala s pisanjem in da je občutek za jezik podedovala po mami, ki je govorila lepo slovenščino in znala pravilno oblikovati stavke.

Kot mlado dekle je rada prebirala pesmi Simona Gregorčiča in Franceta Prešerna, ki sta ji bila pri snovanju pesmi vzornika, še zlasti Gregorčičeva poezija je imela nanjo velik vpliv. Mnoge njune pesmi je znala na pamet. (V članku *Dragi striček, Mladi Slovenec*, 1937, omenja, da jih je znala vsaj 300, od tega 100 cerkvenih, 100 svojih in 100 drugih).

Zaradi nadarjenosti ji je bila po zaslugi ministra dr. Antona Korošca (1872-1940) odobrena štipendija za šolanje v domovini ali tujini, ne da bi za to prosila. Za

Brat Franc Brenčič, okrog leta 1940.

dodelitev štipendije se je dr. Korošcu kasneje zahvalila s pesmima *Spoštovani gospod minister!* in *Bog povrni!*. V letih 1938 in 1939 je postala gojenka 10. letnika Bano vinske kmetijsko-gospodinjske šole na Mali Loki pri Trebnjem, ki so jo vodile šolske sestre. Marija je bila v okviru šolanja članica društva *Mlada kmečka gospodinja*. Kljub zahtevnemu šolskemu programu je od leta 1938 do 1939. urejala literarno šolsko spominsko glasilo *Sončni žar*, v katerem je med drugim objavljala tudi svoje pesmi. V šoli jo je literarno podpirala učiteljica Hedvika Puntar, ki je postala hkrati družinska prijateljica in bila avtorica knjig *Na ženi dom stoji* in *Iz zdravih korenin - močno drevo*.

Ves čas šolanja je ohranjala stik z domom in si veliko dopisovala z bratom Francem.

Bog povrni!

(Dr. A. Korošču)

Zaveli mrzli so vetrovi,
da je zazeblu prav do dna srca.
V otožen mrak jesenskega neba
so za Teboj zajokali zvonovi.

Sto tisoč src zajokalo je z njimi.
A ni Te ganil, ni Te vzdramil jok
predragih, zvesto vdanih Ti otrok,
ki so Te obiskali v mrzli zimi.

Ni már Ti narod, ki drhti od bóli?
Ti pa molčiš — nevzdravno spanje spiš,
dobrot nam nič več, nič več ne deliš?
V življenju nisi nehal jih nikoli!

Besede Tvoje so osrečevale —
Tvoj zgleđ svetúl nas je navduševal.
Odprl srce si. Vse si vsem postal.
In roke so delile in dajale ...

Gradil Slovincem dom si — kakor oče
družini svoji skupen dom gradi.
Le mirno spi, saj dovršimo mi,
kar dograditi več Ti ni mogoče!

Le spi, počivaj mirno v zemlji črni!
K zaslugam neminljivih dobrih del
želimo, da Sodnik bi Ti prištel
naš zadnji, preiskreni: »Bog povrni!«

Marija Jelen.

Bog povrni! Kmečka žena, leto V, št. 2, februar 1941, str. 34.

Večino pesmi je napisala v obdobju od leta 1936 do 1938 in jih objavljala v več kot 35-ih različnih časopisih in revijah: nedeljska priloga dnevnika Slovenec (rubrika Mladi Slovenec, urednik Mirko Kunčič), v časopisu Družina (urednica Marija Kmetova), Kmečki glas, Kmečka žena, Gruda, Vigred, Bogoljub, Katoliški misijoni, Mala cvetka, Naš dom, Močilnik, v Mohorjevem in Slovenčevem koledarju, Prosveta - Chicago in drugje. Objavljenih je bilo več kot 400 pesmi, medtem ko je za več kot 160 pesmi znan le naslov in ni podatka o morebitni objavi. Po poroki je zaradi obveznosti do številne družine pisanje poezije opuščala. Nekatera besedila je uglasbil Matija Tomc in drugi skladatelji.

Vsa dolina je prekrasen vrt;
okrog nje zeleni so gozdovi,
nizkih gričev travnati vrhovi -
a nad njo je nebes razprostrt ...

Dijaška legitimacija, leta 1938.

Šolska sestra - učiteljica Hedvika Puntar in Marija Brenčič, leta 1938-1939.

Učence Banovinske kmetijsko-gospodinjske šole na Mali Loki (Marija v četrti vrsti, četrta z leve), med letoma 1938–1939.

BARAGA SVETNIKA NAM DAJ, O GOSPODI!
Šedem pesniških vložkov k zbornemu nastopu Marije Brenčič.
 Komponiral prof. M. Tomc.

I. SREČNI SMO, KAKO SMO SREČNI ...

Srečni smo, ker se Bog v ljubezni večni
 V naših srcih in v naših dušah
 Je po zlejš se

III. ZA INDIJANSKE PROSIMO RODOVE ...

Za in di-je-aka pro-si-mo ro-dove, da vasa naša
 O je-sum, dej u - di - ta -jev po-gasom, veliko mi-je-je
 kma-ča jim sa sre-čil in kma-ča vseh silazjev blago-ja - vija naj
 nar-je-va de po - klj - ti; naj bodo srečni vsi o - travi sonja, kol
 Ra - za - ga nas, Tvoj sluhobnik sre - ti
 sre - tni mi smo, Tvoji o - tri - ti - ti!

IV. JEZUS, NAS NEBEŠKI ZENIN ...

Je - sus, naš no - bi - ki tvoja, našljaj ljubi da - de - ti - ste.
 Ci - ste dar - je no kva smeti za - rlo je - su sa, njih smeka.
 Te - bi, Je - sus, po - sve - ti - le voo ljube-za-nsko da - kljato.

bi ste - du po - bi - kiš sre-čah, vseh - to - ži - ste, in voo Ci - ste
 Vaj - sa in - do - po - in - ga - le - ta - sa - va - le - v ajem - ste
 do - na - ve - ka - to - sta - vi - ju - Lom - u - M - a - ri - je

Uglasbene pesmi Marije Brenčič Jelen, komponiral prof. M. Tomc.

Skozi prelepe slovenske vasi ...

Romarica sem po svetu hodila.
 Cesta in pot me je vsaka vabila
 daleč naprej — na vse štiri strani
 skozi prelepe slovenske vasi.

Slišala peti sem drobne zvonove,
 jokati milo srebrne glasove —
 ko razodeval je sluherni zvok
 vdano prostečo molitev in jok.

Toda šentlovrenski čisto drugače
 z Bogom kramljajo pristrčno domače:
 Oče nebeški — daj, z neba poglej!
 Z milim pogledom vsa srca ogrej!

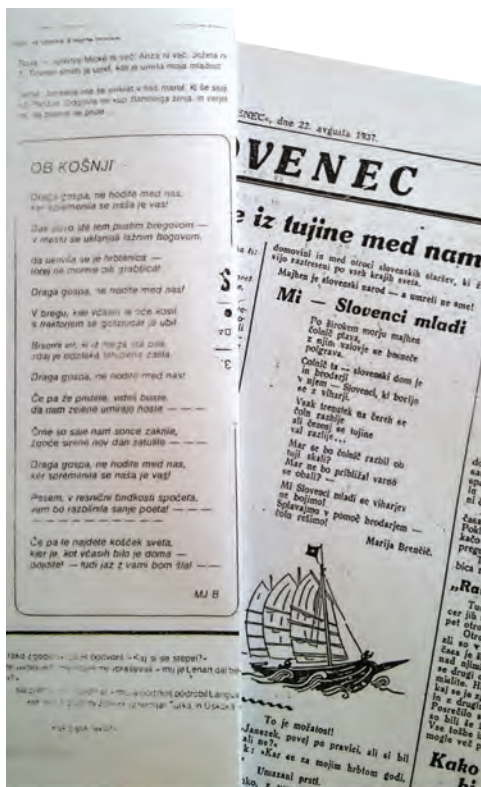
In blagoslavlja dobrotni Bog Oče
 gričke, doline, vrtove cvetoče...
 Božji Njegov ljubeznivi smehljaj
 svet izpreminja v nadzemljski raj.

Bodi pozdravljena, lepa Dolenjska!
 Srčno pozdravljena, zemlja slovenska!
 Naj varoval bi nebeški Gospod
 tvoje domove, ohranil tvoj rod!

Romarica sem po svetu hodila;
 cesta in pot me je vsaka vabila
 daleč naprej, na vse štiri strani
 skozi prelepe slovenske vasi ...

Marija Brenčič

Skozi prelepe slovenske vasi. Slovenec, 1938.

Objavljene pesmi v različnih časopisih, leta 1937.

Leta 1937 je v samozaložbi pri Jugoslovanski tiskarni Ljubljana izdala svojo prvo pesniško zbirko *Spev tihe doline*. To zbirko je večinoma sama prodajala, vozeč se s kolesom po Notranjskem in Dolenjskem. V knjigi *Vedno sem rad zidal*, je pisal tudi župnik Ivan Pečnik »kaka tri leta je poteklo, kar je hodila tod okrog sedemnajstletna deklica, bosa, bleda, siromašna. Prodajala je broširane knjižice - trideset strani: *Pesmičice Marije Brenčičeve. Samozaložba. Prodajalka je bila pesnica sama, doma iz Podlipce.*«

Po drugi svetovni vojni je izdala še tri zbirke, vse v samozaložbi, ki so bile načrtovane že ob izidu prve zbirke: *Vzdih cvetne dobrane* leta 1968, *Vrisk jasne planine*

leta 1969 in *Mir sinje višave* leta 1970. Leta 1987 je izšel v samozaložbi ponatis njene prve zbirke *Spev tihe doline*.

Pesmi, zbrane pod naslovom *Spev tihe doline*, so lirične in opisujejo življenje na kmetih. Zbirko je po 50-letih ponatisnila in jo posvetila svojemu umrlemu bratu Francu, Celarskemu Lovru in vsem dobrim plemenitim ljudem, ki so sodelovali pri prodaji njene prve knjige. Pesmi, objavljene v zbirki *Vzdih cvetne dobrane*, izražajo občutja, ki jih porodi življenje v naravi, želje in hrepenenje kmečkega dekleta in temna slutnja smrti. Nabožne pesmi so zbrane v zbirki *Mir sinje višave*, katere je posvetila sinu Janezu - novomašniku, s posvetilom »V spomin na Tvoj veliki dan.« Zbirko pesmi *Vrisk jasne planine*, ki izražajo njeno čisto dušo, je posvetila dragemu možu in otrokom za spomin na svojo petdesetletnico v januarju leta 1969.

Iz njenih pesmi veje čisto in neprisiljeno izražanje. Besedila so napisana v dovršeni obliki in lepem jeziku. Kratki stihi so značilnost, ki pesnico spremljajo skozi ves čas njenega pisanja.

»Moje pesmi bodo brane, ko ne bom več štela let - ko bo vzklik v človeških srcih bratovske ljubezni cvet - takrat bodo spoštovane, če bo v tistih srečnih časih živel še kak kmet - poet.«

O njeni veliki pesniški nadarjenosti je v časopisu »Straža v viharju« 19. maja 1938 izšla obsežna reportaža z naslovom »Obisk pri najmlajši«. V zaključku reportaže navaja avtor: »Do srca seže njena mila pesem, človek bi se zjokal, ko bi do dna spoznal njene globine. Marija pa tiho poje: čisto srce - ni mu drugega treba: moja je pesem in moj je ves svet ...«

do Ljubljane		od Ljubljane			
22. 8. 38	Franja Golob - Brusivo 25 p. Kranj	dopisnica	21. avg. 38	Šavel Bartelj - Jeronim Krehov trg	pismo
24. 8. 38	?	pismo	22. "	Franja Golob - Brusivo 25 p. Kranj	dopisnica
27. avg. 38	Franja Golob - Brusivo 25 p. Kranj	pismo	23. "	Marija Kranjc Dobca 11 p. Rakovč	dopisnica
27. "	Angela Vodi - Gulgijana Kothanova 6	dopisnica	24. avg. 38	Marija Kmetova Šipilargova 6 Lj.	pismo
29. avg. 38	August Klavente - Dobrova pri Lj. (Biscunec)	razglednica	24. "	?	pismo
31. avg. 38	?	pismo	24. "	Ivan Lavšlj - A. Lovrone Dolanjsko	razglednica
31. avg. 38	Ladislav Lencih - Lomiale Groblje	razglednica	26. avg. 38	Lj. Ladislav Lencih - Šator N. Gulgijana	pismo
31. avg. 38	Kraljica kranjska uprava - Oto Varian	pismo	30. avg. 38	Albina Zaključek - Odhramlje Gorice	dopisnica
31. avg. 38	Uprava - Leden - Gulgijana 100	razglednica	31. avg. 38	Kraljica kranjska uprava - Oto	razglednica
3. sept. 38	Tončka Matičič - Ob pri Lomiale	pismo	31. "	?	pismo
3. sept. 38	Ladislav L. - Mijonar - Za misijone	tiskovina	3. sept. 38	Tončka Matičič - Ob pri Lomiale	tiskovina
5. sept. 38	Brosche Gerhard - obr. im. - Karibor - Oljeva 24	pismo	31. avg. 38	?	pismo
5. sept. 38	Malka Tomunda - Podgora 27. Hly N.	pismo	7. sept. 38	Brosche Gerhard - Karibor - Oljeva 24	tiskovina
5. sept. 38	José Kemc - Gortanj - Ptina pot	pismo	7. " 38	Malka Tomunda - Podg. 27. Hly N. Rakovč	tiskovina
5. sept. 38	Vodab - Mikhael - Dolanjska - Videna - L.	pismo	7. " "	José Kemc - Gortanj - Ptina pot 8	tiskovina
5. sept. 38	Alberic - Justina - Kaplan - Ribstevj	dopisnica	7. " "	Krnjig - Mohor - tisk. - Celje	tiskovina
5. sept. 38	Krnjig - Mohor - tisk. - Celje	dopisnica	7. " "	Ivanka - Elgin - Boh. Bistrica 106	tiskovina
5. sept. 38	Ivanka - Elgin - Boh. Bistrica 106	dopisnica	7. " "		

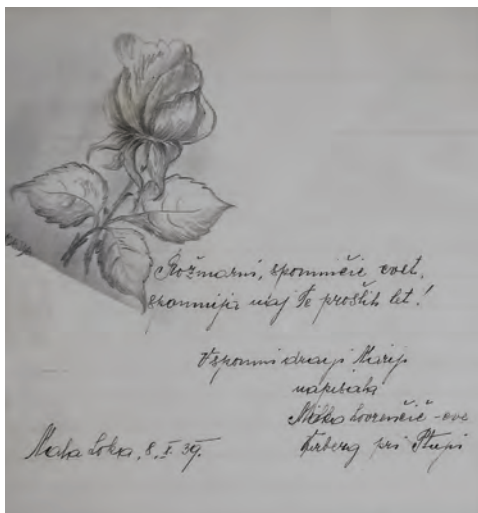
Dnevnik pošte, leta 1938.

Ker ni pisala v dvojniku, se je pri pošiljanju na različna časopisna uredništva izgubilo več besedil pesmi in črtic, ki jih niso objavili, niti ji niso rokopisov in tipkopisov vrnili. V arhivu ji je ostalo le nekaj naslovov.

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana hrani pod imenom Brenčič Marija 156 zapisov evidentiranih od št. 10035 do št. 10191.

V času njenega zgodnjega pisanja je aktivno sodelovala z mnogimi dopisniki. V letih od 22. 8. 1938 do 9. 9. 1939 je skrbno vodila dnevnik - Pošta, iz katerega je razvidno, da je v času od 22. 8. 1938 do 15. 8. 1939 prejela 335 poštnih pošiljk in od 21. 8. 1938 do 9. 9. 1939 odposlala 319 pisem, dopisnic in drugih poštnih tiskovin, kar dokazuje njeno močno povezanost s posamezniki, uredništvi in državnimi institucijami.

Pogost stik je ohranjala tudi s sošolkami Banovinske kmetijsko-gospodinske šole z Male Loke. Ohranjen je zvezek iz leta 1939, v katerem so ji sošolke posvečale spominske misli.

Spominski zvezek, leta 1939.

Književnost

OBISK PRI NAJMLAJŠI*

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Časopisni članek »Obisk pri najmlajši«

Seznam objavljenih pesmi

Vir: ohranjene tiskovine družinskega arhiva MBJ in seznam NUK.

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1934	Mamica vode nastreže ...	Žika	NUK 10036
1934	Velikonočna pesem	Žika	NUK 10035
1936	Kraljica maja	Mladi Slovenec	
1936	Dežek pada	Slovenec	
1936	Jaz sem kmet	Slovenec	
1936	Naša vas	Slovenec	
1936	Pozdrav križu	Slovenec	
1936	V mladi sreči	Slovenec	
1937	En lep spomin	Mladi Slovenec	
1937	Čuvajmo Jugoslavijo	Mladi Slovenec	
1937	Mi - najmlajši	Mladi Slovenec	
1937	Novomašniku	Mladi Slovenec	
1937	Rudolfu Dolinarju +	Mladi Slovenec	
1937	Slovenka poje	Mladi Slovenec	
1937	Umirajoča	Mladi Slovenec	
1937	Vladiku Jegliču +	Mladi Slovenec	
1937	Zima v naši vasi	Mladi Slovenec	
1937	Jezus - moja ljubezen	Odmev iz Afrike	
1937	Binkošti	Slovenec	
1937	Bolnica in pomlad	Slovenec	
1937	Cvetna nedelja	Slovenec	
1937	Črni križ je ves rosan ...	Slovenec	NUK 10038
1937	Črni križ je ves rosan ...	Slovenec	
1937	Domovina	Slovenec	
1937	Domovini	Slovenec	
1937	En lep spomin	Slovenec	
1937	Kakor mernik	Slovenec	
1937	Lipa sredi slovenske vasi	Slovenec	
1937	Mi - Slovenci mladi	Slovenec	
1937	Mlada Slovenka	Slovenec	
1937	Mladi Slovenec	Slovenec	
1937	Nadici	Slovenec	
1937	Name zreš z neba višine	Slovenec	
1937	Naročilo	Slovenec	
1937	Naš teliček	Slovenec	
1937	Pihljavček in Vihravček	Slovenec	
1937	Ribič Marko	Slovenec	
1937	Slovenska govorica	Slovenec	
1937	Spi, Kralj Matjaž	Slovenec	
1937	Škratcu se toži po nebesih	Slovenec	

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1937	Tamkaj pod poljem	Slovenec	
1937	Ti si ptiček!	Slovenec	
1937	Tja si odšla ...	Slovenec	NUK 10037
1937	Tja si odšla ...	Slovenec	
1937	Vladiki dr. A. B. Jegliču	Slovenec	
1937	Name zreš z neba višine ...	Slovenec	
1937	Dedek, povej!	Straža v viharju	NUK 10039
1937	Kot nocoj ...	Žika	NUK 10040
1937	Velikonočna	Žika	NUK 10041
1937	Voščilo	Žika	NUK 10042
1937	Spev tihe doline		
1938	Dve roži	Ameriška domovina	NUK 10043
1938	Zakaj mi sahnješ?	Ameriška domovina	NUK 10044
1938	Jutranja pot	Bogoljub	NUK 10047
1938	Počival si ...	Bogoljub	NUK 10048
1938	Sv. Rešnje Telo	Bogoljub	NUK 10045
1938	Sv. Rešnje Telo	Bogoljub	
1938	V tebe zaupam!	Bogoljub	NUK 10046
1938	V tebe zaupam!	Bogoljub	
1938	Dekle v tujini	Delavska pravica	NUK 10049
1938	Gasilska	Gasilec	NUK 10050
1938	Bog živi	Gorenjec	NUK 10051
1938	Če ne bi ...	Gruda	NUK 10055
1938	Če ne bi ...	Gruda	
1938	Dva žarka	Gruda	NUK 10054
1938	Dva žarka	Gruda	
1938	Ni več vreden	Gruda	NUK 10057
1938	Ob iztoku	Gruda	NUK 10056
1938	Ob izviru	Gruda	NUK 10052
1938	Ob izviru	Gruda	
1938	Sama	Gruda	NUK 10053
1938	Sama	Gruda	
1938	Ako misel ne ...	Kmečka žena	NUK 10081
1938	Ako misel ne ...	Kmečka žena	
1938	Balada	Kmečka žena	NUK 10086
1938	Balada	Kmečka žena	
1938	Bog se krega!	Kmečka žena	NUK 10064
1938	Bog se krega!	Kmečka žena	
1938	Cigančkova	Kmečka žena	NUK 10076
1938	Cigančkova	Kmečka žena	
1938	Hrast	Kmečka žena	NUK 10085
1938	Hrast	Kmečka žena	
1938	Idila	Kmečka žena	NUK 10065

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1938	Idila	Kmečka žena	
1938	Jutranji sprehod	Kmečka žena	NUK 10060
1938	Jutranji sprehod	Kmečka žena	
1938	Kmečka pesem	Kmečka žena	NUK 10061
1938	Kmečka pesem	Kmečka žena	
1938	Kot zemlja	Kmečka žena	NUK 10059
1938	Kot zemlja	Kmečka žena	
1938	Kuge, lakote in vojske	Kmečka žena	
1938	Kuge, lakote in vojske	Kmečka žena	NUK 10067
1938	Mavrica	Kmečka žena	NUK 10071
1938	Mavrica	Kmečka žena	
1938	Moji dolini	Kmečka žena	NUK 10075
1938	Moji dolini	Kmečka žena	
1938	Naj odplava	Kmečka žena	NUK 10069
1938	Naj odplava!	Kmečka žena	
1938	Pastirčkova	Kmečka žena	NUK 10082
1938	Pastirčkova	Kmečka žena	
1938	Posestrime	Kmečka žena	NUK 10073
1938	Posestrime	Kmečka žena	
1938	Prepelica	Kmečka žena	NUK 10062
1938	Prepelica	Kmečka žena	
1938	Pripovedujejo slova ognjena	Kmečka žena	NUK 10078
1938	Pripovedujejo slova ognjena	Kmečka žena	
1938	Razgovor	Kmečka žena	NUK 10070
1938	Razgovor	Kmečka žena	
1938	Romarica	Kmečka žena	NUK 10084
1938	Romarica	Kmečka žena	
1938	Romarji smo	Kmečka žena	NUK 10072
1938	Romarji smo	Kmečka žena	
1938	Škrjanček	Kmečka žena	NUK 10074
1938	Škrjanček	Kmečka žena	
1938	Tam je majhno selo	Kmečka žena	
1938	Tam je majhno selo ...	Kmečka žena	NUK 10063
1938	Treska in hudega vremena	Kmečka žena	NUK 10066
1938	Treska in hudega vremena	Kmečka žena	
1938	Tudi jaz bi	Kmečka žena	
1938	Tudi jaz bi ...	Kmečka žena	NUK 10077
1938	Utrinek	Kmečka žena	NUK 10080
1938	Utrinek	Kmečka žena	
1938	Vineta	Kmečka žena	NUK 10068
1938	Vineta	Kmečka žena	
1938	Vstal je Gospod	Kmečka žena	NUK 10058
1938	Zdrava Marija	Kmečka žena	NUK 10083

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1938	Zdrava Marija	Kmečka žena	
1938	Znamenje	Kmečka žena	NUK 10079
1938	Znamenje	Kmečka žena	
1938	Vstal je gospod	Kmečka žena	
1938	Misijonar	Misijoni	
1938	Dr. Mihaelu Opeki	Mladi Slovenec	
1938	Izprehod na Jerebov griček 2	Mladi Slovenec	
1938	Najlepša beseda	Mladi Slovenec	
1938	Zvončki	Mladi Slovenec	
1938	Dva snežnika	Naš dom	NUK 10089
1938	Dva snežnika	Naš dom	
1938	K višku	Naš dom	NUK 10087
1938	Kvišku srca!	Naš dom	
1938	Po nevihti	Naš dom	
1938	Soncu	Naš dom	
1938	Če ne bi ...	Naš kovinar	
1938	Številke smo	Naš kovinar	
1938	Številke smo ...	Naš kovinar	NUK 10090
1938	Gasilska	Naša moč	
1938	He, oblaki	Naša moč	
1938	Kot slovenska pesem	Naša moč	NUK 10091
1938	Kot slovenska pesem	Naša moč	
1938	Mamica moja	Naša moč	
1938	Raduj se, Betlehem	Naša moč	NUK 10092
1938	Večer na Marijinem trgu	Naša rast	NUK 10121
1938	Bolnik in pomlad	Slovenec	NUK 10104
1938	Bolnik in pomlad	Slovenec	
1938	Daleč je do jeseni	Slovenec	
1938	Dr. Mihaelu Opeki	Slovenec	NUK 10102
1938	Dve roži	Slovenec	
1938	Dvema vrhovoma	Slovenec	
1938	Edini cvet	Slovenec	
1938	Edini cvet ...	Slovenec	NUK 10094
1938	Fant od fare	Slovenec	
1938	Grob	Slovenec	
1938	In odšel je čez gore	Slovenec	
1938	Izprehod na Jerebov griček	Slovenec	NUK 10098
1938	Izprehod na Jerebov griček	Slovenec	
1938	Izseljenci	Slovenec	
1938	Jutro na planini	Slovenec	
1938	Kdo bi vrnil?	Slovenec	
1938	Kotičkovemu stričku v spomin	Slovenec	NUK 10103
1938	Kristus je vstal	Slovenec	NUK 10107

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1938	Kristus je vstal	Slovenec	
1938	Ku - ku	Slovenec	NUK 10108
1938	Ku - ku	Slovenec	
1938	Marjetke - Marijine cvetke	Slovenec	
1938	Med našimi vasicami, med polji	Slovenec	
1938	Moja je pesem	Slovenec	NUK 10109
1938	Murenček poje	Slovenec	NUK 10106
1938	Murenček poje	Slovenec	
1938	Na rajnem griču	Slovenec	
1938	Naj sneži	Slovenec	
1938	Naročilo	Slovenec	
1938	Ni časa	Slovenec	
1938	Novomašniku	Slovenec	NUK 10095
1938	Novomašniku	Slovenec	
1938	O, še bo maj ...	Slovenec	NUK 10099
1938	O, še bo maj ...	Slovenec	
1938	Pesmi moje prve	Slovenec	NUK 10101
1938	Pesmi moje prve	Slovenec	
1938	Povest o sreči	Slovenec	
1938	Pozdrav	Slovenec	
1938	Prevarani upi	Slovenec	
1938	Prvo cvetje	Slovenec	
1938	Samotna rožica	Slovenec	NUK 10093
1938	Samotna rožica	Slovenec	
1938	Si me iskal ...	Slovenec	
1938	Siromak	Slovenec	
1938	Skopuhova smrt	Slovenec	NUK 10100
1938	Skopuhova smrt	Slovenec	
1938	Skozi prelepe slovenske vasi	Slovenec	
1938	Slovensko dekle na Brezjah	Slovenec	
1938	Slovo	Slovenec	
1938	Slovo od pravljic	Slovenec	NUK 10097
1938	Smrt	Slovenec	
1938	Spomenik	Slovenec	
1938	Srečanje	Slovenec	
1938	Številke smo	Slovenec	
1938	Številke smo ...	Slovenec	NUK 10090
1938	Tebi v spomin	Slovenec	
1938	Vrnitev	Slovenec	
1938	Zakaj mi sahnješ?	Slovenec	
1938	Zima v naši vasi	Slovenec	NUK 10096
1938	Zvenela roža	Slovenec	
1938	Zvončki	Slovenec	NUK 10105

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1938	Zvonovi pojo	Slovenec	
1938	Žal mi je tebe ...	Slovenec	
1938	Žal mi je zate	Slovenec	
1938	Jutro na planini	Slovenski list	NUK 10111
1938	Ku - ku	Slovenski list	NUK 10108
1938	Murenček poje	Slovenski list	NUK 10106
1938	Siromak	Slovenski list	NUK 10110
1938	Slovo	Slovenski list	NUK 10112
1938	Srečanje	Slovenski list	NUK 10113
1938	Številke smo ...	Slovenski list	NUK 10090
1938	Zvenela roža	Slovenski list	NUK 10114
1938	Dedek povej!	Straža v viharju	
1938	Deklica glavo poveša	Vigred	NUK 10115
1938	Kito cvetja mu je dala	Vigred	NUK 10116
1938	Kito cvetja mu je dala	Vigred	
1938	Moja roža	Vigred	NUK 10120
1938	Moja roža	Vigred	
1938	Najlepših rož Tebi	Vigred	NUK 10119
1938	Najlepših rož Tebi	Vigred	
1938	Nekaj nje srce pogreša	Vigred	NUK 10117
1938	Nekaj nje srce pogreša	Vigred	
1938	Sama v vrtu je ostala	Vigred	NUK 10118
1938	Sama v vrtu je ostala	Vigred	
1938	Deklica glavo poveša	Vigred	
1938	Dva oblaka	Vrtec	NUK 10122
1938	Dva oblaka	Vrtec	
1938	Gozdna škrate - šah igrata	Vrtec	NUK 10125
1938	Gozdna škrate - šah igrata	Vrtec	
1938	Jesensko jutro	Vrtec	NUK 10124
1938	Mrtvemu orlu	Vrtec	NUK 10123
1938	Velikonočna	Žika	
1938	Voščilo	Žika	
1938	Zamisli si dekle in premišljuje	Žika	
1938	Soncu	Naš dom	NUK 10088
1938	Balada		
1938	In Te, Domine		
1938	In videl boš in vedel boš		
1938	Moja dolina je samo ena!		
1938	Ob samotni uri		
1938	Pa nihče ne sluti		
1938	Slana svet prekrila je ...		
1938	Slap in vir		
1938	Slapu		

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1938	Trije plameni		
1938	Vse zaman		
1939	Majsko jutro	Bogoljub	NUK 10127
1939	Marija ob križu	Bogoljub	NUK 10126
1939	Mi, najmlajši borci ...	Bogoljub	NUK 10129
1939	Roži skrivnostni	Bogoljub	NUK 10131
1939	Vsak večer zapojem tebi ...	Bogoljub	NUK 10130
1939	Vzdih	Bogoljub	NUK 10128
1939	Zahvalna nedelja	Bogoljub	NUK 10132
1939	Biser	Kmečka žena	NUK 10149
1939	Biser	Kmečka žena	
1939	Jaz ne vem zakaj	Kmečka žena	NUK 10147
1939	Jaz ne vem zakaj	Kmečka žena	
1939	Kmalu s skednjev bo zapelo	Kmečka žena	NUK 10143
1939	Kmalu s skednjev bo zapelo	Kmečka žena	
1939	Kot Jehova iz viharja ...	Kmečka žena	NUK 10134
1939	Kot Jehova iz viharja ...	Kmečka žena	
1939	Kraljica miru	Kmečka žena	
1939	Kraljici miru	Kmečka žena	NUK 10133
1939	Naša žanjica	Kmečka žena	NUK 10144
1939	Naša žanjica	Kmečka žena	
1939	Nebes oznanja dela Tvojih rok	Kmečka žena	NUK 10139
1939	Nebes oznanja dela Tvojih rok	Kmečka žena	
1939	Nekoč	Kmečka žena	NUK 10150
1939	Nekoč	Kmečka žena	
1939	Ob jezeru	Kmečka žena	NUK 10137
1939	Ob jezeru	Kmečka žena	
1939	Posvetilo	kmečka žena	NUK 10145
1939	Posvetilo	Kmečka žena	
1939	Pšenica in plavica	Kmečka žena	NUK 10141
1939	Pšenica in plavica	Kmečka žena	
1939	Rožni venec	Kmečka žena	NUK 10148
1939	Rožni venec	Kmečka žena	
1939	Sreča	Kmečka žena	NUK 10140
1939	Sreča	Kmečka žena	
1939	Starček modruje	Kmečka žena	NUK 10142
1939	Starček modruje	Kmečka žena	
1939	Tebi, slovenska mati!	Kmečka žena	NUK 10136
1939	Tebi, slovenska mati!	Kmečka žena	
1939	Trije križi	Kmečka žena	NUK 10135
1939	Trije križi	Kmečka žena	
1939	V sončnih žarkih križ blesti se ...	Kmečka žena	NUK 10138
1939	V sončnih žarkih križ blesti se ...	Kmečka žena	

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1939	Veselo za kruhek na delo	Kmečka žena	NUK 10146
1939	Veselo za kruhek na delo	Kmečka žena	
1939	List je odpadel	Koledar družbe sv. Mohorja	NUK 10153
1939	Sreča vsa mi počiva v dnu srca	Koledar družbe sv. Mohorja	NUK 10151
1939	Vzklik	Koledar družbe sv. Mohorja	NUK 10152
1939	Vzklik	Mohorjev koledar 1939	
1939	Zato te ljubim!	Naša moč	NUK 10154
1939	Bajtarska	Slovenec	NUK 10162
1939	Bajtarska	Slovenec	
1939	Breza in smreka	Slovenec	NUK 10164
1939	Breza in smreka	Slovenec	
1939	Bukvi	Slovenec	NUK 10158
1939	Bukvi	Slovenec	
1939	Dvoje jasnih slik živi mi v duši	Slovenec	NUK 10156
1939	Dvoje jasnih slik živi mi v duši	Slovenec	
1939	Jesenski večer	Slovenec	NUK 10172
1939	Jesenski večer	Slovenec	
1939	Kaj pa naj povem ?	Slovenec	
1939	Kaj pa naj povem?	Slovenec	NUK 10159
1939	Kakor izgubljena ptica	Slovenec	NUK 10161
1939	Kakor izgubljena ptica	Slovenec	
1939	Kot cvetje	Slovenec	NUK 10155
1939	Kot cvetje	Slovenec	
1939	Milosti ne bo prosilo!	Slovenec	NUK 10168
1939	Mrtva deklica	Slovenec	NUK 10171
1939	Mrtva deklica	Slovenec	
1939	Na počitnicah	Slovenec	NUK 10165
1939	Nad Šentlorensko dolino	Slovenec	
1939	Pismo	Slovenec	NUK 10166
1939	Silhueta	Slovenec	NUK 10169
1939	Silhueta	Slovenec	
1939	Spomin na maj	Slovenec	NUK 10173
1939	Sprehod na Jerebov griček	Slovenec	NUK 10157
1939	Sprehod na Jerebov griček	Slovenec	
1939	Tebi, mati slovenska!	Slovenec	
1939	Tebi, slovenska mati!	Slovenec	NUK 10136
1939	Trije plameni	Slovenec	
1939	Tvoje rojstvo naj bo vsem v veselje	Slovenec	NUK 10170
1939	Tvoje rojstvo naj bo vsem v veselje	Slovenec	
1939	Veličastno pesem poje	Slovenec	NUK 10167
1939	Veličastno pesem poje	Slovenec	

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1939	Vzdih dobrove	Slovenec	NUK 10163
1939	Vzdih dobrove	Slovenec	
1939	Za vse je svet dovolj bogat	Slovenec	
1939	Župniku Šašlju za 80. letnico	Slovenec	NUK 10160
1939	Bajtarska	Slovenski list	NUK 10162
1939	Domovina plaka	Slovenski list	NUK 10175
1939	Izseljenci	Slovenski list	NUK 10176
1939	Kaj pa naj povem?	Slovenski list	NUK 10159
1939	Pozdrav bukvi	Slovenski list	NUK 10177
1939	Silhueta	Slovenski list	NUK 10169
1939	Spehod na Jerebov griček	Slovenski list	NUK 10157
1939	Zato te ljubim!	Slovenski list	NUK 10154
1939	Žal mi je tebe	Slovenski list	NUK 10174
1939	Ciganček poje	Vrtec	NUK 10178
1939	Jugoslaviji	Vrtec	NUK 10180
1939	Mica lovi sonček	Vrtec	NUK 10179
1939	Mala cvetka		
1940	Blagoslovljena	Bogoljub	NUK 10183
1940	Čudovit si v svojih svetnikih	Bogoljub	NUK 10184
1940	Daj mi!	Bogoljub	NUK 10181
1940	Domov	Bogoljub	NUK 10182
1940	Klic nerojenega	Bogoljub	NUK 10186
1940	Strašen dan bo dan plačila	Bogoljub	NUK 10185
1940	Blagoslovljena med ženami	Katoliški misijoni	NUK 10191
1940	Spev tihi dolini	Kmečka žena	NUK 10187
1940	Spev tihi dolini	Kmečka žena	
1940	Kot nekdanj ...	Močilnik	NUK 10189
1940	Kot nekdanj ...	Močilnik	
1940	Tebi, griček moj	Močilnik	NUK 10188
1940	Tebi, griček moj	Močilnik	
1940	List je odpadel	Mohorjev koledar	
1940	Sreča vsa mi počiva v dnu srca	Mohorjev koledar	
1940	Vzklik	Mohorjev koledar	
1940	Ne spim, le čakam čas	Slovenec	NUK 10190
1940	Ne spim, le čakam čas	Slovenec	
1941	Bog povrni	Kmečka žena	
1941	Spoštovani gospod minister!	Kmečka žena	
1945	Božična uspavanka	Slovenčev koledar	
1947	Kraljici majnika	Verski list	
1947	Pozdrav križu	Verski list	
1947	Sveta družina, lepa edina	Verski list	

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1947	Vprašanje in odgovor	Verski list	
1948	Binkoštna	Verski list	
1948	Božje srce vabi	Verski list	
1948	Na sveti večer	Verski list	
1949	Ko ave zvoni	Verski list	
1949	V božjem imenu!	Verski list	
1950	Aleluja	Verski list	
1950	Hosana!	Verski list	
1950	Jaz sem z vami!	Verski list	
1950	Marija, Tvoji romarji!	Verski list	
1950	Mi - najmlajši	Verski list	
1950	Naj pevec bom tvoj	Verski list	
1950	Pri jaslicah	Verski list	
1950	Pridite, molimo!	Verski list	
1950	S svojim Sinom nas spravi!	Verski list	
1950	Tvoje rojstvo radost naj oznani!	Verski list	
1950	Žetev je velika	Verski list	
1951	Srečanje	Verski list	
1957	Božje srce	Družina	
1957	Dobremu pastirju	Družina	
1957	Mimogrede	Družina	
1957	Njega ljubi duša moja	Družina	
1958	Božje srce vabi	Družina	
1959	Poslednji spev	Družina	
1960	Duša, pojdi z mano	Družina	
1960	Srečanje	Družina	
1966	Jesen v Podkožlju	Kmečki glas	
1967	Nekdo mora biti zadnji	Kmečki glas	
1967	Ob radijskem sprejemniku	Kmečki glas	
1967	Tepki	Kmečki glas	
1968	Jesenska povest	Kmečki glas	
1968	Ob Velenjskem jezeru	Kmečki glas	
1968	Tu utripa novo nam Velenje	Kmečki glas	
1968	Juh, kosilnica je naša	Slovenski rod	
1968	Nekdo mora biti zadnji	Slovenski rod	
1968	Novi meljejo nas časi	Slovenski rod	
1969	Jaz ne vem, zakaj ...	Kmečki glas	
1969	Nemi ptiček poje	Kmečki glas	
1969	Sama ...	Kmečki glas	
1969	Vse zaman	Kmečki glas	
1969	Žal mi je zate	Kmečki glas	
1970	Poslednji dan	Družina	
1970	Bolnik in pomlad	Kmečki glas	

Letnica izida:	Naslov pesmi:	Publikacija:	Evidenčna številka NUK:
1970	Ob novi cesti	Kmečki glas	
1970	Prvo cvetje	Kmečki glas	
1970	Vinjeta	Kmečki glas	
1970	Zvenela roža	Kmečki glas	
1970	Spev tihi dolini	Nova mladika	
1970	V Kanjem dolu	Nova mladika	
1971	Zakaj jo prižigam	Družina	
1971	In odšel je čez gore	Kmečki glas	
1971	Murenček poje	Kmečki glas	
1971	Zvončki	Kmečki glas	
1971	Marija, Tvoji romarji	Nova mladika	
1971	Vinjeta	Prosveta	
1972	V naši kapelici lučka gori	Družina	
1972	Dedek povej!	Kmečki glas	
1974	Moj Gospod in moj Bog	Družina	
1974	Prezvvišeni!		
1975	Imamo cilje, svete vzore		
1981	Stari kmetje so pomrli		
1982	Pozdrav križu	Mavrica	
1984	Tisti groze polni dan ... Tretji dan		
1986	Je to pomlad? Je to še maj?		
1987	Ob košnji	Kmečki glas	
1987	Poletna pesem	Kmečki glas	
1987	Skalarju	Kmečki glas	
1987	Je to pomlad? Je to še maj?	Naš čas	
1988	Osmi februar	Kmečki glas	
1988	Gozdna škrate - šah igrata	Kurirček	
1988	Je to pomlad? Je to še maj?	ZKO Vrhnika	
1991	Kmet je šel svoj grunt iskat	Kmečki glas	
1995	Svetemu očetu poje		
1996	Petrovemu nasledniku	Med nami	
1997	Hozana	Ognjišče	
1997	Kmetska pesem	Ognjišče	
1999	Domovina	Glasilo slov. domovinskega gibanja	
2000	V naši kapelici lučka gori	Ognjišče	

Proza in druga dela

Leta 1986 se je ponovno posvetila pisanju in začela pisati kratke zgodbe. V knjigi *Naših njiv nihče več ne orje*, ki je izšla leta 1991 pri založbi Kmečki glas, je objavljenih osemintrideset črtic, v knjigi *Sedem ključavnic*, ki je izšla leta 1995 pri Ognjišču pa triinšestdeset. Slednjo so priporočali za branje v osnovnih šolah. Svoje žlahtne otroške prigode je opisovala v preprostem jeziku ter pri tem uporabljala imena krajev in ljudi iz vsakdanjega resničnega življenja, besedila pa občasno obogatila z narečnimi posebnostmi.

Marija Brenčič za pisalnim strojem (Underwood, letnik 1922), leta 1985.

Njenih dvajset let

Naša Cilka me je pestovala, učila hoditi, me razlajala, ko sem se potrkjala po stopnicah, mi vlila v usta žlico mrzle vode za strah in imela v žepu kosček kruha za moje lakoto.

Ko sem pospravila škofa ob birmi, sem nosila njeno belo obleko. Ko sem hodila v šolo, so mi oblekli njen predpasnik.

Učila me je klekati in mi pri okopavanju odstopila lažjo rovnico.

Ko je služila za dekho, mi je prinesla prelepo rožnato jopico in me razveselila z dinarjem od svoje nevelike plače.

„Mama so slabi, pridi kaj domov!“ je vabila v redkih pismih, ki mi jih je pošiljala po vojni.

„Mamica se je ponesečila, padla je s kozolca!“ mi je pisala nečakinja Anica ob svojem godu pred dvajsetimi leti.

Leto in dan je letala Cilka v bolnišnici. Ko bi vsaj letala!

Šest ur vzvik, šest ur na trebuhu. Operacija, bolečine in skrbi, kako bo obdelal njive, da bodo dale kruha in krošnjice.

Zlom hrbenice ni majhnareč – tudi v atomski dobi ne! Cilka ni več stopila na noge. V Domu onemoglih so jo sprejeli, ker ji v bolnišnici tako niso mogli več pomagati.

Skojanje in umiranje, Metvice in pesmi, godranje in prerekanje, vpletje in iltenje, dobroto in zloba, prijazne in trde besede, ljubeznivo in nevoljno postrežbo – vsa to gleda, poslušala in občutila Cilka v kletu na svoji postelji. Nikamor se ne more umakniti, ne more se iztrgati iz svojega okolja, se od svoje bolezi oddahniti in spočiti.

Teta iz Amerike – zdaj je že pokojna – ji je poslala vozček. Velik pratinik je sanjal, da jo posadijo vrt, jo odpeljejo na sonce, da tam prebije kakšno uro in vidi pritička, ki preleti pustro dvorci.

šče. Starih in bolnih je v Domu veliko in zato srečnice ne mbrjejo pogosto ustreči njeni želji po soncu.

Ce ji pišem o boleznih in poškodbah pri otrocih, ji gre vse preveč do srca. Ko smo mi, zdravci, se pozabili na nesrečo, ona se zmeraj spravlja v pisnu. „Ali je še kaj boljše? Tako se mi smilite!“

Ce bere v časopisu o nesrečah in poškodbah, pravi: „Tako se mi smilijo!“ Včasih potopi, ker sbi rada, rada delala! Pa ne more! Plete nogavice in jopice. Soseda na drugi postelji jo blaguje:

„Ti vsaj pleteš, da ti hitreje mine čas – jaz pa se tega ne morem!“ Soseda je imela pohabljen prste. Zdaj je že pokojna.

Koliko nam Bog da, pa ne znamo biti hudejši. Potlej pe vemo, kaj smo imeli, ko nam vzame!

Cilka ima bister spomin. Je svoje in moje mladosti se spominja ljudi, njihovih dobrih in slabih dejanj, pa celo modrih in manj modrih izrekov.

Malokrat jo obišči. Drugi ljudje so v službi, mudi se jim nekam, ali so pa pravkar pridirjali od nekod.

Cilka me zmeraj z veseljem pričaka. Zmeraj je doma, zmeraj pripravljena na pogovor. Nikoli se ji nikamor ne mudi, dotri časa ima – se predločias ji je. Pove mi, kaj jo boli, z lica ji žari veselje, da me spet vidi.

Da se razjuka, ko odidem, mi ni še nikoli povedala.

Mevleva Urša je dejala: „Kadar sem slabe volje in jezna na vse, igrem v Dom onemoglih. Tam vidim toliko trpljenja in tejav, da se mi moje neveličnosti zazdijo prave otročarje, in vesela se vrnem spet domov v Blatno Brezovico pa sem srečna ob kriših, ki mi jih prinese sleherni dan!“

Pokuste tudi vi tako! To zdravilo gotovo pomaga in nič ne stane!

MJB

Marija je sama o sebi dejala, da *ni in noče postati pisateljica, temveč je le pesnica, ki piše svoje spomine*. Prav tako ni imela rada, da drugi pišejo o njenem življenju, ker o tem piše sama.

Vsakemu otroku je posvetila eno črtico, ki so v tipkopisu shranjene v zbirki pod naslovom *Naših devet*. Prav tako na njenem domu še čaka neobjavljena zbirka črtic in zbirka pesmi.

Bila je tudi avtorica dramskih iger za otroke, med drugim: *Mamica, spet si naša*, ki je bila marca 1939 predvajana na Radiu Ljubljana. V istem letu, na materinski dan, 25. 3., je bila v Opernem gledališču Ljubljana predvajana otroška opera *Mamica naše z dejanji slavimo*, ki jo je uglasbil Matija Tomc in je bila pozneje predvajana še na drugih odrih.

Leta 1947 je prispevala besedila in glasbene vložke za odmevno igro *Elektriko hočemo*, ki jo je napisal njen mož Anton Jelen.

Pisala je citate ter humoristične vsebine, ki jih je objavljala v časnikih; arhiviranih

Njenih dvajset let. Družina, 18. 8. 1974, str. 4.

je 39 naslovov šal. Po naročilu je pisala nagovore umrlim ter besedila, posvečena slavljencem ob različnih praznovanjih.

Svoja dela je objavljala pod različnimi podpisi: Marija Brenčič, Marija Jelen – Brenčič, Marija Jelen, Marija Brenčič – Jelen, MJB, MJ ali pa le z imenom Marija.

Koliko sonca imate tukaj!

Vejico zrelih, smejočih se češenj smo dali Škrjančevi teti Mici, ki so k nam nosili otroke, zato, ker so nam prinesli malo Marijo.

Morda so ji zato rojenice in sojenice - kar vse tri - položile v srce veselje do vsega, kar se razvija in živi, do vsega, kar je majhno, nebogljeno in pomoči potrebno.

Glejte no tisto pikico, ki s šibo v roki s »hej« in »čo« ter s »hi« in »oha« obvladuje Lišo, to ogromno gmoto mesa - in mulhasto Bavče, ki komaj čaka, da bo zdirljala kot konj, če je ne bo nihče pravočasno opazil s šibo po gobcu in po kolenih.

Glejte pikico, ki se skriva pod velikanskim košem listja, ki ga je nagrabila pod tepko in ga sedaj nese v svinjak, da bo nastlala prašičem, da bo-

do ležali na mehkem in suhem.

Glejte pikico, ki vriska nad vsako ozelenelo travico, ki se veseli vsake z mehomo obrasle skale, vsakega popka, ki ga drugi šele slutimo - ki je »spravila na nogo« rožico, ki jo je sosed, uvelo in napol sprhlo, že zavrgla.

Po končani šoli bo gotovo ostala doma in pomagala rediti krave, prašiče, kokoši in zajčke ter vzgajati rožice in drevesca?

Ne! Ne! Vsako jutro »ptička moja...« se Marija odpravi na pot. Štiri dobre kilometre daleč je železniška postaja, Marija jih prehodi peš - poleti in pozimi, v dežju in mrazu, ob pekočem soncu in takrat, ko ti mraz leze za nohte in ti mavrični krogi plešejo pred očmi, ko ti v lice reže krvice in ti nanese mrzlih snežink v očli...

Članek *Koliko sonca imate tukaj!*

Pisana njiva

»BOMO PLAČALI!«

Sin se je vrnil iz bolnišnice. Da ni sposoben za samostojno življenje, ne za zaposlitev in da naj ga obravnava socialna služba. Tako so povedali zdravniki in tako je odločila komisija. Mati, stara kmečka ženica, je uprla prestrašene oči v socialno delavko, ki ji je gladko naučeno razlagala.

»Socialna pomoč je samo za tiste, ki nič nimajo! Vi pa imate toliko davčne osnove, toliko katastrofske dohodka in zraven še mnunete kraljevske skupnosti, da lahko bolnika sami vzdržujete.«

Ženica bi rada pripomnila, da s katastrofskim dohodkom in s davčno osnovo vred ne zaprositi niti najmanjše skledice s hrano. Da je bila pred njo v sobi druga stranka, ki se ji nikamor ni mudilo. Ždaj, ko je bila ona na vrsti, na spravila besede iz uših ust. Hotela je vstati, se zabaviti za poslušno, se posloviti, a je le slabotno vzhitana in obvedela.

Takrat je odločno potrkalo na vrata in vstopil je mladi, lepo obidejen moški, sedel na stol tako, da je s hitobom nakoval drobno ženico in takoj začel:

»Očeta je zadela kap. Star je sedemdeset let in če nikoli ni bil bolan. Strelji mu dotma nima kdo, ker je mati stara že tiz sedeset let, zato bi ga radi oddali v dom. Mi, otroci, bomo plačali! Ampak, seveda, da ga ne bi maščili, da se ga hočemo znebiti! Samo toliko časa, da bo lahko ukrevali, da bo mogoče hoditi. Kajne? In vse stroške bomo plačali - brez nadaljnjega.« Govoril in govoril je le kar naprej.

Socialna delavka je mirno prestregla plihlo besed z vzpriščenim, kolikšna pokolnina ima oči. In takoj sta z lubim sinom sogovornila, da očetova pokolnina krepko presega oskubo v domu. Ždaj, ko se ne more gibati, bo imel še pravico do dotatka za nego. Tako ni nobene ovire, da ga ne bi sprejeli. - Delavka je ženi manjgredje pokazala, da lahko gre, in takoj pričela pravit prkošjo za sprejem v dom. Ženica je počasi odšla po stopnicah. Že v veli io je prehitel mladi moč s čvratni koraki, naglo zapustil mrko stavbo in vstopil v rarkosen avto, ki je stal pred vhodom. Zavpilo se je po bolan pešku in moč se je odspal. Kasala je, da se mu zelo mudi in da ni navajen takati.

»Da bi le ne zamudila avtobusa! je zaskrbelo ženo. Da bo le prvi čas prišla domov, nanosila vode v korito za kravo, nakrmila prašička in skubala večerjo - mleko bo hitro skuhano. - Ves dan se je danes zamudila po uradih, kjer so ji posadali, kolikšna dohodka ima, koliko hektarjev in davčne osnove, da bi skraj zadela vrzen, da ima vsega dovolj. Saj bi tudi res imela, ko bi bili vsi trije zdravi in krepki. Kljub slabim letom bi se že zredko preživeli. A ubrana z molsem so moči upadale, sin je pa bolan. Boga bodi posnem! - In po kaj je pravzaprav šla v mesto? Saj bi si lahko našla, da ne bo nič upravlja. Ker se ne zna in ne more tako obratni kot mladi moč, ki je odločno našel pot!«, kajne, pričela!

Cepav nikakor ni mogla obrati svojih misli, je za obistnega govorjenja le domnela, da temu mogoče ne bo treba nič plačati. Zato lahko odna bolnega očeta v dom in ne bo treba nima skrbeti nanj. Morebiti ga bo le kdaj v naglici obiskal? - In potem bo v časopisu velika oamravnica: Naš srečno ljubljeno oče - na Likrena zabavla sretnemu osebju v domu...

Odposlila je grenko misel na tiste, ki nimajo hektarjev in katastrofskega dohodka in ki lahko tako mogočno govorijo.

»Bomo plačali!«

Oče, ki ga je zadela kap in bo dobil mesto v domu, se ji je pa vendarle globoko v srce zasmilil...

MJB

IVAN MALAVAŠIČ

SONČNA JESEN

Jezen je splo prišla v deželo, že noč bom gonil kravi, prutila je dušom divovo, ki vsake leto jih davi.

In mak, ki na jezen pomlila, na dan, se megle spomni na, počasi pa na sončne dneve, ki dno pomladi nam kravi.

Saj na jezen le sveti sinovi, danje nam svoj slati dar, le vedno ama svoj ogra, vesilje nam prutila v dar.

Kdorkoli na jezen družinja prilarati in tonca zna, iz v vsak večni mladi sinane in megle sivi se prilaro.

Kiv upravl nani jezen je lipa, v vsak letu me mladi maj, in poml pomladarske sliti in v sveti doli nani raj.

Naj vam, ki družini som družinjo naplil v jezenki jo prilaril, le vedno saplo sinove svani, da vsake skrbni bo dar!

*

SLOVENSKA MATI

Čiti prjarica v sveti svetojo, družinjo nima v vsak letu, ko nuno naki kravi dolija, obrav od sveti v žari.

Cepava ima upravnost naki, meška, saplo pobota naki, čitali je upravnost lice, vsi lip in klaj je sveti obrav.

Ta je dobra slovenska mati, čone blagopet moč, ki bolno, živi se dringi, ki polička ne parni.

Ta je dobra slovenska mati, kakor sinove pravi mat! Dobre kline in sinove in kajlaji sivi obravi!

Bomo plačali. Kmečki glas, Pisana njiva.

Literarna dela v knjižni obliki

Poezija – zbirke pesmi:

1937, Spev tihe doline – pesmi,
samozaložba, Jugoslovanska tiskarna
Ljubljana, 30 str. (26 pesmi).

1968, Vzdihi cvetne dobrane – Zvezek 2,
Spev tihe doline, samozaložba, 46 str.
(44 pesmi).

1969, Vrisk jasne planine – Zvezek 3,
Spev tihe doline, samozaložba, 46 str.
(39 pesmi).

1970, Mir sinje višave – Zvezek 4,
Spev tihe doline, samozaložba, 46 str.
(54 pesmi).

1987, Spev tihe doline – Ponatis,
samozaložba, Bizjak, Titovo Velenje,
30 str. (26 pesmi).

Proza – zbirka črtic:

1991, Naših njiv nihče več ne orje
(38 črtic),
ilustracije Blaž Jelen, Kmečki glas,
Ljubljana, Ljudska pravica, 147 str.

1995, Sedem ključavnic (63 črtic),
ilustracije Blaž Jelen, Ognjišče,
Koper, Maribor, Dravska tiskarna, 304 str.

Soavtorica učbenika:

1976, Dobro jutro, sonce – berilo za tretji
razred osnovne šole, Društvo defektologov
Slovenije, Tiflološka sekcija,
Šolski center tiska in papirja, Ljubljana,
233 str.

Soavtorica pesmarice:

1939–1940, Slava Baragu, Misijonska
družba.

1940, Slava Bogu, Misijonska knjižnica,
soavtorica pesnitev, uglasbil Matija Tomc.

1993, Slomškov dom Ponikva pri Žalcu, Razstava Sadjarsko in literarno delo, Anton Jelen in Marija Jelen Brenčič.

1993, Dom svobode Polzela, Razstava Sadjarsko in literarno delo, Anton Jelen in Marija Jelen Brenčič.

1995, Prosvetni dom Šentilj pri Velenju, Razstava in predstavitev knjig Sadjarstvo in Sedem ključavnic, Anton Jelen in Marija Jelen Brenčič, Naš čas, 10 / 1995.

1995, Osnovna šola Šentilj, Razstava o sadjarskem in literarnem delu zakoncev Jelen, Naš čas, 10 / 1995.

Razstave:

1993, Knjižnica Velenje, Razstava Sadjarsko in literarno delo Antona Jelena in Marije Jelen Brenčič (knjige pesmi in proze, strokovni članki o sadjarstvu), Kmečki glas, 9 / 1993.

1993, Kulturni dom na Polzeli, Razstava ustvarjalnosti družine Jelen iz Šentilja (Literarna in sadjarska dela, dokumenti, knjige, knjižne zbirke in slike), Savinjski časopis, 12 / 1993.

Objavljene zgodbe

Kakor ptica sem ujeta, Slovenec,
4. 11. 1938, str. 13–14.

Nič ne bo rekel, Kmečki glas – Pisana njiva,
27. 4. 1967, št. 18–19.

Gajžle se boji, Kmečki glas – Pisana njiva,
2. 2. 1967, št. 6, str. 13.

Vasovanje, Kmečki glas – Pisana njiva,
30. 3. 1967, št. 14.

Pismo, Kmečki glas – Pisana njiva,
30. 3. 1967, št. 14.

Sosedje, Kmečki glas – Pisana njiva,
30. 3. 1967, št. 14.

Kot nocoj, Kmečki glas – Pisana njiva,
29. 8. 1968, št. 36.

V Vranji peči, Kmečki glas – Pisana njiva,
10. 10. 1968, št. 42.

Povodenj, Kmečki glas – Pisana njiva,
27. 11. 1968, št. 49.

Na klekljariji, Kmečki glas – Pisana njiva,
20. 2. 1969, št. 9.

Nesreča, Kmečki glas – Pisana njiva,
20. 3. 1969, št. 13.

Izlet, Kmečki glas – Pisana njiva,
12. 6. 1969, št. 25.

Šmarnice, Kmečki glas – Pisana njiva,
12. 6. 1969, št. 25.

Želje, Kmečki glas – Pisana njiva,
6. 11. 1969, št. 46.

Cekar, Kmečki glas – Pisana njiva,
4. 12. 1969, št. 50.

Želje, Prosveta, Chicago, 6. 1. 1970,
št. 3, str. 4.

Otroci, Kmečki glas – Pisana njiva,
8. 1. 1970, št. 2.

Ruta, Kmečki glas – Pisana njiva,
22. 1. 1970, št. 4.

Kovtrov oče, Kmečki glas – Pisana njiva,
10. 6. 1970, št. 24.

V ograji, Kmečki glas – Pisana njiva,
22. 7. 1970, št. 30.

Šupcov oče – vič!, Kmečki glas – Pisana njiva,
21. 10. 1970, št. 43.

V Rebri, Kmečki glas – Pisana njiva,
11. 11. 1970, št. 46.

Šupcov oče – vič!, Prosveta, Chicago,
7. 1. 1971, št. 4, str. 4.

Feškalice, Kmečki glas – Pisana njiva,
13. 1. 1971, št. 2.

Naša svečnica, Nova mladika, 2, 1971,
str. 52.

Prezgodnje skrbi, Nova mladika, 2, 1971,
str. 53.

V Rebri, Prosveta, Chicago, 8. 2. 1971,
št. 26, str. 4.

Pustna maska, Kmečki glas – Pisana njiva,
17. 2. 1971, št. 7.

Martica, Kmečki glas, 3. 3. 1971, št. 9,
str. 15.

Mama so hudi, Nova mladika, 3, 1971,
str. 84–85.

Lojzka, Kmečki glas – Pisana njiva,
17. 3. 1971, str. 19.

Feškalice, Prosveta, Chicago, 8. 4. 1971,
str. 4.

(Naslov ni znan) Prosveta, Chicago,
12. 4. 1971, št. 70, str. 4.

Za dva kovača, Kmečki glas – Pisana njiva,
21. 4. 1971, št. 16.

Pri Blažu Mavrelu na Strojni,
Nova mladika, 4, 1971, str. 150–152.

Rubrika Pisana njiva v Kmečkem glasu.

- Volavcova pregrada, Kmečki glas – Pisana njiva, 12. 5 1971, št. 19.
- Kriza, Kmečki glas – Pisana njiva, 30. 6. 1971, št. 26.
- Davica, Kmečki glas – Pisana njiva, 18. 8. 1971, št. 33.
- Bom šel na planince, Nova mladika, 9, 1971, str. 331–338.
- Fotografija, Nova mladika, 9, 1971, str. 359.
- Barbara je bolna, Kmečki glas – Pisana njiva, 27. 10. 1971, št. 43, str. 70.
- Pesniška zbirka, Nova mladika, 3, 1972, str. 93.
- Misli, Nova mladika, 7, 1972, str. 270.
- Greznica, Družina, 15. 7. 1973, str. 6.
- V Skoblovem malnu, Rodna gruda, 1, 1974, str. 33.
- Romanje, Družina, 21. 7. 1974, str. 6.
- Njenih dvajset let, Družina, 18. 8. 1974, str. 4.
- Žandarjeva puška, ITD, 29. 6. 1975, str. 9.
- Dedek, povej, Kmečki glas – Pisana njiva, 30. 9. 1987, št. 39.
- Plašč, Kmečki glas – Pisana njiva, 17. 2. 1988, str. 17.
- Martinček, Kmečki glas – Pisana njiva, 20. 4. 1988, str. 10.
- Kozja mama, Kmečki glas, 27. 4. 1988, str. 23.
- Žemlja, Kmečki glas – Pisana njiva, 8. 6. 1988, str. 17.
- Povestice, Kmečki glas – Pisana njiva, 12. 10. 1988, str. 16.
- Martinček na godovanju, Kmečki glas – Pisana njiva, 25. 1. 1989, str. 10.
- Pomlad že prišla bo ..., Kmečki glas – Pisana njiva, 22. 2. 1989, str. 10.
- Zimski počitek, Kmečki glas – Pisana njiva, 8. 3. 1989, str. 10.
- Na velikansko nedeljo, Kmečki glas, 29. 3. 1989.
- Tlaka, Kmečki glas – Pisana njiva, 31. 5. 1989, str. 9.
- Tisoče so jih selili, Zgodba mojega življenja – Zdravje, 5, 1990, št. 129, str. 48.
- Miklavžev večer, Kmečki glas – Pisana njiva, 5. 12. 1990, str. 10.

- Dokler sva še oba, Kmečki glas – Pisana njiva, 19. 12. 1990, str. 10.
- Fundežev in Flerjanov stric, Kmečki glas – Pisana njiva, 1990.
- Pravičnik in krivičnik, nadaljevanka, 1990.
- Ko b ve dekleta vedle to!, Kmečki glas – Pisana njiva, 9. 9. 1992, str. 13.
- Polončica, Kmečki glas, 7. 2. 1996.
- Maja vse ve, Kmečki glas – Pisana njiva, 13. 2. 1996, str. 13.
- Blažek, Ognjišče, 5, 1996.
- Ivanka in lunica, Ognjišče, 8, 1996, str. 47.
- Ne bojte se, Ognjišče, 1996.
- Ne bojte se, Kmečki glas, 1996.
- Koliko sonca imate tukaj, Ognjišče, 6, 1997, str. 22.
- Naša svečnica, Mavrica, 2, 2006, str. 10–11.
- Mamina tolažba, Mavrica, 3, 2006, str. 26–27.
- Njenih dvajset let, Družina.
- Pot iz Raven do Št. Ilja, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Bomo plačali, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Povodenj, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Piranske počitnice, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Lojzka, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Šupcov oče – vič, Rodna gruda.
- Prvo in poslednje srečanje s Ksaverjem Meškom.
- Maja piše, Kmečki glas – Pisana njiva str. 8.
- Težko Miklavževo darilo, Kmečki glas, str. 9.
- Oprosti, Martica!, Kmečki glas.
- Vsi so radi doma, Kmečki glas, str. 15.
- V rebri, Prosveta – Chicago.
- Želje, Prosveta – Chicago.
- Pusti me, naj se derem, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Pričakujemo tvoje ljubezni, Kmečki glas – Ljudje med seboj.
- Slišimo le tiste, ki glasno kričijo, Kmečki glas – Ljudje med seboj.
- Tri zgodbice, Kmečki glas – Pisana njiva.
- »Kruhek spi!«, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Trebeliški Martin, Kmečki glas – Pisana njiva.
- Fundežev in Flerjanov stric, Kmečki glas – Pisana njiva, str. 16.
- Porcelanasta krava, Kmečki glas – Pisana njiva, str. 10.
- Težko Miklavževo darilo, Kmečki glas – Pisana njiva, str. 9.
- Pomlad že prišla bo ..., Kmečki glas – Pisana njiva, str. 10.
- Mačka – bahačka, Kmečki glas – Pisana njiva, str. 12.
- Za dva kovača.
- V ograji.
- Sosedje.
- Nesreča.
- Štrajtov pastir.

PROSVETA

GLASILO SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE

Postage Paid at Chicago, Illinois

CHICAGO, ILL. 60623, PONDELJEK, 15. MARCA 1971

Subscription \$17.00 Yearly

Issued daily except Saturdays,
Sundays and Holidays

Office Of Publication:

2657 South Lawndale Ave.
Telephone: ROCKWELL 2-4904

ŠTEV.—NUMBER 51

Prosveta – glasilo Slovencev v Ameriki (Chicago).

Poština plačana v gotovini.

Posamezna številka Dln 4.

Jesenice, 3. julija 1938

Gosp. Marija Brenčič
PODLIPA pošta VRHNIKA

NAŠ KOVINAR

SVOBODNO GLASILO DELOVNIH LJUDI

List izhaja tedensko. Naroča se pri upravi lista: Jesenice-Qbrniška 26. Naročnina: letno din 40—, polletno din 20—, četrletno din 10—

Naš kovinar, 3. 7. 1938, str. 1.

Publicistka in družbeno dejavna

Marija Brenčič Jelen je z leti čedalje bolj občutila zapostavljenost kmečke žene v družbi.

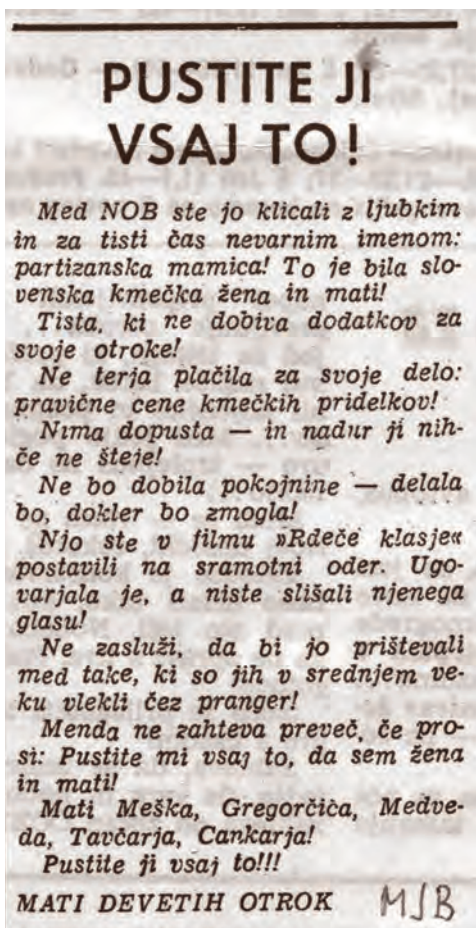
Na okroglih mizah v letih 1971 in 1972, ki se jih je na povabila takratnih zbornic, združenj in sekcij udeleževala, se je aktivno zavzemala za pravno izenačenje in vrednotenje statusa kmečke žene z delavkami v drugih dejavnostih.

Pri tem se je opirala na načela, ki so takrat že veljala v drugih razvitih deželah in deželah v razvoju.

Zavedala se je, da je nesorazmerje položaja kmečke žene velika ovira, ne le za obstoj kmetijstva na podeželju, pač pa tudi za njegov hitrejši napredek.

Rešitev je videla v tem, da se kmečkim ženam omogoči strokovno in drugo potrebno izobrazbo, ki jim po vsej pravici pripada; tako bi se lažje uveljavljale v družbi in posledično ostajale na kmetijah.

Sodelovala je pri predlogih, ki jih je pripravljala Skupščina socialistične republike Slovenije na temo o starostnem zavarovanju kmetov, o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev, opozarjala na problematiko na področju sadjarstva in se pisno odzivala na tekočo družbeno problematiko.

Pustite ji vsaj to! Družina, 21. 3. 1971, str. 12.

Udejstvovanje v javnosti:

Posvetovanja o Zakonu o združevanju kmetov, Republiška konferenca SZDL, Kmečka sekcija, Gospodarska zbornica SRS, Iniciativni odbor za ustanovitev Zadružne zveze SRS.

1971 Sodelovanje pri oblikovanju tez o pokojninskem zavarovanju kmetov na sedežu republiške konference SZDL Ljubljana.

- 1971 Zbor kmetov, Vprašanja in predlogi ob pokojninskem zavarovanju kmetov. Vsi so radi doma, Kmečki glas, 24. 3. 1971, str. 15.
- 1972 Zakaj se kmečka žena javno ne udeleži? Pri Blažu Mavrelu na Strojni, Nova mladika, št. 4, 1971, str. 150-152.
- 1972 Pogovori za okroglo mizo o položaju in vlogi kmečke žene na Republiški gospodarski zbornici v Ljubljani. Na obisku pri Mariji Kmetovi, Nova mladika, št. 5, 1971, str. 171-172.
- 1972 Vztrajanje pri predlogu izplačevanja pokojnin kmetom. Bo kmečka žena ob strani?, Kmečki glas, 27. 10. 1971, št. 43, str. 27.
- 1972 Sodelovanje na Okrogli mizi - Kmečki glas (pogovori o izboljšanju priloge Pisana njiva). Tebi, kmečka mati, Družina, 5. 3. 1972, str. 9.
- 1987 Iz starih časov. Selili so nas, Nova mladika, št. 4, 1972, str. 132-135.
- 1987 Protestno zborovanje, Je to pomlad? Je to še maj? Ne zakrivajte oči!, Novi tednik, 24. 5. 1973, str. 10.
- 1988 Cankarjeva knjižnica Vrhnika, ZKO Vrhnika, Sodelovanje na literarnem večeru amaterskih ustvarjalcev. Prvo in poslednje srečanje s Ksaverjem Meškom, Družina, 20. 1. 1974, str. 3.
- 1993 Problematika - sadjarstvo. Odšli so - Davida Puntar, Družina, 19. 5. 1974, str. 3.
- Objavljeni njeni članki: Dragi striček!, Mladi Slovenec, 11. 7. 1937.
- Pismo z dežele, 1936. Dve minuti za zdravje, Družina, 21. 3. 1971, str. 13.
- Pričakujemo tvoje ljubezni, Kmečki glas, 11. 5. 1967, str. 9. Iz starih zapiskov, Kmečki glas, št. 20, 20. 5. 1987.
- Ne strašite otrok, Kmečki glas, št. 3., 15. 1. 1970. Bobovc je kot pavr, Kmečki glas, 23. 5. 1990, str. 13.
- O filmu: Na klancu, Družina, 21. 3. 1971, str. 15. Nagovor bratu Francetu ob pogrebni maši v Kočevskem Rogu, 8. 7. 1990.
- Pustite ji vsaj to, Družina, 21. 3. 1971, str. 12. Ne bojte se! Ognjišče, 10/1996, str. 22, 23.
- Dve minuti za zdravje, Družina, 21. 3. 1971, str. 13. Veroučni abecedniki, Ognjišče, 9/2000.
- Napisi na zvonovih, Kmečki glas, str. 8. Če bi ženske hotele.

Zakaj se kmečka žena javno ne udejstvuje?

Tako smo brali pred nedavnim v "Kmečkem glasu". Odgovarjam: Ker ne utegne, saj že od nekdaj podpira tri vosale pri hiši. - Drugi varok je: ker je njeno udejstvovanje brez pomena. Na primer:

Na zboru kmetov zadnje nedelje septembra l. 1971. sem prebrala svoje predloge o pokojninskem zavarovanju kmetov. Na zahtevo vseh zbranih kmetov so na velenjski občini ta spor razmnožili in razposlali v pet časopisov. Niti en časopis, med temi je tudi "Kmečki glas", ni omenjenih predlogov objavil. Zakaj?

Objavil je, kakšen način zavarovanja ima avstrijski in kakšnega italijanski kmet. Je pa naša stvar, kako si uredimo življenje ni! Namreč, kako si ga bomo uredili, je odvisno od nas samih!

Kmečka žena je že od pamtiveka enakopravna s možem, saj je vprežena v enak jarek, kakor mož. Poleg svojih poklicnih dolžnosti žene in matere, je stalno zaposlena - le da njeno delo ni plačano, saj tudi moževino ni pravično plačano. Teze o pokojninskem zavarovanju kmetov kmečke žene sploh ne priznavajo. S parolo: ena pokojnina na eno posestvo odrekajo ženi pravico do tiste najmanjše pokojnine, ki je predvidena za kmeta.

Vprašam: Zakaj tako ostre zahteve za pokojnino kmečke žene? Prvič: starost! Delavka ima pravico do pokojnine, ko je stara 55 let. Drugič: Delavka ima pravico do pokojnine za možem, namreč družinske, kot je predvidena za kmetico - ko je stara 45 let, če nima otrok! Če pa ima otroke, dobivajo ti pokojnino za očetom in s to pokojnino živi vsa družina - tudi, če je žena mlajša!

Žena delavca ima pravico do družinske pokojnine, če ji mož umrje eno leto po poroki. Zakaj se zahteva za kmečko ženo, ki ima pravico do osebne pokojnine, petletna zakonska zveza in tako visoka starost, da dobi samo družinsko pokojnino. - Pred dnevi mi je dejala upokojenka: "Smešno, da toliko pišejo in sovoriijo o kmečki pokojnini - saj je nikjer ni!"

Res je ni in je tudi ne bo kmalu! - In zakaj bi morali kmetje reci: 75letni kmetje šele uveljavljati svoje pravice? Predstavljate si 75letne ljudi na samotnih kmetijah, da bodo pisali prošnje in jih nosili na občino?

In če bodo delali prošnje, bo vse te prošnje moral nekdo reševati! Zakaj toliko nepotrebne administracije?

Zakaj ne bi dali takaj vsem nad 60 let starih kmetom in vsem nad 55 let starih kmeticam, pa stricem in tetam, ki so delali na vruntu tiste najmanjše pokojnine, ki so jo pošteno zaslužili?

Mislila, da je to mogoče. Treba je samo malo dobre volje, pa omejiti izdatke, ki niso tako potrebni, ali vsaj ne tako nujni!

Pokojnina naj bo enaka za vse! Daje naj je republika, ne pa posamezne občine, ker bo to za nekatere občine le majhen izdatek, za druge pa neznosno breme. Zakaj toliko administracije, ki ni potrebna?

Smo v dobi razbijanja tabujev, pa razbijajmo še enega! Ne bom se ustavljala pri tem, da so nekateri bili bolj aktivni ob "uveljavljanju svojih pravic", kar kor pa med vojako samo. Povem naj samo en primer: ko so nas 1941. l. odpeljali Nemci, so mnogi takozvani "Borci" dvignili obe roki na Heil Hitler, ali pa so prekrizanih rok čakali na tisti odrešilni datum, ko bodo postali zavedni Slovenci.

Miha Stropnik, komunist, mi je nekoč rekel: "Vse praske, dobljene pri fantovskih pretepih, vse poškodbe pri delu, celo telesne okvare - vse je šlo na račun NOB." - Ni svoj namen, sovoriti o tem, povea pa, da je umoro in premožno požrtvovalnih ljudi, ki niso pomagali zaradi plačila, ampak zaradi stvari same. Niso pričakovali, ne zahtevali in tudi ne dobili nobenega plačila!

Če je nesposabetno sovoriti o pokojnini, ki je ni, je enako nesposabetno sovoriti o pokojnini kmetov-bojevnikov. Borci so Hrvati, mi smo pa Slovenci!

Po teh tezah kmetje-borci sploh odpadejo. Če bo kmet hotel dobiti pokojnino, mora posestvo oddati drugemu. Tako znižanje davka posestvu kmetaborca odpade,

Zakaj se kmečka žena javno ne udejstvuje? Rokopis, 1972.

Potesujen se za osebno pokojnino kmečke žene! - To bi bilo vsaj neko priznanje, da kmetica v naši družbi, če je že zapostavljena in ne upoštevana - vsaj ni odveč! - Kmečki otroci zdaj dobijo ob rojstvu 20.000.- starih dinarjev. Ni veliko, a če si v stiski, je ta vsota velika. In veliko je vredno tudi občutje, da kmečki otrok naši skupnosti ni odveč, čeprav ni pripravljen priznati za enakovrednega drugim otrokom!

Pred kratkim smo brali v eni številki "Kmečkera glas" o dveh dekletih. Ta razlika me je tako prizadela, da sem se vprašala: ali se še morena imenovati socialistična družba? Presodite:

Prvo dekle nima drugih skrbi, kakor učenje. Oskrbljena je z vsem, kar je potrebno in morda tudi s tistim, kar ni potrebno za življenje. Živela je s fantom, ko še zdaleč ni bila šrela za zakon. Tega fanta zdaj, razumljivo sovraži. - Opazuje do potankosti svoje telo in se zaradi skoraj neopazne neprivilnosti, boji raka in misli na samomor. - Želi si pa otrok, torej je v njej po naravi nekaj lepota in dobrega.

Zdravnica priznava, da je to primer otroka današnjega časa. Starši mu nudijo vsega, zato pravzaprav nima nobenih želja in nobenih ciljev, ampak občuti notranjo praznoto. Zdravnica ji je za telesne pomankljivosti /če se temu sploh lahko tako reče/ dala nasvete. Za njeno notranjost pa je le površno poskrbela - tega pa je dekle najbolj potrebno.

Drugo dekle je skometov. Menda s Kozjanskega. Zaradi bolezni se ni mogla dosti naučiti in je to hotela nadomestiti ponoči, ker bi ob slabem učnem uspehu izgubila štipendijo, domači jo pa ne morejo študirati. Vzročiteljca ji je to dovolila, druga pa je zazrozila, da mora plačati elektriko, če s hoče učiti delj, kot je dovoljeno. Dekle bi si pritrčalo malico, da bi plačalo elektriko. "Kaj boš plačala, reva, ko te živi država!" je bil odovor neprijazne predstojnice. Dekle je ta dožudek opisalo v "Kmečkem glas". - Nihač ni naredil zraven kakšne pripombe, meni se je pa le porajalo vprašanje:

"Katero od teh dveh deklet v resnici 'živi' država?" -

Mislim, da je kmečko dekle, ki preživi počitnice ob delu na gruntu ni - ki nita v času resne bolezni ne pomisli na raka ali na samomor - le upravičeno na štipendijo in ji je ni treba očitati.

Prav tako je, mislim, tudi kmečka žena bila že zdavnaj upravičena da dobi pokojnino in sicer osebno. In s 55 letom. Ta zahteva je v primeri z njenim delom, ki zdaleč prekaša delo marsikatero delavke, res malenkostna in ne bi bilo za uresničenje razpravljati leta in leta. Ob popisu prebivalstva je bila kmečka gospodinja vpisana kot "vzdrževana oseba" in kot taka tu nima pomena, da nastopa v javnosti.

Po vojski sem brala v "Kmečkem glas" besede neke učiteljice, ki jih je namenila pohorski materi deseti otrok: "Delata naj oče in mati, otrokom pa naj privoščita 'boljše' življenje!" In smo brali jokave članke o trd srčnik kmečkih starših, ki silijo otroke k delu, ki jim ničesar ne nudijo... Brali smo članke z naslovi: Brez počitnic! Takrat se ni bilo niti rubrike: Vem, da ne boste objavili! in kmetje nismo smeli povedati, da kakor naši otc, tudi mi nismo imeli nobenih počitnic!

Zdaj pa, nasprotno beremo, da otroci ne skrbijo za ostarele starše in se ni kar zdi to pisanje zelo podobno oneau prvemu. Res je, da je dolžnost staršev, da skrbijo za svoje otroke in obratno - a zakaj bi v polni meri to ljalo samo in izključno za kmečke starše in za kmečke otroke? Zakaj so pa drugi otroči deležni otroškega dodatka in zakaj so drugi starši preskrbljeni s pokojnino, ki je plod njihovega življenjskega dela - če jo seveda, dočaka?

"Saj te pokojnine ne bo nihče uškakal!" so zamejali z glavami v Soštanju na zboru kmetov. Ljudje ne zaupajo. Pravijo: "Nekaj let bomo plačevali potlej bo pa vse skupaj zašpalo!" - Če bi pa takoj in vsem začeli izplačevati pokojnino, bi to nezaupanje našah izginilo! - Ta denar ne bi bil proč vržen, ampak bi se bogato orestoval, ker bi mladi imeli neko zaupanje, da ne bodo ostali na starost po enainšestdesetletni delovni dobi brez vsega, kakor so zdaj njihovi starši!

Moja je pesem!

Priznanja:

Leta 1969 je bila izbrana za najboljšo sodelavko Kmečkega glasu – Pisana njiva ter za poezijo in prozo prejela prvo nagrado, sliko Vlada Parežnika iz Mozirja.

Prva nagrada za poezijo in prozo – slika Vlada Parežnika, leta 1969.

Leta 2019 je Krajevna skupnost Podlipa - Smrečje podelila posthumno priznanje v spomin in zahvalo ob 100-letnici rojstva Marije Brenčič Jelen, ki so ga prevzeli njeni sorodniki.

Mnenja nekaterih literarnih znancev:

Marija Kranjec, Sveti Tomaž:

Draga mi poetka! Že davno sem poizvedovala in končno le izvedela iz »Našega doma« kdo je in v kakšnih okoliščinah živi naša tako silno čuteča priljubljena pesnica, ki jo poznam iz »Kmečke žene« in iz drugih revij in listov.

Jože Pogačnik, dr.:

Bodite Bogu hvaležni za vsak dan življenja, življenje je velik dar božji!

Uspeh ali neuspeh, je stranska reč. Boriti se pa morate. V vaših razmerah storite, kar morete. Bodite pripravljeni na vse, svet hvaležnosti ne pozna. Največje plačilo za vaš trud je notranje zadovoljstvo in zadoščenje pred samo seboj. V vaših literarnih znancih imate dobre vodnike in odkrite prijatelje. Tudi to je dar božji, ki ga cenite!

Marija Kmetova:

Kako vse drugače je znala zapeti Marija Brenčič! Tudi njo je življenje teplo - v sentimentalnosti pa, hvala Bogu, ni zašla. Zato so nekatere njene pesmi pravi biser.

Ladislav Lenček:

Bodite hvaležni Gospodu za ta dar in uporabljajte ga njemu v čast in soljudem v korist ter v svojo lastno srečo v tihi dolini.

Franc Sušnik, prof. dr.:

Dragocene stvari so to! Velika vrednost je v njih; ki sicer niso umetnine, presenečajo pa po svoji uglajenosti in občutnosti.

Jože Jankovič, Kostanjevica na Krki:

Vaše pesmi vsem zelo ugajajo. Dne 1. dec. bo donela vaša pesem »Domovina« iz otroških grl na naši šoli.

Heda Pehani, Ljubljana:

Bog vas blagoslovi, vi ljuba pevkica! Vaše pesmice so pravi oddih v dneh sive vsakdanjosti, več oseb se je tako izrazilo. Meni osebno so neskončno ljube in se vam iskreno zahvaljujem, da nam dajete od svojega bogastva.

Fr. Ksaver Meško:

Velik dar vam je dal ljubi Bog!

France Kunstelj:

Napisala je nad tristo pesmi, med njimi mnogo lepih in globokih; njena klasična tvornost premore: sonetni venec, pesem z akrostihom, triolet, vinjeto, idilo, glosa.

Joško Lindič:

Edinstven primer v slovenskem slovstvu, da bi tako mlado, preprosto, kmečko dekle pesmi samo izdalo in samo prodajalo.

Ferdinand Kolednik, dr.:

Pozdravljena, slovenska deklica! Še kot izseljenski duhovnik v Franciji sem rad prebiral pesmice, zdaj pa, ko delujem med slovenskimi otroci na Koroškem, še rajši preglemam, kar je podpisano z Marija Brenčič.

Urednica Kmečki glas:

Marija Jelenova je ena najzvestejših in moram reči, ena izmed najboljših. Pero suče spretno, jezikovno ji ni ničesar očitati, še več, pisanje popestri z narečnimi posebnostmi, s starimi, skorajda že pozabljenimi izrazi, stilno je zvesta sama sebi in pripovedovati zna silno zanimive zgodbe iz povsem vsakdanjega življenja oziroma življenj.

Lea Fatur:

V zgodnji mladosti mi je pretresal Gregorčič srce, na starost pa doživim, da me gane vaša, kakor iz jutranje zarje zajeta in z rosno tančico pretkana poezija. Obvaruj Vas Bog!

Spomini na Brenčičeve (Gojerjeve):

Marija Kogovšek – sosedka, Mevlova Minika iz Podlipe, rojena leta 1939, je 14. 10. 2018 napisala spomine na Marijo Brenčič, mamo Marije Brenčič Jelen:

»Gojerjeva mama je bila naša sosedka. Rodila se je v Smrečju, v Kajndolu nad Podlipo. Poročila se je z našim sosedom, Gojerjevim Anžetom.

Bila je zelo skromna in tiha ženska. Ni se družila z vaščani, kot je bila navada po vseh. Delala je počasi, vendar vztrajno in z razmislekom. Ni kazala zagrenjenosti, čeprav je boleče žalovala za sinom Francem, ki je bil po drugi svetovni vojni, leta 1945, ubit. France je bil gospodar pri hiši, zato je bil zanjo še večji udarec.

Spominjam se, da je vsak dan hodila k maši, oblečena v dolgo nabrano krilo do tal in posuto z modrimi rožami. Pozimi pa se je ogrnila s toplim pletom. Ruto je imela zmeraj povezano spredaj, tudi pri delu, druge gospodinje pa povezane zadaj. Pri nas je bila krstna botra desetim otrokom. Botra je bila tudi vsem štirinajstim Jerebčevim otrokom. Za vsak otrokov krst je darovala pogačo in plenico.

H »Gojeri« smo radi zahajali Jerebčevi in Mevlovi otroci in se igrali z njenima vnučkinjama Anico in Marijo. Zmeraj so imeli veliko nasušenih krljev, s katerimi so nam postregli. Kadar so jedli sok (močnik), je mama dajala s svojo žlico tudi nam otrokom v usta. Enkrat njej, drugič nam, dokler ga je bilo kaj. Oj, kako je bil dober.

Mama je bila najbolj vesela, kadar je prišla na obisk hčerka Mici z družino. Živel je na Štajerskem, koder je bila poročena. To je znana Marija Brenčič – Jelen, pisateljica in pesnica. Pripeljali so se z vozom zapra-

vljivčkom. Mama in Mici (Marija) sta bili v zelo dobrih odnosih.

Na Gojerjevo mamo imam lepe spomine in kakor je tiho živela, tako se je tudi tiho poslovila z naše zemlje.«

Franc Buh – sosed, Jerebčev Frence, s Podlipse je dne 14. 10. 2018 pripovedoval:

»O Mariji je moja mama večkrat pripovedovala, kako je kot mlada deklina, z beležko ali s kosom časopisnega papirja v roki, hodila po bregu nad cesto in pisala pesmi.

Po njeni poroki sem jo v Podlipi videl prvič leta 1945, ko je bil miting v gasilskem domu. Pripeljala se je na vozu s konjsko vprego in prinesla breskve. Pozneje so s konji prihajali v Podlipo večkrat, za par dni skupaj, ker so v Širokem potoku pripravljali drva. Prenočevali so pri Mevlavih ali pri nas doma, pri Jerebčevih.

Poplava leta 1926 ni dosegla pragu Gojerjeve hiše, kot piše Marija. Voda je pritekla le v Kovačevo hišo, ker je bila tam najnižja točka. Takrat pa je pri šoli odneslo s ceste s konjsko vprego vred Smrekarja iz Smrečja, ko se je vračal proti domu, vendar se mu je nižje ob potoku uspelo rešiti. Marija je bila takrat še otrok, zato je poplavo doživljala še bolj grozeče.«

VIRI:

Informatorji:

Marija Brenčič Jelen, osebna bibliografija

Marija Jelen, hči

Blaž Jelen, sin

Janez Žitko, mož nečakinje Anice Žitko

Jože Brenčič, nečak

Marija Kogovšek, sosedka Gojerjevih

Franc Buh, sosed Gojerjevih

Wikipedija – Marija Brenčič Jelen.

Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Narodna in univerzitetna knjižnica: str. 348 (Brejc–Brenčič) do str. 349 (Brenčič–Brgič), št. 10035 do 10191.

Objavljeni članki o Mariji Brenčič Jelen:

MK: »*Bistre glave je slovensko dekle*« *Rada bi šla za služkinjo – pa zлага pesmi*, Slovenski dom, 4. 8. 1936, str. 3.

Družba za širjenje vere: *Zahvala Mariji Brenčič za izvirno misijonsko prireditveno gradivo* (članek v časopisu v obdobju od 1936 do 1939).

Jela: *Poznate Podlipo?*, Kmečka žena, št. 8, 1938, str. 212.

Neža Maurer: *Vzdih cvetne dobrave*, Kmečki glas, 6. 6. 1968, str. 10.

Lucija Ušeničnik: *Najboljši sodelavci v letu 1969*, Kmečki glas – Pisana njiva, št. 22.

M. Hrustl: *Spomini na preteklost. Lucija Ušeničnik, Najboljši sodelavci v letu 1969*, Kmečki glas – Pisana njiva, št. 22.

Tone Štrus: *Pesnica, mati in kmetica*, Tovariš, 20. 1. 1970, str. 34–37.

Julka Fortuna: *Pojdimo na Štajersko!*, Kmečki glas – Pisana njiva, št. 10, 10. 3. 1971, str. 38.

Lojze Trstenjak: *Naš mladi rod bo tak, kakor ga bomo vzgojili!*, Večer, 1. 4. 1971, str. 17.

- Nadja Engelma in Franja Pupis: *Kmečki ženi spoštovanje in priznanje*, Kmečki glas, 8. 3. 1972, str. 14.
- A. B.: »Pisana njiva« za »okroglo mizo«, Kmečki glas – Pisana njiva, št. 19, 10. 5. 1972.
- J. F.: *Mir sinje višave*, Družina, 14. 1. 1973, str. 7.
- Julka Fortuna: *Spev tihi dolini*, Rodna gruda, št. 2, 1974, str. 13.
- Anka Voh in Janja Rotovnik: *Glasiło št. 1 OŠ Gustav Šilih*, 1989–1990, str. 7–9.
- Anka Voh in Janja Rotovnik: *Intervju z Marijo Jelen*, Naš čas, 1990, str. 14.
- Alenka Regally: *Bobovc je kakor pavr*, (1990 ?).
- Marija Jelen: *Klemšetova mama pa sadje suši*, Brazde, 17. 10. 1991.
- Vinko Šmajš: *O Šentiljskem rojaku Antonu Jelenu in Mariji Brenčič*, Naš čas, 16. 9. 1993, str. 9.
- Jože Zadavec: *Z zrelo dušo v otroštva čas*, Družina, (1995?).
- Marija Jelen: *Šentilj pri Velenju*, Družina, 19. 11. 1995, str. 4.
- B. Š.: *Elektriko hočemo!*, Naš čas, 29. 1. 1998, str. 1.
- T. P.: *Srečanje – Vitko Pungartnik*, Naš čas, 19. 2. 1998, str. 8.
- Marija Jelen: *Elektriko hočemo*, Kmečki glas, 18. 3. 1998, str. 18.
- Marija Jelen: *Življenjepis Marije Jelen za Radio Ognjišče*, 10. 3. 2010, str. 1, 2.
- Sonja Malovrh: *Literati našega kraja*, Naš časopis, št. 10, 2013.
- Jani Pukmajster: *Razstava ustvarjalnosti*.
- BŠ: *Sadjarstvo in Sedem ključavnic*.
- Ivan Pečnik: *»Vedno sem rad zidal«*, Zbrano delo župnika Ivana Pečnika, Založba Salve d. o. o. Ljubljana, 2014, str. 118–119.
- Polona Zalokar: *Podlipska dolina, Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo (IV. del)*, Vrhnjski razgledi 18, 2017, str. 159–160, Muzejsko društvo Vrhnika.
- Neznani avtor:
- Listnica Kotičkovega strička: Marija Brenčič, Podlipa pri Vrhniki*, Slovenec, 23. 1. 1938, št. 18.
- Obisk pri najmlajši*, Straža v viharju, 19. 5. 1938, str. 114, št. 28, leto IV.
- Pesnica Marija Brenčič ljubi samoto ...*, Kmečka žena, 1938, št. 7–8.
- Materinska proslava, Mamice svoje z dejanji slavimo*, Slovenec, 19. 3. 1939, šte. 66.
- Iz torbe Kotičkovega strička*, Slovenec, 19. 1. 1941.
- Marija Jelen - Brenčičeva, Šaleški rudar, 12. 10. 1967, str. 8.
- Marija Jelen - Brenčič, Vzdih cvetne dobrave*, (rubrika: Prebrali in ocenili smo vas), 1968.
- Virsk Jasne planine*, Kmečki glas – Pisana njiva, št. 17, 22. 4. 1970.
- Prebrali in ocenili smo za vas – MJB, Vzdihi cvetne dobrave – Spev tihe doline, II. zvezek*.
- Bo kmečka žena ob strani?*, Kmečki glas, 1971.
- Kaj mi pomeni Jezus iz Nazareta?* Družina, 11. 8. 1974, str. 8.
- Je to pomlad? Je to še maj?*, Viharnik, 1987.
- Urednica KG: *Stiska s prostorom*, Kmečki glas, 12.
- Spremna beseda k literarnim delom Marije Brenčič Jelen:
- Marija Brenčič Jelen, *Sedem ključavnic*, žepna knjižica Ognjišča, 31, Ognjišče Koper 1995.
- Marija Brenčič, *Spev tihe doline, Besede literarnih znancev*, ponatis 1987, Bizjak, Titovo Velenje.
- Objavljeni članki o možu Antonu Jelenu *90 let drevesnice 1919/20 – 2009/10*.
- B. Š.: Črtice, naslovljene »Moj križev pot«.
- Topel družinski večer, poln spominov*, Naš čas.
- Spremna beseda o knjigi Moj križev pot*, 2001.

VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2019

JANUAR

1. januar – Številni Vrhničani in okoličani so v novo leto stopili na osrednji občinski silvestrski prireditvi na Sodnijskem trgu. Obiskovalce je v novo leto popeljala skupina Calypso, ki se ji je tik pred polnočjo pridružil tudi vrhniški župan Daniel Cukjati. Prisotnim je zaželel vse najlepše in najboljše v novem letu, nakar je skupaj s skupino Calypso odšteval sekunde odhajajočega leta.

5. januar – Orkester Simfonika Vrhnika je na odru Cankarjevega doma Vrhnika in v Slovenski filharmoniji Ljubljana (12. januarja) izvedel 31. Novoletni koncert. Kot gostje so nastopili: Mešani pevski zbor Mavrica Vrhnika, Mešani pevski zbor dr. Frančišek Lampe Črni Vrh, solistka na klarinetu Milena Keser in otroški pevski zbor Mlada Mavrica Vrhnika.

7. januar – V glasovanju na Valu 202 je Tatjana Oblak Milčinski, koordinatorka kulturnega programa pri Zavodu Ivana Cankarja Vrhnika, ki je v Cankarjevem letu v njegovem rojstnem kraju in zunaj njega skupaj s partnerji pripravila skoraj štiristo različnih odmevnih dogodkov, posvečenih spominu na velikega književnika, postala »Ime tedna«.

Tatjana Oblak Milčinski

7. januar – V Cankarjevi knjižnici na Vrhniku so odprli razstavo z naslovom »100 slik na Vrhniku«. Na razstavi je bilo razstavljenih kar sto slik osmošolcev in devetošolcev iz Osnovne šole Ivana Cankarja, ki so nastali pod mentorstvom učitelja likovne umetnosti Jureta Zoriča.

8. januar – V vojašnici Ivana Cankarja na Raskovcu je potekal Dan Poveljstva sil Slovenske vojske, kjer je zbrane rodove Slovenske vojske nagovoril novi poveljnik Poveljstva sil brigadir Miha Škerbinc in novi župan Daniel Cukjati.

15. januar – V avli Cankarjevega doma je potekalo odprtje likovne razstave V objemu zvoka in slike, pripravljene ob regijskem natečaju osrednje Slovenije, in Radia ARS za šolsko leto 2017/18. Razstavo je pripravila Nataša Bregant Možina, koordinatorka JSKD Območna izpostava Vrhnika. Na omenjeni razpis so se prijaviли tudi vrhniški osnovnošolci, in sicer Osnovna šola Antona Martina Slomška in učenci POŠ Drenov Grič – OŠ Ivana Cankarja. Likovna dela so mladi vrhniški umetniki ustvarjali v razredih I. triade ob poslušanju radijske igre Zakaj ima fižolček bel trebušček.

16. januar – V prostorih Doma upokojencev Vrhnika so slovesno odprli demenci prijazno točko. Ta je namenjena osebam z demenco, njihovim svojcem in vsem zaposlenim (policisti, trgovci, bančni in

poštni uslužbenci, farmacevti, gasilci in sosedje) pa tudi vsem drugim v skupnosti. Zaposleni na točki nudijo informacije, kako prepoznati prve znake demence, kako komunicirati z osebami z boleznijo in kam jih usmeriti po nadaljnjo pomoč, ko se osebe izgubijo in ne vedo, kje so.

22. januar – V galeriji Cankarjevega doma na Vrhniki so odprli biografsko razstavo Moja je pesem! ob 100-letnici rojstva pesnice in pisateljice Marije Brenčič Jelen (1919–2000). Avtorica dokumentarne razstave je Sonja Malovrh, razstava pa je nastala pod okriljem Muzejskega društva Vrhnika, Cankarjeve knjižnice Vrhnika in Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika.

25. januar – Mešani pevski zbor Ivana Cankarja Vrhnika je v Cankarjevem domu s svojimi gosti izvedel Slavnostni koncert ob 30-letnici neprekinjenega pevskega delovanja. Koncert so popestrili Otroški pevski zbor Kuštrovci OŠ Ivana Cankarja in Otroška folklorna skupina Coklarčki iz Borovnice. Zbor je ob jubileju izdal tudi zbornik »30-letnica zbora Ivan Cankar Vrhnika«.

Odprtje demenci prijazne točke.

3. februar – Na odru Cankarjevega doma je pod naslovom Brž na ples potekalo srečanje folklornih skupin z območja Vrhnike in Cerknice. Nastopilo je pet skupin: Folklorna skupina Bistra s predstavo Železniška postaja Cokelburg (vodja in mentorica skupine Tanja Drašler, koreografija Lilijana Kogovšek), Folklorna skupina Ligojna s Kangl'co na ples (vodja, mentorica in koreografija Anita Kobe), Folklorna skupina Rak Rakek s predstavo Star'ga deda nočem več (vodja, mentorica in koreografija Vida Žlogar), Folklorna skupina Šumnik (vodja, mentorica in koreografija Sabina Mrzlikar) s predstavo Srečanje in Folklorna skupina Cepci s Prav lepo je res na deželi (vodja, mentor in koreografija Sebastjan Svete).

Folklorna skupina Ligojna s Kangl'co na ples.

5. februar – Društvo Nauportus viva je v Cankarjevo knjižnico Vrhnika povabilo uglednega književnega teoretika, literarnega komparativista, zgodovinarja in kritika dr. Janka Kosa, sicer avtorja številnih knjig in razprav o Ivanu Cankarju. Tokrat je beseda tekla o Cankarju in njegovem odnosu do krščanstva.

6. februar – KUD Drenov Grič – Lesno Brdo je s kulturnim programom počastilo kulturni praznik dr. Franceta Prešer-

na. Poleg domačega pevskega zbora se je z ubranim petjem predstavila ženska pevska skupina Svetlice. Program sta popestrila domača glasbenika harmonikar Oskar Jakša in mlada pianistka Liza Anamari Jelovšek. Večer je obogatila še vodja bralnega kluba Karolina Jarc, vse skupaj pa je povezovala Katarina Lenarčič.

7. februar – Po vseh peripetijah okoli nekdanjega bisera vrhniškega turizma – Močilnika – se zdi, da se je klopčič zapletov vendarle začel odpletati. Župan Daniel Cukjati je na občinski seji umestil na dnevni red tudi točko o predkupni pravici za nepremičnine na območju Močilnika. Občinski svetniki in svetnice so sklep soglasno sprejeli.

11. februar – Le dan po velikem uspehu Ilke Štuhec je bilo v švedskem Areju spet veselo v slovenski smučarski ekipi. Z uspehom kariere je na svetovnem prvenstvu navdušil Vrhnčan Štefan Hadalin, ki si je prismočal srebrno medaljo v alpski kombinaciji (boljši je bil le Francoz Alexis Pinturault).

12. februar – V galeriji Cankarjevega doma je potekalo odprtje slikarske razstave Petra Lazareviča in njegove skupine akvarelistov. Razstava je bila odprta do 10. marca 2019.

18. februar – V večernem mraku se je zgriinjala množica občanov proti Stari Vrhniki, kjer je bil ob 18. uri napovedan prihod smučarskega junaka Štefana Hadalina. Zbralo se je na stotine športnih navdušencev in njegovih navijačev, ki so nekaj minut čez dogovorjeno uro le dočakali njegov prihod s kočijo. Na poti do Lope, kjer je potekalo dogajanje, so ga v špalirju pozdravljali mladi športniki in športnice, na prizorišču pa ga je pričakal gromki aplavz in vzkliki navdušenja. Tedaj si ni mogel pomagati

niti Štefan, kajti ulile so se mu solze sreče. Vse dosedanje garanje je končno dobilo smisel in bilo poplačano s srebrno medaljo v kombinaciji. Športniku sta čestitala župan Daniel Cukjati in predsednik Krajevne skupnosti Jani Krvina (predsedniki vaških društev so mu izročili spominska darila), pismi zahvale oziroma čestitki sta poslala tudi premier Marjan Šarec in predsednik Borut Pahor.

Štefan Hadalin med navijači na Stari Vrhnikih.

19. februar – Pohodniki, ljubitelji antične zgodovine in neokrnjene narave so se razveselili nove tematske pešpoti v Zaplani, ki je speljana ob arheoloških ostalinah rimskega zidu. Nezahtevna gozdna pot, z izhodiščem v bližini avtobusnega postajališča Zaplana ob Tržaški cesti, je dolga 2 km. Blago se vzpenja vse do Gostišča Mesec; na poti pa imajo pohodniki tudi možnost krajšega oddiha na razgledni točki. Tematska pot je nastala pod okriljem ZIC Vrhnika, v okviru projekta Claustra+.

22. februar – Potem ko so se v Podlipi pred dvema letoma poklonili rojaku in vsestranskemu umetniku Ivanu Malavašiču, so se tokrat spomnili nekdanje domačinke Marije Brenčič Jelen. V kulturnem večeru so se sprehodili skozi življenje pesnice in pisateljice, ki se je pred drugo svetovno vojno preselila v Šentilj pri Velenju. Umrla je

leta 2000, a spomin nanjo ni zbledel. Krajevna skupnost Podlipa-Smrečje ji je zato podelila posthumno priznanje v spomin in zahvalo za literarne dosežke na področju poezije in proze. Pobudnica in gonilna sila spominskega večera je bila Sonja Malovrh, ki je v sodelovanju z Muzejskim društvom Vrhnika, Cankarjevo knjižnico Vrhnika in ZIC Vrhnika pripravila tudi biografsko razstavo pod naslovom Moja je pesem!.

Posthumno priznanje so sprejeli sinovi in hčere Marije Brenčič Jelen.

MAREC

2. marec – Športna dvorana pri Osnovni šoli Antona Martina Slomška je tudi letos gostila veliko otroško pustno rajanje v izvedbi Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika. Prireditev je obiskalo več kot 600 otrok in staršev, kar je več kot prejšnja leta. Zanje so pripravili dve uri trajajoč program, obarvan z otroško animacijo, nastopila pa so domača društva: Plesna šola Urška Vrhnika, Frogs Cheer team, Pihalni orkester Vrhnika in vrhniške mažoretke. Izbrali so tudi najboljše posamezne in skupinske maske.

7. marec – Razstava o Mariji Brenčič Jelen je odprla svoja vrata v Muzeju Velenje na Velenjskem gradu.

11. marec – Umril je Ivan Malavašič, vsestranski slovenski umetnik, rojen 30. 9. 1927

v Podlipi. Napisal je okoli 120 romanov in povesti, okoli 130 črtic in 1800 pesmi. Izšlo je 27 njegovih samostojnih književnih del. Bil je tudi častni občan Občine Vrhnika.

Ivan Malavašič (1927 – 2019).

12. marec – V mali dvorani Cankarjevega doma je bila odprta razstava Naši prstki ustvarjajo, ki jo že leta pripravljajo učiteljice OŠ Ivana Cankarja. Izdelki otrok prve triade so nastajali v okviru krožkov in izbirnih predmetov. Obiskovalci so si lahko do 31. marca ogledali čipke, ki so nastajale v okviru čipkarskega krožka in izbirnega predmeta klekljanje, glinene in šiviljske izdelke ter drobne odpadne predmete, ki so z ustvarjalnim pristopom otrok in mentoric dobili novo všečno podobo.

16. marec – Na stotine otrok je spustilo gregorčke – ladjice s svečkami – po potoku Bela, da bi se skladno z ljudsko tradicijo poslovili od teme. Nekateri so jih izdelali doma, drugi so jih ustvarjali na delavnicah v Domu upokojencev Vrhnika. Blagoslov plovil je bil pozno popoldne, nato pa so jih vrhniški gasilci eno za drugim na Vasi podajali v vodo, da so odpluli proti središču mesta.

Prijetnemu običaju je prisostvovalo na stotine obiskovalcev.

21. marec – V Cankarjevem domu je potekal občni zbor Muzejskega društva Vrhnika. Najprej so si prisotni ogledali videofilm o odkritju spomenika padlim žrtvam v prvi svetovni vojni iz Občine Vrhnika, ki je bil na Sveti Trojici lani. Nato se je zbor članov društva nadaljeval po ustaljeni praksi.

24. marec – V Domu krajevne skupnosti Stara Vrhnika so obeležili Pomladni večer, kjer so pripravili kulturni večer z domačimi izvajalci, na koncu pa se s tulipani poklonili še materam in ženskam.

29. marec – Gasilci vseh treh občin, Vrhnike, Borovnice in Log-Dragomerja, združeni v Gasilsko zvezo Vrhnika, so se na Planini nad Vrhniko zbrali na občnem zboru. Kot je bilo povedano, so v preteklem letu posredovali 300-krat. Največji delež intervencij je vršila PGD Stara Vrhnika, ki je izvozila kar 86-krat.

29. marec – V Cankarjevem domu na Vrhniki so razglasili najboljše vrhniške športnike preteklega leta. Zlate plakete so prejeli: Štefan Hadalin, Tjaša Žakelj, Jošt Urbančič, Jan Novak in Ajda Opeka. Za športnika leta so razglasili alpskega smučarja Štefana Hadalina.

31. marec – Približno 800 obiskovalcev je prisluhnilo dobri poldrugi uri dolgemu programu, ki ga je pripravila skupina Perpetuum Jazzile v športni dvorani pri OŠ Antona Martina Slomška.

APRIL

2. april – V galeriji Cankarjevega doma na Vrhniki je potekalo odprtje fotografske razstave Andreje Peklaj, ki je predstavila dva fotografska cikla: Domovanje skrivnosti in Bila sem ptica. Odprtje je popestrila multivizija ob intuitivni glasbeni improvizaciji Lada Jakše in Dejana Štembergerja.

3. april – Lions klub Vrhnika je podaril Rdečemu križu Vrhnika novo vozilo Dacia Dokker, ki bo dobrodošla menjava dosedanjemu dotrajanemu vozilu. Prosto-voljci Rdečega križa namreč sedem dni na teden vršijo prevoze iz trgovin v prostore organizacije.

Predstavniki Lions kluba Vrhnika in Rdečega križa Vrhnika ob novi pridobitvi.

11. april – V Cankarjevem domu je potekala revija predšolskih pevskih zborov, imenovana Nagajiva pomlad. Nastopili so: Otroški pevski zbor Regice (Vrtec Vrhnika, enota Žabica), Otroški pevski zbor Lučka (vrtec Log-Dragomer), Otroški pevski zbor Mavrica (vrtec Borovnica), Otroški pevski zbor Polhek (vrtec pri OŠ Polhov Gradec), Otroški pevski zbor Želvica (vrtec Vrhnika, enota Želvica).

13. april – Mešani pevski zbor Mavrica je na odru Cankarjevega doma Vrhnika s celovečernim koncertom obeležil 25 let delovanja. Že od samega začetka zbor vodi Darinka Fabiani, zboru pa že 24 let predseduje Slavi Štirn.

26. april – Turistično društvo Blagajana Vrhnika je s svojimi stalnimi sodelavci na

Sodnijskem trgu pripravilo vsakoletni sejem Vse za vrt in dom. Tudi tokrat so med obiskovalce delili brezplačne balkonske cvetlice.

MAJ

5. maj – Društvo Nauportus viva je na Sveti Trojici priredilo koncert zasedbe »Šelestet« in odprtje razstave Vojka Gašperuta, znamenitega slovenskega slikarja, ki slika z usti.

6. maj – V Cankarjevem domu je potekala slovesna obeležitev 74. obletnice osvoboditve Vrhnike izpod okupatorskega jarma. Slavnostna govornica je bila evropslanka Tanja Fajon, za kulturni program pa je poskrbel Mešani pevski zbor Mavrica Vrhnika.

7. maj – V nabito polni dvorani galerije Cankarjevega doma je potekalo odprtje slikarske razstave Dragutina Cifreka. Predstavil se je z naslikanimi miniaturnimi ptic in portreti tistih oseb, ki so mu že desetletja blizu.

Avtoportret Dragutina Cifreka. Foto: S. Seljak.

10. maj – Ob Cankarjevem rojstnem dnevu, ki je hkrati tudi občinski praznik, je pred njegovo spominsko hišo na Klancu potekalo odkritje kipa Kip – tip, izdelan posebej za slepe in slabovidne. Avtor kipa je akademski kipar mag. Bojan Mavsar.

10. maj – Praznovanje občinskega dne je doseglo vrhunec v osrednjem kulturnem hramu občine – v Cankarjevem domu. Zbrane je nagovoril župan Daniel Cukjati ter hkrati podelil občinska priznanja posameznikom in organizacijam. Zlato priznanje je prejel Elo Mihevc, srebrno Sonja Malovrh, Združenje šoferjev in avtomehanicov Vrhnika ter Milena Kržič, bronasto pa Amalija Osredkar. Večer so kulturno obogatili gostje s Koroškega (Brezčasnost Ivana C. v izvedbi Alexandra Tolmaierja in Dua FinePlus).

11. maj – V avli Cankarjevega doma se je s slikarsko razstavo »Bele noči« predstavila mlada ilustratorka Klara Jager.

11. maj – Pevsko društvo Ivana Cankarja Vrhnika je ob letošnjih Cankarjevih dnevih pripravilo III. mednarodni pevski festival. Nastopilo je šest vokalnih in folklornih skupin: poleg domačega MePZ Ivana Cankarja, ki je bil tudi gostitelj festivala, še SVRŽ iz Bilčovsa, Folklorna skupina Zveze Slovencev Gornji Senik, MePZ Lipa zelenela je ... iz Ljubljane, tamburaška skupina Mlin iz Ljubljane in folklorna skupina Združenja državljanov mesta Primošten iz Dalmacije.

11. maj – Vrhnika verjetno že dolgo časa ni bila priča tako raznoliki motorizirani paradi, kot se je po njenih ulicah vila ob 60. jubileju Združenja šoferjev in avtomehanicov Vrhnika (ZŠAM). Parade se je udeležilo na desetine vozil, od motorjev in starodobnih vozil do tovornjakov, vojaških ter interventnih (gasilci, policija) vo-

Člani in članice ZŠAM Vrhnika na slovesnosti ob 60. obletnici združenja.

zil. Jubilej so obeležili na Stari žagi v Verdu, kjer so zaslužnim podelili priznanja, hkrati pa za vse goste pripravili družabno srečanje z živo glasbo.

14. maj – V okviru »Cankarjevih dnevov 2019« je osnovna šola Ivana Cankarja Vrhnika pripravila in izvedla nastop svojih glasbenih skupin pod mentorstvom glasbenih pedagoginj Ljubice Jelovšek in Tanje Avsec. Nastopili so: Miškolini, Kuštrovci, Ivanovi brki, Ivanjščice in Drumlca. Na koncu sta nastopila še šolska benda: Ana bend in Grl band.

15. maj – V Cankarjevem domu je potekal 8. festival Rimaraja, kjer se je za najboljše potegovalo približno 700 pesmi od 656 mladih pesnic in pesnikov iz 95 šol.

V mlajši skupini je bil vrstni red prvih treh: 1. Nina Magušar, 5. b iz OŠ Brezovica pri Ljubljani, 2. Anabel Popadič, 5. b, OŠ Sostro Ljubljana, 3. Liza Poljanšek, 5. a, OŠ Žiri. Pri starejši skupini pa je bil naslednji vrstni red: 1. Neža Novak, 8. c, OŠ Preserje pri Radomljah, 2. Doroteja Dre-

venšek, 8. c, OŠ Angela Besednjaka-Maribor, 3. Erika Bojde, 9. b, OŠ Mengeš.

16. maj – Od četrтка, 16. maja, do nedelje, 19. maja, je v Šentjakobskem gledališču in v Cankarjevem domu na Vrhniki potekala predstavitev najboljših predstav ljubiteljskih gledališč osrednje Slovenije po izboru strokovnih spremljevalk Tjaše Črnigoi in Simone Zorc Ramovš. Posebej slovesno je bilo zadnji dan, to je v nedeljo, 19. maja, ko so na Vrhniki po predstavi Arzenik in stare čipke v izvedbi KD Janez Jalen podelili tudi priznanja. Priznanje za žensko vlogo sta prejeli Urška Klein (Brucka, Šentjakobsko gledališče Ljubljana) in Tjaša Črnigoi (KD Janez Jalen, Arzenik in stare čipke), za moško vlogo pa Tone Bertonec (Šentjakobsko gledališče, Idealen soprog) in Simon Baraga. Priznanje sta prejela še Mala Malca (Čaj za dve, KD Rakek) in dramska skupina Neptun iz Polhovega Gradca za predstavo Kifeljci. Posebno priznanje selektorja je prejel Šodr teater. Linhartovo srečanje je potekalo pod okriljem vrhniške JSKD v sodelovanju z ZIC Vrhnika.

Sprejem pohodnikov na začetku poti na Cesarskem vrhu.

19. maj – Kljub slabemu vremenu se je na odprtju nove pohodne poti ob Ajdovskem zidu zbrala velika množica ljudi, hkrati pa je v Zaplani potekal še Rimski dan, kjer ni manjkalo zloščene legionarske opreme in okusnih rimskih jedi. Nova pohodna pot poteka ob Ajdovskem zidu, ki je del rimskega obrambnega zidu Cesarskega vrha do Zaplane. Pot je nastajala v okviru projekta Claustra+, ki ga delno financira Evropska unija, delno pa občina.

20. maj – Občina je v drugi polovici maja podpisala pogodbo z Mercatorjem o nakupu njene nekdanje trgovine na tržnici pod arkadami, kjer je trgovina Agrolit. Nakup je bil izveden z namenom, da občina v tem delu uredi pokrito tržnico.

21. maj – V avli Cankarjevega doma je potekalo odprtje dokumentarne slikarske razstave Zapuščina Ane Lušin, velike Cankarjeve ljubezni. Razstavo je pripravilo Muzejsko društvo Velenje; je diplomsko delo avtorice Zarje Gošnik, ki v sliki in besedi predstavlja življenjsko pot Ane Nuše Lušin, poročene Bregant.

23. maj – Velika dvorana Cankarjevega doma na Vrhniki je doživela še en popoln in zanimiv glasbeni večer. Koncert so pripravile štiri mlade glasbenice Sax Ladies (v sestavi: Beti Kovač – sopran sax, Zala Kejžar – alt sax, Nika Kovač – tenor sax in Marina Bilič – bariton sax) in v goste povabile glasbenike: pianista Blaža Jurjevčiča in tolkalista Primoža Malenška in Anžeta Kristana.

24. maj – V okviru prireditve Cankarjevi dnevi 2019 je Pihalni orkester Vrhnika v Cankarjevem domu izvedel tradicionalni letni koncert.

25. maj – Motoklub Nauportus je v športnem parku Vrhnika pripravil spretnostni poligon za motoriste, da so lahko pod strokovnim nadzorom osvežili znanje upravljanja enoslednih vozil. Hkrati so se na stojnicah predstavljali tudi lokalna policija, Rdeči križ, Združenje šoferjev in avtomehanikov, starovrhniški gasilci pa so pripravili prikaz reševanja iz poškodovanega vozila.

25. maj – Orkester Big Band je na odru Cankarjevega doma izvedel pomladni koncert in v goste povabil pevko Jano Šušteršič. Občinstvo so ogreli s pop skladbami in latinsko-ameriškimi ritmi.

JUNIJ

1. junij – Gasilci s Stare Vrhnike so v domačem kraju organizirali t. i. »Dan z gasilci«. V goste so povabili še druge gasilske, policijske in reševalne enote, s katerimi niso prikazali samo opreme, ampak tudi simulacijo reševanja prometne nesreče.

1. junij – Trgovina Komunalnega podjetja Vrhnika Depo, kjer je mogoče kupiti rabljene predmete, se je preselila na novo lokacijo – v nekdanjo veleblagovnico pri hotelu Mantova, v središče mesta.

1. junij – Športno društvo Bevke je ponovno poskrbelo za nepozaben športni dogodek, ki je v vas pripeljal čez tristo tekačev iz bližnje in daljne okolice.

V vročem in soparnem dopoldnevu je z najdaljšo traso, ki v praksi predstavlja trikratno obkrožitev vasi Bevke in poteka po asfaltu, makadamu, kolovozu, travniku in gozdni poti, najhitreje opravil Nejc Škulj s časom 1:30:43, med ženskami pa Marjeta Švigelj, ki je potrebovala 33 minut več. Sicer pa je prizorišče v bevškem športnem parku bilo preko celega dneva prežeto z različnim dogajanjem za najmlajše, zvečer pa so ob živi glasbi prišli na svoj račun tudi odrasli.

4. junij – V galeriji Cankarjevega doma je potekalo odprte skupinske razstave sodobnih keramičnih del Ljubezen med glino in ognjem Zavoda V – oglje iz vasi Voglje (občina Šenčur). S svojimi deli so se predstavili Ifigenija Simonović, Sapa na Gandharb, Ivan Skubin, Niko Zupan,

Nikolaj Mašukov in Barba Štemberger Zupan.

8. junij – V cerkvi sv. Trojice nad Vrhniko je Klavirski trio Rupnik pripravil tradicionalni koncertni večer – že deveti po vrsti. Zasedba v sestavi: Nejc na violončelu, Anže na klavirju in Manca na violini se je poklonila Čajkovskemu, Lisztu in Mandelsohnu.

14. junij – Začel se je Argonavtski festival, tokrat malce drugače, kot so ga bili Vrhničani vajeni. Glasbeno dogajanje je bilo namreč prežeto z dalmatinskimi melodijami v izvedbi klap Mali Grad, Kampanel in Šufit. Dogajanje sta na humoren način povezovala Juš Milčinski in Rok Bohinc, zbrane je nagovoril tudi župan Daniel Cukjati.

Več sto obiskovalcev je prisostvovalo odprtu festivala.

14. junij – Začel se je dvodnevni mladinski ribiški tabor v organizaciji Ribiške družine Vrhnika. 21 mladih je spoznavalo ribje vrste, ribiške tehnike, pomen krhkega ekosistema in varovanja okolja. Tabor so zaključili s tekmovanjem v ribolovu.

15. junij – Nešana Arnaut - Neška je v Cankarjevem domu v okviru Argonavtskega festivala organizirala modno revijo. Oder

je oživel v ustvarjalnih prepletih glasbe, plesa, pričesk in mode. Poleg Neške so v projektu sodelovali še drugi frizerji, šivilje, vizažisti, stilisti in koreografi.

15. junij – »Noč na Vrhniki« je v športni park zvalila na tisoče obiskovalcev, ki so tokrat lahko prisluhnili samo slovenskim glasbenim izvajalcem. Do polnoči, ko je nebo razsvetlil ognjemet, so množico zabavali Kingstoni in Big Foot Mama, za njimi pa Jan Plestenjak in Mambo Kingsi.

15. junij – V športni dvorani pri OŠ Antona Martina Slomška se je začel dvodnevni rokometni turnir Harpaston Cup Vrhnika. Zbralo se je 268 mladih obetavnih igralk rokometna iz deset rokometnih klubov nekdanje Jugoslavije. Od domačih je drugo mesto zasedla ekipa ŠDRŠ Vrhnika v kategoriji "Letnik 2007". V tej kategoriji je bila Luna Nagode razglašena za najboljšo igralko. Vrhniški klub je slavil kar dvojno zmago v kategoriji "Letnik 2000 in 2002", kjer je osvojil prvo in drugo mesto. Iz te kategorije sta bili Vrhničanka Živa Kovačič in Tia Robida razglašeni za najboljšo vratarko in strelko.

15. junij – PGD Blatna Brezovica je v svojo sredo svečano sprejelo novo gasilsko vozilo kombi Citroen Jumper. Dogodek so zaokrožili z gasilsko veselico.

16. junij – ŠD Agonija je organiziralo deveti Argonavtski kolesarski maraton, ki se ga je udeležilo preko petsto kolesarjev. Start in cilj sta bila na Vrhniki, pot pa jih je nato vodila preko različnih tras po Barju in hribovitem zaledju Vrhnike. Z najdaljšo 32-kilometrsko traso je v moški konkurenci najhitreje prekolesaril Dean Bratuš iz TUŠ Team (1:48:46), med dekletih pa Laura Šimenc iz BK Umag s časom 1:55:05.

16. junij – Gasilsko veselico v Zaplani so tudi letos popestrili s posebnim programom za najmlajše. Člani PGD Zaplana in še nekateri drugi prostovoljci ter prostovoljke so za otroke ponovno organizirali zabavno popoldne, prežeto s športnimi in ustvarjalnimi dejavnostmi. Vrhunec doživetja pa je gotovo predstavljal prihod mravljice Ule.

18. junij – V bazenu se je predstavil Teatro Šentjošt z avtorsko gledališko predstavo Moment, v kateri so se dekleta dotaknila perečih vprašanj, ki tarejo odraščajočo mladino.

19. junij – V okviru Argonavtskega festivala je v bazenu potekal tradicionalni večer stand-up komedije. Za salve smeha so poskrbeli Rok Bohinc, Dino Kapetanovič, Sašo Stare in Kaja Grozina.

20. junij – V okviru 27. Argonavtskega festivala je v Hotelu Mantova potekal že 21. pokal barmanov v mešanju pijač. Na vrtu hotela so se zbrali profesionalni barmani iz Hrvaške, Avstrije, Čila in Slovenije. Skupni zmagovalec je postal Rok Dobnikar, ki je iz rok župana občine Vrhnika Daniela Cukjatija prejel zaslužen prehodni pokal.

20. junij – Big Band Vrhnika pod vodstvom Matjaža Lenarčiča je v bazenu pripravil večer kubanskih ritmov. Za pristo vzdušje je poskrbel še točilni pult, kjer so tisti večer stregli kaj drugega kot: cuba libre, sex on the beach in gin tonic. Če dodamo, da so dogodek popestrile plesalke LifeDance in solistka Jana Šušteršič, lahko zaključimo, da je bil večer popoln.

21. junij – Na Stari cesti je potekal Dionizov petek, tokrat poimenovan "Južna na Stari cesti". Domača društva, organizacije,

Vročica kubanske noči v bazenu na Vrhniki, 20. junij 2019.

Na Stari cesti je bilo celotno popoldne pestro dogajanje, 21. junij 2019.

gostinci in podjetniki so postavili stojnice, na katerih so s svojimi kuharskimi mojstrovinami razvajali obiskovalce. Hkrati s kulinarčnim sejmom je potekal tudi sejem domače in umetnostne obrti, v večernih urah pa je bilo na več lokacijah poskrbljeno za živo glasbo. Poseben pečat je prireditvi dal tudi najdaljši vrhniški štrukelj na svetu, ki ga je na ulici kuhala zasedba Koče na Planini ter lokalnega planinskega društva, in je letos meril rekordnih 28,2 metra. A to ni bil edini kulinarčni rekord tega večera – streljaj stran, na Jelovškovi, je pri gostilni Etno Leskovac potekala »Leskovačka fešta« s trubači iz Guče, fenomenalnim Čirotom in orjaško pleskavico, ki je tehtala kar 30 kg. Brezplačno so jo razdelili med občinstvo.

22. junij – Po Vrhniki in njeni okolici je potekala že tradicionalna kondicijska in adrenalinska preizkušnja Argotlon, ki pa jo je od samega začetka spremljal dež. Pa je to več kot dvesto udeležencev, ki so bili že tako ali tako mokri od glave do pete, sploh motilo?

25. junij – Slavnostni govornik na občinski proslavi ob dnevu državnosti v Parku samostojnosti je bil Lojze Peterle, prvi predsednik slovenske vlade. Kulturni program prireditve, ki jo je organiziral ZIC, so obogatili vrhniški Pihalni orkester, Mešani pevski zbor Mavrica in njena recitatorska skupina ter prvošolka Liza Grušovnik. Poseben pečat prireditvi so dali: župnik Mohor Rihtaršič z molitvijo za domovino, veterani vojne za Slovenijo z veteranskim dejanjem ter prapori veteranskih organizacij.

29. junij – V Češirkovem gozdu v Smrečju so blagoslovili križ in se s sv. mašo prvič poklonili spominu na med vojno na tem mestu s strani partizanov pobite domačine.

JULIJ

6. julij – 82 pohodnikov se je v organizaciji Zveze veteranov vojne za Slovenijo Območno združenje Vrhnika-Borovnica podalo po poti spominov na leto 1991. Pot je pohodnike vodila z Vrhnike proti Cearsarkemu vrhu, kjer je bil 2. julija 1991 s cestno barikado zaustavljen tankovski bataljon iz vrhniške vojašnice.

31. julij – V Cankarjevo rodno mesto se je tretje leto zapored vrnila karavana okoli 800 mladih Evropejcev, ki so se v peugeotih 205 podali iz zahodne Evrope v vzhodno Evropo. Vrhnika jim je predstavljala točko počitka na poti do cilja. Domačini so jim predstavili lokalne značilnosti, kulturni program, zainteresirane pa tudi popeljali na ogled zanimivosti po Cankarjevem mestu.

Športni park Vrhnika se je za en dan spremenil v veliko parkirišče in počivališče.

AVGUST

3. avgust – Člani KD Stara Vrhnika so se odpravili na Villacher Kirchtag v avstrijski Beljak, kjer so sodelovali v povorki narodnih noš.

4. avgust – Na občinskem parkirišču pri krožišču za Sinjo Gorico je začel obrato-

vati kartodrom. Podjetje T-2 prokarting je pripeljalo na Vrhniko floto desetih najmočnejših gokartov s 400 ccm.

7. avgust – Gradbena inšpektorica je odločila, da objekt Kemisa predstavlja nezakonito gradnjo. Zaradi navedenega je odločila, da mora Kemis kot zavezanec odstraniti celotno nezakonito gradnjo do 30. junija 2020, prav tako pa je prepovedala izvedbo komunalnih priključkov na objekte gospodarske javne infrastrukture in uporabo ali izvajanje dejavnosti v tem objektu.

SEPTEMBER

1. september – V prostore nekdanje Cankarjeve knjižnice, kjer je bila nato več let trgovina vrhniškega komunalnega podjetja Depo, sta se preselila dva oddelka OŠ Ivana Cankarja s posebnim programom. Projekt je nastal na mizi Tomaža Jelovška – Arhitekt ur ing d. o. o., ki se je v marsičem posvetoval tudi z arhitektom prvotnega objekta Alojzom Drašlerjem.

9. september – V Podlipi so asfaltirali 775 metrov prenovljene (razširjene) ceste, in sicer odsek pred Žabjo vasjo. Izvajalec del, Trgograd, d. o. o., iz Litije, je z deli začel 17. julija, pogodbeno vrednost izvedbe pa je dobrih 395 tisoč evrov.

Asfaltiranje ceste v Žabji vasi.

27. september – Cankarjevemu rojstnemu kraju je pripadla čast, da je gostil odprtje festivala dogodkov kulturne dediščine, ki potekajo po vsej Sloveniji. Slovesnost je potekala v razstavišču Moja Ljubljana v Kulturnem centru Vrhnika. Ob tem so razglasili uvrstitev projekta Ljubljana na Unescov seznam najboljših praks za podvodno kulturno dediščino.

OKTOBER

1. oktober – V Galeriji Cankarjevega doma je potekalo odprtje fotografske razstave Fotokluba Okular. Odprtje razstave so popestrili bralci Cankarjevih del. Razstava je bila odprta do 20. oktobra. Del fotografij je mogoče videti tudi po zaprtju razstave, saj so nekatere od njih natisnjene na koledarju Blagajana 2020.

1. oktober – Župan je imenoval novega podžupana Jožefa Malovrha, občinskega svetnika, doma iz Smrečja. Pridružil se je podžupanu Gregorju Kukcu.

1. oktober – V parku pred ZIC Vrhnika so vrhniške članice Europa Donne skupaj s Centrom za krepitev zdravja ZD Vrhnika, Večgeneracijskim centrom Skupna točka Vrhnika, skupino kvačkaric Kvakvačkaš in VDC Vrhnika z roza pleteninami in pentljami oblekle tamkajšnja drevesa. Oktober je namreč mednarodni mesec ozaveščanja o raku dojke.

5. oktober – V Ligojni je potekala območna revija poustvarjalcev glasbenega izročila Slovenije Napev - odsev. Udeležilo se ga je sedem pevskih in glasbenih zasedb, med njimi tudi dve skupini iz domačih krajev: ligojnske Trlce in borovniški tamburaši. Prireditelj, ki je prejšnja leta potekala pod imenom "Revija ljudskih pevcev in godcev", je organiziralo Kulturno društvo Ligojna pod okriljem Območne izpostave JSKD Vrhnika.

Novo mlinsko kolo v Starem malnu. Foto: Simon Seljak.

5. oktober – V Starem malnu se je zavrtilo novo, dve toni težko mlinsko kolo iz bora, hrasta in macesna. Akcija postavitve novega kolesa, ki je zamenjalo dotrajanega predhodnika, je potekala pod okriljem Turističnega društva Blagajana Vrhnika.

5. oktober – V športnem parku je potekal osmi Oberfest, kjer si roko podata pivo in glasba. Na odru so med drugim nastopili Alya in Modrijani.

6. oktober – V vrhniški župnijski cerkvi je bilo še posebej slovesno, saj so se verniki veselili zlate maše, 50 let duhovništva Antona Dobrovoljca, in srebrne maše, 25 let duhovništva Marka Japlja.

13. oktober – V polni veliki dvorani Cankarjevega doma je bil na programu tradicionalni koncert orkestra Simfonika

Vrhnika »Klasično in drugačno«. Poleg zboru Mavrica so kot gostje nastopili še Klavirski trio Rupnik in štirje rogisti kvarteta HoRoRn: Andrej Žust, Blaž Ogrič, Sebastjan Berda in Gašper Okorn. Presenečenje so bili trije amaterski glasbeniki: župan Vrhnike Daniel Cukjati, župan Loga-Dragomerja Miran Stanovnik in Matej Černetič, vodja Oddelka za družbene dejavnosti Občine Vrhnika, ki so poskrbeli za glasbeno spremljavo s pomočjo kuhinjskih inštrumentov.

16. oktober – V Cankarjevi knjižnici je potekal Grabeljškov večer, na katerem se je predstavila Bronja Žakelj s knjigo "Belo se pere na devetdeset".

17. oktober – Dom upokojencev Vrhnika je v okviru nacionalnega projekta Simbioza giba odprl novo balinarsko stezo za svoje oskrbovance.

22. oktober – V Cankarjevem domu je razstavljal Vrhničan Marjan Smrtnik. V avli je predstavil modelarske stvaritve, ki so se večinoma nanašale na železnico, v galeriji pa slikarska dela. Vse skupaj so dopolnjevali panoji z njegovim življenjepisom, opisi modelov ter orisom zgodovine vrhniške železnice, ki praznuje 120 let.

Pri razstavi so poleg Smrtnika sodelovali še Muzejsko društvo Vrhnika in Cankarjeva knjižnica Vrhnika ter Zavod Ivana Cankarja Vrhnika

24. oktober – Na predvečer državnega praznika, s katerim se spominjamo odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije, je Društvo Nauportus Viva povabilo v goste prvega predsednika demokratične slovenske vlade Lojzeta Peterleta. Gost je v Grabeljškovi dvorani Cankarjeve knjižnice Vrhnika spregovoril o ključnih trenutkih začetka slovenskega osamosvajanja.

25. oktober – Slovesnost ob dnevu suverenosti sta na Vrhniku v športni dvorani OŠ Antona Martina Slomška pripravili Zveza veteranov vojne za Slovenijo in Zveza policijskih veteranskih društev Sever. Častni govornik je bil Dušan Plut. Zbrane sta pozdravila tudi premier Marjan Šarec in župan Daniel Cukjati.

V kulturnem programu (režiser prireditve je bil Matija Milčinski) so sodelovali Orkester slovenske Policije, Manca Izmailova, Lado Jakša, Oktet Raskovec, zbor Mlada mavrica, plesna skupina Medeja, Pavle Ravnohrib, Tatjana Oblak Milčinski, Stojan Jakin, Matevž Sluga in Andrej Kos.

25. in 26. oktober – Dan suverenosti je bil na Vrhniku obeležen na različne načine, med drugim tudi z »Dnevom odprtih vrat v bivši vojašnici 26. oktober Stara Vrhnika«.

Organizator Autosport Jazon je v sodelovanju s partnerskimi društvi in organizacijami pripravil pester dvodnevni program. Obiskovalci so si lahko ogledali opremo društva, predstavili so se starovrhniški gasilci, Slovenska vojska; svojo razstavo so med drugim postavili tudi lokalni veterani vojne za Slovenijo, ki so 25. oktobra na spominsko obeležje pri vhodu v nekdanjo vojašnico položili venec.

26. oktober – V Športnem parku Vrhnika so slovesno predali svojemu namenu novo nogometno igrišče z umetno travo. Ob tej slovesnosti so se zbrali tako predstavniki nogometnega kluba NK Dren – Vrhnika kot tudi podporniki in pokrovitelji ter predstavniki občine z županom na čelu in predstavnik medobčinske nogometne zveze. Igrišče so »krstili« z nogometno tekmo med ekipo U15 in ekipo trenerjev, pokroviteljev ter predstavnikov občine.

Rezanje slavnostnega traku. Foto: Peter Kavčič.

NOVEMBER

1. november – Ob dnevu mrtvih je delegacija Marjan Rihar – predsednik ZVVS Vrhnika – Borovnica, Grega Kukec – podžupan občine Vrhnika in Zdravko Godnjavec, predsednik PVD Sever Vrhnika – Logatec

položila žalni venec na grobnico na Drči. Slovesnost je bila še toliko prijetnejša, ker so pred tem po dolgem času obnovili napise na grobnici, uredili dostopno pot in bližnjo okolico spomenika.

1. november – Na pokopališču v Gonarsu, z Vrhniko pobrateni občini, je občinska delegacija ob spomenik žrtvam Vrhničanov in Borovničanov položila spominsko ikebano.

9. november – Dvorana Glasbene šole Vrhnika se je na martinovo soboto napolnila do zadnjega kotička; bil je letni koncert Mešanega pevskega zbora Mavrica Vrhnika pod vodstvom zborovodkinje Darinke Fabiani. V svoje goste so povabili Mešani pevski zbor Krka iz Novega mesta. Na koncertu sta nastopila tudi Otroški pevski zbor Mlada Mavrica in solist na kitari Vedran Bekrić.

12. november – V mali dvorani Cankarjevega doma je potekalo odprtje razstave mojstra slikopleskarja Romana Suhadolnika z naslovom Malar je vreden vse hvale in časti ... Razstavo, ki prikazuje slikopleskarsko obrt, ki počasi izumira, so podprli Muzejsko društvo Vrhnika, DU Vrhnika, ZIC Vrhnika in Obrtna zbornica Vrhnika. Avtorica razstave je Marta Rijavec.

Slikopleskarski obrtniki z Vrhnike.

23. november – V Cankarjevem domu je potekal 15. dobrodelni koncert Karitasa Vrhnika. Njegova rdeča nit je bilo življenje svete Elizabete Ogrske. Dvorano so v dobro razpoloženje popeljali nastopajoči, ki so v svoji raznolikosti lahko zadovoljili vse okuse. Sicer pa so zbrane med drugim nagovorili tudi župnik Mohor Rihtaršič, podžupan Jožef Malovrh in tajnik Škofijske Karitas Jože Kern.

29. november – Na Vrhniki se je v športnem parku začel Veseli december. Tokrat je bila za decembrsko dogajanje prvič izbrana ta lokacija. Prvi dan je zaznamoval svečani prižig lučk, prvi shod parkeljnov (Stara Vrhnika in Vrhniški krampusi), druge dni pa vrvež otrok in odraslih pod velikim šotorom, kjer je občina v sodelovanju z ZIC Vrhnika postavila drsališče.

29. november – Do 1. decembra je bila v prostorih gasilskega doma na Vrhniki razstava malih pasemskih živali, ki jo je pripravilo lokalno društvo gojiteljev malih pasemskih živali. Na razstavi je bilo mogoče videti 180 kuncev, 53 golobov in 35 kokoši. Razstava je bila tudi tekmovalna – za 18. slovenski superpokal. Skupinski pokal je tokrat romal v roke koroškemu društvu gojiteljev malih živali, domače društvo pa je pristalo v drugi polovici.

Predsednik društva Marcel Pretnar med hranjenjem živali.

30. november – Gasilci PGD Vrhnika so kolegom iz poklicne brigade v Tesliću v Bosni in Hercegovini podarili in dostavili njihovo vozilo Iveco, ki jim je odlično služilo več kot 20 let.

30. november – Mešani pevski zbor Društva invalidov Vrhnika je na odru Cankarjevega doma pripravil že 22-letni koncert. Polno dvorano so navdušili z ljudskimi pesmimi, kot gost pa je nastopila tamburaška skupina iz Borovnice.

DECEMBER

3. december – V Cankarjevem domu na Vrhniku je 3. decembra potekalo že tradicionalno srečanje narodnih noš ter ljudskih pevcev in godcev. Predstavilo se je 11 skupin in posameznikov. Prireditev je potekala pod okriljem Turističnega društva Vrhnika.

5. december – Predsednik Državnega sveta Alojz Kovšca je na mednarodni dan prostovoljstva v prostorih Zveze svobodnih sindikatov Slovenije 14 najzaslužnejšim prostovoljcem za leto 2019 podelil plakete Državnega sveta. Na predlog Zveze združenj šoferjev in avtomehanicov Slovenije je plaketo prejel tudi predsednik vrhniškega istoimenskega združenja Franjo Čretnik.

5. december – Tudi v Cankarjevem mestu se je pomudil sv. Miklavž s svojim spremstvom. Otroci so ga pričakali pred cerkvi-jo Svete Trojice, kamor so se sprehodili z baklami v organiziranem sprevedu iz športnega parka.

7. december – Mešani pevski zbor Ivana Cankarja je izvedel praznični koncert v veliki dvorani Cankarjevega doma. V goste je povabil Rožančeve fantjice ter skupini društva Lipa Domžale, citrar-

ke Sončnica in kitaristke Tempo. Vezna rdeča nit koncerta, ki ga je povezovala Mirjam Suhadolnik, je bila »Po ljudsko in narodno v praznični december«.

17. december – V Cankarjevem domu so postavili na ogled dve razstavi: v avli je razstavljal mojster fotografije Elo Mihevc, v galeriji pa so skupaj s člani najstarejšega fotografskega društva v Sloveniji, društva »Janez Puhar« iz Kranja, razstavljali tudi člani vrhniškega fotokluba Okular. Tema razstave je urbana fotografija, ki se tematsko dopolnjuje s portretno fotografijo, ki so jo predstavili člani društva »Janez Puhar«.

18. december – Občina Vrhnika je za 470 tisoč evrov kupila objekt v Močilniku s pripadajočim zemljiščem. Trenutni najemnik ima leto dni časa, da zapusti prostore.

18. december – Osnovna šola Ivana Cankarja Vrhnika je ob iztekajočem se letu organizirala tradicionalni predpraznični bazar, ki pa tokrat za razliko od prejšnjih let ni potekal v šolski telovadnici, marveč na prostem v športnem parku. Otroci so poskrbeli tako za kulturni kot prodajni program.

21. december – Tudi tokrat so se veselemu decembrskemu dogajanju na Vrhniku, ki ga je organiziral Zavod Ivana Cankarja Vrhnika, pridružili lokalni Lionsi, ki so pripravili tako imenovani Dan dobrodelnosti. Pod šotor so povabili veliko lokalnih društev in organizacij, preko katerih so zbirali prostovoljna sredstva. Dogajanje na odru so popestrili še Damjana Golavšek, plesalci iz plesnih šol 5-ka in Peter Pan ter dramska skupina iz OŠ Ivana Cankarja; piko na i pa je dodala nova maskota Lionsov – levček Leo. Vrhunec dneva je bil seveda Božiček, ki je obdaril otroke.

Osnovna šola Ivana Cankarja Vrhnika je ob iztekajočem se letu organizirala tradicionalni predpraznični bazar. Ves čas je bilo pestro tako pri stojnicah kot na odru.

23. december – V Cankarjevem domu je potekala osrednja občinska proslava ob dnevu samostojnosti in enotnosti. Zbrane sta nagovorila gostitelj večera župan Daniel Cukjati in osrednji govornik, predsednik veteranskega združenja Sever – Tomaž Čas.

23. december – Zavod Ivana Cankarja Vrhnika je tudi letos pripravil silvestrovanje za najmlajše, tokrat namesto v športni dvorani kar pod šotorom v športnem parku.

Najmlajše je animiral Sten Vilar, s katerim so otroci odštevali sekunde do novega leta (do 12. ure), nakar jih je obiskal še dedek Mraz. Dogajanje so popestrili tudi plesalci in plesalke Plesne šole 5-ka. Ves čas dogajanja je obratovalo drsališče, ki je na koncu pripravilo še šolo drsanja in hokeja na ledu.

31. december – Osrednje občinsko silvestrovanje je potekalo pod šotorom v športnem parku, kjer je za glasbeno kuliso najprej poskrbel Ansambel Vagabundi, kasneje pa Marko Vozelj in mojstri. Slovesu starega leta se je z odštevanjem pridružil tudi župan Daniel Cukjati, ki je nazdravil z zbranimi in jim zaželel srečno ter zdravo leto 2020.

Marko Vozelj in župan Daniel Cukjati med odštevanjem zadnjih sekund starega leta.

VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2020

JANUAR

5. januar – Drsališče v športnem parku, ki ga je v sodelovanju z Občino Vrhnika postavil Zavod Ivana Cankarja Vrhnika (ZIC Vrhnika), je zaprlo svoja vrata. Obratovalo je od 29. novembra. V tem času pa ga je obiskalo okoli 10 tisoč drsanja željnih obiskovalcev.

9. januar – V švicarski Lozani so do 22. 1. potekale tretje zimske Mladinske olimpijske igre, na katerih je nastopilo blizu dva tisoč športnic in športnikov iz 79-ih držav, starih od 15 do 18 let. Slovenijo je na prestižnem tekmovanju zastopalo 39 športnic in športnikov, ki so nastopali v desetih panogah. V deskanju na snegu je nastopil tudi Vrhnčan Ožbe Kuhar, in sicer v disciplinah snežni park (slopestyle) in skoki prostega sloga (big air).

11. januar – Orkester Simfonika Vrhnika je pod vodstvom dirigenta Marka Fabianija v Cankarjevem domu na Vrhniki izvedel že 32. Novoletni koncert. Istega dne sta potekala dva koncerta, ravno tako v ljubljanski filharmoniji 18. januarja. Simfonikom so se na odru pridružili Mešani pevski zbor Mavrica z zborovodkinjo Darinko Fabiani, Mešani pevski zbor dr. Frančišek Lampe, Črni Vrh, pod vodstvom Katje Bajec Felc, Otroški pevski zbor Mlada mavrica in mlada solistka na citrah Urša Sajovic iz Logatca.

15. januar – Država se je lotila obnove dveh mostov na regionalni cesti med Ligojno in Vrhniko – čez Lahovko in Podlipščico. Dela v vrednosti 805.817,61 EUR je izvedlo podjetje Kolektor CPG d. o. o. Rok za dokončanje del je bil 30. 6. 2020.

18. januar – Združenje šoferjev in avtomehanicov Vrhnika je v Mali dvorani Cankarjevega doma obeležilo 60. obletnico obstoja. Prvi del obletnice – slovesna parada vozil skozi Vrhniko in razvitje novega društvenega praporja so opravili že poleti 2019, sedaj pa je sledil še »uradni« del.

Na zboru so sodelovali tudi predstavniki občine in vodstvo Zveze šoferjev in avtomehanicov Slovenije.

19. januar – V domu bratstva v Zaplani so odprli razstavo fotografij z naslovom »Zaplana na fotografijah skozi čas«. V nedeljo, 26. 1. 2020, je bil še pogovor ob fotografijah in čaju, na katerem so spregovorili starejši občani o življenju v Zaplani v preteklosti.

20. januar – Literarna skupina KUD Drenov Grič - Lesno Brdo je povabila v svojo sredo vsej Sloveniji znano avtorico knjige Ogenj, rit in kače niso za igrače, Mileno Miklavčič.

22. januar – V športnem parku na Vrhniku so se lotili prenove dveh teniških igrišč, ki sta ob deževnem vremenu pogosto postale ena sama velika luža. Investicija se je vršila preko občine oziroma ZIC Vrhnika, sodeloval pa je tudi Teniški klub Vrhnika. Uredili so drenažni sistem in avtomatski namakalni sistem za zalivanje igrišč. Zamenjali so dotrajane stebre za elektriko, namestili novo ograjo ter uredili pot med teniškim igriščem in asfaltno ploščadjo.

25. januar – Pri koči na Planini so dopolnili turistično ponudbo še z izvirnimi lesenimi igrali, ki jih je izdelalo lokalno podjetje Leseno. Projekt je finančno omogočila Občina Vrhnika preko ZIC Vrhnika, na pomoč pa sta priskočila tudi Planinsko društvo Vrhnika in sosed Janez Kenk, ki je zemljišče za igrala predal v brezplačno uporabo omenjenemu društvu.

28. januar – V galeriji Cankarjevega doma je odprla svoja vrata skupinska razstava 12-ih slikarskih in fotografskih umetnikov, ki so se udeležili poletnega 6. simpozija Zaplana 2019. Ta je potekal od 29. do 31. avgusta v Domu bratstva v Zaplani. Sodelovali so: Janez Kovačič, Lucijan Bratuš, Eda Zupan, Vivijana Kljun, Blaž Tomšič, Janez Štros, Irena Gajser, Janez Ovsec, Matej Pečnik, Adriana Janežič, Tina Šajn, Adam Rus in Rezka Arnuš. Razstavili so svoja dela, ki so nastala na simpoziju.

29. januar – Do 1. februarja je na ljubljanskem gospodarskem razstavišču potekal sejem turizma, kampinga in karavaninga. Na njem sta Vrhniko predstavljala ZIC Vrhnika in Zavod Škratelj, ki je znan po Poti močvirskih škratov na Malem placu v Bevkah.

FEBRUAR

1. februar – V veliki dvorani Cankarjevega doma na Vrhniku je potekalo območno Maroltovo srečanje odrskih folklornih skupin v organizaciji Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, OI Vrhnika, ter v sodelovanju z Zavodom Ivana Cankarja in občinami Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. Srečanje je strokovno spremljal Sašo Kranjc, nastopile pa so skupine: Folklorna skupina Bistra, Folklorna skupina Predgrad, Folklorna skupina Rak Rakek in osrednja folklorna skupina KUD Židan parazol.

Nastop FS Bistra ob spremljavi Tamburašev Borovnica. Foto: Simon Seljak.

3. februar – V počastitev in spomin našega največjega pesnika Franceta Prešerna so v ponedeljek, 3. 2. 2020, na OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika začeli Teden kulture, ki ga pripravljajo že vrsto let. Ves teden so se dopoldan in popoldan vrstili številni kulturno obarvani dogodki, ki so jih pripravili naši učenci z mentorji. Vrhunec pa je bil četrtkov literarni večer, posvečen rojaku, pisatelju, pesniku, slikarju in vsestranskemu umetniku, gospodu Ivanu Malavašiču. Učenci so uprizorili dramatisacijo kratke zgodbe Maškare, nato pa je sledila predstavitev njegovega življenja, ki so ga predstavili gostje: njegov sin Andrej Malavašič, Sonja Malovrh, avtorica razstave ob Malavašičevemu 90. rojstnemu dnevu, in Tatjana Oblak Milčinski, organizatorica kulturnih dejavnosti na Zavodu Ivana Cankarja.

5. februar – Cankarjeva knjižnica Vrhnika, Turistično društvo Blagajana Vrhnika, Nauportus Viva Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika so prihajajoči kulturni praznik obeležili v vrhniški knjižnici. Osrednja nit je bilo branje Prešernovih pesmi, dogodek pa sta obogatila še glasbenika: Maruša Frelih na klavirju in Vid Sajovic na violini. Besedila so brali bralci omenjenih društev, piko na i pa je večeru dal gost – dramski igralec Pavle Ravnohrib, sicer domačin iz sosednjega Zaklanca pri Horjulu.

Branje s Pavletom Ravnohribom.
Foto: Gašper Tominc.

19. februar – Smithsonian magazine je poročal o novih odkritjih pri človeških ribicah in pri tem omenil tudi Vrhniko. Avtorica prispevka Theresa Machemer je omenjala zapis Janeza Vajkarda Valvazorja, kako Lintvern bruha zmajeve mladiče.

28. februar – Glasbena šola Vrhnika je dočkala novo pridobitev, nov klavir v klavirskem oddelku, ki bo omogočil še kakovostnejše delo z mladimi pianisti. V ta namen je bil v petek, 28. 2., v prepolni dvorani Glasbene šole Vrhnika Klavirski koncert. Izvedli in pripravili so ga učenci in učiteljice klavirskega oddelka.

MAREC

3. marec – Muzejsko društvo Vrhnika in ZIC Vrhnika sta v sodelovanju z Muzejem novejšje zgodovine Slovenije v galeriji Cankarjevega doma pripravila odprtje fotografske razstave Toneta Stojka »Porumenele fotografije: Kuba 1978«. Razstavljenih je bilo 32 fotografij v črno-beli tehniki, ki so nastale poleti leta 1978, v času 11. Svetovnega festivala mladih in študentov na Kubi.

4. marec – Na velikem odru Cankarjevega doma je potekala območna plesna revija Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti treh območnih izpostav: Vrhnika, Ljubljana-okolica in Logatec.

Na plesni reviji se je predstavilo 18 skupin, parov ali posameznikov z različnimi zvrstmi plesa, med drugim tudi tri domače skupine: 4. razred baleta Glasbene šole Vrhnika, Vesoljski povzki KD Stara Vrhnika ter Lori Voglar in Tija Štrukelj iz ŠŠD Žabice Log-Dragomer.

12. marec – Ob 18. uri je minister za zdravje ob pojavu novega koronavirusa razglasil epidemijo, s čimer je bil aktiviran tudi državni načrt zaščite in reševanja. Nemudoma je bil sklican izredni sestanek štaba

Civilne zaščite Vrhnika. Aktiviran je bil občinski štab v operativni sestavi, ki odtelej deluje nepretrgoma vse dni.

Po razglasitvi epidemije je bil vstop v zdravstveni dom mogoč šele po izmeri telesne temperature. Foto: Gašper Tominc.

13. marec – Ob menjavi vlade je dosednji poslanec državnega zbora Anže Logar postal zunanji minister. Kot nadomestni poslanec bi moral na njegovo mesto sedeti vrhniški župan Daniel Cukjati, a je to mesto odklonil, ker je menil, da lahko za občane več postori na lokalnem kot državnem nivoju.

16. marec – Zaprle so se šole, vrtci, športni objekti, kulturne ustanove, gostinski lokali in večina trgovin, ustavljen je bil javni avtobusni in železniški potniški promet. Odprte so ostale trgovine z živili, lekarne, banke, pošte in bencinske črpalke.

16. marec – Zdravstveni dom Vrhnika je registriral prvi pozitiven primer okužbe s koronavirusom na vrhniškem območju. Od tega dne je bila prepovedana uporaba javnih otroških igrišč. Civilna zaščita Občine Vrhnika je začela organizirano nujno oskrbo na domu občanov, ki sami upravičeno ne morejo do najnujnejših dobrin.

25. marec – Država je pozvala Zdravstveni dom Vrhnika, da sodeluje tudi pri odvzemu brisov na covid-19 v vstopnih ambulantah za odrasle in otroke v Ljubljani.

Vrhniške ekipe so na teh točkah prisotne štirikrat na mesec.

30. marec – Epidemija še vedno traja. V tem času je CZ Vrhnika poskrbela za prevzem, nabavo in predajo ustrezne zaščitne opreme upravičenim uporabnikom, zlasti v zdravstvu, javni gasilski službi, Domu upokojencev Vrhnika in drugim službam/zavodom v občini, v skladu z vladnimi usmeritvami.

Občane je preko različnih medijev obveščala o novih državnih in občinskih uredbah ter odlokih ter jim preko e-pošte in telefonov svetovala in pomagala.

Prostovoljci so pomagali tudi starejšim občanom pri dobavi živil, zdravil ter jih oskrbovali s prehrano.

Organizirala je tudi izdelavo 12 000 zaščitnih mask, ki so jih izdelovali člani civilne zaščite, občinske uprave, številni prostovoljci. Maske so bile občanom razdeljene pred trgovskimi centri in preko KS.

Ekipe Civilne zaščite Vrhnika.
Foto: Marta Lenarčič.

30. marec – Vlada Republike Slovenije je sprejela Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih in površinah v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin.

APRIL

17. april - Občina je ob prenovi teniških igrišč v športnem parku uredila tudi tamkajšnjo okolico. Delavci MKeršmanc so preplastili celotno nogometno ploščad.

24. april - Pred Domom upokojencev Vrhnika so se zbrali tamkaj zaposleni in izrazili protest proti trenutnemu odnosu države do domov za oskrbo starejših ter zahtevali čimprejšnjo ureditev stanja na tem področju.

Protest zaposlenih Doma upokojencev Vrhnika. Foto: Gašper Tominc.

30. april - Vlada je ponovno dovolila prehajanje občinskih meja, še vedno pa ostaja prepovedano zbiranje ljudi na javnih površinah.

MAJ

4. maj - Policijska postaja Vrhnika je dobila novega komandirja. Po novem postajo vodi Vladimir Adam, ki je pred tem opravljal delo pomočnika komandirja na Policijski postaji Ljubljana Moste. Zamenjal je dosedanjšega komandirja Mirka Nuniča, ki je prevzel vodenje Policijske postaje Ljubljana Šiška.

5. maj - Začela so se gradbena dela na Cesti 6. maja, kjer je izvajalec del, Komunalno podjetje Vrhnika, začel s pripravami

na dvig celotnega križišča med Cesto 6. maja in cesto Na zelenico. Med drugim je bil izdelan poseben prehod za pešce - v likovni podobi klavirskih tipk, saj se nahaja v neposredni bližini Glasbene šole Vrhnika.

6. maj - Ob 75-letnici osvoboditve Vrhnike sta delegaciji Občine Vrhnika in Združenja borcev za vrednote NOB Vrhnika na Drči položili spominski venec za vse padle in umrle borce, partizane iz vrhniške okolice.

Venec sta položila Janez Kikelj in Grega Kukec. Foto: Simon Seljak.

10. maj - Občinski praznik je tokrat minil brez slavnostne akademije in podelitve občinskih priznanj. Razlog so ukrepi zaradi preprečevanja nalezljivih bolezni, ki prepovedujejo zbiranje večjega števila oseb.

13. maj - V Močilniku so se na branju Cankarjeve proze in poezije ponovno zbrali bralci TD Blagajana Vrhnika in Cankarjeve knjižnice Vrhnika - seveda upoštevač varno razdaljo.

14. maj - Po več kot dveh mesecih je vlada preklicala epidemijo bolezni covid-19. Prvi primer potrjene okužbe je bil v Sloveniji zabeležen 4. marca, do 13. maja so našli 1464 potrjenih okužb, umrli pa so 103-je bolniki s covidom-19. Največja žarišča so bila v nekaterih domovih za sta-

rejše. Vrhniški dom upokojencev v času epidemije ni zabeležil primera okužbe s koronavirusom.

15. maj – V maju so zabrnili delovni stroji na Strmici, kjer je Komunalno podjetje Vrhnika saniralo 150 metrov ceste: menjava obstoječe voziščne konstrukcije, delna širitev ceste, ureditev meteornega odvodnjavanja. Ocenjena vrednost vzdrževalnih del na cesti je 30 tisoč evrov brez DDV. Sočasno so na trasi obnovili tudi vodovod.

20. maj – Ustanovljeno je bilo novo društvo Potapljaški klub Vrhnika. Ustanovilo ga je enajst potapljačev, zbranih okrog idejnega vodje in predsednika kluba, Boštjana Turka.

31. maj – Praznovanje tradicionalnih, že 31. Cankarjevih dni, naj bi letos potekalo od 24. aprila do 31. maja 2020. ZIC je v sodelovanju z vrhniškimi kulturnimi in športnimi društvi načrtoval in pripravljaval kar 39 kulturnih, športnih in turističnih dogodkov v Občini Vrhnika, zaradi pojava koronavirusa je bilo izvedenih le 6.

31. maj – Umrl je Jože Rode, pisatelj, dramaturg, urednik in dramatik, ki je v Cankarjevem letu 2018 prejel naziv častni občan Občine Vrhnika. Rodil se je 17. marca 1936 na Vrhniki.

JUNIJ

1. junij – Občina Vrhnika je v sodelovanju z Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika ter na pobudo občinske Liste za razvoj Vrhnike in podeželja organizirala razpis za izbiro kakovostnih lokalnih turističnih znamk. Prispelo so tri prijave, od katerih ena zaradi pomanjkanja ustreznih ocenjevalcev ni šla v nadaljnji izbor, preostali dve pa so ocenjevalci Biotehniške fakultete v Lju-

bljani ocenili kot zelo kakovostni. To sta bili pražarna kave Escobar z mešanico kave Skodelica kave ter Žganjekuha Kržič z brodko, borovničevcem, viljamovko in medenim likerjem. Produkti so si prislužili posebno oznako »Odlično je, vrhniško je!«, ki je po novem sinonim za lokalno kulinarično kvaliteto.

Z leve: Milan Selan, Daniel Cukjati, Katja Escobar Turk, Marija Zakrajšek Martinjak, Jernej Nagode, Martin Kržič in Tomo Grom.

Foto: Gašper Tominc.

10. junij – Zaradi omejitev, ki veljajo za preprečevanje okužb s koronavirusom, so na Vrhniki odpadli številni dogodki, med drugim tudi Argonavtski festival, ki bi bil tokrat že 28. po vrsti. Da pa bi vendarle zagotovili Vrhnčanom in okoličanom nekaj družabnega utripa, so se na ZIC Vrhnika, ki je organizator festivala, odločili, da bodo popestrili dogajanje v poletnih mesecih. Pod skupnim imenom »Poletje na Vrhniki« naj bi se – če bodo razmere dopuščale – med 1. julijem in 31. avgustom zvrstilo na desetine prireditev.

14. junij – Moto klub Nauportus Vrhnika je organiziral blagoslov motorjev pred cerkvijo sv. Pavla na Vrhniki. Zbralo se je skoraj 150 članov in drugih motoristov. Motorje je blagoslovil župnik Mohor Rihtaršič, nato pa so se odpeljali še na kratko panoramsko vožnjo po okolici Vrhnike.

17. junij – Predsednik republike Borut Pahor je vročil državno odlikovanje zlati red za zasluge znanstveniku Boštjanu Žekšu.

19. junij – Župan Daniel Cukjati in vojaški ataše Ruske federacije v Sloveniji Aleksander Mališev sta v parku pri vojašnici na Stari Vrhniki položila venec k spominskemu obeležju 1. tankovske brigade NOV.

Župan Daniel Cukjati in vojaški ataše Ruske federacije v Sloveniji Aleksander Mališev pred spominskim obeležjem tankovske brigade.
Foto: Gašper Tominc.

21. junij – Na prvi poletni dan je Turistično društvo Blagajana Vrhnika načrtovalo 13. srečanje v Starem Malnu pod naslovom »Tu smo doma«. Pripravili so kar obsežen program, a so ga morali zaradi slabega vremena oklestiti. Dežne kaplje so tudi pripomogle k maloštevilnemu obisku.

21. junij – Po Prešernovi nagradi je bila prvič podeljena tudi Cankarjeva nagrada, s katero se želijo pokloniti velikemu slovenskemu pisatelju in hkrati nagraditi najboljša izvirna literarna dela preteklega leta. Podelitev bi morala biti že 10. maja ob rojstnem dnevu Ivana Cankarja, a je bila zaradi epidemije prestavljena. Podelili so jo v Cankarjevem lazcu, na istoimenski prireditvi. Prejel pa jo je Sebastijan Pregelj za delo »V Elvisovi sobi«, ki govori o prelomnem času nastajanja samostojne Slovenije.

Sebastijan Pregelj (levo), prvi prejemnik Cankarjeve nagrade. Foto: Gašper Tominc.

22. junij – V Cankarjevem domu je potekala predstavitev Vrhniških razgledov, tokrat kar dveh različnih izvodov.

Razgledi številka 19 prinašajo zgodovinske prispevke različnih avtorjev, številka 20 pa je spominska knjiga Cankarjevega leta 2018, ko je Vrhnika obeleževala stoletnico pisateljve smrti.

Urednica št. 19 je Marija Oblak Čarni, urednica razgledov št. 20 pa Tatjana Oblak Milčinski, ki je bila tudi koordinatorka prireditev v jubilejnem letu.

23. junij – Na kresni večer je potekala v cerkvi sv. Trojice maša za domovino, ki jo je daroval stolni kanonik in prelat Anton Slabe, somaševala sta še domači župnik Mohor Rihtaršič in diakon Boštjan Koprivec. Po koncu maše je zagorel kres, zbrani pa so se družili ob pecivu in pijači.

25. junij – V Parku samostojnosti je potekala občinska proslava ob Dnevu državnosti, kjer sta zbrane poleg župana Daniela Cukjatija nagovorila nekdanji predsednik državnega zbora France Cukjati in podžupan Grega Kuček. Spomnila sta na nekdanjo enotnost in pravičnost, katerima, se zdi, po 30-tih letih zmanjkuje sape.

JULIJ

10. julij – V poletnih mesecih je v vodstvu občine nastala sprememba. S funkcije podžupana je odstopil gospod Grega Kukec, na njegovo mesto je župan imenoval Bernardo Kropf.

AVGUST

7. avgust – Za vedno se je poslovila častna občanka Marija Oblak Čarni, rojena 20. decembra 1932. Bila je starosta slovenske arhivistike in častna predsednica Muzejskega društva Vrhnika. Za častno občanko Vrhnike je bila imenovana leta 2012.

14. avgust – V cerkvi na Sveti Trojici je potekal že 10. glasbeni večer Klavirskega tria Rupnik. Manca, Anže in Nejc Rupnik so se v prvem delu koncerta poklonili Beethovnu, v drugem pa Smetani.

17. avgust – Občina se je lotila prenove glavnega kanalizacijskega cevovoda pod asfaltom osrednje mestne prometne žile – Tržaške ceste. Cevovod je bil dotrajan in je mestoma puščal. Dela je izvajalo podjetje Gradnje Polak iz Šentjurja, za kar je občina morala odšteti skoraj 240 tisoč evrov, brez DDV. Prenovili so odsek med Cesto 6. maja in Vrtcem Komarček.

22. avgust – Končala se je prva Siliko futsal poletna liga, ki je bila organizirana na željo številnih malonogometnih ljubiteljev. Na ligo je bilo prijavljenih osem ekip, ki so v sedmih tekmovalnih dneh odigrale 56 tekem. Zmagala je ekipa Ključavničarstvo Kunc (Nejc Berzelak, Miha Kostanjevec, Aljaž Končan, Blaž Končan, Nejc in Klemen Kunc, Alan Muratagić, Max Vesel, Luka Burjak, Jure Jarc, Samo Lisjak in Aljaž Založnik), ki je celotno ligo odigrala brez poraza.

Zmagovalci lige. Foto: Gašper Tominc.

27. avgust – Zaključil se je Poletni vklop, ki ga je julija in avgusta organiziral Zavod Ivana Cankarja Vrhnika v sodelovanju z vrhniško občino. Na že 13. aktivnih počitnicah za otroke je letos sodelovalo približno 100 otrok, ki so bili zaradi preventivnih ukrepov nastanjeni na treh lokacijah po Vrhniki.

28. avgust – V spomin na prvo motociklistično dirko, ki je potekala 29. avgusta 1920 od Podlipe do Smrečja, so predstavniki AMZS, Krajevne skupnosti Podlipa-Smrečje in vrhniški podžupan Jožef Malovrh v Tehniškem muzeju Bistra odkrili spominsko tablo, ki so jo posvetili stoletju motodirk. Spominsko tablo so nato namestili malo po začetku vzpona iz Podlipe proti Smrečju.

SEPTEMBER

1. september – Začel se je pouk. Šolski prag OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, ki sodi med največje v Sloveniji, je ta dan prestopilo 1196 učencev in učenk, od tega 116 prvošolcev. V Osnovno šolo Antona Martina Slomška je vstopilo 595 učencev in učenk, med katerimi je bilo 68 prvošolcev. Šola je novo šolsko leto začela z novo jedilnico. V podružnični šoli v Bevkah si je rumene rutice nadelo 11 prvošolcev in prvošolk.

1. september – V Cankarjevem domu se je zaprla razstava računalniških grafik Tržačana Matjaža Hmeljaka. Razstava »Oblika sence« je bila sicer na ogled že od marca, slovesnega odprtja pa zaradi epidemioloških razmer ni doživela.

2. september – V Cankarjevem domu na Vrhniki je potekalo odprtje razstave »Čas« mladega umetnika Maksa Lenarta Černelča. Razstavljenih je bilo 44 digitalnih grafik. Prvi del razstave je bil na ogled že

junija, tokrat pa so dodali še nekaj svežih del in razstavo razširili še v avlo Cankarjevega doma.

Maks Lenart Černelč na odprtju razstave v Cankarjevem domu. Foto: Simon Seljak.

6. september – Turistično društvo Blagajana Vrhnika je v Starem malnu podelilo priznanja »blagajana« za lepo urejene objekte in okolico.

16. september – Minilo je štiri leta, odkar se v Močilniku in na nekaterih drugih lokacijah na Vrhniki zbirajo bralci Cankarjevih besedil. Jubilejno branje jim je v Močilniku popestril vrhniški Big band. Sicer pa je bralce teden dni prej s svojim obiskom ter branjem počastil pisatelj Tone Partljič.

18. september – Tehniški muzej Slovenije je v Bistri odprl novočasno razstavo

Roboti.si – začetki slovenske industrijske robotike. Odprtja se je med drugim udeležil tudi predsednik Republike Slovenije Borut Pahor.

Razstavo si je ogledal tudi predsednik Borut Pahor. Foto: Gašper Tominc.

21. september – Slovesno so predali svojemu namenu na novo urejeno pešpot in kolesarsko stezo, ki pelje po nekdanji železniški trasi od Vrhnike do Drenovega Griča. Gradbena dela na poti, ki so v praksi pomenila asfaltiranje poti in izgradnjo parkirišča, so potekala v poletnih mesecih.

22. september – V galeriji Cankarjevega doma se je z lesenimi skulpturami predstavil Domžalčan Marijan Vodnik. Vsestranski umetnik, arhitekt, rezbar, pisec in globok mislec je razstavo poimenoval »Energija in sporočilnost dreves«. Razstavljenе skulpture so bile na ogled do 18. oktobra.

23. september – V športnem parku je Športna zveza Vrhnike razglasila Športnika leta 2019. To je postal alpski smučar Štefan Hadalin, sicer član Športnega kluba Dol Ajdovščina. Razglasitev bi sicer morala potekati marca, a je bila prireditev zaradi epidemioloških razmer prestavljena.

25. september – Na Sveti Trojici se je začel Festival Vrhnika. Cerkev svete Trojice se je za tri večere spremenila v koncertni podij in gostila vrhniške glasbenike, pa tudi glasbenike iz ožje in širše okolice. Kljub negotovim časom so bili koncerti dobro obiskani; v cerkvi je bilo dovoljeno do petdeset obiskovalcev, drugi pa so koncert lahko poslušali preko ozvočenja na prostem.

Nastopajoči na prvem večeru: Jakob Kobal, Peter Grdadolnik, komorna zasedba Trio Grazioso (flavtistki Elena Zakrajšek Janevski in Ema Mrzelj, pianistka Zoja Trajkovski), Petra Nagode, Nino Koritnik in Žana Erznožnik. Foto: Gašper Tominc.

Venec so 4. oktobra 2020 položili Elo Rijavec, načelnik MSNZ Ljubljana - okolica, predsednik lokalnega združenja veteranov vojne za Slovenijo dr. Marjan Rihar in župan Daniel Cukjati. Foto: Gašper Tominc.

Prvi del so pripravili učenci Glasbene šole Vrhnika. Solo pevci iz višjih razredov: Žana Erznožnik, Nino Koritnik in Petra Nagode, ter komorna zasedba Trio Grazioso (flavtistki Elena Zakrajšek Janevski in Ema Mrzelj, pianistka Zoja Trajkovski) so upravičili dober glas vrhniške glasbene šole. Sledil je občuten nastop baritonista Petra Grdadolnika, ki je presenetil tudi z igranjem trobente, ob spremljavi harmonikarja in pianista Jakoba Kobala.

29. september – Ob dnevih evropske kulturne dediščine je v Cankarjevem domu odprla svoja vrata dokumentarna razstava Simone Kermavnar »Iz preteklosti v večnost«. Obiskovalci so si lahko ogledali panoje z nagrobnimi spomeniki in pokopališkimi križi z vrhniškega konca do 15. novembra.

30. september – Občina je prejela delno odločbo inšpektorata za okolje in prostor, da je novogradnja Kemisa nezakonita gradnja in da jo je treba v enem letu odstraniti.

OKTOBER

4. oktober – Pred stavbo Črnega orla v središču mesta je potekala pokrajinska proslava ob obletnici Manevrske strukture narodne zaščite Slovenije, na kateri je bil slavnostni govornik Bojan Končan, leta 1990 namestnik načelnika MSNZ Ljubljana - okolica.

8. oktober – Skupaj z Društvom upokojencev Vrhnika, Muzejskim društvom Vrhnika in Cankarjevo knjižnico Vrhnika je ZIC načrtoval literarni večer s predstavitev pesniške zbirke Spomin stoletij. To je daljša epska pesnitev Toneta Krašovca, napisana v več kot 6000 verzih, rimanih v slovenski različici nibelunške kitice.

Predstavitve pesnika, samih Dnevoev kulturne dediščine in pesniške zbirke je bila namesto v Cankarjevem domu organizirana kot spletni dogodek, ki si ga je možno ogledati na Youtubu, na spletni strani CKV in visitvrhnika.si.

19. oktober – Vlada je razglasila epidemijo nalezljive bolezni covid-19, v šolo odhajajo samo še učenci do vključno 5. razreda, ostali so doma.

20. oktober – Razstava Fotokluba Okular, ki je bila načrtovana v majskih Cankarjevih dneh, je bila v galerijo Cankarjevega doma, vsebinsko prilagojena desetletnici obstoja društva, postavljena na ogled šele 20. oktobra. Svečanega odprtja razstave Retrospektiva ni bilo, si je pa razstavo lahko mimogrede ogledalo veliko ljudi tudi še v prvih mesecih leta 2021, ko so tu potekala testiranja za prisotnost covid-19.

20. oktober – Uvedena je splošna prepoved gibanja med 21. in 6. uro.

23. oktober – Nošenje mask na prostem postane obvezno, zaprejo vse lokale.

27. oktober – Vlada je omejila prehod med občinami.

28. oktober – Gradbeni stroji brnijo v Žabji vasi v Podlipi, kjer občina nadaljuje z razširitvijo ceste od Podčela do Podlike, ki jo je začela leta 2016. Za 500-metrski odsek skozi Žabjo vas je bil na razpisu izbran izvajalec CPK iz Kopra, projekt bo občino stal 407 tisoč evrov.

NOVEMBER

5. november – V začetku novembra so delavci Hidrotehnika po izgradnji temeljne plošče začeli z opaženjem sten za nov vodohran nad Staro Vrhniko. S tem bo občina zagotovila nemoteno oskrbo s pitno vodo in požarno varnost. Prostornina vodohrana je 150 m³.

13. november – Prepovedana so vsa zbiranja. Doslej je bilo dovoljeno zbiranje do šest oseb. To zdaj ni več mogoče, razen če

so zbrani člani družine oz. člani skupnega gospodinjstva.

13. november – V Domu upokojencev Vrhnika so izdali poročilo, da se je tudi pri njih pojavila okužba s koronavirusom. Število okuženih je v naslednjih dneh narasčalo, in ko je preseglo število deset, so rdečo cono (okužene) 20. novembra preselili iz doma v telovadnico Partizan.

16. november – Odprte so samo še najnujnejše trgovine, javni promet je zaustavljen.

17. november – Cankarjeva knjižnica in ZIC sta sodelovala pri izdaji pesniške zbirke Nika Nikolčiča Matužinova »Pisma za Nemojo«. Ob dogodku, ko drugačne oblike druženja niso bile dovoljene, je Lado Jakša pripravil digitalno predstavitev pesniške zbirke in fotografij Nika Nikolčiča kot multivizijo na svetovnem spletu.

Odkritje Slomškovega doprsnega kipa.
Foto: Gašper Tominc.

26. november – Pred OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika so župan Daniel Cukjati, ravnateljica Darja Guzelj in avtor skulpture Bojan Mavsar odkrili doprsni kip Antona Martina Slomška. 26. novembra je namreč Slomškov rojstni dan.

27. november – V parku pred ZIC Vrhnika po novem stoji skulptura skodelice, ki jo je njen avtor akademski kipar mag. Bojan Mavsar izdelal kot alegorijo na Cankarjevo skodelico kave.

DECEMBER

1. december – Upravna enota Vrhnika, ki je vrsto let delovala v prostorih v dveh objektih, na dveh naslovihi (Tržaška cesta 1 in Cankarjev trg 4), se je s prvim decembrom preselila na eno lokacijo: v obnovljene prostore kompleksa stare vojašnice na Stari Vrhniki.

1. december – Občina Vrhnika je v sodelovanju s Komunalnim podjetjem Vrhnika okrasila središče Vrhnike, v športnem parku pa so postavili 15 metrov visoko novoletno jelko. Zaradi izpada dogodkov se je ZIC Vrhnika odločil, da glede na

epidemiološke razmere, ki preprečujejo druženje na javnih površinah, postavi labirint iz smrekic. Obiskovalce je skozi labirint popeljala zgodba, na poti do cilja pa je bilo treba premagati številne ovire. Praznični labirint je stal do 4. januarja 2021. Obiskovalci so ga dobro sprejeli, malo manj pa nočni objestneži.

11. december – Ob sami stoletnici smrti Ivana Cankarja je na Vrhniki prvič potekal niz kulturnih dogodkov, poimenovanih »Povsod je luč«.

Kulturna srečanja so se začela 11. decembra ob 11.12. Zaključila pa so se 12. decembra 2018, ob 19.18. Izjemna odzivnost in odmevnost sta botrovali podobnemu zbiru kulturnih trenutkov tudi naslednje leto in glavni organizatorji (ZIC, CKV, OŠ IC, GŠV in OŠ AMS) so v upanju, da bo ta kulturni »maraton« postal tradicionalen, nameravali izpeljati »Povsod je luč« tudi v letu 2020.

Ob varnostnih ukrepih in priporočilih ob pojavu koronavirusa pa je zaprtju kulturnih domov in osnovnih šol navkljub vsekakor uspelo organizirati jim vsaj nekaj kulturnih srečanj – na spletu so si jih ogledali številni gledalci in poslušalci.

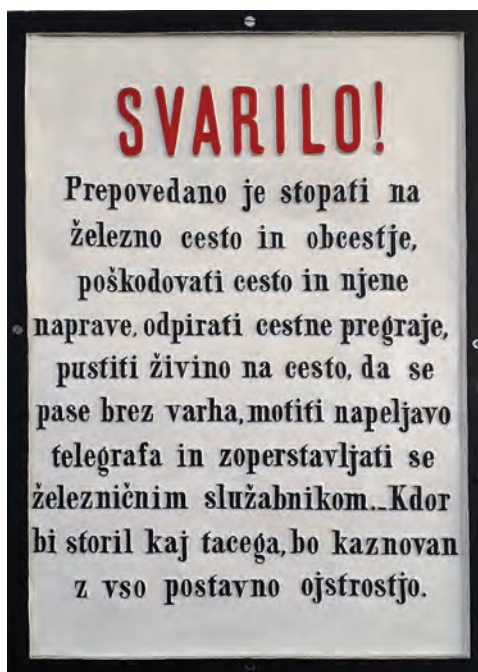
POSLOVNO POROČILO MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA ZA LETO 2020

Muzejsko društvo Vrhnika (MDV) je bilo ustanovljeno leta 1992 z namenom, da bo vzbujalo zanimanje za bogato zgodovino Vrhnike, njeno kulturno in naravno dediščino ter s tem med občani krepilo pripadnost domačemu kraju. V pravilih društva je zapisano, da bo društvo povezovalo občane, rojake po svetu in druge zainteresirane osebe pri domoznanskih dejavnostih, zbiralo in obdelovalo gradivo o zgodovini Vrhnike in izdajalo publikacije s področja domoznanstva. Društvo deluje skladno s temi usmeritvami in je po svojem delu prepoznavno. Ministrstvo za kulturo RS mu je leta 2004 priznalo status društva, ki deluje v javnem interesu. Delo vodi 9-članski izvršni odbor, ki se je v letu 2020 skupaj z nadzornim odborom sestel dvakrat. Društvo sem v letu 2020 predstavljala predsednica dr. Katarina Oblak Brown.

PREGLED DELA V LETU 2020:

Januar: 19. januarja je bilo v Domu bratstva na Zaplani odprtje dokumentarne razstave Zaplana na fotografijah skozi čas, h katere sodelovanju smo bili povabljeni s strani tamkajšnje iniciativne skupine.

Februar: 8. februarja smo člani društva obiskali Železniški muzej v Ljubljani. Na ogled muzeja nas je povabil strokovnjak za železnice in nekdanji uslužbenec muzeja gospod Bogomir Troha, ki nas je pred časom popeljal tudi po trasah Južne železnice v okolici Borovnice.

Obisk železniškega muzeja v Ljubljani, 8. 2. 2020.

Marec: 3. marca je bilo v sodelovanju z Muzejem novejšje zgodovine in Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika v Cankarjevem domu Vrhnika odprtje razstave Tone Stojko: Porumenele fotografije: Kuba 1978. V skladu z razglasitvijo epidemije Covid-19 smo 16. marca začasno zaprli prostore društva in odpovedali vsakršna druženja. 23. marca smo pripravili poslovno poročilo MDV za leto 2019. V marcu smo prejeli pogodbo in sklep o sofinanciranju ljubiteljske kulturne dejavnosti iz občinskega proračuna za leto 2020.

April: 23. aprila smo pripravili poročilo o delno izpeljanih društvenih projektih v zvezi z razpisom LK 2020. V celotnem mesecu smo se intenzivno pripravljali na izid zbornikov Vrhniški razgledi 19 in Vrhniški razgledi 20.

Maj: 6. maja smo predlagali kandidatko v Svet Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, OI Vrhnika – Marijo Malovrh, ki je bila kasneje v Svet izvoljena. 28. maja

smo se udeležili zbora članstva Zveze kulturnih društev Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. 30. maja smo ob svetovnem Dnevu čebel (ki je sicer 20. maja) naslovili na veleposlanico Združenih držav Amerike Lyndo C. Blanchard pismo. V njem smo jo seznanili s povezavami v zvezi s čebelarstvo prakso, ki so se pred več kot stoletjem vzpostavljale med Slovenijo (Franc Francis Jager, rojen v Bistri) in ZDA, ter ji ponudili možnost ogleda terena in razstave, ki jo je o bratih Jager društvo pripravilo leta 2010.

Junij: 22. junija smo izvedli redni letni zbor članov MDV. Po zborovanju smo širšemu občinstvu v okviru kulturnega dogodka v Cankarjevem domu na Vrhniki predstavili še nova zbornika Vrhniški razgledi 19 in Vrhniški razgledi 20. V celotnem juniju smo bili v navezi z Arhivom Republike Slovenije v zvezi z izposajo filmskega zapisa Zadnja pot narodnih junakov (Pogreb judenburških žrtev v Ljubljani, 2. junij 1923); film smo predvajali

na predstavitvi zbornikov. Dogodek je z multivizijsko projekcijo in glasbeno spremljavo obogatil Lado Jakša.

Julij: Julija smo oddali v Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani po 16 obveznih izvodov zbornika Vrhniški razgledi št. 18, 19 in 20.

Avgust: 7. avgusta je umrla dolgoletna predsednica društva in kasnejša častna predsednica ter urednica Vrhniških razgledov Marija Oblak Čarni. V društvu, ki mu je predsedovala od 1999 do 2015, je s svojo delavnostjo in strokovnostjo izpeljala veliko pomembnih projektov.

September: 14. septembra smo v društvu pooblastili Majdo Margon za pridobitev podatkov v Zemljiški knjigi na Vrhniki v zvezi z raziskavo o Gozdni drevesnici na Vrhniki ter Janeza Žitka za pridobitev podatkov na Matičnem uradu Občine Vrhnika v zvezi z raziskavo obrtniške družine Rogelj.

Avtorica Simona Kermavnar na odprtju razstave Iz preteklosti v večnost; CD, 29. 9. 2021.

29. septembra je bilo v Cankarjevem domu na Vrhniki odprtje dokumentarne razstave Iz preteklosti v večnost; o nagrobnih spomenikih in pokopaliških križih z Vrhniškega kot del evropskega prostora (avtorica Simona Kermavnar). Septembra smo sodelovali tudi na 30. Dnevh Evropske kulturne dediščine in 8. Tednu kulturne dediščine 2020; društvo je pri projektu sodelovalo z zgoraj omenjeno razstavo Iz preteklosti v večnost ter z literarnim večerom, kjer je bila predstavljena pesniška zbirka Spomin stoletij (avtor Tone Krašovec).

Oktober: 30. oktobra smo pripravili drugi del poročila o delno izpeljanih društvenih projektih v zvezi z razpisom LK 2020.

November: 11. novembra smo se ob 11.11 ob spomeniku na Sveti Trojici poklonili padlim in pogrešanim vojakom 1. svetovne vojne. 25. novembra smo se prijavi na razpis Sofinanciranje ljubiteljske kulturne dejavnosti v letu 2021.

Poklon padlim in pogrešanim v 1. svetovni vojni; Sveta Trojica, 11. 11. 2020.

BIBLIOGRAFIJA V LETU 2020

(strokovne objave društva in druge objave, ki govorijo o delu društva):

1. Polona Skledar: Zaplana na fotografijah skozi čas. Naš časopis, 24. februar 2020, str. 59.
2. Muzejsko društvo Vrhnika: Vabilo k obisku Železniškega muzeja v Ljubljani. Naš časopis, 27. januar 2020, str. 8.
3. Cankarjev dom Vrhnika: Vabilo na odprtje razstave Porumenele fotografije: Kuba 1978 (Tone Stojko). Naš časopis, 24. februar 2020, str. 56.
4. Muzejsko društvo Vrhnika: Vabilo na predstavitev novega zbornika Vrhnikiški razgledi 19. Naš časopis, 24. februar 2020, str. 11.

5. Muzejsko društvo Vrhnika: Vabilo na predstavitev dveh novih zbornikov Vrhnikiški razgledi 19 in Vrhnikiški razgledi 20. Naš časopis, 25. maj 2020, str. 6.
6. Simon Seljak: Člani Muzejskega društva zborovali. Naš časopis, 31. avgust 2020, str. 17.
7. Gašper Tominc: Izšli so novi Vrhnikiški razgledi 19 in 20. Naš časopis, 29. junij 2020, str. 9.
8. Tatjana Oblak Milčinski: V spomin Jože Rode (1936–2020). Naš časopis, 29. junij 2020, str. 49.
9. Dr. Bojan Cvelfar: Nekrolog Marija Oblak Čarni (1932–2020). Časopis Delo, 19. avgust 2020, str. 17.
10. Občina Vrhnika: V spomin Marija Oblak Čarni. Naš časopis, 31. avgust 2020, str. 6.
11. Muzejsko društvo Vrhnika (KOB): In Memoriam Marija Oblak Čarni (20. 12. 1932–7. 8. 2020). Naš časopis, 28. september 2020, str. 17.
12. Cankarjev dom Vrhnika: Vabilo na odprtje razstave Iz preteklosti v večnost (Simona Kermavnar). Naš časopis, 28. september 2020, str. 62.
13. Cankarjev dom Vrhnika: Razstava o nagrobnih spomenikih in pokopaliških križih na Vrhniskem – vabilo. Naš časopis, 31. avgust 2020, str. 55.
14. Simon Seljak: Iz preteklosti v večnost. Naš časopis, 26. oktober 2020, str. 58.

PO SLEDEH PREJŠNJIH ŠTEVILK VRHNIŠKIH RAZGLEDOV

Olga Pivk

MINILO JE STO LET OD MAJNIŠKE DEKLARACIJE;

Podprle so jo tudi žene z Vrhnike in okolice

Vrhniški razgledi 18, str. 9, 2018.

V uvodnem prispevku *Minilo je sto let od Majniške deklaracije* Olga Pivk piše o izjavi, ki so jo 30. maja 1917 podali na zasedanju državnega zbora na Dunaju slovenski državnozborni poslanci, združeni s hrvaškimi poslanci v Jugoslovanski klub, ki ga je vodil dr. Anton Korošec. Njihova osnovna zahteva je bila združitev vseh južnih Slovanov na ozemlju habsburške monarhije v samostojno in od vsake tuje oblasti neodvisno državo pod dinastijo Habsburžanov. Majniška deklaracija je spodbudila široko deklaracij-

sko gibanje in množično zbiranje podpisov deklet in žena. V občini Vrhnika so zbrale 1494 podpisov, s katerimi so zahtevale, da se vojna konča in se moški vrnejo z bojišč domov. 2. junija leta 1918, na dan praznovanja Majniške deklaracije, je Vrhniko obiskal dr. Korošec. Objavljamo sliko, ki smo jo naknadno, po objavi članka, našli v arhivu Muzejskega društva Vrhnika in na kateri je vrhniški fotograf Ivan Tišler ovekovečil visokega gosta v družbi vrhniških žena in deklet na dvorišču Rokodelskega doma na Vrhniki.

Vrhniške žene in dekleta z dr. Antonom Korošcem 2. junija 1918. Vir: MDV, foto: Tišler.

Marija Oblak Čarni

KAREL MOŽINA (1895-1918);

Žrtev spodletelega vojaškega upora v Judenburgu

Vrhniški razgledi 19, str. 9, 2020.

V uvodnem prispevku je predstavljeno življenje Vrhničana Karla Možine, ki je bil kot mlad poddesetnik v Judenburgu leta 1918 med voditelji upora, s katerim so vojaki zahtevali konec vojne, mir in vrnitev domov. Upor je bil kruto zatrt, na tiste dni pa je ostal težak spomin.

Med dokumenti so v članku objavljene fotografije kolone na smrt obsojenih »slovenskih Janezov«, prizorišče eksekucije, grobovi ustreljenih na judenburškem pokopališču, pa tudi prekop *judenburških žrtev* in spomenik, postavljen leta 1923 v Ljubljani. Ob predstavitvi Vrhniških razgledov 19 smo si

v Cankarjevem domu na Vrhnikih 22. junija 2020 ogledali tudi Bešterjev film prevoza krst in pogrebnih slovesnosti ob prekopu 2. junija 1923.

Med sorodniki in po različnih arhivih smo vse do Dunaja povpraševali tudi za fotografijo samega Karla, a je nikjer ni bilo.

Kazalo je, da je podoba vrhniškega junaka za vedno izgubljena, pa se je čisto blizu, v samem arhivu Muzejskega društva pred nekaj tedni iz kupa slik izvila tudi kopija spodnje fotografije, ki jo je pred leti poklonil društvu Janez Smrtnik.

Karel Možina sedi na sredini, ob njem Pavel Smrtnik (drugi z desne). Vir: MDV.

VRHNIŠKI RAZGLEDI

Leto 21 (2021)

Izdala in založila:

Muzejsko društvo Vrhnika,
predsednica Katarina Oblak Brown,

in Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika,
v. d. direktorja Marija Zakrajšek Martinjak.

Uredniški odbor:

Tatjana Oblak Milčinski (urednica),
Nataša Oblak Japelj (namestnica urednice),
Olga Pivk,
Mirjam Šemrov,
Polona Verbič,
Milena Oblak Erznožnik,
Katarina Oblak Brown.

Lektoriranje:

Mirjam Šemrov.

Tehnična ureditev, prelom:

Milena Oblak Erznožnik.

Tisk:

Belin grafika d. o. o.

Naklada:

350 izvodov

Vrhnika, maj 2021

ISSN 1408 - 0583 - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Brez dovoljenja založnikov je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tu zbranih avtorskih del ali njihovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, hkrati s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki v okviru določil Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah.

Slika na naslovnici:

- Robbiana Marija z Detetom, Galletova grobnica na pokopališču v Verdu.

Slike na zadnji strani knjige:

- Nastajanje Cankarjevega reliefa kiparke Alenke Vidrgar.
- Vročica kubanske noči v bazenu na Vrhniki, 20. junij 2019.
- Prečna ulica na Arzenal v Pulju pred prvo svetovno vojno.
- Župan Stojan Jakin predaja dramaturgu in pisatelju Jožetu Rodelu najvišje občinsko priznanje, 10. maj 2018.
- Model parnega traktorja Marjana Smrtnika.
- Poklon častne občanke Marije Oblak Čarni padlim in pogrešanim v 1. svetovni vojni, 11. november 2019.
- Odprtje OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, 4. september 1960.
- Pesnica Marija Brenčič v Močilniku na Vrhniki pri kipu Antona Puščavnika, 1938.
- Marjan Smrtnik: Soseska Rogljeve hiše ob potoku Bela.

M D V
Muzejsko
društvo
Vrhnika

VisitVrhnika.si

